

Dialogista vaikuttamista

– yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa

Toimittaneet Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela

Dialogista vaikuttamista

– yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa

Toimittaneet

Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela

Graafinen suunnittelu ja taitto

Annika Hanhivaara

Kannen valokuva

Minna Saastamoinen (osa Mirja Hiltusen teoksesta *Kävelykerroksia*, 2017)

Paino

Pohjolan Palvelut Oy

Julkaisija

Lapin yliopisto, Rovaniemi, 2021

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C.
Katsauksia ja puheenvuoroja. ISSN 1236-9616, nro 68

ISBN 978-952-337-251-1 (print)

ISBN 978-952-337-252-8 (pdf)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-252-8>

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Dialogista vaikuttamista

– yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa

Juhlakirja Mirja Hiltuselle hänen täyttäessään 60 vuotta

Toimittaneet Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela

Sisällys

Tabula Gratulatoria	8
Saatteeksi	10
Foreword	11
Taidekasvatuksen kehittämistä viisaudella ja sydämellä <i>Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela</i>	12

TAIDEKASVATUKSEN MAISEMISSA

Poltettua oranssia Lapin Taideakatemiassa <i>Mauri Ylä-Kotola</i>	30
Yhdessä tekemisestä kanssatietämiseen <i>Timo Jokela</i>	32
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmien dialogisuus ja erityispiirteet <i>Tiina Pusa ja Anniina Suominen</i>	45
Arktisen nykytaidekasvatuksen merkityksestä eteläsuomalaisessa kuvataideopettajakoulutuksessa <i>Mira Kallio-Tavin</i>	53
Kuvataidekasvatus luovien ja yhteistoiminnallisten ongelmanratkaisutaitojen kehittäjänä <i>Tuija Turunen ja Tiia Turunen</i>	59
Not just another fad: Networking and building community <i>Kevin Tavin</i>	67
Innostuja ja muiden innoittaja, loputon ideanikkari, yhteisöllinen vaikuttaja, pedagogi, taiteilija ja tutkija <i>Marja Ervasti</i>	71
Nykytaiteen ja verkkoympäristöjen käytön sekä taidekasvatuksen etäopetuksen rohkea kehittäjä <i>Annamari Manninen</i>	77

Places to go <i>Glen Coutts</i>	82
Encounters of north and south in art education <i>Teresa Torres De Eça</i>	84
Flow <i>Marjo Pernu</i>	86
Ihmettelyn ihanuutta <i>Hanna Schroderus</i>	88

DIALOGISISSA TILOISSA

Dialogisella matkalla tiedolliseen ja sosiaaliseen muutokseen <i>Enni Mikkonen ja Merja Laitinen</i>	92
Ylisukupolvisia kohtaamisia: kuinka kiertotaloustyöpaja leikittää <i>Katja Juhola</i>	102
Koti kodin ulkopuolella <i>Leena Hannula</i>	114
Forest play: Global North and South <i>Satu Miettinen and Melanie Sarantou</i>	119
Paperirusetit päähän ja villalankoihin umpisolmut! Esikouluikäiset taidemuseopedagogisessa etätyöpajassa <i>Anniina Koivurova</i>	123
Miten tanssia tutkimuskirjoittamista <i>Sandra Wallenius-Korkalo</i>	129
Uusia unia äitikaupungissa <i>Marja Tuominen</i>	138
Günaydın – Hyvää huomenta! <i>Juhani Tuominen</i>	142
Hetkiä Piekkarilla <i>Silja Nikula</i>	144

Neulepiiri <i>Elina Härkönen</i>	146
Empathy is a beautiful thing <i>Ásthildur Jónsdóttir</i>	148
Taiteilijatutkijoiden yhteistyön riemua yliopistossa <i>Heidi Pietarinen ja Eija Timonen</i>	150
Kaunista ja rohkeaa <i>Ana Nuutinen</i>	152
Mirkku MoniNaisen muotokuva – luonnostelua laatusanoin <i>Seija Ulkuniemi</i>	154

ARKTISEN ÄÄRELLÄ

Arktisen taideaktivismiin juuria etsimässä <i>Tuija Hautala-Hirvioja</i>	158
Kohtaamisia Lapissa Matti Saanion ja Marja Vuorelaisen elämänpoluilla <i>Mervi Löfgren Autti</i>	167
Developing and strengthening contacts between Universities of Northern Russia and Lapland <i>Irina Zemtsova, Nadezhda Bazhenova and Anelia Lyansevich</i>	178
The Bear in art and landscape <i>Francis Joy</i>	182
Taiteen ja matkailualan pohjoista yhteistyötä <i>Maria Huhmarniemi</i>	188
Poro etelässä <i>Helena Sederholm</i>	194
Boazoeallin: Yhteisöllinen taidekasvatus Pohjoisen poronhoitajien arjessa <i>Korinna Korsström-Magga</i>	200
Lumen valoa <i>Antti Stöckell</i>	202
Hajatelmiä lumen valosta ja taiteen voimasta <i>Eeva Anttila</i>	204

VAIKUTTAMISEN VIRROISSA

Yhdessä tekemisen taito <i>Jaana Erkkilä-Hill</i>	208
Kävelijän reitit ja kannanotot <i>Kalle Lampela</i>	214
Kuvittele, entä jos ...? <i>Martti Raevaara</i>	222
Yhteisöllisyys: kuvataidekasvatuksen haaste ja mahdollisuus <i>Sirkka Laitinen</i>	231
Fragmentteja kuvataiteen tuntijakotaistelusta 2001–2002 <i>Päivi Granö</i>	241
Eläös, kasvaos, kukoistaos – vahvuuksia laaja-alaisesta taidekasvatuksesta <i>Tiina Ala-Opas</i>	249
Affectivity, interaction and communication in education for sustainable development <i>Mette Gårdvik, Karin Stoll and Wenche Sjørmo</i>	253
Shifting ground: Imag(in)ing Canada's receding Arctic coast <i>Ruth Beer</i>	261
Tunturin Tulikettu yhteisöllisenä ilmiönä <i>Juhani Harjunharja ja Leena Niiranen</i>	264
Yhteisöllinen taidekasvatus kirkasti Kansalaisfoorumin <i>Timo Tervo</i>	266
Mikä meitä motivoi? <i>Pirjo Roponen-Lunnas</i>	268
Taideperustaisilla kuvaleikeillä kohti paikkaempatiaa <i>Niina Luostarinen</i>	270
Lumesta vedestä jäästä <i>Pälvi Puro Rantala</i>	272
Kirjoittajat	274

Tabula gratulatoria

Tiina ja Ari Ala-Opas

Irma Annanpalo-Tuisku ja Vesa Tuisku

Eeva Anttila

Nadezhda Bazhenova

Ruth Beer

Glen Coutts

Jaana ja Roger Erkkilä-Hill

Marja Ervasti

Eila Estola

Päivi Granö

Mette Gårdvik

Leena Hannula

Juhani Harjunharja

Mikko Hartikainen

Tuija Hautala-Hirvioja ja Pike

Markku Akseli Heikkilä

Pirjo ja Kari Honkarinta

Maria Huhmarniemi perheineen

Eeva Kaisa Hyry-Beihammer

Elina Härkönen

Kreeta Jokela-Bergman perheineen

Timo Jokela

Francis Joy

Katja Juhola

Piia Juntunen-Laakso perheineen

Raimo Kaasila

Seija Kairavuori

Mira Kallio-Tavin

Kaisa Kangas

Jonna Katajamäki

Pigga Keskitalo

Leena Knif

Anniina Koivurova

Katri Konttinen

Olli ja Maaret Korkalo

Tuomas Korkalo ja Mari Oikarinen

Korinna Korsström-Magga

Pieta Koskenniemi

Outi Kyrö-Ämmälä

Erja Kärkkäinen

Merja Laitinen

Sirkka Laitinen

Kalle Lampela

Kirsti Lempiäinen

Aini Linjakumpu

Nina Luostarinen

Anelia Lyansevich

Mervi Löfgren Autti

Annamari Manninen

Satu Miettinen

Enni Mikkonen

Jaakko Henrik Moilanen

Minna Myllykangas

Jussi Mäkelä

Mari Mäkitalo-Aho

Kaarina Määttä

Leena Niiranen
Silja Nikula
Ana Nuutinen
Anitta Oinas
Martina Paatela-Nieminen
Sirke ja Erkki Pekkilä
Marjo Pernu
Heidi Pietarinen
Pirkko Pohjakallio
Lea Pulkkinen
Jouko Pullinen
Tiina Pusa
Pirjo Puurunen
Martti Raevaara
Pälvi Puro Rantala
Marja Rastas
Pirjo Roponen-Lunnas
Heli Ruokamo
Inkeri Ruokonen
Simi Susanna Ruotsalainen
Osmo Rätti
Arto O. Salonen
Melanie Sarantou
Hanna Schroderus
Helena Sederholm
Karin Stoll
Antti Stöckell
Anniina Suominen
Minna Suoniemi
Wenche Sørmo
Kevin Tavin
Tapio ja Sirpa Tenhu

Merja ja Timo Tervo
Eija Timonen
Teresa Torres De Eça
Marja ja Juhani Tuominen
Tiia Turunen
Tuija Turunen
Seija Ulkuniemi
Sandra Wallenius-Korkalo perheineen
Mauri Ylä-Kotola
Irina Zemtsova

Audiovisuaalinen mediakulttuuri, Lapin yliopisto
Graafisen suunnittelu, Lapin yliopisto
Kansalaisopistojen liitto KoL
Kemi-Tornionlaakson koulutuskuntayhtymä Lappia
Kuvataidekasvatus, Lapin yliopisto
Kuvataidekoulujen liitto
Kuvataideopettajat KUVIS ry ja taidekasvatuslehti Stylus.fi
Lapin kuvataideopettajat KUVATA ry
Lapin yliopisto
Muoti, tekstiilitaide ja materiaalitutkimus, Lapin yliopisto
Pelkosenniemen kunta
Rovalan Setlementti ry
Rovaniemen kulttuuripalvelut
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry
Suomen taide- ja kulttuurikasvatuksen observatorio
Taide- ja kulttuuriopinnot, Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunnan kanslia, Lapin yliopisto
Tanssiteatteri Rimpparemmi
Teollinen muotoilu, Lapin yliopisto
Utsjoen saamelaislukio

Saatteeksi

Tämä julkaisu juhlistaa Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen professoria, taiteilijaa ja taidekasvattajaa Mirja Hiltusta hänen 60-vuotispäivänään. Mirja on pitkäaikaisella ja urauurtavalla työllään ollut yksi viime vuosikymmenien suomalaisen kuvataidekasvatuksen uudistajia ja laajentajia. Hänet tunnetaan erityisesti yhteisöllisen taidekasvatuksen, osallistavan ja sosiaalisesti sitoutuneen taidekasvatusajattelun, -pedagogiikan ja -menetelmien kehittäjänä.

Mirjan työn innostavat vaikutukset ovat säteileet Lapin yliopiston ulkopuolelle monialaiseen kansalliseen ja kansainväliseen akateemiseen yhteistyöhön, mutta myös lukuisten verkostojen kautta taiteen ja kulttuurin kentille ja yhteiskunnan muille sektoreille. Hän on tehnyt tunnetuksi pohjoisen laaja-alaisen taidekasvatuksen erityispiirteitä, sen sidoksia luontoon, pieniin yhteisöihin, saamelais- ja alkuperäiskulttuureihin, elinkeinoihin ja hyvinvointiin – aina huomioiden pohjoisen ihmiset, lapset, nuoret, ikääntyvät ja sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tärkeyden.

Tässä julkaisussa esittäytyvät Mirjan kollegat, oppilaat, yhteistyökumppanit ja ystävät – taiteilijat, pedagogit ja tutkijat. Julkaisussa reflektoidaan Mirjan työn keskeisiä teemoja, kuten yhteisöllisyyttä, paikkasidonnaisuutta ja tieteiden ja taiteidenvälisyyttä, käydään läpi lukuisia yhteistyöprojekteja ja muistellaan kohtaamisia Mirjan kanssa. Julkaisu koostuu tieteellisistä artikkeleista, visuaalisista esseistä ja vapaamuotoisista tervehdyksistä. Temaattisesti teksteissä ja kuvissa ollaan taidekasvatuksen maisemissa, dialogissa tiloissa, arktisen äärellä ja vaikuttamisen virroissa.

Me toimittajat, yhdessä julkaisun kirjoittajien ja taiteilijoiden kanssa, onnittelemme syntymäpäiväsankaria!

Rovaniemellä ystävänpäivänä 14.2.2021

Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo ja Timo Jokela

Foreword

This publication celebrates Professor of Art Education at the University of Lapland, artist, and art educator Mirja Hiltunen on her 60th birthday. Mirja has an extensive, ground breaking career in reforming and expanding Finnish art education. She is especially known for developing community-based art education, as well as participatory and socially engaged art education theory, pedagogy, and methods.

The inspiring effects of Mirja's work have radiated far beyond the University of Lapland, into national and international interdisciplinary academic collaborations and networks, as well as into Finnish culture sector, and broader society. In her work, she has promoted distinctive features of northern art education: connection to the environment, to small communities, to indigenous and Sámi cultures, to local livelihoods, and wellbeing – always with utmost consideration towards the northern people, children, youth, elderly, and the importance of intergenerational interaction.

This publication brings together Mirja's colleagues, students, collaborators, and friends – artists, pedagogues and researchers. The publication reflects the focal themes of Mirja's career, such as community-based work, place-specificity, and interdisciplinarity. It highlights numerous joint projects, and reminisces encounters with Mirja. The publication consists of scientific articles, visual essays, and informal greetings. There are four thematic parts to the publication: landscapes of art education, spaces of dialogue, edges of the arctic, and streams of influence.

We editors, together with the contributors of this publication, send our warmest congratulations to Mirja!

Rovaniemi, on Valentine's Day, February 14, 2021

Maria Huhmarniemi, Sandra Wallenius-Korkalo and Timo Jokela

Taidekasvatuksen kehittämistä viisaudella ja sydämellä

MARIA HUHMARNIEMI, SANDRA WALLENIUS-KORKALO JA TIMO JOKELA

Professori Mirja Hiltusen työ kuvataidekasvatuksen uudistajana, taiteilijana ja tutkijana on ollut hämmästyttävän monimuotoista. Sitä ovat vuosien saatossa valaisseet nuotiotulet ja värivalot, se on ulottunut pieniin pohjosiin kyliin ja maailman suurkaupunkeihin. Työtä on ohjannut pyrkimys erilaisten yhteisöjen kokemusten empaattiseen ja hermeneuttiseen ymmärtämiseen sekä aktiiviseen koulutuspoliittiseen vaikuttamiseen. Työ on sekoittunut Mirjan elämäntapaan: esimiehenä, kuvataidekasvattajana, yhteisötaiteilijana, taidetapahtumien ja oppimisprosessien johtajana Mirja on ollut toimintayhteisöjensä kannattelijana ja kulttuurin tekijänä. Mirja on tehnyt työtään viisaudella ja suurella sydämellä. Tänäpäin hänet tunnetaan erityisesti yhteisöllisen taidekasvatuksen sekä osallistavan ja sosiaalisesti sitoutuneen taidekasvatusajattelun, -pedagogiikan ja -menetelmien kehittäjänä ja viimevuosikymmenten yhtenä merkittävimpänä taidekasvatuksen uudistajana. Mirja on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen professori sekä Oulun yliopiston dosentti. Hän on toiminut myös vierailevana professorina Aalto-yliopiston taiteiden laitoksella.

VÄÄKSYSTÄ OULUUN JA OPETTAJANKOULUTUKSEN MAAILMAAN

Mirja syntyi Asikkalassa 5.3.1961. Aluksi Vähä-Äiniön kansakoulun ympäristö, myöhemmin Päijänteen rannat, Vääksyn kanava ja Aurinkovuori olivat Mirjan lapsuuden maisemia. Valmistuttuaan ylioppilaaksi Vääksyn lukiosta hän lähti opiskelemaan luokanopettajaksi Oulun yliopistoon. Mirja erikoistui kuvaamataitoon ja erityisopetukseen ja avoimen opetuksen tutkimushankkeessa tehdyn pro gradu -tutkielman aikana syntyi myös ensimmäinen kosketus toimintatutkimukseen sekä opettaja on oman työnsä kehittäjä tutkimusajatteluun. Mirja valmistui Kasvatustieteen maisteriksi Oulun yliopis-

Kuva 1. Mirja kolme vuotiaana Asikkalan Vähä-Äiniöllä. Kuva: Esko Hiltunen, 1964.

Kuva 2. Mirja Ylläs-tunturilla aihkimäntyjen juurella. Kuva: Timo Jokela, 2020.

tosta vuonna 1986. Opintojensa jälkeen Mirja toimi luokanopettajana Oulun kaupungin Hönttämäen ala-asteella ja Kuulovammaisten koululla.

Läheinen kosketus Oulun taiteilijaelämään ja palo syventää omaa taidekasvattajan ammattitaitoa sai Mirjan hakeutumaan 1990-luvun alussa Taideteollisen korkeakoulun Helsingissä ja Oulussa toteutettuun koulutukseen, josta hän valmistui kuvaamataidon opettajaksi vuonna 1993. Lopputyössään *Kojootti uni: Kuvaamataidon sukellus näyttämökuvaaan* Mirja käsitteli lavastusta ja erityisesti naamioiden roolia näyttämöteoksessa. Tutkielmansa osana hän toteutti lavastuksen liikuteltavaan teatteriin. Mirja jatkoi jo kasvatustieteen opintojen aikana käynnistynyttä vuoropuhelua kuvataiteen ja esitystaideteiden välillä. Viimeistään nyt taiteidenvälisyys nousi Mirjan taidekasvatusajattelun ja -toiminnan keskiöön.

Valmistuttuaan Mirja toimi ensin kuvaamataidon opettajana Haukiputaan luki-ossa, mutta siirtyi pian Oulun yliopiston opettajankoulutuslaitokseen kuvaamataidon päätoimiseksi tuntiopettajaksi vuosiksi 1993–1994. Mirjan uralla tämä oli tärkeä henkilökohtainen ja ammatillinen verkostoitumisvaihe, josta myöhempi kuvataiteen opet-

tajankoulutuksen kehittäminen sai vauhtia. Alkunsa saanut taito- ja taideaineiden opettajakoulutuksen yhteistyö on edelleen vahva lanka Mirjan työssä.

ROVANIEMELLE – PERFORMATIIVISESTI KOHTI POHJOISTA

Muutto Rovaniemelle syksyllä 1994 oli merkittävä käänne Mirjan elämässä ja uralla: kotoutuminen Lappiin ja kohta kaksikymmentäseitsemän vuotinen työura Lapin yliopistossa käynnistyi. Mirja tuli taiteiden tiedekuntaan ensin kuvaamataidon lehtoriksi, josta jatkoi kuvataidekasvatuksen yliopistonlehtoriksi. Hänen ansiokseen voidaan laskea taiteidenvälisyyden ja performanssitaiteen tuomisen kuvataideopettajien koulutukseen ja koko taiteiden tiedekuntaan. Mirja laajensi esityskeskisen *performanssitaiteen* osallistavaksi *performatiiviseksi toiminnaksi*, jota hän kuvasi näin (Hiltunen, 2001, s. 68): “Performatiivisuus pitää meidät preesensissä – tässä ja nyt hetkessä. Taide tapahtuu ja antaa tilaa yhteisölliselle osallistumiselle: tekijä-, teos-, ja vastaanottajapositionit limittyvät ja voivat myös sulautua toisiinsa. Yksityinen voi muuttua yhteiseksi jaetuksi julkiseksi teokseksi.”

Vuosituhanne vaihteessa tiedekunnan opiskelijat pääsivät kokeilemaan taiteidenvälisiä ilmaisia monitasoisissa ja osallistavissa performatiivisissa tapahtumissa, joita olivat muun muassa *Marraskalenteri*, *Hämärä*, *Ad Arsta*, *Millenium* ja *Valkoinen Kuutio*. Mir-

Kuva 3. Opettajanvaihto- ja näyttelymatkalla Ateenassa. Kuva: Timo Jokela, 2006.

Kuva 4. Ensikumilla Kätkätunturilla Piekka-koiran kanssa. Kuva: Sirkka Laitinen, 2006.

Kuva 5. Kongressimatkalla Burjatiassa ja Baikalilla Siperiassa. Kuva: Timo Jokela, 2015.

Kuva 6. Pilkillä Munajärvellä. Kuva: Timo Jokela, 2013.

ja ohjasi opiskelijoita ja nosti prosessit avoimiksi ja julkisiksi taidetapahtumiksi toimien niiden taiteellisenä johtajana. Näissä tapahtumissa ja työpajaopintojen koordinoinnissa Mirja teki yhteistyötä muun muassa Rovaniemen teatterin kanssa.

Performatiivisuuden avaus johti uuteen sivuaineopintokokonaisuuteen kuvataidekasvatuksen koulutuslallalla. Taiteidenvälisten sivuaineopintojen juliste houkutteli: ”Tule tekemään pimeää performanssia.” Opinnot sisälsivät muun muassa naamio- ja improvisaatioteatteria, valo- ja äänitaidetta sekä taiteellisia produktioita. Myöhemmin taiteidenvälisten opintojen ja ympäristökasvatuksen sivuaineet yhdistettiin Ympäristö, taide ja yhteisö -opintokokonaisuudeksi, johon sisältyi projektiopintoja sekä valinnaisia tiedonalapohjoisia opintoja esimerkiksi ympäristöopinnoista tai pohjoisesta kulttuurihistoriasta.

Mirjan liseniaattityö *Arktinen aktio: Eräissä pohjoisissa taidetapahtumissa vaikuttavat taidekäsitteet yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmasta* valmistui vuonna 1999 Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Tässä tutkimuksessaan Mirja toi esille uusia taiteidenvälisiä toimintamuotoja, joita oli syntymässä Lapin ulkoilmatapahtumissa. Näin hän ennakoiki taiteen ja taidekasvatuksen kentän tulevaa laajentumista, taiteilijoiden toiminta- ja ansainmallien muutoksia sekä soveltavan taiteen työalaa. Mirjan ja Olli Mannerkosken vuonna 1997 toimittama kirja *Synestesia – onko taitella väliä* toi

Mirjan työn lähestymistavat suomalaisen taide- ja taidekasvatuskeskusteluun (ks. Hil-
tunen & Mannerkoski, 1997).

POHJOISEN PUOLESTA – YHTEISÖLLISEN TAIDEKASVATUKSEN KEHITTÄJÄNÄ

Mirja väitteli Taiteen tohtoriksi vuonna 2009 väitöskirjallaan *Yhteisöllinen taidekasvatus: Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Tässä tutkimuksessaan Mirja kehitti yhteistyökumppaneidensa kanssa yhteisöllisen taidekasvatuksen teoriaa ja käytäntöä pohjoisessa vuosina 2004–2006 toteutetussa Utsjoen Tulikettu -hankkeessa sekä vuosina 2000–2006 Pelkosenniemellä Tunturin taidepajassa. Väitöskirja kiinnittyi kansainväliseen yhteisötaiteeseen ja sen tutkimukseen, joista Mirja johti ja käsitteellisti *yhteisöllisen taidekasvatuksen* strategioita ja toimintamalleja, ehkä ensimmäisenä koko maailmassa. Hän myös osoitti taidetta, pedagogiikkaa ja tutkimusta yhdistävillä esimerkillään mitä yhteisöllinen taidekasvatus voi tarkoittaa pohjoisissa konteksteissa.

Tutkimuksessaan Mirja analysoi, miten yhteisöllisyys rakentuu taidehankkeissa sekä miten yhteisöllisen taidekasvatuksen käytännöt ovat niissä kehittyneet. Tutkimus ilmensi, kuinka yhteisöllinen taidekasvatus on tarkoitushakuinen ja luonteeltaan jatkuva ja performatiivinen prosessi. Yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa voi muodostua toiminnallisia, refleksiivis-esteettisiä yhteisöjä dialogissa, jossa yhteisön jäsenille voi kehittyä tietoisuus itsestään suhteessa yhteisöihinsä ja ympäristöönsä. Tutkimuksen keskeiset johtopäätökset, joita on lainattu toistuvasti taidekasvatuksen tutkimuksessa, liittyvät taiteellisen toiminnan tuottamaan toiminnalliseen sekä symboliseen yhteisöllisyyteen, joka tukee yksilön ja yhteisön toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatioita. Sukupolvienvälisyys sekä perinteiden revitalisaatio yhteisötaiteessa ovat puolestaan teemoja, joiden tutkimuksen Mirjan väitöskirja käynnisti. Tämä työ vaikutti merkittävästi myös kuvataiteen ja taidekasvatuksen alojen laajentamiseen soveltavan kuvataiteen koulutukseksi Lapin yliopistossa.

Mirjan tutkimassa ja kehittämässä yhteisöllisessä taidekasvatuksessa Lappi ja laajemmin pohjoinen ympäristö on toiminut sekä taiteen materiaalisena ja sisällöllisenä lähtökohtana että toiminnan ympäristönä. Lapista Mirjan tie vei myös laajemmin Arktiselle alueelle. Yhteisöllisen taidekasvatuksen teemat sekä mahdollisuudet ja haasteet, jotka liittyvät arktisten alkuperäiskansojen ja muiden kansojen yhteistyöhön, yhdistävät Arktisen alueen ihmisiä. Mirja on tehnyt laaja-alaista yhteistyötä saamelaiden toimijoiden ja saamelaiskoulujen kanssa muun muassa Utsjoella. Mirja on vinyt Utsjoelle myös koko

Kuva 7. Grandma's
Thoughts videoteosta
valmistelemassa
Komissa, Venäjällä.
Kuva: Timo Jokela, 2018.

Kuva 8. Vaelluksella
Sallivaaran poroaidalla.
Kuva: Timo Jokela, 2007.

joukon kuvataidekasvatuksen opiskelijoita oppimaan pohjoisen monikulttuurisesta todellisuudesta. Usein tapahtumien ja hankkeiden – kuten Tulikettu-tapatumien – lähtökohtana on ollut tarkastella ja nostaa esiin sellaista kulttuuriperinnettä ja nykykulttuuria, joka yhdistää saamelaisia ja suomalaisia.

Yhteisöllisen taidekasvatuksen kehittäminen on Mirjan työssä limittynyt aktiiviseen asiantuntijatyöhön useissa aluekehityshankkeissa ja moninaisissa konteksteissa. Esimerkiksi Ikäehyt – Ikäihmisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin tukeminen (2011–2013) hankkeessa Mirjalla oli keskeinen rooli taiteen ja taidekasvatuksen soveltamisessa hyvinvoinnin ja palvelujen kehittämiseen. Nuorten hyvinvoinnin ankkurit Lapissa (2008–2010) hankkeessa ytimenä oli taidekasvatuksen voimaannuttavan toiminta ja syrjäytymisen ehkäisy. Taidevaihte-hankkeessa (2016–2018) puolestaan kehitettiin kaksisuuntaisen kotoutumisen menetelmiä taiteen keinoin tilanteessa, jossa Suomeen saapui runsaasti turvapaikanhakijoita (Hiltunen, 2018). Muun muassa näissä prosesseissa Mirja on vienyt yhteisöllisen taidekasvatuksen asiantuntijuuttaan tiederajoja ylittävään kehittämistyöhön ja tutkimukseen. Hän on tehnyt tiivistä yhteistyötä esimerkiksi kasvatus-tieteilijöiden ja yhteiskuntatieteilijöiden kanssa. Tutkimushankkeissa taideperustaisilla menetelmillä on nähty saavutettavan tuloksia yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin, elämänhallintaan ja toimintakykyyn. Kuten Mirja kuvasi jo vuonna 2007 *Synnyt*-lehdessä julkaisemassaan artikkelissa *Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana*: ”Taidekasvatuksen prosessit ovat hitaita, mutta taide toimii ja taidekasvatushankkeiden myötä osallisissa voidaan nähdä ajattelun ja toiminnan hienovaraista muuntumista; innostumista ja voimaantumista” (Hiltunen, 2007, s. 18).

PROFESSORIN SAAPPAISSA

Mirja on toiminut Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen pääaineen vastuuprofessorina vuodesta 2013 lähtien. Professuurin myötä Mirjan työnkuvaassa kuvataidekasvatuksen koulutusalan kehittämisen ohella keskeiseksi nousi tieteellisen työn johtaminen ja ohjaaminen, tutkimustyön tekeminen sekä tutkimuksen edellytyksistä huolehtiminen. Työkuvaan kuuluvat hallinnolliset johtotehtävät ja asiantuntijatehtävät muuttivat myös opetustyön luonnetta. Professorina Mirja ohjaa maisteritutkintoja ja tohtorikoulutettavia. Hän opettaa muun muassa tutkimusmenetelmäopintoja.

Professorin tehtävässään Mirja on kehittänyt kuvataidekasvatuksen tieteenalaan soveltuvia tutkimusstrategioita ja erityisesti taideperustaisia tutkimusmenetelmiä, jotka vastaavat kuvataidekasvatuksen, yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan taiteen

tiedonintressiin. Mirjan ajattelussa on tyypillistä, että tutkimus pyrkii tuottamaan käytännön muutosta sekä pätevää ja perusteltua tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. Taideperustaista toimintatutkimusta kehitettiin Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa esisijaisesti aluekehittämishankkeissa ja niihin liittyvässä tutkimuksessa (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2018, 2019; Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015a, 2015b; Jokela & Huhmarniemi, 2020). Taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen työtapoja sovellettiin näissä tutkimuksissa aluekehityksen ja hyvinvointityön menetelmiksi. Kehittämistutkimuksiin sisältyi paikkasidonnaisia ja yhteisöllisiä taideprojekteja, joihin osallistui muun muassa kylien, koulujen ja työ- ja yritysälämän yhteisöjä. Kehittämistehtäviä määriteltiin yhteisöjen jäsenten kanssa, mistä muodostui yksi taideperustaisen toimintatutkimuksen lähtökohdista: yhteisön jäsenet ovat osallisia tutkimus- ja kehittämisprosessiin.

Nykyisin myös taideperustainen toimintatutkimus on kansainvälisesti tunnistettu käsitteellä ABAR eli Art based action research. Mirja on kollegoidensa kanssa esitellyt ja jäsentänyt taideperustaista toimintatutkimusta kansainvälisissä konferensseissa, tutkimushankkeissa ja julkaisuissa. Mirjan oma julkaisutoiminta onkin mittavaa. Se sisältää kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimusartikkeleja, toimitettuja kirjoja ja esitettyjä taiteellisia produktioita. Mirja on julkaissut tutkimusartikkeleita taidekasvatusalan johtavissa aikakauslehdissä, kuten *International Journal of Education through Art* (Hiltunen, 2015; Hiltunen & Rantala, 2015; Jokela ym., 2015a).

Väitöstutkijoiden ohjaajana Mirja on sitoutunut ja pidetty. Mirja ohjaa kuvataidekasvatuksen alaan kuuluvia väitöstutkimuksia, hän toimii tällä hetkellä kolmen toista jatko-opiskelijan ohjaajana, sekä johtaa Timo Jokelan ja Glen Couttsin kanssa NACER-tutkijaryhmää (Northern Art, Community and Environment Research). Tässä ryhmässä kuvataidekasvatusta ja soveltavaa kuvataidetta tutkitaan ja kehitetään pohjoisessa kontekstissa. NACER-ryhmän tutkimus heijastaa pohjoisen muuttuvia sosiokulttuurisia olosuhteita ja pyrkii tutkimaan tulevaisuuden suuntia sosiaalisesti ja kulttuurisesti sensitiivisille mutta toisaalta vaikuttaville avauksille, joissa taiteellista työskentelyä ja taideperustaisia menetelmiä sovelletaan paikallisyhteisöjen ja ympäristöjen tarpeisiin. NACER ryhmään kuuluu kolmetoista tutkijaa, joista osa on taiteen tohtoreita ja osa jatko-opiskelijoita.

Professorin asemassaan Mirja on tukenut ja kehittänyt Lapin yliopiston ohella muutenkin suomalaisten yliopistojen opetusta ja tutkimusta. Mirja on toiminut dosenttina Oulun yliopistossa kasvatustieteen tiedekunnassa vuodesta 2013 lähtien. Dosentuurin ala on yhteisöllinen taidekasvatus ja taiteen soveltava käyttö. Aalto yliopistossa Mirja on

ollut osa-aikainen kutsuprofessori ajalla 1.9.2016–31.8.2017. Nämä tehtävät osoittavat hänen työnsä ja asiantuntemuksensa arvostusta.

YHTEISKUNNALLISENA VAIKUTTAJANA

Tutkimuksen ja opetuksen ohella yhteiskunnallinen vaikuttaminen kuuluu yliopiston tehtävään. Myös tällä sektorilla Mirjan työ on näkyvää. Hän on aktiivisesti mukana suomalaisissa kuvataidekasvatuksen opetussuunnitelmien kehittämissäryhmissä. Hänen asiantuntemuksensa on vaikuttanut muun muassa valtakunnallisen opetussuunnitelman ilmiöpohjaiseen kuvataideopetuksen määrittelyyn ja soveltamiseen. Mirja onkin kuvaillut Opetushallituksen kuvataiteen perusopetusta taustoittavalla verkkosivustolla (Hiltunen, nd.), että: ”Kokonaisvaltaisen taideoppimisen tehtävänä on ohjata oppilaita tutkimaan ja ilmaisemaan kulttuurisesti moninaista todellisuutta taiteen keinoin.” Hän jatkaa, että: ”Taiteelle ominainen tutkiva ja ilmiökeskeinen työskentely edustaa kokonaisvaltaista tiedonkäsitystä, jossa yhdistyy taideoppimisen yksilöllinen ja yhteisöllinen luonne.” Mirja luonnehtii Opetushallituksen sivuston artikkelissaan, miten taide tulee tunnistaa myös kouluyhteisön ja laajemmin yhteiskunnan osa-alueeksi (Hiltunen, nd).

Suomalaisen kuvataidekasvatuksen opetuksen ja opettajakoulutuksen kehittämissä Mirja on osallistunut lukuisiin hankkeisiin ja työryhmiin muun muassa kasvatustieteen alan, Taideyliopiston ja Aalto-yliopiston kollegoidensa kanssa. Yhteistyöverkostoja ovat muun muassa Opettajakoulutus Foorumi, Kasvatuksen seuran Taide- ja taitoaineiden SIG-ryhmä sekä Suomen InSEA. Vuosien saatossa Mirja on toiminut Taide- ja taitoaineiden SIG-ryhmässä hallituksen jäsenenä ja Suomen InSEAn hallituksessa varapuheenjohtaja. Mirja toimi myös kuvataidekasvatuksen jatkokoulutusohjelman niin sanotussa FADS-verkostossa.

Mirjalla on useita kansallisia luottamustehtäviä, vahvat verkostot ja säännöllistä yhteistyötä muun muassa Aalto-yliopiston taiteenlaitoksen ja Taideyliopiston CERADA tutkijaverkoston kanssa. Tällä hetkellä Mirja toimii Suomen taide- ja kulttuurikasvatuksen Observatorion johtoryhmässä. Tämä observatorio toimii osana eurooppalaista ENO-verkostoa kooten, tutkimustietoa ja julkaisten artikkeleita ja raportteja. Suomen taide- ja kulttuurikasvatuksen Observatorion yksi iso työvoitto on ollut niin sanotun harrastamisen Suomen mallin kehittäminen ja edistäminen. Malli tarkoittaa taito- ja taideharrastuksen integroimista kaikkien peruskoulujen oppilaiden koulupäiviin. Sen pää tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen siten, että jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollistuu mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä.

Kuva 9. Mirja Saamen sillalla (Sámi šaldi) Utsjoella Arktop hankkeen yhteydessä. Kuva: Mari Parpala, 2019.

Kuva 10. Mirja ohjaa tila-aika-paikka opintojen performanssia Utsjoen Tulikettu tapahtuman avajaisia varten. Kuva: Anna Pakkanen, 2004.

Myös monissa kansainvälissä tutkimushankkeissa, joissa Mirja on ollut toimijana, on keskiössä nykytaiteen yhteiskunnallisesti vaikuttavat toimintastrategiat ja nykytaidekasvatuksen kehittäminen kouluopetukseen ja informaaliin kasvatukseen. Näissä tutkimushankkeissa taidekasvatus ja nykytaide yhtyvät; taustalla on samanaikaisesti nykytaiteen yhteisöllinen ja pedagoginen käänne sekä taidekasvattajien työ taiteilija-tutkijoina. Esimerkkinä voi mainita vaikkapa Creative Connections (2012–2015) tutkimushankkeen. Hankkeessa tutkittiin nykytaiteen toimintatapoja ja niiden soveltamista kuvataideopetuksessa. Hankkeen tavoitteena oli luoda ja tukea eri maiden lasten ja nuorten kulttuurista dialogia sekä kehittää kuvataidelähtöisiä lähestymistapoja eurooppalaisuuteen. Creative Connection hankkeessa oli mukana tutkijoita, opettajia ja oppilaita kuudesta Euroopan maasta.

Acting on the Margin: Arts as Social Sculpture (AMASS) on puolestaan parhaillaan käynnissä oleva, mittava eurooppalainen tutkimushanke, jota Lapin yliopisto johtaa. Hankkeen keskeisenä tavoitteena on tuottaa Euroopan laajuisesti tutkimustietoa taiteen soveltamisesta yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisuun, vaihtoehtoisten tai epätavallisten toimintamallien löytämiseen sekä kulttuuripolitiikan kehittämiseen. Hankkeessa tehdään muun muassa taideperustaista innovaatio- ja kehittämistutkimusta sekä toimintatapojen mallinnosta. AMASS-hankkeessa huomio on aluepoliittisissa haasteissa ja mahdollisuuksissa, aluepolitiikan suhteessa luovaan sektoriin, kulttuuritoiminnan tulevaisuudessa, taiteen keinoissa ehkäistä yhteiskunnallista jakautumista ja kerrostumista sekä osallisuuden tukemisessa.

Kuva 11. Installaation osien testailua kotipihalla Rovaniemellä. Kuva: Timo Jokela, 2013.

KANSAINVÄLISIÄ NÄKÖALOJA KUVATAIDEKASVATUKSEN POHJOISEEN ORIENTAATIOON

Mirjan kotimaisten ja kansainvälisten verkostojen mittavia ponnistuksia ovat olleet muun muassa InSEAn Euroopan kongressi Lapin yliopistossa vuonna 2010 ja Aalto-yliopistossa vuonna 2018. Tapahtumat ovat koonneet yhteen kuvataideopettajia ja alan tutkijoita eri puolilta maailmaa. Vuonna 2021 pidetty huippukokous World Alliance for Arts Education Summit: Cultural Encounters and Northern Reflections toi puolestaan Rovaniemelle taidekasvatuksen toimijat ja tutkijat taiteidenvälisesti. Näissä foorumeissa pohjoista ja arktista kuvataidekasvatusta on tehty tunnetuksi maailmanlaajuisesti.

Suomen Lapissa tehty kehittämistyö on innostanut monia muita taidekasvattajia ja kuvataidekasvatuksen tutkijoita eri puolilla Arktista aluetta. On nähty merkitykselliseksi se, että yhteisöllinen taidekasvatus kiinnittyy arktiseen luontoon, ekokulttuurin ja kulttuurien moninaisuuteen, johon myös arktiset alkuperäiskulttuurit lukeutuvat. Tämä yhteistyö on tiivistynyt Arctic Sustainable Arts and Design (ASAD) verkostossa, jonka yksi perustajajäsenistä Mirja on. ASAD toimii osana UArctic-verkostoa ja koostuu yhteen taidekasvatusalan koulutusorganisaatiota. Yksi esimerkki ASAD-yhteistyötä on Living in the Landscape kesäkoulu, jossa Lapin yliopisto tekee monitieteistä yhteistyötä norjalaisten, ruotsalaisten ja venäläisten partneriensä kanssa. Mirjan rooli tämä kesäkoulun käynnistymisessä on ollut merkittävä. Mirja on myös osallistunut ASAD verkoston toimintaan tuottaen yhteisjulkaisuja ja osallistuen monissa rooleissa vuosittaisiin Relate North -symposiumeihin ja -näyttelyihin. Vuonna 2019 ASAD-verkoston yhteistyö laajeni arktisen taiteen huippukokoukseksi (Arctic Arts Summit 2019) ja Mirja muun muassa kuratoi tapahtumaan ASAD-verkoston näyttelyn kollega Timo Haanpään kanssa.

Kuten Mirja opetuksessaan ja puheenvuoroissaan on tuonut esiin (ks. esim. Hiltunen, 2020), Arktisen alueen voi nähdä sekä monikulttuurisena ja -etnisenä ja kulttuuristen kohtaamisten rikastamana että konfliktien repimänä. Mielen kolonialismi on kohdistunut pohjoisiin kansoihin ja yhteisöihin laaja-alaisesti jo pitkään. Postkolonialistisen taidepedagogiikan käytännöille on ollut ilmeinen ja laaja-alainen tarve. Nyt alueelle asettuneet, ilmastonmuutoksen ja globaalien kriisien liikkeelle saattelemat uudet kansallisuudet ja ihmisryhmät, haastavat taideopetusta entistäkin sensitiivisempään toimintakulttuuriin. Mirja on tuonut taiteessaan ja tutkimuksessaan esiin, että pohjoisella luontosuhteella on merkitystä toivolle, toimintakyvylle ja eheydelle sekä elini-

käiselle oppimiselle (Huhmarniemi ym., 2020). Kuvataidekasvatuksessa ja nykytaiteen toimintastrategioissa on mahdollisuus rakentaa jaettavaa kulttuurien välistä kohtaamista suomalais-, ja saamelaiskulttuurin, muiden pohjoisten kulttuurien, maahanmuuttajien, matkailijoiden ja myös ei-inhimillisen luonnon välillä.

TAIDEKASVATUKSEN TAIDETTA – ARKEEN, TUTKIMUKSEEN JA OPETUSTYÖHÖN LOMITTUEN

Tutkimus- ja taidekasvatustyönsä työnsä rinnalla Mirja on toiminut taiteilijana. Yhteisöllisyys, kehollisuus ja luonnonympäristöt ovat hänen taiteensa tyypillisiä piirteitä. Taide, pedagogiikka ja tutkimusaiheet ovat lomittuneet toisiinsa siten, että Mirja on tarkastellut oman taiteensa kautta erityisesti paikkasidonnaisuutta, performatiivisuutta sekä taiteen osallistavuutta. Hänen työtapaansa voi luonnehtia yhteisötaiteelliseksi ja sosiaalisesti sitoutuneeksi taiteeksi. Mirja on etsinyt uusia vuorovaikutteisia, yhteisöä mukaan kutsuvia toimintamuotoja, joissa taiteilijuus on jaettavaa, jopa niin, että joskus teoksia on mahdoton signeerata.

Taiteellisia produktioitaan Mirja on esittänyt sekä taidemaailmassa että taiteellisen tutkimuksen kontekstissa kansallisesti ja kansainvälisesti. Mirjan teoksia on ollut esillä kotimaan lisäksi muun muassa Ateenan kulttuurikeskuksen galleriassa Kreikassa, Kaarlen yliopiston galleriassa Prahassa, Syktyvkarin Kansalliskirjaston näyttelytilassa Venäjällä sekä ASAD verkoston *Relate North* -näyttelyissä Norjassa, Islannissa, Skotlannissa, Alaskassa ja Komissa Venäjällä.

Taiteensa kautta Mirja on luonut pohjoisten kylien ja nykytaiteen välistä vuorovaikutusta sekä keinoja kehittää yhteisöllistä taidekasvatusta. Taiteellinen työskentely laajentaakin edelleen Mirjan työn vaikuttavuutta. Mirja itse on kuvaillut, että installaatioissaan hän on ollut kiinnostunut materiaalien kantamista merkityksistä ja niiden yhdistämisestä henkilökohtaisiin tarinoihin. Ylisukupolvisuuden teemat, 2010-luvulla erityisesti vanhenevien naisten ja isoäitien näkökulma ja elämäkokemuksen tuoma viisaus, on ollut Mirjan kiinnostuksen kohteena.

Ajatus taidekasvatuksen taiteesta (*art of art education*, Jokela, 2012) sopii mitä parhaiten kuvaamaan Mirjan taidetta: olennaista on pyrkimys synnyttää sellaista yhteistä maailman jäsentymistä, joka ei ole taaksepäin katsovaa tai luokittelevaa, vaan uuteen avautuvaa ja muutosherkkää. Mirjan taiteessa kasvatusta ja tutkimusta kohtaavat toisensa nykytaiteen avoimissa, sosiaalisesti vastuullisissa ja kulttuurisensitiivisissä tiloissa. Mirjan toiminnan myötä taidekasvatuksen taide on voimistunut ja kypsytynyt pohjoisessa

kehdoissaan. Toiminnan vieminen yhteiskunnan eri sektoreille on tehnyt kuvataidekasvatuksen osaamista ja voimaa näkyväksi ja samalla tukenut nykytaiteen mahdollisuuksia tulla koetuksi ja ymmärretyksi.

DIALOGIN VÄYLIÄ

Tällä juhlakirjalla *Dialogista vaikuttamista – yhteisöllistä taidekasvatusta pohjoisessa* onnitelemme Mirjaa ja juhlistamme hänen työuraansa. Kirjassa Mirjan kollegat ja läheiset – tutkijat, pedagogit, taiteilijat ja hyvät ystävät luotaavat Mirjan uran vaihteita, käyvät läpi lukuisia yhteistyöprojekteja ja muistelevat inspiroivia kohtaamisia Mirjan kanssa. Mukana olevien monialainen tausta kertoo Mirjan laajasta vaikutuspiiristä. Kirjoittajat ovat kuvataidekasvatuksen asiantuntijoita kotimaisessa ja kansainvälisessä ammattiyhteisössä, Mirjan pitkäaikaisia työtovereita ja yhteistyökumppaneita yliopistomaailmassa ja kansalaisyhteiskunnassa sekä Mirjan ohjaamia Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan alumneja ja jatko-opiskelijoita.

Juhlakirja on sisällöltään ja muodoltaan monitaiteinen ja -tieteinen. Kirja on jaettu neljään osaan, joissa liikutaan taidekasvatuksen maisemissa, dialogissa tiloissa, arktisen äärellä ja vaikuttamisen virroissa. Mukana on artikkeleja, visuaalisia esseitä, teoskuvauksia ja tervehdyksiä. Sisällöt kiinnittyvät Mirjan työn kantaviin teemoihin, joita ovat taidekasvatuksen ja pohjoisen kulttuurin ohella muun muassa taiteidenvälisyys, performatiivisuus, kokemuksellisuus, paikkasidonaisuus, ilmiöpohjaisuus, toimijuus, yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja ennen kaikkea yhteisöllisyys. Mirja itse kirjoittaa yhteisöllisyydestä molemminpuolisuuksena: ”Se on kuin joki: jotta se virtaisi, on vastarannan näyttävä. Ilman vastakkaisia rantoja ei ole väylää, ilman kohtaamista ei yhteisöllisyyttä.” (Hiltunen, 2009, s. 271).

Mirjan työ kuvataidekasvatuksen uudistajana ja edistäjänä Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusosalalla on ollut kauaskantoista. Sen vaikutus jatkuu eri puolilla Suomea, kun jo lähes 700 kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmasta valmistunutta taiteen maisteria on sijoittunut työelämään. Osa heistä jatkaa työtään tutkijoina ja kuvataidekasvatusalan kouluttajina. Alumneista monet ovat osallistuneet Mirjan johtamiin monialaisiin hankkeisiin siten, että toiminta on tukenut heidän opettajuuttaan nykypäivän taidekasvattajina suomalaisissa kouluissa sekä taiteen soveltavalla kentällä, kuten sosiaali- ja terveysalan ja matkailun piirissä. Kenttätyössä, Mirjan ohjattavina, opiskelijat ovat myös muodostaneet oman suhteensa pohjoiseen luontoon ja paikallisyhteisöihin elämänpiiriään laajentaen ja syventäen.

Taidekasvattajan työn kehittäjän vaikutus on lumipalloeftimäinen myös monissa pohjoisissa yhteisöissä, joissa Mirjan käynnistämät taidekasvatusprosessit ovat jatkuneet paikallisten tekijöiden voimin. Mirja itse kirjoittaa odottavansa ”uteliaana ja innostuneena dialogin jatkumista ja sen mukanaan tuomia uusia haasteita sekä toiminnan muotoja” (Hiltunen, 2009, s. 271). Toivomme, että lukijalle avautuu kirjan avulla uusia väyliä Mirjan työn teemoihin ja yhteisöllisen taidekasvatuksen mahdollisuuksiin muuttuvassa pohjoisessa.

Kuva 12. Mirja Ounasjoella. Valokuva *Kävelykerroksia*-teokseen. Kuva: Timo Jokela, 2018.

Lähteet

- Hiltunen, M. (2001). Performatiivisia tapahtumia – kohti taiteidenvälistä, yhteisöön kiinnittyvää taidekasvatusta. Teoksessa L. Hyvönen & E. Lindfors (toim.), *Tehkään yhesä! Taide- ja taitokasvatuksen tulevaisuus* (s. 67–73). Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia.1/ 2001.
- Hiltunen, M. (2005). The Fire Fox. Multisensory approach to Art Education in Lapland. *International Journal of Education through Art*, 1(2), 161–177.
- Hiltunen, M. (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimintana ja toiminnan tilana. *Synnyt. Taidekasvatuksen tiedonala*. 2/2007, 1–22. Haettu 14.2.2012 osoitteesta http://artedu.uiah.fi/synnyt/pdf/2_2007/hiltunen.pdf
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Acta Universitatis Lapponiensis 160. Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. (2018). Taidevaihte – aikaistaiteen toimintatapoja soveltamassa. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 83–108). Lapland University Press.
- Hiltunen, M. (2020). Päin pohjoista – ja sen yli: Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (toim.), *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta*. (s. 32–40). Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja. Sarja C. Katsauksia ja puheenvuoroja; Nro 67.
- Hiltunen, M. (nd.) Taiteelle ominainen työskentely rakentaa tekijäänsä ja maailmaa ympärillämme. Opetushallitus. Haettu 14.2.2021 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/taiteelle-ominainen-tyoskentely-rakentaa-tekijaansa-ja-maailmaa-ymparillamme#df5bf7ee>
- Hiltunen, M. & Mannerkoski, O. (toim.) (1997). *Synesthesia. Onko taiteilla väliä?* Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 8. Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Rantala, P. (2015). Creating art-based approaches in working life development: The shift from success to significance. *International Journal of Education through Art*, 11(2), 245–260.
- Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M. (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen - toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, K. Rintakorpi, M. Kuusela & K. Torkki (toim.), *Mun kuvista kulttuuriin: kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen* (s. 109–130). Lasten Keskus.
- Huhmarniemi, M., Hiltunen, M. & Jokela, T. (2020). Pöheikön kutsu. Taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (toim.), *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja*. (s. 199–222). PS-kustannus.
- Jokela, T. (2012) The art of art education and the status of creative dialogue. Teoksessa C-P. Buschkuhle (toim.), *Ein Diskurs zur künstlerischen Bildung* (s. 359–376). Athene.
- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied Visual Arts in the North* (s. 10–21). University of Lapland.
- Jokela, T. (2018). Culture sensitive participatory art as visual ethnography in the North. *Visual Ethnography*, 6(2), 89–112.
- Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the north. Teoksessa G. Noblit (toim.), *Oxford research encyclopedia of education*. Oxford University.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015a). Art-based Action research. Participatory art for the North. *International Journal of Education through Art*. vol 11:3, 433–448.
- Jokela, T. & Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015b). Contemporary Art Education meets the International multicultural North. Teoksessa M. Tavin & J. Pullinen (toim.), *Conversations on Finnish Art Education* (s. 260–276). Aalto Arts Books.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (toim.), *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 39–61). Lapin yliopisto.

**Taidekasvatuksen
maisemissa**

Poltettua oranssia Lapin Taideakatemiassa

MAURI YLÄ-KOTOLA

Kuva 1. ja 2. *Marraskalenteri*. Performanssi Sampokeskuksessa, Rovaniemi. Ohjaus: Mirja Hiltunen. Kuvat: Mirja Hiltunen, 2005.

Taiteen historiassa Taideakatemia kouluna on usein tarkoittanut kuvallisen kielen sääntöjen vartijaa. Ja juuri kuvallisen, siitä lähtien, kun esimerkiksi Valistuksen gastronomia tai kardinaali Mazarinin palatsin tuoksuhormit tai Alexander Scriabinin sävellysten nuottiviivastolle kirjoitetut synesteettiset efektit poistuivat Taideakatemiasta. Kuvataiteen panoptikon tai disipliini on myös pitkälti unohtanut Hector Berliozin Fantastisen sinfonian, Mahlerin kahdeksannen ja Wagnerin kokonaistaideteoksen, ainakin osin.

Eeva-Liisa Mannerin (1921–1995) näytelmän *Poltettu oranssi* päähenkilö on Marina-niminen nuori nainen, joka puhuu omaa keinotekoista kieltään vastalauseena arkikielen vankilalle. Mannerin näytelmässä vallankäyttö perustuu yhteisön määrittämiin näkemisen, kuulemisen, kosketuksen, hajun, maun, tasapainon, puhumisen, tekemisen ja esittämisen sääntöihin. Yksilö asetetaan kielen vankikoppiin, yhteisö päättää, miten sisäisen maailman rikkaus on kaavamaisesti ulkoistettava, millaisina sanoina tai aistimuksina.

”Alas Akatemia!” -huudahdus on toistunut taiteilijoiden illanistujaisissa Ville Vallgrenin Jeesus Siirakin ritarikunnasta Venäjän avantgardeen. Lause ei ole ollut vain tunteenilmaisu vaan myös pyrkimys omien kaavojen oikeuttamiseen vallassaolevien sijaan. Eilisen kriitikot ovat huomisen akatemiaopettajia. Aina yksityisen kielen puhuminen ei johda umpikujaan vaan joskus myös muut alkavat puhua sinun kieltäsi. Taiteilijalle huolestuttavampaa voisi olla oman kielen puuttuminen tai olemassaolevan matkiminen.

Mirja Hiltusen ura on yhdistänyt performatiivisuuden ja synestesian teemoja vaivaa korkeakoulupedagogiseen otteeseen suomalaisella ja kansainvälisellä taiteen kentällä: ”Eläköön Taideakatemia!” -huudahdus voisi kuvata sitä mahdollisuutta, mikä koululla on, jos se ei kaavamaistu arkikielen vankilaan.

Yhdessä tekemisestä kanssatietämiseen

TIMO JOKELA

Tarkastelen artikkelissani pitkäjännitteistä pohjoisiin ympäristöihin ja yhteisöihin liittyvää taidekasvatuksen kehittämistyötä, jota kutsumme Ympäristö, Taide ja Yhteisö-toiminnaksi (YTY). Samalla avaan sitä luovan dialogin tilaa, jossa olen saanut toimia professori Mirja Hiltusen työkollegana vuodesta 1993 alkaen. Myöhemmin YTY-toiminnan kehittäjinä ovat ohellamme toimineet yliopistolehtorit Maria Huhmarniemi ja Elina Härkönen sekä yliopisto-opettaja Antti Stöckell. Tuon esille taiteeseen, tutkimukseen ja opetukseen liittyvää lähes paradigmaattista muutosta, joka YTY-toimissa on tapahtunut kolmen vuosikymmenen aikana. Aluksi taiteidenvälisyys ja ympäristötaide haastoivat postmodernissa hengessä modernistisen perinteen. Seuraavaksi ympäristötaide ja taiteidenvälisyydestä ponnistava performatiivisuus yhdistyivät toiminnaksi, jossa yhteisöllisyys ja paikkaperustaisuus nousivat keskiöön. Tämä haastoi myös kehittämään nykyaikaiselle ja pragmatistiselle taide- ja tiedonkäsitykseen soveltuvaa tutkimusmenetelmää. Taideperustaisen toimintatutkimuksen metodologia kehittyi ja kestävyys ja vastuullisuuden teemat nousivat ajankohtaisiksi 2010-luvulla. Päätän artikkelini tarkastelemalla YTY-toiminnan suhdetta viimeaikaisiin posthumanistisen tutkimuksen parissa esille nousseisiin kanssatietämisen ja kestävänsä tulevaisuuden kysymyksiin. Samalla ennakoitan YTY-toiminnan seuraavaa askelta ja Mirjan kanssa jakamamme dialogisen tilan tulevaisuutta.

ALKU YMPÄRISTÖTAITEESSA JA TAITEIDENVÄLISYYDESSÄ

Yhteinen työskentelyni opettajankouluttajana Mirja Hiltusen kanssa alkoi Oulun yliopistossa syksyllä 1993. Mirja oli juuri tehnyt oman lopputyönsä Taideteolliseen korkeakouluun kuvaamataittoa ja lavastussuunnittelua integroiden ja toi opettajankoulutukseen mukanaan ajattelun taiteidenvälisyydestä.

Kansainvälisen modernismiin pohjautuva DBAE pedagogiikan (Dicipline Based Art Education) strukturoitu tieteenalapainotteisuus oli vaikuttanut omaan työskentelyyni kuvaamataidon didaktiikan lehtorina. Mutta kuvataiteilijana olin jo tovin kulkenut toisenlaista polkua ja ja etsinyt ympäristötaiteessani yhteyksiä ihmisten arjen toimintoihin ja paikkoihin modernismin universaalin formalismin sijaan. Myös monitieteinen yhteistyö ympäristökasvatuksen parissa oli tutustuttanut muiden tieteenalojen ajattelu- ja toimintatapoihin.

Näin olimme molemmat avoimia uudistuspyrkimyksille, joita tuolloin tuotiin opettajankoulutuksen oppiainejakoisen perinteen uudistamiseksi. Taito- ja taideaineiden yhteistyö nousi tässä kehittämistyössä opettajakoulutuksen näkyväksi uudistajaksi.

Siirtyessämme Rovaniemelle Lapin yliopistoon aivan taiteiden tiedekunnan syntyvaiheessa, syksyllä 1994, oli meille jo selvää, että perinteinen studiotyöskentely, tekniikkoiden, ilmaisun ja taiteentuntemuksen opiskelu vastasi huonosti muuttuvan koulun, yhteiskunnan ja nykytaiteen kuvataideopettajille asettamiin haasteisiin. Ymmärsimme, että nykytaiteen toimintatapojen omaksuminen edellytti taideopettajakoulutuksen avautumista ympäröivään maailmaan ja sen ilmiöihin. Pyrimme yhteistyön avaamiseen taideopetuksen ja yliopiston pohjoisen elinpiirin eri toimijoiden välillä. Alkuaikoina kokeilevat teemalliset kesäkoulut olivat tähän oiva väline ja erityisesti ympäristötaiteen eri muodot otettiin kiinnostuneina vastaa maakunnassa. Vuorovaikutus ei syntynyt vain henkilöiden välillä vaan luovaan dialogiseen tilaan saatettiin nopeasti myös eri organisaatioita ja toiminta laajeni Euroopan unionin rahoitusten myötä koko Barentsin alueelle (Jokela, 2015a).

Oma kiinnostukseni ympäristötaiteeseen rikastui Mirjan taiteidenvälisyydellä ja performanssitaiteella ja itse varmaankin tarjosin Mirjalle kiinnittymisiä pohjoisiin ympäristöihin. Aluksi kehitystyömme suuntautuin eri sidosryhmiin; ympäristötaiteellani haettiin tarttumia pohjoiseen luontoon, kyliin ja maisemiin, taiteidenvälisyyden ensi askeleet otettiin Mirjan johdolla teatteriyhteistyössä ja kaupunkiympäristössä.

Toiminta ei aluksi tahtonut sopia kuvataidekasvatuksen pääaineen opetussuunnitelmaan, eikä myöskään kuvataiteen vakiintuneisiin kursseihin. Tilan kehittämistyölle loimme käynnistämällä ympäristökasvatuksen ja taiteidenvälisyyden sivuaineet. Innokkaat ja lahjakkaat opiskelijat tulivat mukaan ja mahdollistivat laajan sidosryhmätoiminnan vankistamisen maakunnassa ja koko Barentsin alueella. Performanssitaiteen esitysten sijasta alkoi Mirjan toiminnassa korostua performatiivinen osallistava yhteisöllisyys ja ympäristötaiteessani luonnonmateriaalien sijasta paikallisten ihmisten kertomukset ja ekokulttuuriset ulottuvuudet.

Merkittävä tuki yritykselle uudistaa kuvataidekasvatuksen opetusta löytyi kansainvälisten verkostojen vahvistuessa. Erityisesti InSEA:n (International Society for Education Through Art) piirissä toimivien alan arvostettujen asiantuntijoiden kannustus oli alusta saakka merkittävää ja rohkaisi meitä yhdistämään ympäristökasvatuksen ja taiteidenvälisyyden opintokokonaisuudet Yhteisö, taide ja ympäristö -sivuaineeksi (YTY sivuaine). Näin kykenimme siirtämään koulutuksen polttopistettä pohjoiseen elinpiiriin, pari vuosikymmentä myöhemmin ajankohtaiseksi noussutta ilmiöpohjaista opetusta hyvissä ajoin ennakoiden.

PAIKKAPERUSTAINEN PARADIGMA MUOTOUTUU JA VAKIINTUU

1990-luvulta lähtien nykytaiteen dialogiset ja pedagogiset lähestymistavat (mm. Lacy, 1995; Lippard, 1997) innoittavat meitä etsimään nykytaiteen toimintastrategioita ja menetelmiä, jotka vievät opiskelijat luokkahuoneiden ulkopuolelle, samalla kiinnittäen huomioita paikallisiin vahvuuksiin ja mahdollisuuksiin. Modernismin ajatus universaalisuudesta taiteen perustana oli muuttunut olennaisesti ja tilalle noussut paikkaperustainen kehittämisstrategia. Nostamalla paikan käsitteen keskiöön yhdistimme humanistisen maatiiteen ajattelusta ja estetiikasta ammentavan ympäristötaitteen ja ihmisten sosiaalisia kokemuksia korostavan aktivistisen yhteisötaiteen päämäärät.

Paikkaperustaisuudella korostimme aluksi fenomenologis-hermeneuttista painotusta ja suuntasimme ympäristöissä toimimisen painopistettä luonnontieteistä huma-

Kuva 1. *Tilanteita*. Performanssisarja Rovaniemen keskustassa osana *Kamoon Kaamos* -kulttuuriviikkoa. Ohjaus Mirja Hiltunen. Kuva: Mirja Hiltunen, 2004.

Kuva 2. *Millenimun* performanssi Rovaniemen keskustassa. Ohjaus Mirja Hiltunen. Kuva: Mirja Hiltunen, 2000.

Kuva 3. *Tulikettu* tapahtuman päähahmo rakentuu Utsjoen koulun pihalla. Kuva: Mirja Hiltunen, 2005.

Kuva 4. Yhteisöllistä *Tulikettu* tapahtumaa valmistellaan Utsjoen Mantojärvellä. Kuva: Minna Saastamoinen, 2006.

nismiin ja tiedon jakamisesta kokemushakuisuuteen. Näimme taiteen eri muotojen moninaiset mahdollisuudet paikan kokemusten tulkinnessa ja tutkimusaineistojen luomisessa kasvatuspyrkimysten ohella. Lähtökohtana oli, että paikkaan ja sen kokemukseen voi astua kahta tietä: paikassa punoutuu yhteen tila ja aika, ympäristö ja yhteisö. Paikkasuhteen kautta tulevat elämämme ympäristöt ymmärretyiksi. Yhteisöä ja ympäristöä ei voida erottaa toisistaan puhuttaessa arjen elämämme paikoista: koti, kylä, lähiö, koulu ja koulupiha ovat yhtä aikaa niissä eläjien ja toimijoiden yhteisöjä ja ympäristöjä. Elämismaailman perusta on paikkojen verkosto, jossa toimijoina operoimme. Toimintatapamme liudentuivat toisiinsa; Mirja toi performatiivisen ja yhteisöllisen työskentelyn pohjoisiin paikkoihin ja kyliin. Itse aloin käyttää toiminnastani nimitystä yhteisöllinen ympäristötaide.

Projektien ja julkaisuiden (mm. Jokela & Hiltunen, 2001) myötä YTY-toiminnan viitekehys hahmottui ja Mirjan väitöskirjan (2009) myötä erityisesti yhteisölliselle taidekasvatukselle ja YTY-toiminnalle rakentui vahva teoreettinen pohja. Vuosituhannen vaihteessa yhteisöllisyys oli tullut erityisen ajankohtaiseksi, kun taiteesta ja kulttuurista alettiin puhua mitä erinäisimmissä yhteyksissä. Taide liitettiin osaksi kestävästä kehitystä ja yleistä hyvinvointia, sitä pidettiin myös merkittävänä taloudellisena voimavarana, jopa terveyden edistäjänä. Keskustelu kansalaisyhteiskunnan ja kolmannen sektorin vahvistamisesta nosti yhteisöllisen taidekasvatusajattelun voimakkaasti esiin. Ymmärsimme nyt kuvataidekasvattajan roolin laaja-alaisesti taiteen luovan tilan rakentajana; mahdollistajana, kuraattorina, fasilitaattorina, tuottajana, järjestäjänä, dialogisen toimintakulttuurin luojana.

MENETELMIEN KEHITTÄMINEN VASTAAMAAN PAIKKASIDONNAISTA PARADIGMAA

Vuosituhanneen alkuvuosina paikkaperustainen strategia, paradigma, oli kehittynyt pohjoisen ympäristön ja sen ekosysteemeitä huomioivan ympäristötaiteen sekä pohjoisen yhteisöjen sosiokulttuurisia tekijöitä huomioivan yhteisötaiteen integroitua. Samaan aikaan Lapin yliopiston profiloituminen pohjoiseen ja arktiseen avasi mahdollisuuden tarkastella kokonaisvaltaisemmin taiteen roolia yhteiskuntasuhteiden rakentamisessa, tutkimus- ja taideyhteistyön kehittämisessä sekä asiantuntijuuden rakentumisessa. Nostettaessa taiteen ja tieteen vuorovaikutus koko yliopiston strategian keskiöön ymmärrettiin, että taiteellinen työ ja tutkimus täydentävät olennaisella tavalla toisiaan. Molempia työskentelymuotoja yhdistää pyrkimys tarkentaa käsitystä maailmasta sekä ilmaista tätä täsmentyvää ymmärrystä myös muille. Tiede ja taide kuuluvat myös ehyeen kuvaan yhteiskunnasta ja ne ovat parhaimmillaan yhteiskunnan parantamisen välineitä.

Paikkaperustaisesta taiteesta tuli tässä uudessa tilanteessa se väline, jolla mallinsimme nykyaikaiseen perustuvan kontekstuaalisen ja situationaalisen taidekasvatuksen ja soveltavan taiteen työmuotoja ja pohjoisen elinpiirin kohtaamista (Hiltunen & Jokela, 2001; Jokela, 1996; Jokela & Hiltunen, 2014). YTY-toiminnan paikkaperustaisuuden voi ymmärtää taidetta ja kasvatusta laajemmin kokonaiseksi aluekehityksen strategiaksi. Fenomologis-hermeneuttisen lähestymistavan rinnalle ja sen ohikin nousi pragmatistinen tiedonintressi. Tällöin tavoitteeksi nousi pyrkimys kohti alueen sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista kehitystä hyödyntämällä paikkojen luonnetta ja yhteisöjen kykyä. Paikkaperustaisuus ja taiteilijan sekä kuvataidekasvattajan ammattikuvan laajennus avasi alan tutkimukselle ja kehittämistyölle rahoitusmahdollisuuksia niin kotimaassa kuin kansainvälisilläkin foorumeilla. Taidekasvatus ja soveltava taide osoittivat YTY-toiminnalla kykynsä Euroopan Unionin rahoittamien projektien toteuttajana ja nykyaikaisen toiminnan jalkauttajana yhteiskunnan eri sektoreille (ks. Jokela ym. 2015). Paikkojen ainutlaatuisilla ominaisuuksilla pyrittiin tukemaan olemassa olevia kulttuuritoimijoita tai luomaan uusia luovan alan yrityksiä. Paikkaperustaisuuden uusia toteutusmuotoja syntyi muun muassa taidekasvatuksen ja matkailun yhteistyönä, ennakoiden soveltavan taiteen syntymistä ja vahvistumista tiedekunnassa.

Etsiessämme metodologista perustaa hankkeissa tapahtuvalle taidekasvatuksen kehittämistutkimukselle, taiteen ja tutkimuksen yhdistämiselle, aloimme testata toimintatutkimuksen menetelmien yhdistämistä nykyaikaiseen toimintaan. Ajan metodologinen keskustelu taiteellisesta tutkimuksesta ei tarjonnut välinettä pragmatistiseen tiedonintressiimme. Korostaessamme nykyaikaisen yhteisöllisyyttä ja kontekstuaalisuutta ponnistimme

kriittisen toimintatutkimuksen ja osallistavan toimintatutkimuksen teorioista ja perinteistä. Tällöin tutkimuskohteena olevien yhteisöiden jäsenet osallistuvat tutkimukseen uuden tiedon, taidon, taiteen tai pedagogisten toimintamallien luojina. Oma aktiivinen taiteellinen toimintamme loi ymmärtävän pohjan osallistavan metodin kehittämiseksi. Kehittämämme menetelmä oli sovellettavissa myös opiskelijoiden taideprojektien puitteissa tehtyjen tutkielmien metodiksi. Kuvataideopettajiksi opiskelevien opiskelijoiden maisteritutkielmien kohteena on oman taiteen tutkimisen asemasta (taiteellinen tutkimus) taiteen yhteiskunnallinen, sosiaalinen, osallistava ja pedagoginen ulottuvuus (taideperustainen tutkimus). Kohteena on siis taiteen vuorovaikutukseen perustuva pedagoginen järjestely ja oppimisprosessi, joita voidaan kehittää osallistavan toimintatutkimuksen keinoin. Vuorovaikutuksen ja dialogin kehittämisen muotona ovat kuvataiteen eri muodot, joita voidaan puolestaan kehittää nykytaiteena. Alleviivatakseni tätä aloimme kutsua menetelmää taideperustaiseksi toimintatutkimukseksi (Jokela, 2019; Jokela ym., 2015; Jokela & Huhmarniemi, 2020). Menetelmää sovellettiin ja kehitettiin edelleen väitöskirjoissa (Hiltunen, 2009; Huhmarniemi, 2016; Jonsdottir, 2017, Ainalinpää, 2019).

Paikkaperustaisen paradigman ja taideperustaisen toimintatutkimuksen metodologian vahvistuessa se sai myös kansainvälistä tunnettavuutta (Jokela, 2019) ja sen tuella on toimintamalleja kehitetty muun muassa koululaitoksen, yliopistopedagogiikan, taide- ja kulttuurielämän, nuorisotyön, ikääntyvien, maahanmuuttajien, alkuperäiskulttuurien kuin matkailuelinkeinon pariin.

Kuva 5. Mirja ripustaa *Banja – Sauna. A memory Play from Kozlovka Village* installaatiotaan Syktykarin yliopiston galleriassa osana *Living in the Komi Landscape* näyttelyä ja kesäkoulua. Komi, Venäjä. Kuva: Timo Jokela, 2018.

KANSSATIETÄMISEEN POHJOINEN JA ARKTISEN KANSSA

Kansainvälisessä taiteessa, tutkimuksessa ja taidepedagogiikassa vallitsevia käytänteitä on viimevuosian haastettu erityisesti posthumanismin ja uusmaterialismin suunnista. Ilmastomuutos, joukkosukupuuutto ja antroposeeni ovat nostaneet vastuullisuuden, kestävyysajattelun ja keskustelu kestävän kehitytykseen kasvatuksesta keskiöön. Näiden lisäksi pohjoisilla alueilla tärkeistä, useimmiten alkuperäiskulttuureihin liitetyistä, dekolonisatiosta ja revitalisatiosta on tullut ajankohtaisia aiheita ja ne ovat vaatineet ja toisaalta mahdollistaneet YTY-toimintojen uudelleen arviointia ja jopa uudelleen teoretisointia.

Vuonna 2010, yhteisestä pyrkimyksestämme perustettu Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Art and Design (ASAD) verkosto, ja vetämämme Northern Art and Community Research (NACER) tutkijaryhmä ovat olleet avainasemassa pohdittaessa uutta suuntaa YTY-toiminnalle, ounastellen paradigman muutosta. Tämän lisäksi toiminta Arctic Art Summit yhteistyössä on nostanut polttopisteeseen taidekasvatuksen arktisella alueella kohtaamat haasteet (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela, 2020). Tässä YTY-toiminnan ”arktistumisen vaiheessa” kehittämistyössämme olivat jo vahvasti mukana myös kollegamme yliopistolehtorit Maria Huhmarniemi ja Elina Härkönen sekä yliopistonopettaja Antti Stöckell.

YTY-toimintojen ja pohjoisen alkuperäiskulttuureiden suhteen pohdinta johti tarpeeseen määritellä arktinen taiteen nykykontekstissa (Huhmarniemi & Jokela, 2020; Jokela, 2020; Jokela, Huhmarniemi & Hautala-Hirvioja, 2019). Arktisen taiteen avoimella käsitteellä viittaamme nykyaikaiseen, muotoiluun ja mediatuotantoihin, joissa käsitellään arktisia teemoja ja arktisen alueen kestävyyttä. Käsitettä on käytetty pääasiassa toiminnosta, jotka reflektovat ja uudistavat arktista kulttuuriperintöä tai luovat luonnon, kulttuurin sekä ajankohtaisten keskustelujen pohjalta uusia taiteellisia ilmaisumuotoja. Konseptiin sisältyy alkuperäiskansojen ja alueen muiden kansojen taide sekä niiden rinnakkaisuus ja limittyminen. Käsite on käytössämme poliittisesti ja pedagogisestikin lautaunut, koska olemme käyttäneet sitä arktisen taiteen ja kulttuurin erityispiirteiden esille tuomiseen aina paikallistasolta kansainväliseen kulttuuripolitiikkaan sekä kestävyiden ja monimuotoisuuden edistämiseen. Arktinen taide YTY-toimintana uudistaa ymmärrystä pohjoisesta ja arktisesta alueesta luoden yhteyttä sen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille.

Arktinen taide viittaa myös alkuperäiskulttuureista tuttuun vaihtoehtoiseen tapaan nähdä taide, muotoilu ja käsityö yhteen kietoutuneena ja päivittäiseen elämään integroituneena kokonaisuutena - toisin kuin dualistisessa länsimaisessa kulttuurissa, jossa taide, muotoilu ja käsityöt erotetaan erillisiksi aloiksi ja koulutuksiksi (Guttorm, 2015; Jokela, 2017).

YTY-toiminnoissa tulee näkyväksi, että arktisen ja pohjoisen asukkaiden elämässä ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen yhteys on tiivis ja siksi heillä on länsimaisen kulttuurille usein ulottumattomissa olevaa arvokasta ekokulttuurista tietoa, joka liittyy arktisen ja pohjoisen luonnon ekosysteemien ja materiaalien käyttöön taiteen, käsityön ja henkisen kulttuurin toisiinsa limittyvässä tilassa.

Paikkaperustaisuuteen ja revitalisaatioon liittyy läheisesti nykytaiteessa virinnyt kiinnostus arktisen alueen materiaalista kulttuuria ja käsin tekemisen taitoja kohtaan. Tämä uusmaterialismiksi nimetty paradigmanmuutos siirtää taiteen painopistettä entistä syvemmin käsitteellisistä ilmaisuista paikkoihin, arjen tiloihin ja aineellisuuteen (Fox & Alldred, 2019). Toisaalta se aktualistaa YTY-toimintojen merkitykstä entisestään.

Arktisen ja pohjoisen tutkimuksen osana YTY-toimintoja voidaan lähestyä perinteisen tiedon, perinteisen ekologisen tiedon, alkuperäiskansojen tiedon, hiljaisen tiedon tai paikallisen tiedon näkökulmista (ks. esim. Helander-Renvall & Markkula, 2017; Porsanger & Guttorm, 2011; Valkonen & Valkonen, 2018). Viimeaikoina olemme (Hiltunen, 2020, Huhmarniemi & Jokela 2020, Jokela 2020) käyttäneet käsitettä pohjoinen tieto/tietäminen tapa (northern knowledge) erotukseksi alkuperäiskulttuurien tietojärjestelmästä (indigenous knowledge systems). YTY-toiminnoissa pohjoinen tietämisen tapa yhdistää luontoon ja ekosysteemeihin liittyvän kulttuuriperinnön ja hiljaisen materiaallisen tiedon taiteen tekemiseen, käyttämiseen sekä kulttuurien visuaalisiin symboleihin. Pohjoisten tietämisen käsite mahdollistaa YTY-toiminnoissa tarkasteleun, jossa myös muilla kuin alkuperäiskansojen kulttuureilla on luontoon sidotut perinteet, joihin liittyy ylläpidon sekä elvyttämisen arvoista osaamista, sellaista, joka ei ole etnisesti perittyä, vaan jota voidaan oppia, tutkia, kehittää ja jakaa toisille uusmaterialismin hengessä.

Koska YTY-toimintojen paikkaperustaisuus on liittynyt vahvasti syrjäseutujen ja reuna-alueiden identiteettipolitiikkaan on sillä ollut yhteyksiä alkuperäiskansojen ja kulttuurisen aktivismin yhteydessä tunnetuksi tulleeseen dekolonialisaatioon (Smith, 1999) ja revitalisaatioon (Auclair & Fairclough, 2015; Soini & Birkeland, 2014). Revitalisaatiosta on tullut avainprosessi, jolla pyritään uudistamaan paikallisia, alueellisia tai jonkin kulttuurin perinteitä nykyhetkessä. Revitalisaatio ei tarkoita palaamista historiaan, kulttuuriin ja identiteettiin, jotka olisivat ”aitoja” tai sekoittumattomia. Revitalisaatio perustuu aina historian tulkintaan, mutta myös yhteisöllisiin ja henkilökohtaisiin käsityksiin ja arvoihin.

YTY-toiminnoissa revitalisaatio voidaan nähdä pyrkimyksenä kohti kulttuurista kestävyttä (Soini & Birkeland, 2014). Sen voima on kulttuurin jatkumisen mahdollistami-

Kuva 6. Herminia Din ja Mirja *Grandma's Thoughts* videoteoksensa äärellä Helgelandin museossa Norjassa.
Kuva: Timo Jokela, 2018.

nessä, häviämässä olevien taitojen palauttamisessa ja paikallisten kulttuuri-identiteettien tukemisessa nykytaiteen osallistavia toimintastrategioita hyödyntäen. Erityisesti Mirjan paikkaperustaisissa YTY-projekteissa revitalisaatio on ollut usein sukupolvien ja kulttuurien välistä, ja tarkoituksena on välittää perinteistä tietoa, kulttuurikäytäntöjä tai taiteellisen ilmaisun tapoja uusille sukupolville ja uusille yhteisön jäsenille.

Yhdessä paikkaperustaisuus ja revitalisaatio ovat olleet keinoja pohjoisen tietämisen tapojen jakamiselle ja esiin nostamiselle. Erinomaisia toteutuksia löytyy YTY-toiminnasta: unohdettuja symboleja, rituaaleja ja käsityötapoja on tutkittu ja uudistettu nykytaiteena, yhteisöllisenä taidekasvatuksena sekä muun muassa taideperustaisen luovan matkailun toimintoina.

POSTHUMANISMIN SEURAAVA ASKEL

Posthumanismin myötä alkuperäiskansojen kulttuurit ovat innoittaneet muuallakin kouluttajia kehittämään ympäristökasvatusta (ks. Flynn & Reed, 2019) ja taiteento-

reetikkoja vaatimaan alkuperäiskulttuureihin ympäristösuhteeseen perehtymistä (ks. Demos, 2017). Paradoksaalista tässä on se, että alkuperäiskulttuurit näyttävät asettuvat tässä keskustelussa usein länsimaisen humanismin ulkopuoliseen toisintietämisen kategoriaan yhdessä eläinten ja kasvien kanssa. Taustalla on posthumanistisessa tutkimuksessa esiin nostettu yhdessätietämisen ajatus, jossa yhteistä on ”enemmän-kuin-inhimillinen” lähestyminen tietämiseen (Ulmer, 2017).

Tänään, 2020 luvun alussa, keskustelu YTY-toiminnosta arktisena taiteena kiinnittyy vahvasti posthumanistiseen keskusteluun ihmisen suhteesta ja asemasta luontoon ja ei-inhimilliseen. Yhdessä tietämisellä, kanssatietämisellä, on yhteys myös taideperustaisen tutkimuksen piirissä kehitettyihin menetelmiin, osallistaviin aineiston keräämisen tapoihin ja dialogisten tutkimustilojen luomiseen (Jokela, 2018; Jokela & Huhmarniemi 2020). YTY-toimintojen vastaus posthumanismiin syntyi siis tavallaan jo ennen kuin se oli keskusteluissa laajemmin esillä. Posthumanistinen filosofia ei kuitenkaan ollut alkujaan YTY-toiminnan ytimessä, joten se edustaa todellakin uutta teoreettista lähestymistapaa,

Monilla kollegoillamme on kuitenkin hyvin lyhyt askel siirryttäessä sellaisiin taideperustaisiin toimintoihin, joissa kasvit (Ainalinpää, 2018) , luonnon ekosysteemipalvelut, kuten lumi ja jää (Stöckell, 2020) tai kuten Huhmarniemellä (ks. Raatikainen ym. 2020), eläimet ovat taiteen kautta kanssatutkimiseen osallistujia. YTY-toiminnoissa kanssatietäminen ei näyttäydy romanttisena unelmana luonnon puheen kuulemisesta, vaan kehollisena kanssakäymisenä, luonnon aistimisena, toisen kuulemisena ja dialogiin asettumisen keinojen kehittämisenä. Taidepedagogiikassa tällaisen dialogisen tilan luomisella viitataan järjestelyihin ja fasilitointiin, jolla kanssatietämistä tuetaan, kuten Mirja jo väitöksessään asian ilmaisi (Hiltunen, 2009).

YTY-toiminnoissa esille nostettu pohjoisen ekokulttuurin ja sen tarinoiden kunnioitus tarjoaa mahdollisuuden pitää ihmisen ja muun luonnon suhdetta tasa-arvoisena. Pohjoiset kulttuurit ja yhteisöt, kuten saamelaiset, mutta myös suomalaiset, ovat säilyttäneet ekokulttuureissaan piirteitä, joissa esimerkiksi eläimillä, järvillä, joilla, kivillä ja kallioilla katsotaan olevan henkisiä ja jopa persoonallisia ominaisuuksia. Vanha pohjoisen animistinen käsitys maailmasta sisälsi eläinten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen sekä yhteisen kohtalon. Se heijastuu ja esiintyy yhä paikallisissa ekokulttuureissa, tarinoissa ja taiteissakin. Näin YTY-toiminnolla arktisen taiteen kontekstissa on potentiaalinen rooli posthumanismin ja kestävyuden tutkijoiden peräämässä maailmanlaajuisessa tasa-arvoisen ja vastuullisen luonnon yhteyden uudelleen ajattelussa ja edistämisessä.

Pohtiessaan kuvataidekasvatuksen skenaarioita vuodelle 2030 kollegani Mirja Hiltunen (2020, s. 38) ilmaisee post-humanismin piirtämän dialogisen tilan tulevaisuutta seuraavasti:

Ympäristökriisit ovat lopultakin haastaneet humanistisen ihmiskäsityksen. Ne ovat herättäneet vaatimuksen ihmiskeskeisyyden ylittämisestä sekä pakottaneet empatian ja kunnioituksen tuntemista myös ei-inhimillistä luontoa kohtaan, mitä taideaineissa ja oppianeet ylittävässä toiminnassa vahvistetaan. Kehitys nähdään Arktisella alueella nyt muuna kuin jatkuvana, lisääntyvänä määrällisenä kasvuna.

Kuva 7. Maiseman tutkimista Living in the Landscape kesäkoulussa Otlan kylässä, Komissa, Venäjällä. Kuva: Timo Jokela, 2018.

Lähteet

- Ainalinpää, E. (2009). Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet. Elämäsidonnoisista vuorovaikutustarkasteluista kestävyystavoitteiseen taidetoimintaan Väitöskirja, *Acta Universitatis Lapponiensis* 386 . Lapin yliopisto.
- ASAD. (2020). Arctic sustainable Arts and Design Thematic Network. Haettu 24.1. 2021 <http://www.asadnetwork.org/>
- Auclair, E., & Fairclough, G. (2015). Living between past and future: An introduction to heritage and cultural sustainability. Teoksessa E. Auclair, & G. Fairclough (toim.), *Theory and practice in heritage and sustainability. Between past and future* (s. 1–22). Routledge.
- Demos, T. J. (2017). *Decolonizing nature: Contemporary art and the politics of ecology*. Sternberg Press.
- Fox, N.J.; Alldred, P. (2019). New materialism. Teoksessa P. A. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J. W. Sakshaug, M. Williams (toim.). *SAGE Research Methods Foundations*. London: Sage. doi:10.4135/9781526421036768465.
- Flynn, A. & Reed A. (2019). Building ecological ontologies: Ecojustice education becoming with(in) art-science activism. Teoksessa R. Foster, J. Mäkelä & R. Martusewicz (toim.), *Art, Ecojustice, and education: Intersecting theories and practices* (s. 124–140). Routledge.
- Guttorm, G. (2015). Contemporary Duodji – a personal experience in understanding traditions. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North. Art, heritage & identity* (s. 60–76). Lapland University Press.
- Helander-Renvall, E. & Markkula, I. (2017). On transfer of Sámi traditional knowledge: Scientification, traditionalization, secrecy, and equality. Teoksessa A. Xanthaki, S. Valkonen, S. L. Heinämäki, & P. Nuorgam (toim.), *Indigenous peoples' cultural heritage: Rights, debates, challenges* (s. 104–129). Brill.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 160. Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. (2020). Päin pohjoista – ja sen yli. Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (toim.) *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 32– 40). Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Jokela, T. (2001) *Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen*. Lapin yliopisto
- Huhmarniemi, M. (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkisilla. Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin. *Acta Universitatis Lapponiensis* 324. Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-484-898-5
- Huhmarniemi, M. & Jokela, T. (2020). Arctic Arts with Pride: Discourses on Arctic Arts, Culture and Sustainability *Sustainability* 2020, 12, 604; doi:10.3390/su12020604
- Jokela, T. (1996) Ympäristöstä paikaksi- paikasta taiteeksi. Teoksessa A. Huhtala (toim.) *Ympäristö – arvot? Heijastuksia pohjoiseen*. Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2017) Art, design, and craft interwoven with the North and the Arctic. Teoksessa M. Huhmarniemi, A. Jónsdóttir, G. Guttorm & H. Hauen, (toim.) *Interwoven*; (s. 4–11). Rovaniemi: University of Lapland.
- Jokela, T. (2018). Culture Sensitive Participatory Art as Visual Ethnography in the North. *Visual Ethnography* 6 (2). 89–112
- Jokela, T. (2020). Viisi teemaa arktiselle taiteelle ja muotoilulle. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkilä (toim.) *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 13– 24). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. & Coutts, G. (2018). The North and the Arctic: A Laboratory of Art and Design Education for Sustainability. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Art and Design Education for Sustainability* (s. 98–117). Lapland University Press.
- Jokela, T. & Hiltunen, M. (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikkoina. Teoksessa E-K. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen & E. Estola. (toim.) *Paikka ja kasvatust* (s. 78 –106). Lapin yliopistokustannus.

- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015). Contemporary art education meets the international North. Teoksessa M. Kallio-Tavin & J. Pullinen (toim.), *Conversations on Finnish Art Education* (s. 260–279). Aalto yliopisto.
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Hautala-Hirvioja, T. (2019). Preface. *Synnyt 1/2019 special issue on Arctic Arts Summit*, 6–12. Haettu 6.6. 2020 <https://wiki.aalto.fi/pages/viewpage.action?pageId=151504259>
- Jokela, T. (2020) Viisi teemaa arktiselle taiteelle ja muotoilulle. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkinen (toim.) *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* ,(s13–24). Lapin yliopisto.
- Jónsdóttir, Á. B. (2017). Artistic actions for sustainability: Potential of art in education for sustainability. [Doctoral dissertation, *Acta Universitatis Lapponiensis*, 355]. Lapin yliopisto.
- Porsanger, J. & Guttorm, G. (2011). Building up the field study and research on Sámi traditional knowledge (Arbediehtu). Teoksessa J. Porsanger & G. Guttorm (toim.), *Working with traditional knowledge: Communities, institutions, information systems, law and ethics*. (s. 98–125). Diedut.
- Raatikainen, K.J., Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Peña-Lagos, H. (2020) “Face the cow”: reconnecting to nature and increasing capacities for pro-environmental agency, *Ecosystems and People*, 16:1, 273–289, DOI: 10.1080/26395916.2020.1817151
- Smith, L. T. (1999). *Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples*. London, UK: Zed Books.
- Soini, K. & Birkeland, I. (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223.
- Stöckell, A. (2020). Uhanalainen lumi –muuttuva talvi. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkinen (toim.) *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 130– 137). Lapin yliopisto.
- Ulmer, J. (2017). Posthumanism as research methodology: Inquiry in the Anthropocene. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 30(9), 832–848. <https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806>
- Valkonen, J. & Valkonen, S. (2019) On local knowledge. Teoksessa T.H. Eriksen, S. Valkonen & J. Valkonen (toim.) *Knowing from the Indigenous North. Sámi Approaches to History, Politics and Belonging* (s. 12–25). Abingdon: Routledge.

Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmien dialogisuus ja erityispiirteet

TIINA PUSA JA ANNIINA SUOMINEN

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmalla ja Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun kuvataidekasvatuksella on vahva keskinäinen yhteistyöperinne. Yhteistyö on riippuvainen akateemisen henkilökunnan aloitteista ja tahdosta sitoutua keskinäiseen yhteistyöhön – mitään rakenteellista vaatetta tälle yhteistyölle ei ole. Näiden kahden instituution välinen avoin yhteistyö on molempien kannalta erityisen tärkeää, koska kyseessä ovat valtakunnallisesti ainoat kuvataideopettajia kouluttavat ohjelmat. Asian voi ilmaista myös globaalisti: maailmassa on vain kaksi opettajakelpoisuuden tuottavaa kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmaa, joissa opetuskieli on suomi ja tutkimusta tuotetaan myös suomeksi. Näiden yksiköiden yhteistyö on laadun tae, jolla vältetään yksinapainen sokaistuminen. Kahden keskenään profiililtaan erilaisen koulutusohjelman toisiaan ruokkivat ja rakentavalla tavalla haastavat yhteistyömuodot ovat saaneet alkunsa jo Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman syntyvaiheessa. Silloisen Taideteollisen korkeakoulun ja nykyisen Aalto-yliopiston pitkänlinjan vaikuttaja Martti Raevaara oli mukana luomassa pohjoista koulutusohjelmaa. Timo Jokelan ja Martti Raevaaran yhteistyö loi pohjan nykyiselle yhteistyölle.

Professori Hiltusella on ollut keskeinen rooli tämän yhteistyön kehittäjänä ja ylläpitäjänä. Hän on pitänyt huolen, että koulutusohjelmat ovat keskenään tekemisissä ja henkilökuntien kesken syntyy yhteisiä kokemuksia. Aallon kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman henkilökunta on saanut nauttia lumen ja jään veistämisestä myös sellaisina talvina, jolloin Etelä-Suomessa on ollut lumetonta tai vähälumista.

Yhtenä yhteistyön ilmentymänä oli lukuvuonna 2016-2017 toteutunut professori Mirja Hiltusen toimiminen vierailevana professorina Aallon kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa. Hiltusen professorivierailun aikana moni kansallinen projekti sai lisäpotkua, kun Suomen kahden kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman näkemykset

saivat rauhassa kehittyä yhteisen pöydän äärellä. Yksi professorivierailun aikana virinnyt ajatus oli tiivistää opetuksellista yhteistyötä. Tämän idean pilotointina toteutettiin Aallossa tutkimusmetodeja käsitellyt pienoisseminaari, joka välitettiin suorayhteydellä Rovaniemelle, Lapin yliopistoon. Seminaarissa kuultiin puheenvuoroja molempien koulutusohjelmien henkilökunnan jäseniltä ja osallistujajoukko rakentui molempien koulutusohjelmien opiskelijoista. Pilotointi koettiin molemmin puolin onnistuneena. Yksi onnistumisen taek oli, että molemmilla koulutusohjelmilla on oma erityinen profiilinsa, vaikka luonnollisesti yhteistä jaettavaa on paljon. Näiden erilaisten profiilien koetaan rikastuttavan kuvataidekasvatuksen tutkimusta ja pedagogista toimintaa maanlaajuisesti. Tässä tekstissä käsitellään taideperustaisen tutkimuksen yhteisesti jaettavaa pintaa ja etsitään kohtaa, jossa molemmilla koulutusohjelmilla on oma näkökulmansa tähän lähestymistapaan.

TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUS

Taideperustaisen tutkimuksen juuret johdetaan usein Yhdysvaltoihin ja Kanadaan, joista käsin suurin osa metodisia ja teoreettisia kirjoja on julkaistu. Suuntaus on kuitenkin varsin nuori ja ensimmäiset selkeästi taideperustaisiksi nimetyt tutkimukset hyväksyttiin 2000-luvun alkupuolella Ohio Staten yliopistossa (Keys, 2003; Suominen, 2003). Kuitenkin sekä Suomessa että muutamassa muussa Euroopan maassa yliopistoissa oli jo pidempää rakennettu pohjaa tälle tutkimukselliselle lähestymistavalle. Tämän tekstin kirjoittajat kokevat oppineensa taideperustaisen tutkimuksen ajattelun Taideteollisessa korkeakoulussa opiskellessaan maisteriohjelmassa 1990-luvulla eli aiemmin kuin se vakiintui tutkimuksellisesti varteenotettavaksi metodiksi kansainvälisillä areenoilla.

Mira Kallio-Tavin (Kallio, 2008) on lanseerannut suomenkielisen käsitteen kirjoittaessaan: "Taiteellinen tutkimus on nyt saamassa rinnalleen taidekasvatuksen tutkimus-suuntausta, jota ehdotan suomen kielellä kutsuttavaksi taideperustaiseksi tutkimukseksi (Arts-Based Research)." Taideperustaisen tutkimuksen perinne on sittemmin vahvistunut ja tullut tarkemmin määritellyksi (Kallio, 2010; Suominen, Kallio-Tavin & Hernandez, 2017; Kallio-Tavin ym., 2019). Sen suhdetta taiteelliseen tutkimukseen (Varto, 2017) on avattu useaan kertaan sekä koulutusohjelmien tutkijoiden että opiskelijoiden toimesta. Taideperustainen tutkimus on saanut jalansijaa myös muiden taiteiden alueella

Kuva 1. Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmat yhdessä lunta veistämässä alkuvuodesta 2017. Kuva: Henrika Ylirisku.

(Foster, Mäkelä & Martusewicz, 2018; Leavy, 2017; Pöyhönen & Paulasto, 2020; Rolling, 2013). Sen roolista monitieteisissä tutkimushankkeissa on myös kiinnostavia avauksia (Kallio-Tavin ym., 2019; Ainalinpää, 2019; Pöyhönen & Paulasto, 2020).

Taideperustaiselle tutkimukselle luontaiset tutkimusaiheet ja kohteet kertovat osaltaan ontologisista ja episteemisistä juurista, jotka taustalta löytyvät. Aiheet ovat moninaisia kuten taiteelliset lähestymistavatkin. Taide, taiteellinen ajattelu ja tapa tietää, sekä taiteen kautta ja välityksellä suhde toiseen ja toisenlaiseen ovat määrittäneet sen tutkimuksellista orientaatiota ensimmäiset kaksi vuosikymmentä. Kurottaminen ei-tietämiseen ja vaikeasti sanallistettavaan on luonteenomaista taideperustaiselle tutkimukselle (Heimonen, Kallio-Tavin & Pusa, 2015). Taideperustaisen tutkimuksen vakiintumisesta kertoo osaltaan lähestymistavan tarkennukset ja edelleen kehitetyt sovellukset. Lapissa taideperustaista tutkimusta on yhdistetty toimintatutkimukselliseen otteeseen ja Aallossa taideperustainen tutkimus on kytkeytynyt vahvasti kriittisestä tutkimuskulttuurista kumpuaviin kysymysten asetteluihin. Yhdessä nämä sisarkoulutusohjelmat piirtävät esiin suomalaisen taidekasvatuksen tutkimuksen nykyvirtauksia.

TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS

Mirja Hiltunen ja Timo Jokela ovat yhdessä kollegoidensa kanssa kehittäneet taideperustaista toimintatutkimusta (ABAR, art-based action research). Metodi on paikannettu käsittelemään erityisesti pohjoisen ja arktisen kysymyksiä. Taideperustainen toimintatutkimus on ollut osaltaan luomassa Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan vahvaa arktisen tutkimuksellisuuden ja taiteellisen toiminnan diskurssia. (Jokela & Hiltunen & Härkönen, 2015; Kallio-Tavin ym., 2019; Jokela & Huhmarniemi, 2020). Metodiin kytkeytyy vahva yhteisöllisyyden ja paikallisuuden eetos, josta professori Hiltunen kirjoitti väitöskirjassaan:

(--) yhteisöllisen taidekasvatuksen parissa voi muodostua toiminnallisia, refleksiivis-esteettisiä yhteisöjä. Ne rakentuvat performatiivisesti jatkuvassa dialogissa, jonka myötä yhteisön jäsenille voi kehittyä tietoisuus itsestä suhteessa yhteisöön ja ympäristöön. Taiteellisen toiminnan ja oppimisen kautta rakentuu sekä toiminnallista yhteisöllisyyttä että symbolista yhteisyyttä, joka tukee yksilön ja yhteisön toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatioita. (Hiltunen, 2009, s. 4).

Luonnon vahva läsnäolo, haja-asutuksen ja pohjoisten paikalliskulttuurien suhde yhteiskunnallisiin muutoksiin olivat lähtökohtia metodin kehittämislle: erityiset olosuhteet edellyttävät erityistä tutkimuksellista lähestymistapaa, jossa tiedonmuodostus tapahtuu

neuvotellen ympäröivien olosuhteiden ja yhteisöjen kanssa (Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015). Taideperustainen toimintatutkimus on tutkimuksellisenä lähestymistapana mahdollistanut myös konfliktien ja erimielisyyden tarkastelun (Huhmarniemi, 2016), joka on avannut tärkeitä näkökulmia nopeassa muutoksessa olevaan ympäristöön ja kulttuureihin.

TAIDEPERUSTAINEN KRIITTINEN TUTKIMUS

Molempia koulutusohjelmia on yhdistänyt vahva sitoutuminen eettisen ympäristösuhteen rakentumiselle taidekasvatuksen kautta ja keinoin. Aalto yliopistossa tämän suuntautumisen rinnalla ja siihen intersektionaalisen kietoutuneena ovat muut kriittisen ja tasa-arvoisuuden pyrkivän, eettisen ja taideperustaisen kasvatuksen teemat. Taideteollisen korkeakoulun ja 2010-luvulta lähtien Aalto yliopiston taideperustaisen tutkimuksen määrittävä tekijä on sitoutuminen sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen tasa-arvon ja eettisen demokratian edistämiseen. (Pohjakallio & Kallio-Tavin, 2015; Kallio-Tavin ym., 2019). Luonnehtisimme koulutusohjelman tutkimuksellista lähestymistapaa taideperustaiseksi kriittiseksi tutkimukseksi.

Taideperustaisella kriittisellä tutkimuksella ei tarkoiteta tässä yhteydessä yksittäistä metodologiaa. Se on pikemminkin lähestymistapa, jossa taiteen kautta tarkastellaan erilaisia vallan ja etuoikeuksien rakenteita. Sillä tarkoitetaan myös taiteessa ja taidekasvatuksessa ilmenevien valtarakenteiden kriittistä tarkastelua. Teemojen moninaisuutta pohjustaa osaltaan se, että akateemista henkilökuntaa yhdistää sitoutuminen kulttuurisen tasa-arvon edistämiseen. Jokaisella on oma ominainen lähestymistapansa, orientaationsa ja perspektiivinsä aiheisiin. Aiheina esille nousevat sellaiset aiheet kuin eläintenoikeudet ja eettinen eläinsuhde, poliittisen vallan käyttö ja episteeminen oikeudenmukaisuus kasvatuksessa, taiteen ja kasvatuksen mahdollisuudet eettisen ja sensitiivisen oppimisympäristön rakentamisessa. Kriittisyyden ja aktiivisen agendan rinnalla elävät pehmeät teemat: solidaarisuus (Pusa, 2019), toivo (Anttila & Suominen, 2019), empatia, välittäminen, aistinen ja kehollinen (Suominen, 2018).

Pääkaupunkiseutu nostaa esiin erilaisia kysymyksiä ja ilmiöitä kuin arktinen toimintaympäristö. Esimerkiksi turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien yhteiskunnalliseen asemaan liittyvät kysymykset ovat osa arkea pääkaupunkiseudulla. Taiteella ja taidekasvatuksella on erityislaatuiset mahdollisuudet luoda tilanteita, joissa eri taustoista tulevat ihmiset voivat yhdessä etsiä oikeita kysymyksiä. Kysymyksien, ihmettelyn ja taideperustaisen keskustelun ja toiminnan kautta voi syntyä solidaarisuutta ja yhteenkuu-

luvuutta (Pusa, 2019). Tilanteet voivat olla luonteeltaan aktivistisia eli niillä saatetaan tarkoituspuheisesti pyrkiä muuttamaan vallitsevia rakenteita tai ajattelutapoja suuntaan, joka huomioisi paremmin moninaisuuden. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudelle vaikuttaisi olevan tilaa pääkaupungin taide- ja kulttuurielämässä, mutta se ei vielä tarkoita, että kaikki voisivat kokea olonsa turvalliseksi kaikkialla. Turvallisempia tiloja pitää aktiivisesti rakentaa taiteen ja taidekasvatuksen sisällä ja niiden keinoin myös laajemmin yhteiskunnassa (Suominen ym., 2018; Suominen ym., 2019; Suominen ym., 2020; Suominen ym., 2021)

LOPUKSI

Kahden kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman yhteistyötä yhdistää vahva sitoutuminen taidekasvatukseen edistämiseen elinvoimaisen ja mielekkään yhteiskunnan rakentajana. Yhteiskunnallinen vastuu ilmenee esimerkiksi sen kautta, miten professori Mirja Hiltunen ajaa yhdessä aaltolaisten kanssa aktiivisesti asioita, joiden uskotaan hyödyttävän yhteiskuntaa suorasti sekä laajemmin välillisesti. Yhteinen kädenjälki näkyy kansallisten opetussuunnitelmien kirjoitustyössä, lukiodiplomin edistämässä sekä kansallisen lasten ja nuorten harrastusmallin edistämässä.

Molempia koulutusohjelmia ohjaa vahva sitoutuminen eettiseen toimintaan ympäristön ja yhteisöjen hyväksi sekä toimiminen haavoittuvimmassa asemassa olevien jäsenten tukena ja heidän kanssaan. Pedagoginen toiminta ja tutkimus liittyvät elimellisesti toisiinsa ja ne toteuttavat yhdessä yhteiskunnallista tehtäväämme. Molemmissa yliopistoissa etsitään keinoja olla ja tietää osana laajempaan ja verkottunutta kokonaisuutta. Pyrkimyksenä on eettinen ja arvoiltaan moninainen yhteiskunta ja kulttuuri. Lapin yliopiston vahva tutkimuksellinen ja pedagoginen toiminta on edistänyt taiteen ja taidekasvatuksen roolia merkityksellisenä ja moninaisena tieteen alana. Professori Mirja Hiltusen rooli tässä työssä on ollut merkittävä. On arvokasta, että saamme jakaa alan kehitystä dialogissa Hiltusen ja hänen kollegoidensa sekä opiskelijoiden kanssa.

Lähteet

- Ainalinpää, E. (2019). *Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet. Elämänsidonnoisista vuorovaikutustarkasteluista kestävyystavoitteiseen taidetoimintaan*. Väitöstutkimus. Lapin yliopisto.
- Anttila, E., & Suominen, A. (toim.) (2019). *Critical articulation of hope from the margins of arts education: International perspectives and practices*. Routledge.
- Winkle-Wagner, R. & Lee-Johnson, J. & Gaskew, A. N. (toim.) (2018) *Critical Theory and Qualitative Data Analysis in Education*. Taylor and Francis.
- Felluga, D. F. (2015). *Critical theory: The key concepts*. Routledge.
- Foster, R., Mäkelä, J. & Martusewicz, R. (toim.) (2018), *Art, ecojustice and education*. Routledge.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 45, Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta. Lapin yliopistokustannus.
- Huhmarniemi, M. (2016). Taideperustainen toimintatutkimus Lapin ympäristökonflikteissa. *RUUKKU - Studies in Artistic Research*, 6 (2016) <https://doi.org/10.22501/ruu.246954>, www.ruukku-journal.fi
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015). Art-based action research – participatory art for the north. Teoksessa *International Journal of Education Through Art*, Volume 11, Number 3, 1 September 2015, 433-448(16).
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2020). Taideperustainen toimintatutkimus soveltavan taiteen kehittämisen välineenä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi & J. Paasovaara (toim.) *Luontokuvaus soveltavana taiteena* (s. 39–62). Lapin yliopisto.
- Kallio, M. (2008). Taideperustaisen tutkimusparadigman muodostuminen. <https://wiki.aalto.fi/download/attachments/70792374/kallio.pdf>
- Kallio, M. (2010). Taideperustainen tutkimusparadigma taidekasvatuksen sosiokulttuurisia ulottuvuuksia rakentamassa. *Synnyt/Origins*, 4, 15–25. https://wiki.aalto.fi/download/attachments/70792355/4_2010kallio.pdf
- Kallio-Tavin, M., Anttila, E., Jokela, T., Hiltunen, M., Lehkoinen, K. & Pusa, T. (2019). Cultural diversity in Finnish arts education research. Teoksessa L. Ferro, E. Wagner, L. Veloso, T. Ijdens, & J. Teixeira Lopes (toim.). *Arts and cultural education in a world of diversity*. ENO Yearbook 1. (s. 71–89). Springer.
- Keys, K. (2003). A search for community pedagogy. Doctoral dissertation. Published online by Ohio Link Electronic Theses & Dissertations Service at <http://www.ohiolink.edu/etd>
- Leavy, P. (Ed.) (2017). *Handbook of arts-based research*. Sage.
- Pohjakallio, P. & Kallio-Tavin, M. (toim.) (2015). *Kuvis sata. Kuvataideopettajien koulutus 1915-2015*. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, Aalto Arts Books.
- Pusa, T. (2019). Creating solidarity through art to resist racialization. *Research in Arts and Education*, 4 / 2019, 31–48.
- Pöyhönen, S. & Paulasto, H. (2020). Kieli ja taide: lähtökoh-tia, menetelmiä ja tulevaisuuden suuntia. Teoksessa H. Paulasto & S. Pöyhönen (toim.) *Kieli ja taide - soveltavan kielentutkimuksen ja taiteen risteämiä* (s. i–xx) AFinLA-e: soveltavan kielitieteen tutkimuksia, 12. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry, i-xx. DOI: 10.30660/afinla.90774 <https://journal.fi/afinla/issue/view/6269>
- Rolling, J. H. Jr. (2013). *Arts-based research primer*. Peter Lang.
- Suominen, A. (2003). *Writing with photographs, reconstructing self. An arts-based autoethnographic inquiry*. Doctoral dissertation. Published online by Ohio Link Electronic Theses & Dissertations Service at <http://www.ohiolink.edu/etd>
- Suominen, A., Pusa, T., Suoniemi, M., Suvanto, E., & Julin, E. (tulossa, 2021). Infernal learning and the class clash. *Journal of Research in Art and Education*.

- Suominen, A., Pusa, T. & Kuutti, V. (2020). Working towards gender spectrum: Gender awareness in Finnish comprehensive schools. Teoksessa N. Addison & L. Burges (toim.), *Debates in art and design education* (second edition) (s. 141–155). Routledge.
- Suominen, A., Pusa, T., Raudaskoski, A. & Haggren, L. (2019). Centralizing queer in Finnish art education. *Policy Futures in Education*. 1/2019.
- Suominen, A. & Pusa, T. (2018). *FAQ: Feminist & queer pedagogy & research (Frequently asked questions)*. Aalto ARTS Books.
- Suominen, A. (2018). Sensuous and artistic curriculum towards the disruption of the normative. Teoksessa W. Gershon (toim.), *Sensuous curriculum: Politics and senses in education. A Volume in Landscapes of Education* (s. 175–194). Information Age Publishing.
- Suominen, A., Kallio-Tavin, M., & Hernandez, F. (2017). Arts-based research traditions and orientations in Europe: Perspectives from Finland and Spain. Teoksessa P. Leavy (toim.) *Handbook of arts-based research* (s. 101–120). Sense Publishers.
- Varto, J. (2017). *Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Aalto-yliopisto.

Arktisen nykyaidekasvatuksen merkityksestä eteläsuomalaisessa kuvataideopettajakoulutuksessa

MIRA KALLIO-TAVIN

Arktinen visuaalinen kulttuuri on yhtä moninainen ja monikerroksisesti kutoutunut kuin arktisen alueen kysymykset laajemminkin. Yhteistyömme Lapin yliopiston ja Aalto-yliopiston kanssa aiheen tiimoilta alkoi vuonna 2016. Istuimme silloisen Aalto-yliopiston Arabian kampuksen lounasravintolassa Helsingissä, Mirja Hiltunen ja minä, ja intouduimme jakamaan näkemyksiämme siitä, kuinka arktisen alueen kysymykset Suomessa eivät suinkaan rajoitu vain Lapin lääniin. Esimerkiksi monet saamelaiskysymykset ratkotaan Helsingissä, samoin monet saamelaiset asuvat Sápmin, saamelaisen kotiseutalueen, ulkopuolella. Samalla aloitimme myöhemmin monivuotiseksi muotoutuneen keskustelumme siitä, kuinka pohjoisen kysymykset eivät ole suinkaan niin mustavalkoisia kuin ne pääkaupunkiseudulta käsin tarkastellen usein vaikuttavat, ja siitä, kuinka rinnakkaisena ja lomittaisena saamelaisten ja ei-saamelaisten paikallinen elämä usein arjessa toteutuu. Kuten Mirja asian kerran ilmaisi: marjametsät ovat yhteisiä. Keskusteluissamme painottuivat yhdistävät mielenkiinnonkohteet nykyaidekasvatuksen tutkimuksessa ja toiminnassa: paikkasidonaisuus, yhteisöllisyyden merkitys sekä ihmisten toimijuus ja vaikuttavuus omassa elämässään ja elintavoissaan.

Kaikkein tärkeimmäksi näkökulmaksi keskustelussamme nousi kuitenkin se, kuinka vähän kuvataideopettajien koulutuksessa Aalto-yliopistossa käsiteltiin – ja osittain edelleenkin käsitellään – pohjoisen visuaalisen kulttuurin kysymyksiä. Asia oli meille molemmille erittäin tuttu ja läheinen myös siksi, että olimme edelliset vuodet tehneet yhteistyötä kansallisen perusopetuksen opetussuunnitelman kuvataiteen työryhmässä ja tiesimme, että vaikka vuoden 2014 opetussuunnitelma, joka otettiin käyttöön asteittain vuodesta 2016 alkaen, tunnistaa saamelaiskulttuurin merkityksen saamelaisalueella, ja vaikka opetussuunnitelma painottaa voimakkaasti monikulttuurisuutta ja -arvoisuutta sekä yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, ei saamen kulttuuria ja perinteitä opeteta eikä opita suomalaisessa koululaitoksessa Sápmin ulkopuolella. Esimerkiksi, vaikka 70 %

alle kymmenvuotiaista saamelaislapsista asuu Sápmin ulkopuolella, laki ei velvoita saamen kielten opettamiseen muualla kuin Sápmin alueella (Keskitalo ym., 2012). Saamen kielten lisäksi kulttuureista ja elämäntavoista olisi runsaasti muutakin opittavaa. Monet ihmisen kompleksista ympäristösuhdetta ja kestäviä elämänmuotoja kriittisesti tarkastelleet tutkijat ovat nostaneet esille, kuinka ihmiskeskeisyyden kritisoinnin ja posthumanismin teoreettinen kehittäminen on rakentunut länsimaisen kolonialistisen tiedonmuodostuksen varaan ottamatta riittävästi oppia alkuperäiskansojen luontoa vähemmän tuhoavista elämäntavoista (Todd, 2016; Tuck & McKenzie, 2015).

Keskustelujen pohjalta aloitimme yhteisen opetuksen suunnittelun kahdella eri kursilla, joista toinen oli Aalto-yliopistossa ja toinen Lapin yliopistossa. Myöhemmin yhteistyö kiinnittyi ArkTOP-hankkeeseen, joka oli opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama monialainen hanke vuosina 2017–2020. Osa laajan hankkeen kuvataidekasvatuksen osuudesta toteutettiin Lapin yliopiston ja Aalto-yliopiston yhteistyönä. Merkittävin osa kuvataidekasvatuksen työpaketin hanketta oli toiminta- ja kehitystyö lukioissa (Hiltunen, Kallio-Tavin & Sohlman, tulossa). Yhteistyön painotus profiloitui Lapin yliopiston paikallistuntemukseen, taideperustaisen toimintatutkimuksen menetelmiin ja pohjoiseen tiedonmuodostukseen (Jokela, 2019). Aalto-yliopiston osuus painottui kriittisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin, tutkimuksen linkittämiseen taidekasvatuksen alan kansainvälisen keskusteluun ja Etelä-Suomessa opiskelevien kuvataideopiskelijoiden näkemysten paikantamiseen (Kallio-Tavin, 2015). Opiskelijoille järjestettävien kurssien sekä maistereiden opinnäytteiden (Hannula, 2019; Hakaste, 2020) kautta kävi ilmi, kuinka vaikeaksi ja ristiriitaiseksi pohjoisen kysymykset ja erityisesti alkuperäiskulttuureista puhuminen Etelä-Suomessa koetaan. ArkTOP-hankkeen Lapin yliopistojen pro gradu tutkielmat avaavat hanketta syvällisesti pohjoisen näkökulmista (Luhtasela, 2019; Ranta, 2019).

Sekä vuonna 2016 että vuonna 2017, kun käsitelimme arktista visuaalista kulttuuria kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden kanssa, Aalto-yliopiston opiskelijoita puhututti runsaasti juurikin saamelaisuus ja saamelainen nykyaide. Oli ilmiselvää, että alkuperäiskulttuurin erityisyys näyttäytyi kiinnostavimpana tekijänä helsinkiläisille kuvataidekasvatuksen opiskelijoille kaikista arktisen ja Pohjoisen alueen visuaalisen kulttuurin tekijöistä. Keskusteluissa erityisesti esille nousi Jenni Hiltusen kiistelty teos *Grind*, joka oli esillä Kiasmassa samaan aikaan vuoden 2016 kurssin kanssa. Mielipiteet teoksesta jakautuivat yhtä moneen suuntaan niin kurssilla kuin julkisessa keskustelussakin. Opiskelijoita toisaalta huolestuttivat kulttuurisen omimisen riskit alkuperäiskansoista puhuttaessa, puhumattakaan heidän niistä mahdollisesti tulevaisuudessa opettaessaan, toisaalta suututti taitelijan vapauden harjoittamisen ymmärryksen puute. Yhteistä opiskelijoille

Kuva 1. Ote Marja Helanderin videotoksesta *Eatnanvuloš Lottit – Maan sisällä linnut – Birds in the Earth*. 2018.

oli, että he tiesivät saamelaiskulttuureista kovin vähän. Yksi opiskelijoista kirjoitti esseessään: ”Tietoni ja kokemukseni saamelaisuudesta on hyvin rajoittunutta. Muistelen, ettei koulussa juurikaan käsitelty saamelaiskulttuuria tai ainakin sen käsittely jäi pintapuoliseksi. Minulla ei ole saamelaisia tuttavuuksia tai sukulaisia. Tietopohja perustuu vuosien varrella syntyneeseen hataraan näkemykseen, joka perustuu irrallisiin kuulopuheisiin ja matkakokemuksiin”. Toinen opiskelija kirjoitti: ”Löysin yhdeksänkymmentäluvun loppupuolella antropologisesta julkaisusta kuvia isoäistäni ja isoäidistäni. Perhealbumikuvia äitini saamelaisesta perheestä ja hänen lapsuudestaan ei liiemmästi meillä ole ollut”.

Samankaltainen etäinen ja ehkä lähinnä Lapin turismin kautta syntynyt mielikuva arktisesta visuaalisesta kulttuurista hahmottui ArkTOP-hankkeen aikana eteläsuomalaisesta Vihdin lukiosta kerätystä aineistosta (Hakaste, 2020). Vihtiläisen lukion opiskelijatyöt erosivat Lapin läänin kolmen eri lukion (Sallan, Ranuan, ja Sodankylän lukiot) opiskelijateosaineistoista, joissa arktinen elämäntapa ymmärrettävästi näyttäytyi elettyinä ja monipuolisena arkena. Kaikissa lukioissa annettiin sama tehtävä, jonka Lapin yli-

opiston yliopistolehtori Annamari Manninen suunnitteli postdoc-tutkimustaan varten. Tehtävän nimi oli ”Minun arktinen”, ja tehtävän alustuksessa näytettiin kaikissa lukioissa samat taide-esimerkit. Kenties vaikuttavin ja voimakkaasti opiskelijatöihin vaikuttanut taide-esimerkki oli Marja Helanderin videoteos *Eatnanvuloš Lottit – Maan sisällä lintu* (2018). Teos käsittelee maanomistusoikeuskysymyksiä poeettisella tavalla. Kaksi saamelaista tanssiopiskelijaa, Birit ja Katja Haarla, tanssivat pohjoisen lumisissa maisemissa ja Helsingissä, Eduskuntatalon portailla.

Helsingin yliopiston järjestämässä 20th *Nordic Migration Research and 17th ETMU* kongressissa tammikuussa 2021 Helander kuvasi identiteettiä pääkaupunkiseudulla asuvana taitelijana, jolle saamelaiset sukulaissuhteet ovat tärkeitä. Hän näytti teemapuheenvuoronsa aikana *Eatnanvuloš Lottit* -videoteoksen ja keskusteli paneelissa globaalin nykytaiteen ja paikallisen saamelaisyhteisön välissä olemisen tilasta. Teos avaa erinomaisella tavalla arktisen visuaalisen kulttuurin ulottuvuuden tärkeyttä koko maan ja toisaalta koko arktisen alueen ja alkuperäiskansan alueen näkökulmista. Helsingissä asuvana taitelijana hän kertoi joutuvansa usein valitsemaan, suuntaako työskentelyään enemmän kansainväliselle taideyleisölle ja taitelijakollegoille vai saamelaiselle yhteisölle, jolloin yleisö suurimmaksi osaksi jäisi kattamaan lähinnä omat sukulaiset (Helander, 2021). Toki juuri tämä ”välissä oleminen” on juuri se ulottuvuus, joka tekee Helanderin taiteen niin kiinnostavaksi: kosmopoliittisen nykytaiteen strategian ja visuaalisen kielen hyödyntäminen yhdistettynä paikkasidonnaiseen, poliittiseen ja henkilökohtaiseen kokemukseen.

Usein arktinen visuaalinen kulttuuri nähdään Etelä-Suomesta käsin kaukaisena ja etäisenä ilmiönä. Kuitenkin, kirjoittaessani tätä Helsingissä, ulkona paukkuu 22 asteen pakkanen, eikä arktisuus tunnu kovin kaukaiselta. Tutkimusyhteistyömme Mirjan kanssa on osoittanut ainakin meille molemmille tutkijoina, että tarve pohjoisen kysymystenasettelun ymmärtämiselle ja erityisesti saamelaisesta alkuperäiskulttuurista oppimiselle on suuri myös Etelä-Suomessa. Ensisijaisen tärkeitä lienee hahmottaa, että kyseessä ei ole vastakkainasettelu tai esimerkiksi kulttuurinen omiminen, vaan pikemmin alkuperäiskulttuurin pedagogiikan mahdollisuuksia koskeva utelaisuus, kun yritämme oppia ja ratkoa maailman nykytilaan liittyviä kysymyksiä kaikkien näkökulmista käsin. Kenties yksi keskeisimpiä taidepedagogiikan mahdollisista kehitysalueista liittyykin alkuperäiskansojen luonnollisiin toimintatapoihin ja näkemyksiin ihmisen etäänntyneestä ympäristösuhteesta. Esimerkiksi Pigga Keskitalon (2019) esittelemät holistiset näkemykset ympäristö- ja luontosuhteesta tarjoavat tärkeitä lähtökohtia nykytaidekasvatukseen.

Lapin yliopiston taiteiden tiedekuntaan tulee kuvataidekasvatuksen opiskelijoita kaikkialta Suomesta, kuten Aalto-yliopiston taiteen laitoksen kuvataidekasvatuksen

koulutusohjelmaankin. Nämä kaksi koulutusohjelmaa kouluttavat kaikki kuvataideopettajat suomalaiseseen koulujärjestelmään. Koulutusohjelmat eivät siten ole sijaintiensa erilaisuudesta huolimatta kovinkaan erilaisessa asemassa EU:n alueen ainoasta alkuperäiskulttuurista, sámi-kulttuurin opiskelun suhteen. Tavoitteena pitäisikin olla, että arktinen visuaalinen kulttuuri ja erityisesti saamelaiset nykytaiteilijat tulisivat Suomessa kaikille koululaisille tutuiksi kuvataidetunneilla. Olemme professori Mirja Hiltusen kanssa aloittaneet hienon ja tärkeän työn tällä alueella ja uskon, että jatkamme aiheen parissa uusien hankkeiden myötä myös tulevina vuosina.

Lähteet

- Hakaste, J. (2020). ”Jotain tuntureita ja sit paljon lunta” – Arktinen visuaalisuus Vihdin lukiolaisten kuvataidetoissa (maisterin opinnäytetyö). Aalto-yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-202006284229>
- Hannula, L. (2019). *We don't talk about them. Finnish art teachers' beliefs, attitudes and views regarding Sámi culture in a postcolonial framework* (maisterin opinnäytetyö). Aalto-yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:aalto-201905193138>
- Helander, M. (2021). New Paths. Teemapuhe (11.1.2021) kongressissa Colonial/Racial Histories, National Narratives and Transnational Migration. *The 20th Nordic Migration Research and 17th ETMLU*. 11.–14.1.2021. Helsingin yliopiston järjestämä verkkokongressi.
- Hiltunen, M., Kallio-Tavin, M., Sohlman, A. (tulossa). Toward place-specific and situational Arctic visual culture in Finnish art teacher education. *Studies in Art Education*.
- Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the North. In G. Noblit (Ed.), *Oxford research encyclopedia of education*. Oxford University Press.
- Kallio-Tavin, M. (2015). Becoming culturally diversified. Teoksessa Mira Kallio-Tavin & Jouko Pullinen (toim.), *Conversations on Finnish art education*, 20–32. Aalto-yliopiston julkaisusarja.
- Keskitalo, P. (2019). Place and space in Sámi education. *Policy Futures in Education*, 17(4), 560–574.
- Luhtasela, M. (2019). *Verkossa! Kehittämistutkimus verkko-oppimisympäristön rakentamisesta haja-asutusseutujen kuvataidekasvatuksen tukemiseksi* (pro gradu tutkielma). Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019070122425>
- Ranta, L. (2019). *Arktista osallisuutta: taideperustainen toimintatutkimus lappilaisten kuvataideopettajien osallistamisesta etä- ja monimuoto-opetuksen yhteissuunnitteluun* (pro gradu tutkielma). Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019062421712>
- Todd, Z. (2016). An Indigenous feminist's take on the ontological turn: “Ontology” is just another word for colonialism. *Journal of Historical Sociology*, 29(1), 4–22.
- Tuck, E., & McKenzie, M. (2015). Relational validity and the “where” of inquiry: Place and land in qualitative research. *Qualitative Inquiry*, 21(7), 633–638.

Kuvataidekasvatus luovien ja yhteistoiminnallisten ongelmanratkaisutaitojen kehittäjänä

TUIJA TURUNEN JA TIIA TURUNEN

Tässä artikkelissa tarkastelemme erityisesti kasvatustieteen näkökulmasta perusopetuksen kuvataidekasvatuksen osuutta *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014*. Pohdimme oppiaineen tarkoitusta ja oikeutusta erityisesti J.A. Hollon ja Lauri Rauhalan ohjaamina. Heidän mukaansa ihmisenä oleminen rakentuu moninaisten kehollisten, tajunnallisten ja henkisten kokemusten kirjosta ja opettajalla on tärkeä merkitys kasvun mahdollistajana. Kuvataidekasvatus tarjoaa lapsille ja nuorille tilan tutkia kokemuksiaan taiteen avulla ja välineitä muiden tuottaman kuvataiteen ymmärtämiselle ja ihmettelemiselle.

TÄYTEEN IHMISYYTEEN KASVAMINEN

Suomen koulutusjärjestelmää on rakennettu vuosikymmenten ajan sen perusajatuksen pohjalle, että ihminen on psykofyysinen kokonaisuus ja koulutuksen tehtävä erityisesti perusasteella on tukea laajasti oppilaan kasvua ja kehitystä. Tämä näkyy muun muassa *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 1985*, jossa korostettiin oppilaiden yksilöllisyyttä kokonaispersoonallisuuden kehittymisen tukemista. Asiakirjan mukaan jokainen lapsi tulisi nähdä yksilönä ja kasvattajan tehtävänä on huolehtia kokonaispersoonallisuuden kehittymisestä. *Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 2004* (s. 38) puolestaan todetaan ”Ihmisenä kasvaminen- aihekokonaisuuden päämääränä on tukea oppilaan kokonaisvaltaista kasvua ja elämän hallinnan kehittymistä”. Tätä kirjoitettaessa voimassa olevassa *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* (s. 15) perusopetuksen lähtökohtaisena arvona on jokaisen oppilaan yksilöllisen kasvun tukeminen ja ”oppilaan oikeus kasvaa täyteen mittaansa ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä.”

Asiakirjoissa esitetyjä tavoitteita ja arvopohjaa voidaan tarkastella kasvatustieteen klassikko J.A. Hollon (1885–1967) keskeisenä kasvatuksen tavoitteena esittämän ajatuk-

Kuva 1. Omakuva toisintona taideteoksesta kytkee tekijän pitkään taiteilijoiden ketjuun. Teos ja valokuva: Tiia Turunen, 2010.

sen 'kasvatus on kasvamaan saattamista' valossa. Kasvatus on siis paljon muutakin kuin oppilaiden kognitiivisten taitojen kehittymisen tukemista. Hollolaisesta näkökulmasta kasvatus toimintana tukee kaiken ikäisten oppijoiden kokonaisvaltaista ihmisyyden kehittymistä. Ihmisyyden määrittäminen ei ole yksinkertaista, eikä tässä artikkelissa haluta ottaa kantaa siihen liittyvään keskusteluun. Sen sijaan tukeudumme Lauri Rauhalan (2009) holistiseen ihmiskäsitykseen. Sen perusajatuksena on kehollisuuden, tajunnan ja henkisyyden yhdistyminen inhimillisinä kokemuksina, jotka ovat toisaalta yksilön omia, mutta toisaalta yhteisöllisesti jaettuina. Nämä ihmisenä olemisen eri puolet huomioiden, kasvamaan saattaminen tarkoittaa estetiikan peruskysymysten, mielikuvituksen ja luovuuden keskeistä sisällyttämistä kasvatukseen (Taneli, 2012).

KUVATAIDEKASVATUKSEN MERKITYS IHMISENÄ KASVAMISESSA

Kuvataidekasvatus määrittyy *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014* neljän osa-alueen kautta: 1) visuaalinen havaitseminen ja ajattelu; 2) kuvallinen tuot-

taminen; 3) visuaalisen kulttuurin tulkinta ja 4) esteettinen, eettinen ja ekologinen arvottaminen. Perusopetuksen oppiaineena kuvataiteen lähtökohtina ovat Hollon (1919) ajatusten mukaisesti lasten ja nuorten omat kokemukset, mielikuvitus ja kokeileminen, jotka Hollo liittyy vahvasti omakohtaiseen kokemiseen (myös Taneli, 2012). Tämä omakohtainen kokeminen yhdistää kokemukset ja tunteet, ja auttaa tavoittamaan sellaisia ajatelmia ja tunnekokemuksia, joita voi olla vaikea, ellei suorastaan mahdoton sanallistaa (Taneli, 2012).

Visuaalinen havaitseminen ja ajattelu yhdistävät yksityiset kokemukset ja vaikutelmat jaettavaan yhteiseen keskusteluun ja tarjoavat näin mahdollisuuden toisaalta omien kokemusten reflektointiin ja toisaalta toisten näkökulmien ymmärtämiseen. Ne auttavat nostamaan keskusteluun asioita, jotka ilman visuaalista havaitsemista ja ajattelua jäisivät huomaamatta. (Styhre, 2008.) Hollo (artikkelissa Uljens, 2007) ehdottaa, että taideteoksen tulkinta on yksilöllinen kokemus ja oikein sellaisena kuin se on. Perusopetuksen kuvataiteen opetuksessa tämä tarkoittaa lasten ja nuorten näkemysten arvostamista ja hyväksymistä sellaisina kuin he sen ilmaisevat ja rohkaisua itseilmaisuun myös muissa tilanteissa (POPS, 2014). Oppiakseen havaitsemaan ja tulkitsemaan visuaalista kuvaa lasten ja nuorten tulee myös olla aktiivisia visuaalisten artefaktien tuottajia (Laitinen, 2007). Maria Huhmarniemen ja Mirja Hiltusen mukaan lasten ja nuorten ”toimijuus taiteessa vaatii luottamusta, tiivistä vuorovaikutusta, avoimuutta ja näyttöä kuulluksi tulemisesta” (Huhmarniemi & Hiltunen, 2018, s.122). Kokemus siitä, että lapsen ja nuoren ajatuksia ja niiden ilmaisua sinällään arvostetaan ja hyväksytään sellaisenaan vahvistaa toimijuutta ja aktiivista roolia yhteisössä.

Yksi visuaalista havaitsemista ja ajattelua alleviivaava teema *Perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteissa 2014* on peruskoulun laaja-alaiseksi tavoitteeksi asetettu monilukutaito. Asiakirjan mukaan monilukutaitoa tarvitaan, jotta lapset ja nuoret osaisivat tulkita ja hahmottaa ympäröivää maailmaa ja sen kulttuurista monimuotoisuutta. Monilukutaidon keskiössä on multimodaalisuus. Se kattaa niin perinteisen tekstipohjaisen viestinnän kuin visuaalisen ja medioituneen digitaalisen viestinnän. Pelkkä vastaanottaminen ei kuitenkaan riitä, vaan lasten ja nuorten osallistuminen medioituneeseen maailmaan on yksi monilukutaidon keskeisiä tavoitteita (Kupiainen ym., 2015).

Kuvallinen tuottaminen ja ilmaisu ovat esimerkkejä siitä, miten lapset ja nuoret kokevat ja näkevät maailmansa. Esimerkiksi pieni lapsi piirtää perheensä arvoperspektiivissä, jossa tärkeimmät asiat ovat isoimpia ja lapselle tärkeitä henkilöt tai eläimet lähimpänä häntä itseään (Gernhardt ym, 2013). Samoin lapset ja nuoret voivat ilmaista ahdistavia tunteita tai ikäviä tapahtumia kuvallisesti, mikä mahdollistaa niistä keskustelemisen ai-

kuisten kanssa. Reggio Emilia -pedagogiikan luoja, Loris Malaguzzi, kuvaa kuuluisassa runossaan 'Lapsen sata kieltä' pysäyttävästi kuvataiteen ja ilmaisun merkitystä lasten tapana ilmaista itseään "Häntä [lasta] käsketään löytämään vain se maailma joka jo on – ja häneltä viedään yhdeksänkymmentä yhdeksän maailmaa sadasta." (Reggio Emilia -yhdistys, 2021). Perusopetuksessa kuvataidekasvatuksen tärkeimpiä tehtäviä on vahvistaa lasten ja nuorten itseilmaisun mahdollisuuksia ja pitää yllä Malaguzzin kuvaamaa 99 kieltä.

Kuvallinen ilmaisu voi saada monenlaisia muotoja. Sen ymmärtäminen oppilaan itseilmaisun välineeksi ja tavaksi hahmottaa häntä ympäröivää todellista tai mielikuvitusmaailmaa, edellyttää opettajalta jokaisen oppilaan kuvallisen ilmaisun tukemista ja työskenteilyn arvostamista. Kuvataidekasvatuksen tehtävänä on tarjota välineitä, kuten tekniikoita ja materiaaleja, uuden luomiselle, ilmaisulle ja kuvalliselle kielelle. Kuvallisessa ilmaisussa pohditaan ja kokeillaan ilmaisullisia, esteettisiä ja eettisiä arvoja (Laitinen, 2007).

Riikka Mäkinen (2018) esittelee käsitteen "kuvataideleikki", joka yhdistää Vygotskyn ajatukset kuvitteluleikistä ja kuvallisesta ilmaisusta. Samoin kuin draamallinen leikki, myös taiteen tekeminen voi olla lapselle ja nuorelle kuvitteellinen tilanne, johon hän samaistuu samalla tapaa kuin leikkiessään; samalla lapsi ja nuori käsittelee mielenmaailman toisintoja ja harjoittaa joustavaa ajattelua (Mäkinen, 2018). Usein erityisesti pienen lapsen piirtäessä piirustukseen liittyvät myös erilaiset äänitehosteet, eleet ja liikkeet. Piirtämisen voi ajatella toimivan kerronnallisena välineenä ja eräänlaisena ruutuna, joka todellistaa sisäistä tarinaa. Varsinainen lopputulos on toissijainen, tärkeämpää on tarinan ilmaisu.

Visuaalisen kulttuurin tulkinnassa kuvataidekasvatus tarjoaa välineitä kriittiseen, omasta näkökulmasta irrottautuvaan visuaalisen kulttuurin tarkasteluun. Toisaalta tarkastelukulma voi olla voimavara- ja lähtökohta uusien merkityksien ja arvojen etsimiseksi (Hiltunen, 2019). Kuten Hiltunen (2019, s. 38) toteaa, kuvataidekasvatus tarjoaa lapsille ja nuorille mahdollisuuden ymmärtää eurosentrisen maailmankuvan tuottamia visuaalisia artefakteja ja sen vastaääniä kriittisellä tavalla ja siten "rakentaa jaettava kulttuurien välistä kohtaamista"

Taiteella ja sen ymmärtämisellä on tärkeä merkitys myös aikakausien ja kulttuurien ymmärtämiselle. Visuaalinen taide on toisaalta ajankuva, toisaalta viesti läheisemmästä tai kaukaisemmasta menneisyydestä. Tutkimalla taidetta voidaan ymmärtää sitä aikaa ja tilaa, jossa teos on tehty (Trafí, 2004). Sekä se, mitä teokseen on sisällytetty, että se, mitä siitä puuttuu, kertovat taiteilijan maailmasta, ajasta, arvoista ja asenteista. Taiteen tulkinnat vaikuttavat aktiivisesti historian tulkintaan (Trafí, 2004), mikä on hyvä ottaa huomioon myös peruskoulun historian opiskelussa. Kehittämällä työkaluja taiteen kriittiseen arviointiin ja tulkintaan voidaan historiaa ja kulttuuria ymmärtää syvemmillä tasolla.

Kuva 2. Harjoittelemalla erilaisia tekniikoita annetaan lapsille ja nuorille enemmän keinoja kuvalliseen tuottamiseen. Teos ja valokuva: Tiia Turunen, 2009.

Kuva 3. Luonnon estetiikka innoittaa kuvataiteellista ilmaisua. Teos ja valokuva: Tiia Turunen, 2004.

Virtuaalista viestintää korostavassa maailmassa kuvallinen viestintä on saanut uusia ulottuvuuksia. Lasten ja nuorten suosimat sosiaalisen median kanavat perustuvat usein nopeatempoisiin visualisiin kuviin ja videoihin. On tavallista, että sosiaalisen median kuvien ja videoiden julkaisijat editoivat usein huomattavastikin tuotoksiaan ennen niiden julkaisemista, eikä sosiaalisen median kuvamaailma vastaa välttämättä lainkaan reaalia maailmaa. Tästä syystä lasten ja nuorten on hyvä kokea myös itse esimerkiksi kuvaeditoinnin ja -manipuloinnin keinoja, jotta he voivat suhtautua näkemäänsä materiaaliin kriittisesti. Median ja taiteen rajapinnan voidaan ajatella sumentuneen sosiaalisen- ja verkkoviestinnän yleistyessä. Mediataitojen opettamiseen sisältyy myös visuaalisten lähteiden arviointia, samalla kun taidekasvatukseen sisältyy mediateosten tulkintaa. Mediakasvatusseuran mukaan vahvat mediataidot tukevat yksilön autonomiaa, kehittävät kriittistä ja luovaa ajattelua, sekä esteettistä makua ja osallisuutta (ks. <https://mediakasvatus.fi/mediakasvatus/>).

Esteettinen, eettinen ja ekologinen arvottaminen kuvataidekasvatuksessa on tärkeää kriittisten ympäristökysymysten ja ilmaston lämpenemisen käytävän keskustelun ja näihin liittyvien tunteiden käsittelyssä. Lapset ja nuoret tarvitsevat toivon näkökulman, joka auttaa heitä tarkastelemaan tulevaisuutta mahdollisuuksien näkökulmasta ja luomaan heille kokemuksellisen luontosuhteen (Ratinen ym., 2019). Taideperustainen ympäristökasvatuksessa työskennellään luonnossa olevien materiaalien kanssa ympäristöä kunnioittaen ja luodaan uusia holistisia maailmassa olemisen tapoja, joissa kehollinen ja hiljainen tieto jäsentyy taideperustaisen toiminnan kautta (Huhmarniemi, Hiltunen & Jokela, 2020). Luonnon estetiikan kokeminen ja kokemuksen taiteellinen tarkastelu vahvistaa luontosuhteen muodostumista ja tukee sitä kautta lasten ja nuorten toimijuutta kestävästä kehityksen ja ilmastokasvatuksen kysymyksissä.

Esteettisyyden kokemus syntyy joko aistien kautta tapahtuvasta havaitsemisesta tai kuvitteellisen asiaan liittyvistä mielikuvista. Siihen liittyy kokemuksen itseisarvo, sitoutuminen esteettiseen kokemukseen ja kuvittelukyky (Haapala, 2015). Nämä ovat kuvataidekasvatuksen keskeisiä tavoitteita. Haapala (2015) liittyy esteettisyyden kokemukseen esteettiseen hyvinvointiin, joka määrittyy toisten ihmisten, tilanteiden, erilaisen ympäristöjen ja artefaktien arvostavasta ja kunnioittavasta kohtaamisesta. Hänen mukaansa esteettinen hyvinvointi on inhimillisen hyvän elämän keskeinen teema. Tästä näkökulmasta kuvataidekasvatus on lapsille ja nuorille tärkeä perusopetuksen oppiaine, joka tarjoaa hyvän elämän rakennusaineita. Tämä näkyy *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014*, jossa todetaan: "Eettisyyden ja esteettisyyden näkökulmat ohjaavat [oppilasta] pohtimaan, mikä elämässä on arvokasta" (POPS, 2014, s. 22).

LOPUKSI

Tässä artikkelissa tarkastelimme perusopetuksen kuvataidekasvatusta merkittävänä tekijänä lapsen ja nuoren kokonaisvaltaisen kehityksen tukemisessa ja täyteen ihmisyyteen kasvamisessa. Kuvataidekasvatuksen edellä esitetyt opetussuunnitelman osa-alueet ovat kasvattajan tukena hollolaisessa kasvamaan saattamisessa. Ne tarjoavat Rauhalan (2005) esittämän holistisen ihmiskuvan mukaisesti katsomisen, tulkitsemisen ja tekemisen kokemuksia. Lisäksi ne tuottavat tilaisuuksia uusien merkityssuhteiden luomiseen, joiden kautta lapset ja nuoret rakentavat kuvaa itsestään ja maailmasta. Meitä ympäröivän monimuotoisen visuaalisen maailman ymmärtäminen ja estetiikasta nauttiminen luovat situationaalisia tiloja, joissa kasvattaja mahdollistaa lasten ja nuorten kasvamista täyteen ihmisyyteen.

Peruskoulun arvopohja muodostuu lapsen ja nuoren ainutlaatuisuuden, ihmisyyden, sivistyksen, tasa-arvon ja demokratian sekä näkemyksiin kulttuurien moninaisuudesta rikkautena ja kestävän elämäntavan välttämättömyydestä (POPS, 2014). Kuten edellä huomasimme, kuvataidekasvatus monipuolisine osa-alueineen on näiden tavoitteiden toteutumisen keskiössä. Hiltunen (2019, s. 38) kuvaakin osuvasti taideaineiden laaja-alaista merkitystä todetessaan "Luovuus ja innovointi ovat viimeinkin tunnustettu ratkaisevan tärkeiksi Arktisella alueella yhä kiihtyvällä vauhdilla tapahtuvien muutosten ja monimutkaistuvien yhteiskunnallisten ja sosiaalisten haasteiden edessä. Tulevaisuuden kansalaiset tarvitsevat luovia ja yhteistoiminnallisia ongelmanratkaisutaitoja, joita taideaineiden opetus edistää."

Lähteet

- Gernhardt, A., Rübeling, H., & Keller, H. (2013). "This is my family": Differences in children's family drawings across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(7), 1166–1183.
- Haapala, A. (2015). Mitä on esteettinen hyvinvointi? Teoksessa A. Haapala, K. Puolakka & T. Rannisto (toim.). *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi* (s.19–39). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hollo, J.A. (1919). *Mielikuvitus ja sen kasvattaminen: sielutieteellinen ja kasvatustieteellinen tutkimus*. Jälkimmäinen osa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Hiltunen, M. (2019). Päin pohjoista- ja sen yli: kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkinen (toim.). *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta* (s. 32–40). Lapin yliopisto.
- Huhmarniemi, M., Hiltunen, M. & Jokela, T. (2020). Pöheikön kutsu - taideperustaista ympäristökasvatusta pohjoisen luontokulttuurissa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto. (toim.). *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja* (s. 199–219). PS-kustannus.
- Huhmarniemi, M. & Hiltunen, M. (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen. Teoksessa S. Rusanen, K. Rintakorpi, M. Kuusela & K. Torkki (toim.) *Mun kuvista kulttuuriin. Kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen*. (s. 109–130). Lasten keskus.
- Kupiainen, R., Kulju, P. & Mäkinen, M. (2015). Mikä monilukutaito? Teoksessa T. Kaartinen (toim.) *Monilukutaito kaikki kaikessa* (s. 13–24). Tampereen yliopisto.
- Laitinen, S. (2007). Kuva ymmärtämään - Visuaalisen mediataujan ja -taidon opettamisesta. Teoksessa R. Kupiainen, H. Kynäslähti & M. Lehtonen. (toim.). *Näkökulmia mediakasvatukseen* (61–72). Mediakasvatusseura.
- Mäkinen, R. (2018). Lasten kuvataideleikit ja niiden tukeminen. Teoksessa J. Kangas & E. Fonsen (toim.) *Leikin ammatillaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona* (s. 85-104). Opettajankoulutuslaitoksen muut julkaisut, Helsingin yliopisto.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985*. Opetushallitus.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa 2004*. Opetushallitus
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014* (POPS 2014). Opetushallitus.
- Ratinen, I., Kinni A., Muotka A. & Sarivaara, E. (2019). *Kohditi ratkaisukeskeistä ilmastokasvatusta. Suomen ilmastopaneeli*. Raportti 9. Saatavana [www.muodossa](http://www.muodossa.fi) (noudettu 4.1.2021) https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/11/Ilmastokasvatusraportti_final.pdf
- Rauhala, L. (2005). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Gaudeamus.
- Rauhala, L. (2009). *Henkinen ihminen*. Gaudeamus.
- Reggio Emilia -yhdistys. (2021) <https://reggioemiliayhdistys.com.wordpress.com/> (noudettu 4.1.2021)
- Styhre, A. (2008). *Art: Visual perception and the aesthetic*. Palgrave Macmillan.
- Taneli, M. (2012). *Kasvatus on kasvamaan saattamista. Kasvatustieteellinen tutkimus J. A. Hollon sivistyskasvatustietelystä*. Turun yliopisto
- Trafi, L. (2004). Art interpretation as subject constitution research on the role of critical art history in teacher education. *The International Journal of Art & Design Education*. 23(1), 26–34.
- Uljens, M. (2008). *J. A. Hollo – pluralistisen yleisen kasvatustieteen edustaja*. Åbo Akademi. Saatavana www.vasa.abo.fi/users/muljens/pdf/hollo.pdf

Not just another fad: Networking and building community

KEVIN TAVIN

Having originally moved from the U.S. to Finland in 2012, I had some experience with various networks and cross-academic relationships between universities, where graduate students pursuing their doctorate would come together and share their work. Indeed, I had been a professor at one of the top universities for graduate art education, The Ohio State University (OSU) that brought together a very few, select doctoral students from two other graduate art education programs to share their dissertation work and gain feedback from professors. However, looking back, that network was not really what I now consider to be an intensive and productive network between universities, students, and professors., that created and sustained what I consider a sense of community. Nor did it really investigate the notion of different types of community-art and art-based art education researched and developed by students and faculty.

It did, however, act more like a singular moment for a select few to receive a little feedback on their dissertation work. The experience was OSU reminded me of the time I was chosen to present my work at the National Art Education Association's (NAEA) annual conference at a forum for dissertation research in the early 2000s. It also involved a few select students chosen from the top art education programs in the U.S., presenting their work in 20 minutes for questions and answers. After the conference session there was a publication, but nothing more really seemed to come from the experience, except to add to my CV. We all went our separate ways.

It would be years later, only after working with peers in three different universities in Finland that I experienced what I consider to be a productive network that was about building and understanding community, was sustained for more than 20 minutes, and produced new friendships, scholarship, and ways of thinking and working. That network was Finnish Art-Education Doctoral Studies (FADS). FADS included faculty and students from Aalto ARTS, the University of Lapland, the University of Jyväskylä, and internation-

al guests. The main objectives included, sharing and exchanging ideas on art and education from dissertation research, learning materials, and advanced studies; facilitating dialogue on current research topics in art education; learning about advanced research in art education from international guests; and, publishing research in a collaborative venue.

It was a four year network built around a sustainable community format, albeit still short term, and experimental writing, performing, and cooperation. The coordinators of FADS included numerous faculty members; however, from my experience the culminating of all the work came through the publication of a book, co-edited with Mirja Hiltunen (2016). Writing and editing the book with Mirja was similar to the entire FADS experience, in that we get to know each other better, and worked together in a dynamic manner, similar to when the FADS community was just being built. That is, the book itself is a collection of very different chapters, writing styles, perspectives, and experiences through the lens of geography, identity, and affinity to define a new community.

RETHINKING COMMUNITY, ART AND EDUCATION WITH MIRJA

During our work together, both in the various FADS sessions and on the book, Mirja and I tried to identify and utilize various cross-cultural and community based practices of art education. We discussed how different forms of community, art and education existed throughout Finland, and indeed across the globe, and how they became manifested in different presentations and as ultimately chapters in the book for FADS. The chapters themselves included how knowledge and cultural production occurs through various community practices across Finland and the globe, and how our new community of FADS applied theories of community-based art education to their own work and the work of their peers, in both formal and informal institutional environments.

This, of course, was an area that Mirja had been deeply connected with through her research and teaching at the University of Lapland for quite a while, where local community members are seen in part as a set of social units that share certain values and interests, as well as conflicts (such as the question of the value of tourism in the North), and is situated within a given context. Mirja's work in, and different understandings of, community and community-based art education helped expand my understanding as well, coming from both the US and more recently the South of Finland. In other words, her work taught me to question how the concept of how community impacts the ways we participate in it, and how we conceptualize a role for arts learning within and through different communities and their members.

While editing the book on FADS and reading through all of the chapters we asked ourselves a number of questions around the concept of our new community, such as: What lenses were the students (and faculty and international guests) using to define FADS as a community? How did the FADS community itself function, both smoothly and less smoothly? Did FADS, as a network, help the students better understand the role of arts-based research in their new community context and the larger role of community-based art education?

For the purposes of this class, the concept of identity is considered complex and ongoing, shaped by individual characteristics, family dynamics, historical factors, and social and political contexts. The question of who you are depends in large part on who the world around you says you are. Who do my parents say you are? Who do your peers say you are? What messages are reflected back to you in the faces and voices of your professors, your neighbors, and so on? What do you learn from the media about yourself? How are you represented in the cultural images around you? Or are you missing from the picture in part or in whole?

In addition, all of the participants in FADS discussed their various roles as, or entangled up in, artist/researcher/educator. We discussed together how the students in particular would articulate how their work was emblematic their positionality in this triad. In addition, it became very clear that geography played a key role for many students, such as if they were working in the far North of Finland, the center, or around the capital area (Helsinki, etc.). In this sense, we wanted to make sure that questions and context of the 'local' were clear in the context of their writing, and of course in their dissertation work. Again, this is what Mirja and her colleagues in Lapland deal with on a daily basis, and what seemed so very different for me and many of the Aalto Arts students (although, certainly not all of them).

Of course, geography wasn't the only indicator of center of each students' work. In our summer retreats and throughout the book we all articulated how our research was tied, often unconsciously to different other forms of identity and mediated by other dimensions of oneself such as gender determination (or non-gender), age, class disability, religion, philosophy, and so on and so on. Some students brought to light how 'private' experiences moved them to public action, and how their childhood experiences entered into their current research. In the end, during the network, the editing of the book, and most importantly in the building of community it became clear that notions of the 'self' tied to research are not static, flat, fixed, or one-dimensional. Self, community, history, the present, and location at any point in time all influences how the community worked together and as social units.

All in all, working with Mirja on editing the book, with multiple chapters from all the FADS participants was both a challenge and a joy. The words and reflections in the book capture the detail and nuance of the summer gatherings and the work we, as a community, engaged in. From the first symposium in Lapland, (in Pyhätunturi) in 2014, to the third symposium at Aalto University in 2016, the book was much more than just descriptive narratives or and individual analysis; like the relationship that grew between myself and Mirja as co-editors, the book demonstrate a collaborative and experimental way to sense, develop, and interpret a the community of arts education doctoral research across Finland. And, the story of FADS did not end with the book. It continued with friendships, community, network, and a living process that clearly honors all of the participants work—but especially Dr. Mira Hiltunen, who brought new and productive entanglements to our friendship and working relationship.

References

Tavin, K. & Hiltunen, M. (eds.) (2016). *Experimenting FADS: Finnish art-education doctoral studies*. Aalto ARTS.

Innostuja ja muiden innoittaja, loputon ideanikkari, yhteisöllinen vaikuttaja, pedagogi, taiteilija ja tutkija

MARJA ERVASTI

Mirjan taiteellistieteellisessä työskentelyssä kietoutuu yhteen hyvä elämä ja arki hyvin-kin pragmatistisessa otteessa. Tutustuessa Mirjaan saa mahdollisuuden huomaamatta-kin olla ”aineistona” erilaisissa paikkasidonnoissa tapahtumissa, joista yhtenä esimerkkinä Mirjan kuvataidenäyttely Rovaniemen tiedekeskus ja museo Arktikumissa vuonna 2018. Mirja valmisti Oulun ajoilta syntyneen ystäväporukkamme vaellusreittejä valokuvien ja luonnon materiaalein osaksi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan yhteisnäyttelyä. Paikkasidonnoiset ja taidelähtöiset toimintatavat on sittemmin kerrottu lukuisiin tutkimusartikkeleihin.

Mirjalla on vahva pedagoginen ote tutkimuksissaan. Mirja toimi vastaavana taidekasvatussuunnittelijana ja ohjaajana Tulikettu III-projektissa Utsjoella todella kylmänä helmikuuna vuonna 2006. Mirjan innostamana osallistuin tapahtumaan musiikkikasvatuksen osuuden ohjaajana. Mukana oli Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opettajaksi opiskelevia eri koulutusohjelmista. Kolmannessa järjestettävässä talvitaiteen ja -tieteen koulutustapahtumassa oli lähtökohtana yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, paikallisuus, ja saamelaisuus. Mirjalle tärkeä yhteisöllinen taidekasvatus kokosi taas kerran ihmisiä yhteen uteliaiksi taiteen pedagogiksi ja tutkijoiksi veden eri olomuotojen parissa.

...Vanhukset maalasivat kalamuistoja, joita muisteltiin erään kappaleen avulla. Nämä maalaukset maalattiin kalvolle, jotka päätyivät jäätyneen veden sisälle jäälyhtyihin. Tärkeintä palvelutalolla oli mielestäni saavuttamamme tunnelma. Kyse ei ollut ainoastaan musisoinnista, vaan jostain suuremmasta kommunikaatiosta, ymmärryksestä, yhteisöllisyydestä ja rauhasta. (Opiskelijapalaute.)

Opettajaksi opiskelevien näkökulmasta musiikkikasvatuksen mahdollisuudet osana työelämäyhteyksiä ja kontaktit eri toimijoihin (kouluryhmät, palvelutalo ja Lintukoto/

Kuva 1. Kehollinen kalaverkko. Kuva: Iida Kauhanen, 2006.

Elämässä mukana -hankkeen kuntoutujat sekä päiväkotii) muodostivat viikon toiminnan rungon. Mukaan oli valikoituneet opiskelijat, joiden kiinnostuksen kohteena oli musiikkikasvatus monitaiteisessa kontekstissa. Oulun opiskelijat toivat mukanaan talvisen äänimaailman työpajatyöskentelyä, muun muassa itsetehtyinä myrskyrumpuina, joita jaettiin paikallisiin ja lähialueiden oppilaitoksiin ja yhteistyökumppaneille myöhempää äänityöskentelyä varten.

Musiikin osalta keskeisin teema oli luonnon äänien käyttäminen ääniteosten ja -tilojen luomiseen. Opiskelijat musisoivat Utsjoella eri-ikäisten toimintaryhmien toimipaikoissa lumeen ja jäähän liittyvällä äänimateriaalilla, rakensivat helposti soitettavia niin sanottuja värisoittimia ja tekivät soivia lumiveistoksia yhdessä Lapin yliopiston kuvataiteen opiskelijoiden kanssa. Itsellä jäi herkkänä mieleen Mirjan kertoma tarina siitä, kun oppilaat olivat tehneet aiemmin ison Tulikettu-lumiveistoksen koulukeskuksen pihaan ja aurausauto oli ajanut epähuomiossa kypälän päältä. Lapsille oli tärkeää, että kypälä parannettiin mahdollisimman pian. Yhteinen tekoprosessi oli jättänyt yhteisöllisen tunnejäljen. Muusikko Niilo Rasmuksen ja oppilaiden etukäteen äänittämät veden eri olomuotojen äänet ja musiikin opiskelijoiden johdolla itserakennetut soittimet ja niiden luomat mielikuvat runoina ja kuvina synnyttivät installaation loppujuhlaan.

Tuli kettu,
taikakettu.

Taivaalle hännällään tulen sipaisi.

Revontulen nimeksi antoi.

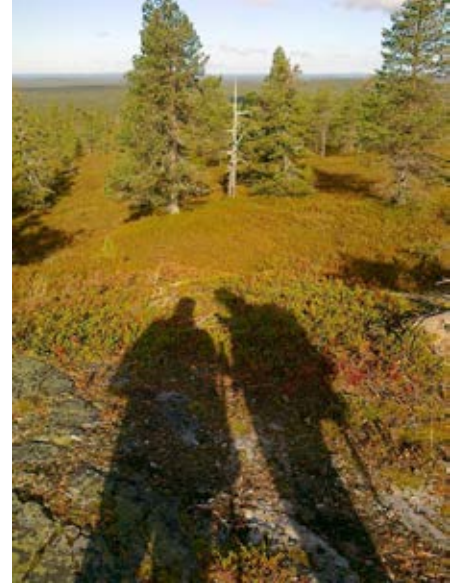
Tulikettu, taikakettu.

(Iida Kauhanen, opiskelija, Oulun yliopisto.)

Oulun yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijat ovat olleet mukana Lapin yliopiston kansainvälisten konferenssien ohjelmien toteuttamisessa, kuten vuonna 2010 järjestetyssä InSEAn (International Society for Education Through Art) kansainvälisen taidekasvatusjärjestön Eurooppa-konferenssissa moniulotteisella kestävän kehityksen, ekososiaalisen sivistyksen teemalla. Musiikkikasvatuksen opiskelijat tekivät musiikkikasvatuksen yliopisto-opettaja Kari Kuivamäen johdolla soivia installaatioita erilaisista käytöstä poistetuista romumateriaaleista. Konferenssiosallistujat saivat musisoida tilassa vapaamuotoisesti luoden omia äänitarinoita eri sointiväreillä.

Myös Oulun yliopiston taide- ja taitokasvatuspainotteisen luokanopettajakoulutuksen opiskelijat ovat olleet yhteistyöfoorumeissa mukana yhdessä Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden kanssa. Opiskelijat toteuttivat vuoden 2010 InSEAn Eurooppa-konferenssin Oulun yliopiston taidekasvatuksen tutkijoiden presentaatioon tiedepuhetta tukevan performanssin. Mytologiset valkoiset hahmot liikkuvat yliopiston tiloissa koko konferenssin ajan puhutellen konferenssiosallistujia hiljaisella kehollisuudellaan.

Useat yhteiset InSEAn, taiteiden välisen järjestön WAAE:n (World Alliance for Arts Education) ja Hollo-instituutin kokonaisvaltaisesti taidekasvatukseen liittyvät tutkimuskonferenssit ovat laajentaneet musiikkikasvatuksen tutkimusnäkökulmaani moniulotteiseen taiteiden tutkimukseen liittyen. Tämä molemmille meille, Mirjalle ja minulle, ominainen monitaiteinen ote saa historiansa jo yhteisistä luokanopettajaopinnoista ja niiden monialaisesta luonteesta Oulun kasvatustieteiden tiedekunnassa vuosina 1980–1985. Myös Oulun kaupungin eri kouluasteiden kanssa tehty yhteistyö on ollut osa Mirjan aloitteita taiteiden pedagogiikkaan liittyvissä tutkimushankkeissa. Näissä projekteissa on ollut toimijoina samaan aikaan luokanopettajaksi opiskelleita yhteisestä kollega- ja ystävyysverkostosta. Useat meistä ensin luokanopettajaksi opiskelleista tekivät jonkun taideaineen opettajaopinnot myöhemmin urallaan ja syvensivät myös taidepedagogiikan ja kasvatustieteen tutkimusopintoja.

Anitta Oinas on yksi samaan aikaan opiskelleista, joka on tehnyt projektiyhteistyötä Mirjan kanssa. Anitta kertoo erittäin kiinnostavana mieleen jääneestä *Creative Connections* Erasmus-hankkeesta lukuvuonna 2013–2014, jossa oppilaat tutustuivat eurooppalaisten yhteistyökumppanimaiden lasten elämään. Oma panoksenaan Koskelan alakoulun oppilaat esittelivät kulttuuriamme lumiveistosten ja äänimaisemien muodossa. Toinen yhteistyöprojekti tehtiin Australian Wollongongin yliopiston kanssa vuonna 2015. Ympäristötaideprojektissa lapset valokuvasivat elinympäristöään kertakäyttökameroilla ja kertoivat samalla omasta arjestaan.

Ensimmäinen yhteinen ulkomaanreissumme vaihto-opettajan ominaisuudessa suuntautui vuonna 2003 Itävallan Feldkircheen, missä pidimme ääni-valotyöpajan paikallisille opettajaopiskelijoille arktisesta näkökulmasta. Jo se, että matkaan lähdetään yhdessä, jaetaan matkustamisen arki, keskustelut ja huikeat kulttuurikokemukset, yhteiset verkostoitumiset ja toteutunut toiminta arviointineen, tekee Mirjan kanssa tehdyistä yhteistyöprojekteista rakentavia hankkeita ja meistä toisiimme luottavia yhteistyökumppaneita.

Muita yhteistyöverkostoja ovat edelleen muun muassa kasvatustieteen seuran (FERA) taide- ja taitokasvatuksen tutkimusverkosto, jossa Mirja on toiminut pitkään

Kuva 2. Musiikin ja kuvataiteen integrointi soivaksi rummuksi. Taidekasvatusmessut Feldkirchen vierailun yhteydessä. Kuva: Marja Ervasti, 2003.

Kuva 3. Viistosiskojen vierihoido-viikonloppuvaellus, Hietajärvi, 2018. Kuva: Mirja Hiltunen, 2018.

hallituksen aktiivisena jäsenenä ja innostanut seuran taidekasvatuksen tutkijoita kirjoittamaan yhteisjulkaisuihin, kuten teokseen *Suhteessa maailmaan. Ympäristöt oppimisen avaajina* (2018). Yhteisjulkaisua tarkasteltiin myös kasvatustieteen päivillä Lapin yliopistossa vuonna 2017 teemaan liittyvässä symposiumissa.

Käynnissä oleva taide- ja taitoaineiden arviointihanke KAARO ja siihen liittyvä musiikin asiantuntijatehtävä on tuonut uutta luovaa keskustelua taidekasvatuksen yhteisiin arvotaustoihin. Myös lukkarinrakkaus Mirjan entiseen työpaikkaan Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa, jossa Mirja työskenteli aiemmin kuvataidekasvatuksen didaktiikan lehtorina, on näkynyt tutkimuksen parissa. Mirja esimerkiksi toimi vastaväittäjänä Tapio Tenhun (2020) väitöstutkimuksessa *Taide mielessä – Mieli taiteessa*. Myöhemmin Tapio kirjoitti:

Mirja, miellyttävä ja terävä vastaväittäjä. Laaja yleissivistys ja erinomainen kyky heittäytyä dialogiin. Toisaalta myös tiukka... ja erinomainen draaman taju. Yrittin väitöspäivän aamuna, tilaisuuden alkua odotellessa urkkia ennakkotietoja tulevasta, mutta turhaan :). Kertoi myös tehneensä tarkastaessaan tarkkaa työtä, lukukappaleessa kuulemma paljon merkintöjä, jotka aikoi myös joskus näyttää.

LOPUKSI

Yhteiselomme on syventynyt siskoudeksi yhteisen perhehistorian, ystäväporukan, vaellusporukka ”viistosiskojen” retkien ja työn lomassa kahden yliopiston, Oulun ja Lapin välillä. ”Mirkkusisko” on jopa laajentanut yhteisten vaellusretkien kokemuksia osaksi hänelle tärkeää paikkalähtöistä taiteellista tutkimusta, johon me kaikki olemme ajan myötä kasvaneet. Alla muutama kirjattu muisto menneistä retkistä.

Anitta: Olen aina ihaillut Mirkun kykyä olla kuin ”kala vedessä” kaikissa tilanteissa. Päijät-Hämeestä nuorena opiskelijana tullessa hän on omaksunut pohjoisen ihmisen asenteen ja elämäntavan. Hän marjastaa, kalastaa ja osaa ”raatata” luontevasti kaikenlaisten ihmisten kanssa. Hän on yhtä lailla kotonaan Euroopan suurkaupungissa kuin patikkapolulla jossakin metsän keskellä tai tunturin kupeessa. Ikimuistoiset leijanrakennusreissut Hailuodon Marjaniemessä, juhannuksen vietto Ulkokallassa ja reissut Pohjois-Norjassa olisivat varmaankin jääneet kokematta ilman Mirkun tarmokasta organisointia ja suunnittelua.

Arjesta tuli juhlaa näillä reissuilla. Samaa mieltä taitavat olla mukana olleiden lapset vielä aikuisinakin.

Marja: Pitkospuiden kokemus oli jopa hengellinen, varoa askeleitaan tietoisesti ja askeltaa varovaisesti.

Mirja: Perjantain menu, olkaa hyvät ja hyvin paikkasidonnaisesti ja arkisesti: Munajärven siikaa uunihöystöillä, Jokelanvaaran juuri maasta nostettuja puikulapotuja ja Lellevasan mökin letut hillahillolla, kaikki omin pikkukätösini pyydettyä ja laitettua.

Lähteet

Granö, P., Hiltunen, M. & Jokela, T. (toim.) (2018). *Suhteessa maailmaan: ympäristöt oppimisen avaajina*. Lapland University Press.

Kauhanen, I. (2006). Palauteraportti.

Krogerus, K. (2007). Tulikettu-hankkeen loppuraportti.

Oinas, A. (2021). Sähköpostikeskustelu. 17.1.2021.

Tenhu T. (2020). *Taide mielessä – Mieli taiteessa: opettajien kuvataidekokemusten narratiivista tarkastelua*. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

Tenhu, T. (2021). Sähköpostikeskustelu. 16.1.2021.

Nykytaiteen ja verkkoympäristöjen käytön sekä taidekasvatuksen etäopetuksen rohkea kehittäjä

ANNAMARI MANNINEN

Minulla on ollut onni olla mukana Mirjan johtamissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Nostan niistä esiin Creative Connections ja Artop projektit kuvamuistoineen. Niiden taustalla on Mirjan jo väitöskirjaansa varten käynnistämä, perusteellinen, vuosia jatkunut ja monista eri projekteista koostuva työ nykytaiteen monialaisten ja yhteisöllisten muotojen kehittämiseksi pohjoisissa yhteisöissä taidekasvatuksen alalle.

Creative Connections (2012–2014) kehitti kuvataidelähtöistä lähestymistapaa Euroopan kansalaisuuteen kuuden osallistujamaan voimin. Ainutlaatuinen yhteistyö toi yhteen taidekasvatuksen ja muidenkin alojen tutkijoita kuudesta yliopistosta sekä opettajia ja oppilaista ympäri Eurooppaa 25 koulusta. Mirja oli avainasemassa Suomen työryhmän koordinaattorina tuoden aiempaa osaamista nykytaiteen teosgallerian kehittämiseen ja pedagogisen kategorisoinnin luomiseen koulutyön tueksi. Yhteistyöverkostojen kautta löytyivät helposti osaavat opettajat ja oppilasryhmät mukaan hankkeeseen. Hanke kehitti ilmiölähtöistä opetusta nykytaideperustaisesti Euroopan kansalaisuuteen ja toi kansainväliseen dialogiin oppilaat teoksillaan ja kommentteillaan ryhmäblogeissa. (Creative Connections, 2021.)

Yhteiset hankkeet ovat nykytaiteen lisäksi sisältäneet nykyisen digitaalisen ja verkkovälitteisen median innovatiivista hyödyntämistä taidekasvatuksessa. Mirja on rohkeasti tarttunut näihin teknologian mahdollisuuksiin ja haasteista huolimatta nähnyt ne osana taidekasvatuksen tulevaisuutta. Rohkeus ja innovatiivisuus on tuottanut uutta osaamista ja pitänyt Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen ajan hermolla.

Kuva 1. Creative Connections. Kuvat: Terhi Nquen, Annamari Manninen, Mirja Hiltunen (2012–2014).
Kollaasi: Annamari Manninen, 2021.

Kuva 2. Arktop. Kuvat: Annika Sohlberg, Mari Parpala, Elina Härkönen & Annamari Manninen (2018–2019). Kollaasi: Annamari Manninen, 2021.

Creative Connections -kuvisa työskennellään Lontoossa, Viana do Castelossa ja Pyhällä hankkeen tutkijoiden kesken suunnitellen, kehittäen, kokemuksia jakaen ja analysoiden. Välillä ehditään ihmetellä Atlantin valtamerä, ruokakulttuureja, Lapin luontoa ja pulahtaa järveen uimaan. Kuvisa ollaan myös osallistuneiden opettajien koulutuspäivässä Rotkolla, jossa mukana myös pro gradu -tutkielman tekijät. Lisäksi vilahtaa myös hankkeen ytimessä ollut koulujen toiminta ja oppilaiden työt. Osallistuja kouluilla vierailaan Muurolassa, Oulussa ja Utsjoella seuraamassa työskentelyä ja haastattelemassa oppilaita.

Itselleni nämä innovatiiviset hankkeet sekä Mirjan täysi tuki ja jakama kiinnostus ovat mahdollistaneet sellaista verkko-oppimisympäristöihin liittyvän osaamisen kehittämistä, joka yksin toimimalla olisi ollut mahdotonta saavuttaa. Uuden äärellä ja tekniikan kanssa toimiessa tulee haasteita tuleen vastaan, jolloin asiaan ja sen tärkeyteen uskomisen on avainasemassa eteenpäin pääsemisessä. Tällaista lannistumatonta optimismia ja ratkaisukeskeisyyttä on Mirjalta aina löytynyt.

Poikkitaiteellinen lähestymistapa ja mediailmaisuus ovat olleet lähellä Mirjan sydäntä ja näkyneet sekä hänen opetustyössä, että taiteellisessa tuotannossa. Tämä on poikanut uteliaisuutta uuden median ja verkkoympäristöjen paikkaan kuvataidekasvatuksen osana. Samalla Mirja on nähnyt mediaosaamisen merkityksen myös osana taidekasvatuksen koulutusta.

Arktop (2017–2020) hanke keskittyi arktiseen visuaaliseen kulttuuriin ja sen opetuksen kehittämiseen lappilaisilla lukioilla. Hankkeen toinen suuri teema oli etäopetuksen pilotointi mahdollistamassa opetusharjoittelua Rovaniemen lisäksi muihin Lapin kuntiin. Hankkeessa yhdistyivät Mirjan vahvuudet pohjoisen tuntemus ja arktisen taiteen aihepiirit uskallukseen tarttua kuvataiteen etäopetuksen haasteisiin sekä myös mahdollisuuksiin pitkien etäisyyksien maakunnassa. Yhteistyö Aalto yliopiston taidekasvatuksen kanssa toi mukaan arktisuuden tarkasteluun myös näkökulmaa etelästä ja syvyyttä verkkotyöskentelyn luomiin yhteyksiin. (Arktop, 2021.)

Avainasemassa ovat hankkeissa o olleet Mirjan vuosien aikana luomat yhteistyöverkostot niin Pohjois-Suomessa, valtakunnallisesti kuin kansainvälisestikin. Aito kohtaaminen, kouluille ja kylille osallistujien pariin jalkautuminen, on luonut luotettavia ja mutkattomia kumppanuuksia. Mirjan pitkäjänteinen ja ammattimainen työskentely on mahdollistanut sen, että uuden hankkeen alkaessa ovat yhteys ja luottamus olleet jo olemassa.

Niiden varaan on kehittämistyötä ollut ihanteellista rakentaa tapaus- ja aihekohtaisesti yhteistyötahojen ja koulujen ollessa jo tuttuja.

Arktop kuvat dokumentoivat opetusharjoittelijoista, yliopiston henkilökunnasta ja Aalto yliopiston tutkijoista koostuvaa työryhmän kulkua kouluvierailuilla Sallaan, Sodankylään, Ranualle ja Utsjoelle. Oppilastyöt jaettiin verkkoympäristössä, jossa nuoret toivat esiin arktisen arjen monia kasvoja ja käsitteen merkityksiä.

Lähteet

Arktop, 2021. Hankkeen kotisivut. <https://www.ulapland.fi/FI/Kotisivut/ArkTOP-hanke/Tieto-hankkeesta>

Creative Connections, 2021. Hankkeen digitaalinen katalogi. <http://www.es.eipvc.pt/dc/>

Europe in detail

Places to go

GLEN COUTTS

Some years ago, one of my sons bought me a map of the world as a birthday present. Called a 'scratch map', it is the kind of map that you can customise by scratching through a film on the surface with a coin to reveal places of interest or that you may have visited. It set me thinking about my travels over the years, which is a little ironic at the time of writing (January 2021), as travel is almost impossible due to the Coronavirus pandemic! There are times as you travel through life when you meet special people that are destined to have a huge impact on your own life, but it is rare to know that at the time. I was first introduced to Mirja Hiltunen's approaches to community-based art education, participatory and socially engaged art at a European Regional Congress of the *International Society for Education through Art* In Poznan, Poland. That was at the start of the millennium in the year 2000. When I look back on it now, it was one of those moments travelling in Europe that was a real turning point in my career – my work in art education and community arts resonated so clearly with what Mirja was doing in Finnish Lapland; the parallels were uncanny; art education, community and site specific art were all of mutual interest.

Mirja's groundbreaking work in community-based art education continues to be a source of inspiration for me and I often reference her pioneering projects in my lectures and writing on art education. Mirja's work is, in some ways, like the map my son gave me; full of possibilities, multilayered and absorbing, as places reveal themselves with a little finely tuned effort. The cultural sensitivity and educational potential of her longitudinal projects is exemplary and has served to motivate students and colleagues both in her native Lapland and internationally during her career.

I have many great memories of working with Mirja - a fine art educator and she also happens to be an excellent cross country ski instructor, sorry I am such a terrible student!

Image 1. Glen Coutts.
Places To Go.
Original Digital Print
W 22 cm x H 22 cm,
2021. Artist's Proof.

Image 1. Teresa Torre de Eça. *My friend Mirja*. Chinese ink sketch in artist book #23, 2018.

Encounters of north and south in art education

TERESA TORRES DE EÇA

I met Dr. Mirja Hiltunen, in 2002, during the world InSEA Congress in New York. I loved her warm way of talking, leaving pauses between words, complementing the communication in the silent time frames.

At the time, we were younger researchers full of ideas to explore, I was from western south Europe she was from the far north Europe; two women making our journeys in arts education below the shadows and inside the silent spaces of visual arts.

During the years, we met in many InSEA events and European Educational conferences in places of Europe. Each time I met her, I felt her energy and have always learnt more about participatory methods from her projects. Although from very different geographical contexts, our stories echoed in the crossroads. I always admired her resilient hope in socially engaged art education and her contribution to art education theory, pedagogy, and methods. Her stories of northern art education, the practices in connection to nature coming from small Sámi communities; results of her research studies such as the importance of intergenerational interactions resonated in my own Iberian stories of caring for nature and helped me to create collaborative artistic actions for fostering sustainable ways of life.

HAASTEENA LUMILINNA

MARJO PERNU-11

LUMELLA TÄRVEYLLÄ OIKEA KOSTUUS.

SE EI SAA OLLA LIIAN VETISTÄ, EIÄÄ LIIAN TIIVISTÄ

OIKEAT VÄRIKSET JA NIIDEN
OIKEANLAINAIN KÄYTÖ
VIIMEISTELEVÄT LINNAN
OLE VIILTI VÄRÖVÄINEN!
METALLIN LUMKO HOUKUTAA!

JOSKUS LUMITAISSO
PÄÄTTYI KOIKAN
VÄRÖSTÄÄN
KUKEMMI EI PISTY
ENNUSTAMANN,
MITÄ LUMEN ALTA
LÖYTYY MUUTA
KOHDEA. HALUAMMI
VÄRÖLÄINÄÄ?

UUSI VÄRÖKINEN LUMI. EI KUOHOTUSJAA. EI KOIKANPÄIKKÄÄ.

JÄÄKUKEMMI HAKU REISSU.
KEPÄKALLA KOPUTELLAN
JA KUULESTELLAN, ONKO
JAA REITILLÄ TARPEKSI
PÄIKKÄÄ.
REITTI SELVÄ?

JÄNNIYYS
PUHI!

KOMMENTOIMISEN SYIT:

- RIITTÄMÄTÖN KOSTUTTAMINEN
- RIITTÄMÄTÖN PÄIKKÄÄN
- HUONO SUUNNITTELU
- RIITTÄMÄTÖN RAKENNE
- NÄKYMÄN TUIMAT LAUSET
- SVÄT VÄRIKSET MIINÄ
- HUONO TUURI...?

MIELIKUVA KOMMENTOIMISESTA MOKKISIA

Kuva 1. Haasteena lumi-
linna, Sarjakuvapiirros,
Marjo Pernu, 2011.

Aloitin kuvataidekasvatuksen opinnot Lapin yliopistossa vuonna 2005. Monien vaiheiden, niin tiedostamattomien sattumien kuin tietoisten valintojenkin kautta askeleet opinpolulla suuntautuivat vähitellen kohti mediapainotteisia opintoja.

Tein tämän sarjakuvan aivan opintojeni loppumetreillä mediakasvatuksen kurssilla. Mirja toimi tuolloin sarjakuvaopinnoista vastaavana lehtorina kuvataidekasvatuksen laitoksella. Sarjakuvat tehtiin pääasiassa käsin valopöydän äärellä tussaamalla ja kopioituja rasteripapereita hyödyntämällä.

Paperin läpi kajastava valo, piiruntarkasti paperia leikkaava veitsi, virtanaan juokseva pullomuste, paperin pintaa rapsutteleva kynän terä... Valopöydän äärelle kurottuva keho, terävä, tarkka katse, vuoroin hapuilevat, vuoroin määrätietoiset kädet. Tyhjälle paperille vaihe vaiheelta ilmestyvät kuvat... maaginen virta, FLOW!

Vaan enpä tuolloin vielä arvannut, ettei kestänyt kauaakaan, kun tuli minun vuoroni hypätä puikkoihin! Mirja perehdytti minut sarjakuvakurssin opettamiseen vain pari vuotta myöhemmin. Vuosien varrella on ollut kiehtovaa kuulla Mirjan kertomuksia ja muistoja menneiltä mediakursseilta – kuinka esimerkiksi elokuvaa tehtiin filmejä käsin leikkaamalla ja liimaamalla. Sarjakuvaopinnoissa sama käsintekemisen tunnelma, keuhollisuus, on edelleen 2020-luvulla läsnä, vaikka myös digitaalisia työskentelymuotoja hyödynnetään.

Nykypäivänä menneisyyden mediateknologiat tuntuvat melkein taikatempuilta. Plä-räkirja saattaa olla meistä teknisesti paljon kiehtovampi kuin suoratoistopalvelusta katsottu elokuva. Käsin tekeminen jättää tunteen ja tunnon, muistijäljen luihin ja ytimiin. Saman toki saattaa tehdä digitaalinenkin työskentely. Kymmenen vuotta sitten saadut muistijäljet sarjakuvantekemisen äärellä ovat edelleen tallessa.

Ihmettelyn ihanuutta

HANNA SCHRODERUS

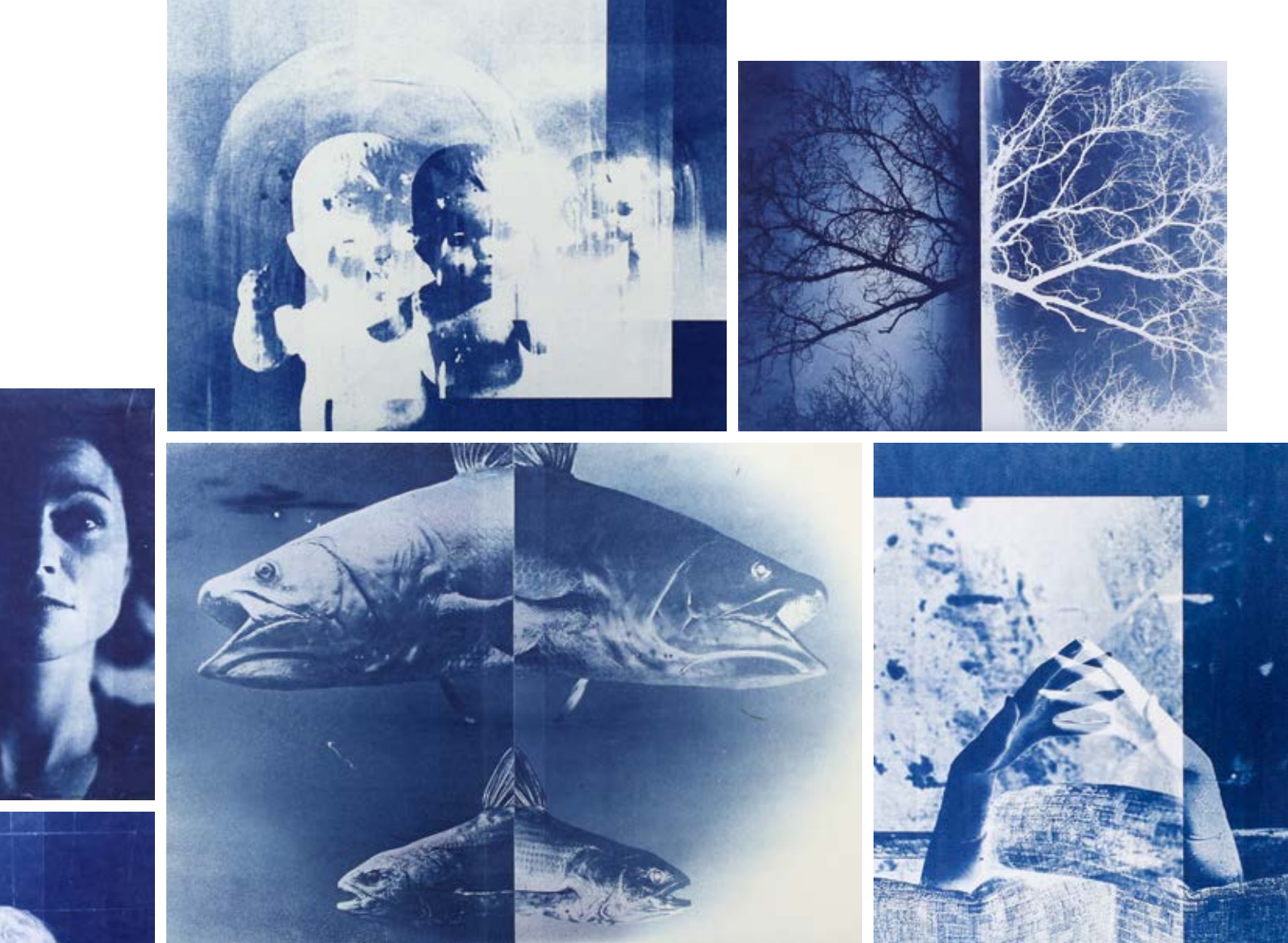
Kuvataideopettajana asioiden pohtiminen ja omaksuminen visualisoimalla on minulle luonteva tapa tutkia, tarkastella, jäsentää ja ihmetellä maailmaa, kokeilla ja samalla oppien. Mahdollisuus toteuttaa taiteellisia osioita oli minulle inspiraatio aloittaa filosofinen ja taiteellinen tutkimusmatka väitöskirjani parissa. Samalla sisäistä erillisyyttä aikaisemmin luonut kolmiosainen roolini opettajana, taiteilijana ja sittemmin myös tutkijana löytyi kuin löytyikin käsitteellistettynä tutkimuskirjallisuuden sivuilta ja oma oleminen yhtenäistyi a/r/tography-nimikkeen kautta (Springgay ym., 2008). Yksinään nämä roolit eivät työtään ja tutkimustaan tee, vaan kaikkia tarvitaan usein sanoja pakenevan taiteellisen tiedon hankintaan.

Lukukokemukseni tutkimuskirjallisuuteni parissa on usein lähestynyt hengellistä kokemusta, jolloin olen hetken saanut tuntea elämän ylevyyttä ja toivoa paremmasta. Mielikuviaan voi ruokkia ja vahvistaa, luovaan, tiedostamattomaan prosessiin voi vaikuttaa, itseään voi kyllästyä asioilla, teemoilla, käsitteillä ja siten antaa alitajunnan johdattaa itsensä kohti oikeita polkuja. Olen oppinut, että on jokseenkin oleellista johdatella itsensä niiden mielikuvien ääreen, jotka luovat uutta. Taiteellisessa työssä tekemäni intuitiiviset valinnat avautuivat minulle tekijänä yhtä merkitykselliseksi kuin harkittu valinta.

Tutkimukseni taiteellisessa osiossa olen antanut itselleni vapauden kokeilla, leikitellä, toimia ilman toimintasuunnitelmaa, epäonnistua, testata, tarkistaa, yhdistää ja rajata. Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin (2010) filosofinen katse läpäisi perspektiivini katsella ja tarkastella maailmaa, johon yhdistyi näin ollen myös koulumaailma. Tuolla on rihmasto, rihmastoja, tuossa ihmisyyttä laajenee, tämä käsite virtaa elimettömän ruumiin reuna-alueilta virtoina, kuinka kinkunleikkauskone/et leikkaa/vat oppitunnin todellisuutta, kuinka subjekti hajaantuu niin kauan, ettei sitä enää ole ja kun lintu lentää juuri siinä kohden, kun raja ylittyy...ja niin edelleen.

Ja kaikki nämä filosofian ja taiteen tekemisen rihmastot ovat vakaan metaforisella taustateoriallaan antaneet minulle vapauden astua luokkahuoneessakin kohti tuntematonta, opettaa asiaa, jota itsekin vielä opiskelen, oppia yhdessä. Tunnen kihelmöivää kiitollisuutta tästä mahdollisuudesta. Parhaassa tapauksessa olen astunut loppuelämämittaiseen kaninkoloon taiteeni innoittajana ja sisällöllisenä suunnannäyttäjänä sekä opetukseni uudistajana ja syvälistäjänä: prosessi ja tuleminen jatkuu...jatkuu...jatkuu.

Kuva 1. *Virtual cloud*, 2020, koko n. 2 m x 3 m, syanotypiakollaasi (osia teoksesta). Kuvat: Hanna Schroderus, 2020.

Lähteet

Deleuze, G. & Guattari, F. (2010) *Anti-Oidipus (Capitalisme et schizophrénie 1. L'Anti-Edipe, 1972)*. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tutkijaliitto.

Springgay, S., Irwin, R. L., Leggo, C., & Gouzouasis, P. (toim.). (2008). *Being with A/r/tography*. Sense Publishers.

A close-up photograph of a field of flowers. The foreground and middle ground are filled with numerous white daisies with bright yellow centers. Interspersed among the daisies are clusters of small, vibrant purple flowers. The background is a dense thicket of green grass and foliage, creating a soft, natural setting. The lighting is bright, suggesting a sunny day.

**Dialogisissa
tiloissa**

Dialogisella matkalla tiedolliseen ja sosiaaliseen muutokseen

ENNI MIKKONEN JA MERJA LAITINEN

Yhteisöllisyys ja kulttuurien välinen vuorovaikutus saavat uudenlaisia merkityksiä ajankohtaisten, yhteiskunnallisten ja sosiaalisten haasteiden kohtaamisessa. Paikalliset ilmiöt kietoutuvat kiihtyviin globaaleihin prosesseihin, mikä määrittää uudelleen kohtaamiamme sosiaalisia ongelmia ja sosiokulttuurisia ympäristöjä. Uusien haasteiden edessä moniäänisen keskustelun merkitys korostuu, vahvistaen tieteidenvälisen dialogin tärkeyttä. Tarkastelemme tässä artikkelissa sosiaalityön ja taidekasvatuksen dialogia sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta. Mirja Hiltunen on edistänyt tätä keskustelua tutkimustyösäään pureutumalla muun muassa moniin sosiaalityön tutkimukselle tärkeisiin kysymyksiin. Yksi tällaisista teemoista on ollut se, miten yhteisö voi taiteen kautta tuoda esiin ja jakaa itselle sekä ympäristölleen merkityksellisiä ja ajankohtaisia teemoja (Hiltunen, 2009, 2020). Tämä kommunikoi sosiaalityön tutkimuksen kanssa erityisesti siinä, että taiteen kautta yhteisöt ja yhteiskunnalliset toimijat voivat havahtua huomaamaan myös syrjään tai huomiotta jääviä tai jätettyjä asiantiloja ja ryhmiä (Dominelli, 2010; Hiltunen, 2009). Taide luo näin uusia mahdollisuuksia sosiaalityön tutkimukselle tavoittaa ja nostaa vaiettuja ja heikosti sanallistettavia ilmiöitä julkiseen keskusteluun.

Laajemmin Hiltusen tutkimustyön kantavat teemat, jotka lähestyvät sosiaalityön tutkimusta, linkittyvät ilmiöpohjaisuuteen, kokemuksellisuuteen, toimijuuteen, yhteisöllisyyteen ja vaikuttavuuteen. Sosiaalityön tiedon ja toiminnan ytimessä ovat yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutukset yksilöön ja yhteisöihin sekä sosiaalisen muutoksen ajaminen heikoimmassa asemassa olevien ihmisten ja ryhmien aseman parantamiseksi. Toimintaa ohjaavat vahvat eettiset periaatteet, jotka pohjaavat huolenpidon etiikkaan (The International Association of Schools of Social Work, 2014). Taideperustaiset menetelmät voivat vahvistaa sosiaalityön eettistä tiedontuotantoa tarjoamalla toisin tekemisen ja sanomisen tavan perinteisen tekstuaalisen tutkimustiedon rinnalle. Sosiaalityön tutkimuksessa korostuu myös yhteisön sosiokulttuuri-

nen ympäristö, jonka merkitystä Hiltunen on tarkastellut luoden tilaa muutokselle taiteellisessa prosessissa, mutta myös tulevaisuuteen vaikuttamiselle (Hiltunen, 2009).

Taidetta käytetään yhteisön voimavarana yhä laajemmin, laajentaen katsetta yksilöstä yhteisöön ja rakenteisiin (Hiltunen, 2020). Hiltusen työn ytimessä on taidetoiminta, jonka suuntana on sosiaalinen ja julkinen, “ei terapeuttinen ja yksityinen, vaikka ne eivät suljekaane toisiaan pois” (Hiltunen, 2009, s. 39). Sosiaalityö istuu tähän suuntautumiseen erityisesti marginaalisuutta tuottavien prosessien ja yhteiskunnallisten rakenteiden erityisosaamisen kautta. Hiltunen (2009) toteaa, että yhteisöllinen taidekasvatus on intentionaalinen ja kumuloituva prosessi, jossa taide toimii performatiivisesti ja jossa voi muodostua toiminnallisia, refleksiivis-esteettisiä yhteisöjä. Hän jatkaa, että niiden rakentamisen keskiössä on dialogi, joka voi tuottaa uutta refleksiivistä tietoisuutta itsestä suhteessa yhteisöön ja ympäristöön. Uudelleen muotoutuva yhteisöllisyys voi olla toiminnallista tai symbolista, mikä tukee yksilöiden ja yhteisöjen toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatiota (Hiltunen, 2009). Sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta katsottuna toiminnalliset, reflektiivis-esteettiset yhteisöt ja niiden mahdollistama jatkuva dialogi tarjoaa tutkimuksen tekemiselle ja aineistonkeruulle ainutlaatuisia ja uusia metodologisia horisontteja sekä eettisiä mahdollisuuksia.

Hiltusen tutkimuksen suuntautuminen taidekasvatukseen kentällä on siis ristennyt monin tavoin sosiaalityön ydinkysymysten kanssa, mikä on virittänyt tieteidenvälisiä keskusteluumme ja tutkimustamme jo vuosien ajan. Olemme kohdanneet taiteen ja sosiaalisen metodologisissa risteymissä ja eriarvoisuuden, kuulumisen sekä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymysten äärellä (Hiltunen ym., 2020; Mikkonen ym., 2020)¹. Yhteisen mielenkiinnon kohteena on ollut muun muassa kysymys siitä, millaisia metodisia ja episteemisiä mahdollisuuksia tieteidenvälinen dialogi tarjoaa perinteisten tieteiden sisäisten tarkastelujen rinnalle (esim. Gergen & Gergen, 2017).

Jatkamme tässä tekstissä yhteisiä pohdintojamme rajautuen tieteiden välisessä dialogissa rakentuvaan tutkimusaineiston keruuseen ja siihen sisältyviin eettisiin kysymyksiin. Kiinnitämme tarkastelun empirisesti kansainväliseen *SEYOUTH: Sosiaalisia innovaatioita marginaaleissa elävien nuorten kanssa taiteen ja muotoilun keinoin: Ratkaisuja nuorten voimaantumiseen Trans-Atlantic Mirroring (T-AM) menetelmällä*

1 Taidevaihe: Nuorten kaksisuuntainen kotoutuminen (2016–2018) -hanke: Euroopan sosiaalirahasto & Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, PI Timo Jokela (<https://research.ulapland.fi/fi/projects/taidevaihe-kaksisuuntainen-kotoutuminen-nuorten-tukena>).

-projektiin (2020–2021)². Tutkimuksessa yhdistetään yhteiskuntatieteiden, taiteen ja muotoilun näkökulmia ja kehitetään uusia menetelmiä nuorten ja nuorten aikuisten syrjäytymisen ehkäisyyn sekä työllisyyden ja toimeentulon parantamiseen. Tarkastelemme sen yhtä osatutkimusta, jossa käytettiin ympäristötaiteen ja sosiaalisesti sitoutuneen taiteen menetelmiä sosiaalityön kehyksellä turvapaikanhakijataustaisten nuorten kanssa (Mikkonen & Konttinen, tulossa; Pitkäranta, 2020). Prosessissa sosiaalityön tutkija, taiteilija-tutkija ja monikulttuurisuustyön ja nuorten työllistymisen asiantuntija kolmannelta sektorilta toimivat yhteistyössä rakentaen työpajaviikonlopun seitsemän nuoren kanssa Etelä-Suomessa kesäkuussa 2020.

Käytämme matka-metaforaa aineistonkeruun tarkastelun apuvälineenä. *Matkalle lähtö* sisältää aineistonkeruuta ohjaavien teoreettisten, käsitteellisten ja metodologisten valintojen operationalisoinnin, muuntamisen tekemistä ohjaaviksi käytännöllisiksi periaatteiksi. *Yhdessä kulkeminen* puolestaan sisältää pohdinnan tieteidenvälisen metodin mahdollisuuksista ja rajoista; kysyen, mitä dialogisuus ja yhteisöllisyys ovat, ja millaisten uusien kysymysten esittämiselle metodi luo mahdollisuudet. *Perille saapuminen* taiteita ja sosiaalityötä yhdistävässä tutkimusprosessissa on kuin avoin tila, mahdollisesti alku uudelle, jossa korostuvat episteemisen ja sosiaalisen muutoksen mahdollisuudet. Tutkimuseettinen pohdinta läpäisee matkan vaiheet. Lähtökohtamme nojautuu ajatukseen siitä, että tieteidenvälinen dialogi on jatkumo, joka muodostaa matkan sosiaaliseen muutokseen ja uusiin tiedollisiin avauksiin.

MATKALLE LÄHTÖ – TIETEIDENVÄLINEN DIALOGI JA ILMIÖPOHJAISSUUS

Hiltusen (2020) mukaan ympäristö- ja yhteisötaiteessa korostuu monitieteisen ja -taiteisen prosessin merkitys, jossa ensin tutustutaan valittuun ilmiöön ja kohteeseen, paikkaan tai yhteisöön. Matkalle lähteminen työpajojen toteuttamiseksi nuorten kanssa edellytti teoreettisten ja käsitteellisten valintojen konkretisoimisen toimintaa ohjaaviksi periaatteiksi *tieteiden välisessä dialogissa*. Sosiaalityön tieto liittyen rakenteiden, risteävien sosiaalisten kategorioiden ja toiseutta tuottavien prosessien vaikutuksista yksilöihin ja yhteisöihin tuotti vahvan sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle rakentuvan työskentelypohjan. Tieteidenvälisessä dialogissa tuo tieto kietoutui taiteen osaamiseen, missä etsitään toisin tekemisen ja sanoittamisen tapoja reflektiivisen visuaalisen, kehollis-

2 Suomen Akatemian päätösnumero 334786, PI Satu Miettinen (<https://seeyouth.substack.com/>)

Kuva 1. Ote nuorille suunnatusta työpajaviikonlopun esitteestä. Kuva: Enni Mikkonen, 2020.

sen ja vuorovaikutuksellisen toiminnan kautta. Tieteidenväliseen dialogiin kuuluu myös hierarkioiden purkaminen, joka merkitsi aineistonkeruussa erilaisten asiantuntijuuksien risteämistä uusiksi, nuorten toimijuutta tukeviksi toimintavoiksi ja käsitteistöksi.

Taideperustaisen tutkimustoiminnan *ilmiöpohjaisuus* johtaa tarkastelemaan erilaisia yksilöllisiä, yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia sidoksia ja merkityksiä, jotka vahvistavat ja/tai rajoittavat nuorten toimijuutta. Hankkeen aineistonkeruussa se merkitsi tieteidenvälisen dialogin lisäksi tiivistä yhteistyötä kolmannen sektorin asiantuntijan kanssa, jolla on pitkä ajallinen ja luottamuksellinen historia nuorten kanssa turvapaikanhakijanuorten perheryhmäkodin ja kotoutumispalveluiden johtajana. Hänen ammatillinen tietonsa nuorten tarpeista, arjen konteksteista ja suhteista sekä kommunikaatiotavoista rakensi eettisesti vahvaa ilmiöpohjaisuutta toiminnalle. Hän toimi nuorten ja tutkijoiden välisenä kontekstuaalisena ja käsitteellisenä ”tulkkinä”.

Ilmiöpohjaisuuden keskiössä olivat kuitenkin nuoret, joiden tarpeet ja toiveet ohjasivat suunnittelua. Heidän tapaamisensa ennen työpajaa sekä kommunikointi WhatsApp-ryhmän välityksellä vahvisti heidän toimijuuttaan jo suunnitteluvaiheessa. Näin aineistonkeruu käännettiin ilmiön ”kielelle”, jonka välineenä toimi kriittinen reflektio. Keskeisenä kysymyksenä oli, miten rakentaa toimintaa, joka todella vastaa nuorten toiveita ja ajatuksia; jossa taiteilija ja tutkija tarjoavat kontekstin ja nuoret tuottavat sisällön toiminnalle (Kester, 2005).

Ilmiöpohjaisuuteen liittyy myös sosiokulttuuristen ja yksilöllisten taustojen tunteminen. Vaikka ohjaaja ei voinut kertoa nuorten taustoista yksityiskohtaisesti eettisistä syistä, hän pystyi tarttumaan toiminnallisiin ja käsitteellisiin avauksiin yleisesti ja viemään niitä nuorten toimijuutta tukevaan suuntaan. Tämä tuotti aineistonkeruulle turvallisen psyko-emotionaalisen tilan. Ohjaajan syvälinen kontekstin ja nuorten henkilökohtainen tunteminen auttoi avaamaan asioita, jotka mahdollisesti – ilman sensitiivistä ja kriittisesti refleктоivaa valmistautumista – olisivat herättäneet nuorissa sisäisiä tai sosiaalisia ristiriitoja, kuten nostaneet pintaan traumaattisia muistoja tai huolta perheestä kotimaassaan.

Aineistonkeruun suunnittelun yhdeksi eettiseksi kulmakiveksi muodostui luottamuksen rakentaminen. Se sisälsi kysymykset nuorten ajan ja tiedon tarjoamisen mielekkyydestä, osallisuudesta ja toimijuudesta, valtasuhteiden kriittisestä tarkastelusta, sekä nuorten kohtaamista sosiaalisista haasteista. Nuorille oli tärkeää tietää osallistumisen oikeudet ja velvollisuudet käytännön tasolla. Tähän liittyi kommunikaation rakentaminen konkreettisella ja arjenläheisellä kielellä, missä kolmannen sektorin yhteistyökumppanin rooli oli keskeinen. Luottamuksen rakentamiseen sisältyivät visualisointi ja selkokielisyys – akateemisen käsitteistön ja kielen purkaminen. Matkalle lähtö, joka rakentuu tieteidenväliselle dialogille ja ilmiöpohjaisuudelle, kehystää erilaisten sosiaalisten, tiedollisten ja kommunikatiivisten jakolinjojen ylittämistä ja luottamuksellisen psyko-emotionaalisen tilan rakentamista, luoden näin pohjaa eettisesti sensitiiviselle taideperustaiselle tutkimukselle nuorten kanssa.

YHDESSÄ KULKEMINEN – YHTEISÖLLISYYS, KOKEMUKSELLISUUS JA PAIKKASIDONNAISUUS

Taideperustaisen tutkimuksen ytimessä ovat yhdessä työskentely ja dokumentointi (Hiltunen, 2020). Yhdessä kulkeminen on liikkeessä olemista tilallisesti, ajallisesti, sosiaalisesti ja tiedollisesti; siinä rakennetaan *yhteisöllisyyttä* ja annetaan tilaa *kokemuksellisuuudelle*, joka voi tuottaa uutta, kohtaamiselle ja dialogille perustuvaa ymmärrystä. Taideperustaisessa toiminnassa metaforiset ja visuaaliset ilmaisutavat rakentavat intiimiä tilaa, mikä voi toimia yhteisöllisyyden vahvistajana tietyssä paikassa ja ajassa sekä rakentaa ainutlaatuista sosiaalista dynamiikkaa, ylittäen erilaisia tiedon tuottamisen hierarkioita.

Yhteisöllisyyden vahvistamiseksi SEEYouth-työpajat rakennettiin ”globaali leirinuotio”-teeman ympärille. Jokaisen työpajaosuuden alussa sytytimme ”leirikynttilän” symboloimaan tilaa, jossa pysähdytään pohtimaan nuorten kohtaamia haasteita ja tulevaisuuden

Kuva 2. Aineistonkeruu oli reflektiivistä, vuorovaikutuksellista ja toiminnallista rinnallakulkemista nuorten kanssa. Kuvat: Katri Konttinen & Mikko Ylisuvanto, 2020.

toiveita peilaten niitä kansainvälisesti. Hiltunen (2009) kirjoittaa *paikkasidonaisuuden* tärkeydestä taideperustaisessa toiminnassa, mikä johtaa tarkastelemaan nuorten kohtamia haasteita kontekstuaalisesti ja sosiokulttuurisessa ympäristössään; toisaalta paikkasidonaisuuteen kietoutuvat myös globaalit prosessit, mikä näkyy sosiaalityön kohtaamien ilmiöiden ylijärjestyksenä (Dominelli, 2010). Globaalin leirinuotion ympärillä pysähdyttiin siis myös pohtimaan sitä, että nuoret toisella puolella maapalloa kohtaavat mahdollisesti samankaltaisia asioita, ja samat makrotason ilmiöt heijastuvat myös heidän paikallisarjessaan. Tästä ajankohtainen esimerkki on globaali pandemia, joka heijastui nuorten kanssa toimimiseen siten, että kohtaamisten merkitys korostui kasvokkaisen työskentelyn epävarmuuden ja sosiaalisen eristäytymisen jälkeen. Näiden nuorten elämässä ylijärjestyksen kietoutui paikkasidonaisuuteen myös heidän aiemmassa henkilöhistoriansa kotimaan jättämisen, usean maan läpi kulkeneen matkanteon ja uuteen maahan asettumisen kautta. Vaikka kokemukset ovat aina henkilökohtaisia, yhteisöllisyys tuotti *jaetun kokemuksellisuuden tilan*.

Käytimme työpajassa myös käsitettä ”polku” kuvastamaan yhdessä kulkemista toiminnallisesti ja symbolisesti, mutta myös siihen kuuluvaa pysähtymistä. ”Aistipolku”-harjoitteessa kävelimme polkua pitkin metsälammelle, pysähtyen matkalla havaitse-

maan ympäristöä eri aistein: keskittymällä vuoroin kuuntelemaan, katselemaan, hais-telemaan ja koskettamaan ympäröivää luontoa. Harjoitteen tarkoituksena oli herätellä osallistujia havaitsemaan myös hiljaisempia, näkymättömiä viestejä, katsoa ja kokea toisin ja löytää ehkä jotain sellaista, jota ei ole aiemmin havainnut. Eri aisteja avaamalla astuimme uudenlaisen tiedon äärelle, puhutun ja kirjoitetun tuolle puolen. Sosiaalityön prosessit koskettavat moninaisia, usein vaikeasti hahmottuvia ilmiöitä, jotka voivat taipua heikosti sanalliselle ilmaisulle – ympäristötaiteen menetelmät rakentavat uudenlaista tilaa *kokemuksellisuudelle* tiedontuottamisen kentällä.

Rinnalla ja yhdessä kulkeminen korostuu tutkimuseettisenä kysymyksenä erityisesti haavoittuvaisimmassa asemassa olevien ihmisten ja yhteisöjen kanssa. Eettisesti sensitiivisessä tutkimusprosessissa osallistujat nähdään subjekteina ja toimijoina, varmistaen, ettei osallistumisesta koidu heille vahinkoa. Taideperustaisessa toiminnassa astutaan intuitiivisen, jaetun ja kokemuksellisen tiedon alueelle, jolloin myös vaikeat tunteet, ajatukset tai muistot voivat nousta esiin. Näiden käsittelyssä sosiaalityön eettinen ja moraalinen arvopohja ja hyvinvoinnin rakennustekijöihin liittyvä tietämys tarjoavat taiteelle hyödyllisen parin.

PERILLE SAAPUMINEN – KOHTI TIEDOLLISTA JA SOSIAALISTA MUUTOSTA

Taidemenetelmien ja sosiaalityön yhteistoiminnassa tapahtuva matka on prosessi, jossa lopputulos ei ole ennaltamäärätty tai tärkein, vaan se voi toimia avauksena moniääniselle keskustelulle ja muutokselle. Taidemenetelmät ja sosiaalityö resonoivat toistensa kanssa siinä, että niissä tapahtuvat vuorovaikutukselliset prosessit johtavat moniulotteiseen ja dialogiseen jatkumoon. Kuten Hiltunen (2009, s. 257) kirjoittaa, taide voi toimia performatiivisesti kumuloituvana prosessina, joka saattaa erilaisia toimijoita yhteen laajentuen yhteiskunnan eri sektoreille. Performatiivisesti esitetty tieto voidaan tuoda julkisesti näytteille joko konkreettisesti tai dokumenttien välityksellä (ks. Hiltunen, 2020). Sosiaalityön tutkimuksessa tämä nähdään puolestaan aineiston osana, jota analysoidaan, tulkitaan ja raportoidaan vielä jatkuvassa prosessissa. Näissä yhteistä on kuitenkin se, että huomio kiinnittyy tutkimusprosessissa tapahtuvaan sosiokulttuuriseen ja ympäristössä syntyvään muutoksen mahdollisuuteen, mikä tukee yksilön ja/tai yhteisön toimijuutta, voimaantumista ja emansipaatiota (Hiltunen, 2009).

Tiedollinen muutos voi olla hienojakoinen, hitaasti rakentuva ja monisyinen. Se kuitenkin synnyttää uusia oivalluksia ja toisin katsomisen tai sanoittamisen tapoja, joista

osa voi juurtua yhteisön kollektiiviseen tietoon ja levitä laajemmalle. Näin taide voi toimia herättäjänä – yhteisö havahtuu taiteen avulla “huomaamaan syrjään tai huomiotta jääviä asiantiloja ja ryhmiä” (Hiltunen, 2009, s. 3). Tämä lähestyminen ”hiljaista tietoa”, jonka tavoittamisen merkitys on sosiaalityössä keskeinen, sillä se voi avata uusia mahdollisuuksia vastata vaikeasti hahmotuviin sosiaalisiin ongelmiin sekä vaikuttaa ei-toivottuihin asioihin/asiantiloihin. Huomion kiinnittäminen tietoon ja sen mahdollistamaan uudenlaisen, laajempaan tietoisuuteen on yksi keskeisimmistä eettisistä valinnoista sosiaalityössä.

Sosiaalinen muutos tieteidenvälisessä tutkimusprosessissa voi tarkoittaa pyrkimystä ymmärtää globaalien, yhteiskunnallisten, yhteisöllisten ja yksilön prosessien risteymiä ja suhteita. Sosiaalinen muutos voi syntyä löytämällä uusia, positiivisia yhteyksiä ja pyrkimällä vahvistamaan niitä taidemenetelmin; taide tuottaa uusia keinoja sosiaalityölle tässä tehtävässä. Hiltunen varoittaa kuitenkin ”sosiaalialan taiteistumisesta” ja sen ongelmista, missä ”taidetta voidaan hyvää tarkoittaen tarjota lääkkeeksi ongelmiin, jotka

Kuva 3. Reflektiiva hetki nuorten kanssa metsälammella rakensi rajoja ylittävää dialogia. Kuva: Mikko Ylisuvanto, 2020.

liittyvät laajempiin sosiaalisiin ja rakenteellisiin kysymyksiin” (Hiltunen, 2009, s. 28). Tämä on tärkeä nosto, johon kriittiseen paradigmaan nojaava sosiaalityön ja taidekasvatuksen yhteistyö luo uusia avauksia rakentaen vahvan pohjan ilmiöiden monimutkaisuu- den ja -kerroksisuuden tunnistamiselle.

Eettisesti vahva tutkimus jättää muutoksen siemenen tutkijoihin, taiteilijoihin, osal- listujiin, yleisöön, yhteisöön ja ympäristöön – mihin kuitenkin usein projektien lyhyt- kestoisuus tuottaa haasteita. Hiltunen nostaakin esiin taideperustaisten hankkeiden lyhytkestoisuuden ongelman (2009), mikä herättää pohtimaan sen tärkeyttä, että työs- kentelyn loppuvaiheessa pyrittäisiin rakentamaan jatkumoa yhteisöjen kanssa. Jos pit- kääaikainen tai pysyvä suhde yhteisöihin ei ole mahdollinen, on tärkeää kysyä, millaisia jälkiä taideperustainen toiminta mahdollisesti jättää nuoriin ja mitä he ovat saaneet osal- listumisestaan. Sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta aineistonkeruu voi parhaimmil- laan tuottaa osallistujille kokemuksen arvokkaaksi ja nähdäksi tulemisesta sekä uusia itsereflektion ja emansipoitumisen suuntaviivoja. Sosiaalityön tieto- ja teoriaperustan, taideperustaisten menetelmien, ammatillisen käytännöntiedon sekä nuorten kokemuk- sellisen maailman dialogi mahdollisti kulttuuriin, uskontoon, kieleen, sukupuoleen, ikään ja etnisyyteen liittyvien rakenteellisten ja yksilöllisten tekijöiden ja prosessien kä- sittelyn eettisesti kestäväällä tavalla. Tällä dialogisella matkalla tiedollinen ja sosiaalinen muutos kietoutuivat toisiinsa.

LOPUKSI

Dialoginen matka, jolle olemme päässeet yhteistyössä Mirja Hiltusen kanssa, on tarjon- nut toisin näkemisen ja tekemisen mahdollisuuksia sosiaalityön tutkimukselle erityisesti tutkimusetiikan näkökulmasta. Olemme havainneet, kuinka Hiltusen (2020) avaamat kuvataiteen tavoitealueet – visuaalinen havaitseminen ja ajattelu, kuvallinen tuottami- nen, visuaalisen kulttuurin tulkinta sekä esteettinen, ekologinen ja eettinen arvottami- nen – tukevat ja vahvistavat sosiaalityön tiedontuotantoa. Dialoginen matka ja siihen si- sältyvä tiedollinen ja sosiaalinen muutos korostavat kulttuurisesti moninaisen maailman merkitystä, jota voidaan ilmaista taiteen kautta (Hiltunen, 2020) ja jonka tavoittaminen lujittaa osaltaan sosiaalityön tutkimuksen eettistä perustaa.

Lähteet

- Dominelli, L. (2010). *Social work in a globalizing world*. Polity Press.
- Gergen, K. & Gergen, M. (2017). The performative movement in social science. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Handbook of arts-based research* (s. 54–67). Guilford.
- Hiltunen, M. (2020). Taiteelle ominainen työskentely rakentaa tekijäänsä ja maailmaa ympärillämme. Opetushallitus. Haettu 3.1.2021 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/taiteelle-ominainen-tyoskentely-rakentaa-tekijaansa-ja-maailmaa-ymparillamme>
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 45, Lapin Yliopisto. Haettu 28.12.2020 osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61710/Mirja_Hiltunen_v%3a4it%c3%b6skirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hiltunen, M., Mikkonen, E., & Laitinen, M. (2020). Metamorphosis: interdisciplinary art-based action research addressing immigration and social integration in Northern Finland. Teoksessa G. Coutts & T. Torres de Eça (toim.), *Learning through Art: International Perspectives* (s. 380–405). InSEA Publications.
- The International Association of Schools of Social Work (IASSW) (2014). Global Definition of Social Work. Haettu 11.1.2021 osoitteesta <https://www.iassw-aiets.org/global-definition-of-social-work-review-of-the-global-definition/>
- Kester, G. (2005). Conversation pieces: The role of dialogue in socially-engaged art. Teoksessa Z. Kocur & S. Leung (toim.), *Theory in contemporary art since 1985* (s. 76–10). Blackwell.
- Mikkonen, E. & Hiltunen, M. & Laitinen, M. (2020). My Stage: Participatory theatre with immigrant women as a decolonizing method in art-based research. *Art/Research International: A Transdisciplinary Journal*, Special issue on “*Encountering Artistic Research Practices: Analyzing their Critical Potentialities*” 5(1): <https://doi.org/10.18432/ari29474>.
- Mikkonen, E. & Konttinen, K. (tulossa). “We really have quite a lot to say...” – Fostering agency of youth with asylum seeking backgrounds via arts-based methods and dialogue as actions of empathy. Teoksessa M. Sarantou & S. Miettinen (toim.) *Empathy in the Digital Era: Creative Methods for Innovation, Vision and Leadership in Global Organizations*. Routledge.
- Pitkäranta, E. (2020). SEEYouth-tutkimushanke kokoaa nuoret globaalien leirinuotien äärelle. SOS-Lapsikyliä Espoo. Haettu 10.1.2021 osoitteesta <https://www.sos-lapsikylya.fi/tyomme-suomessa/tarinoita-kotimaan-lapsikylyista/seeyouth-tutkimushanke-kokoaa-nuoret-globaalien-leirinuotien-aaarelle/>

Ylisukupolvisia kohtaamisia: kuinka kiertotaloustyöpaja leikittää

KATJA JUHOLA

Tämä kirjoitukseni pulppuaa teemasta, jonka koen läheiseksi professori Mirja Hiltuselle. Hänen äidillinen, toisia kunnioittava, vapautunut ja rohkaiseva läsnäolonsa on vahvistanut ja tukenut minua tutkijana. Tämä luku välittää ylisukupolvisen ja isoäidillisen läsnäolon merkitystä yhteisötaiteessa ja taidekasvatuksessa. Kirjoitus on luotu lämmöllä ja arvolla Mirjan kunniaksi.

Vuodesta 2013 lähtien olen osallistunut erilaisiin kansainvälisiin taidesymposiumeihin eri puolilla maailmaa. Taidesymposiumien tarkoitus on jakaa taiteellista osaamista ja muodostaa verkostoja taiteilijoiden välille (Juhola & Moldovan, 2020). Näiden kokemusten myötä järjestin ensimmäisen oman kansainvälisen taidesymposiumin vuonna 2014 Mustiolla Etelä-Suomessa. Vuonna 2017 loin kansainvälisen yhteisötaiteen symposiumin: International Socially Engaged Art Symposium (ISEAS) (Juhola, 2018). ISEAS on vakiintunut näiden vuosien aikana vuotuiseksi foorumiksi taiteilijoille ja tutkijoille vuorovaikutukseen paikallisten yhteisöjen kanssa (Juhola ym., 2020). ISEAS on taiteilijavetoinen, taiteen vapaan kentän symposium, joka asemoituu nykyaikaisen yhteiskuntakriittiseen sekä sosiaalisesti ja ympäristöpoliittisesti sitoutuneeseen terävään kärkeen. Kuratointi nivoo yhteen taustaltaan hyvin erilaisia taiteilijoita ja tutkijoita: nousevia, jo hyvin meritoituneita, eri sukupuolien edustajia, eri taiteen- ja tieteenalojen tekijöitä (Juhola, 2019). Symposiumin tavoitteena on avata ymmärrystä erilaisiin arvoihin ja tiedonmuodostuksen tapoihin.

Vuonna 2019 ISEAS:in aikana toteutettiin kolme interventiota, jotka keskittyivät luonnon ja ihmisen väliseen vuorovaikutukseen kotikylässäni Mustiolla. Tässä luvussa esittelen kahden taiteilijan, singaporelaisen Fie Neon ja suomalaisen Tuula Nikulaisen, sekä kahden suomalaisen ympäristöasiantuntijan Sini Ilmolan ja Ari Kivelän kiertotaloutta käsittelevää tapahtumaa. He toimivat yhteistyössä Mustion ruotsinkielisen Martta-seuran ja Mustion suomenkielisten päiväkotilapsien kanssa. Keskeistä hankkeessa oli

ylisukupolvisuus, jonka mahdollisuuksia tarkastelen ymmärrystä avaavana ja luottamusta vahvistavana elementtinä yhteisössä. Hiltunen (2009) toteaa:

Kodin ja koulun yhteistyö, sukupolvien välinen kanssakäyminen ja taideoppimisen liittyminen paikkakunnan kulttuurisiin erityispiirteisiin tai vaikkapa elinkeinoelämään voi avata uusia reittejä myös psykososiaalisen hyvinvoinnin rakentumiselle niin koululaisten kuin muiden osallisten parissa. (Hiltunen, 2009, s. 73.)

Hiltunen (2005) nostaa yhteisötaiteen tavoitteeksi luoda paikallisille mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä sekä tuoda esille omia vahvuuksiaan ja luottamustaan toinen toisiinsa. Näin tapahtui myös kiertotaloustyöpajassa, vaikka mukana olikin myös ei-paikkakuntalaisia taiteilijoita ja tutkijoita fasilitoijina. Yhteisöllisyys näyttäytyi sukupolvia, kielirajoja ja kulttuureja ylittävänä Marttojen ja päiväkotilasten kohtaamisena performatiivisen leikin ja taiteen avulla. Tutkija Donna Haraway (2015) korostaa tarinankerronnan ja tutkimustiedon tasapainon merkittävyyttä. Nimenomaan taiteen on mahdollista tuottaa tarinallisen leikin avulla tietoa, joka on helpommin sisäistettävissä. Hiltunen (2005; kts. myös Haraway, 2015) tutkimuksissa leikillisuus osoittautui avainasiaksi analysoitaessa yhteisötaiteellista toimintaa. Tämä sama leikillisuus oli myös *Kiertotalous*-taideintervention pääosassa.

PERFORMATIIVISUUS JA LEIKKIMINEN YMPÄRISTÖLLISEN TAIDEKASVATUKSEN YTIMESSÄ

ISEAS:issa keskeistä on ollut taiteen ja luonnontieteen välinen yhteistyö ja samalla performatiivinen välitön osallistuminen, joka on rakentunut erilaisen dialogisen toiminnan kautta. Maria Huhmarniemi (2016) tuo esille nykytaiteen yhtenä käytäntönä taiteilijoiden ja luonnontieteilijöiden luontevan yhteistyön. Tämä yhteistyö näyttäytyy myös taideperustaisessa tutkimuksessa. Hiltunen (2008, 2009) mukaan yhteisöllinen taidekasvatus rakentuu taiteiden ja tieteiden välimaastossa. Hän nostaa performatiivisen yhteisöllisen taidekasvatuksen anniksi kokemuksellisuuden ja rikkaan ja monimerkityksellisen dialogisuuden. Sosiaalisesti sitoutuneessa taidekasvatuksessa korostuu kontekstin ymmärtäminen (Hiltunen, 2020). Marttojen (Halonen, 2020) pitkäaikainen ymmärtämys kestävästä kulutuksesta yhteistyössä taiteilijoiden ja tutkijoiden kanssa tuotti tämän kontekstin, josta jokainen voi ponnistaa leikillisyyden avulla kohti kiertotalouden tiedostamista omassa elinpiirissään.

Hiltunen (2009; Hiltunen & Rantala, 2015) esittää taiteen olevan sisältöä eikä muotoa yhteisöllisessä taidekasvatuksessa. Tämä sisältö syntyy eri tavoin vuorovaikutuksen ja dialogin avulla, jolloin taiteen merkitys näyttäytyy laajemmassa sosiokulttuurisessa kontekstissa. Hiltunen mukaan lopputuloksena syntyy hienovarainen muutos asenteissa, tai taide voi synnyttää jonkin uuden prosessin alkamisen. Tutkija François Matarasso (2019) toteaa yhdessä tehdyn luovan työn olevan mahdollisuus oppia toinen toisiltaan, mikä juontuu ihmisten erilaisesta historiasta, identiteetistä, mielikuvituksesta tai haluisista. Taide avaa mahdollisuuden spontaaniin oppimiseen prosessissa.

Kiertotalousasiantuntija Ilmonen (2020; kts. myös Korhonen & muut, 2018) kertoo kiertotalous-käsitteen olevan verrattain uusi Suomessa, vaikkakin sen metodit ja toteutus kuuluvatkin yleisiin käytäntöihin aikaisemmilla sukupolvilla. Tämän vuoksi Marttojen kutsuminen yhteistyöhön taiteilijoiden, tutkijoiden ja päiväkotilasten kanssa oli luontevaa. Kiertotalous-käsite määrittyy yksinkertaisuudessaan siihen, että tavaroiden on tarkoitus kestää mahdollisimman pitkään, minkä jälkeen niiden energia olisi yhä vieläkin uudelleenkäytettävissä:

The aim is that the circular system will be powered by renewable energy.
(Ilmonen, 2020, s. 51).

Australialainen Scale Free Network, taide–tiede-työryhmä (Flynn & Reed, 2019) kirjoitti satukirjan *Zobi ja Zoos* korallien tilanteesta, niiden hyvinvoinnista ja niihin kohdistuvista uhkakuvista. Sadun avulla tiede sai näkyvyyttä, ja vuoropuhelu tapahtui lapsen ja vanhemman välillä kirjaa luettaessa. Lukeminen johtaa keskusteluun, joka voi avata näkökulmia vuorovaikutteisesti kysymysten ja vastausten myötä. *Zobi ja Zoos* ei ole vain tarina, vaan myös tieteellinen kirja. Ryhmän mukaan on tärkeää saada ihmiset ymmärtämään, että kaikella, vaikka se olisi niin pieni, ettemme voi sitä paljaalla silmällä nähdä, on erittäin tärkeä rooli maailmassa, jossa elämme. Tämä samankaltainen aktivistinen rooli on myös ISEAS:illa, jossa taiteiden- ja tieteidenvälisyys näyttäytyy yhteisöllisenä taidekasvatuksena.

TAIDEPERUSTAISEN TUTKIMUKSEN MENETELMÄT NIVOUTUVAT VALLITSEVAN YHTEISKUNNAN HENKISEEN TILAAN

Oma tutkimukseni ISEAS:ista, johon tässä luvussa mainitsemani tapaustutkimus kiinnittyy, liittyy pragmaattiseen ja kriittiseen tutkimustraditioon toimintatutkimuksellisen

otteensa kautta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta on kehittänyt kuvataidekasvatuksen toimintaansa vuodesta 1990 lähtien. Merkittävänä kehityssuuntana pidetään aktiivista tutkimustoimintaa, joka mahdollistaa tulevaisuuteen vaikuttamisen (Hiltunen, 2020). ISEAS kiinnittyy tiiviisti Lapin yliopiston monikymmenvuotiseen taidekasvatusstrategiaan. Hiltunen (2020) hahmottaa tulevaisuusstrategiat kolmeen eri kategoriaan:

1. Monikulttuurisuus
2. Luovuus
3. Ympäristökriisit

Kehittämistutkimukseni ytimessä ovat kaikki Hiltusen mainitsemat kategoriat. ISEAS on kansainvälinen yhteisötaiteellinen kokeilu, jonka toiminnan pääpaino on ollut havainnoida yhteistyössä ympäristötutkijoiden kanssa lähialueen ympäristötiloja ja tuoda esille tietoa yhdessä alueen yhteisöjen kanssa.

Hiltunen on ollut yhdessä kollegojensa kanssa Lapin yliopistossa kehittämässä taideperustaista toimintatutkimusstrategiaa (Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015). ISEAS on taideperustainen syklinen kehitystutkimukseni (kts. esim. Jokela, 2019; Jokela & Huhmarniemi, 2018), jonka tarkoitus on tarkastella symposiumia paikkana taiteilijoille ja tutkijoille toteuttaa yhteistyössä yhteisötaiteellista ympäristökysymyksiin tarttuvaa keskustelevaa taidetta (Kantonen, 2005, 2010; Kester, 2004). Pyrkimys on yhteisöllisen taidekasvatuksen avulla avata paikalliselle yhteisölle mahdollisuuksia ymmärtää paremmin oman lähialueensa ympäristön tilaa ja siihen suuntautuvia voimia (Helguera, 2011; Hiltunen, 2009; Jokela, 2013). Symposiumin dokumentointi, kuten video- ja valokuvadokumentointi, keskustelujen nauhoitukset, tuotetut taideproduktiot ja näyttelyt sekä osallistujien erimuotoiset reflektoinnit muodostavat rikkaan tutkimusaineiston.

Tutkimusaineistoni koostuu osallistumisestani tarkkailijana hankkeen suunniteluun, mentorointihetkiin ja vierailuihin tapahtuman aikana päiväkodissa. Olen kerännyt tapahtuman jälkeen palautetta päiväkodin työntekijöiltä, taiteilijoilta, asiantuntijoilta ja Martoilta. Palautteen olen saanut kirjallisena ja suullisesti, apunani on ollut tutkimuspäiväkirjani. Dokumenttiryhmä, joka koostui kahdesta videokuvaajasta ja yhdestä valokuvaajasta, tuottivat tutkimusaineistoa näyttelykuvien ja dokumenttivideon lisäksi. Kaikilta osallistuneilta on pyydetty tutkimuslupa.

ISEAS KIERTOTALOUSTYÖPAJA MARTTOJEN JA PÄIVÄKOTILASTEN KANSSA

Tapahtumaa suunniteltaessa olin mukana Kiertotalousryhmän etäsuunnittelussa ja yhteyshenkilönä ISEAS-ryhmän, päiväkodin ja Marttojen välillä. Olen asunut paikkakunnalla yli 25 vuotta, ja tunnen osallistuvia henkilöitä henkilökohtaisesti. Halusin seurata jokaisen ryhmän ennakkosuunnittelua jotta tietäisin, mitä ryhmät suunnittelivat, ja jotta pystyisin ohjeistamaan, mitä olisi mahdollista toteuttaa kylässämme. Symposiumin aluksi ISEAS-tiimi vieraili päiväkodissa lyhyesti esittelemässä itsensä ja kertomassa suunnitelmistaan; saman päivän iltana he tapasivat Martat kahvittelun merkeissä kotonani. Tarkoitus kummassakin tapaamisessa oli jään murtaminen. Viikon aikana ISEAS-tiimi ja Martat viettivät neljä päivää päiväkodissa. Ryhmä oli yhteisesti laatinut

Kuva 1. Kiertotaloustyöpaja Mustion päiväkodissa. Kuva: Fabio Cito, 2019.

Kuva 2. Ylisukupolvista leikkimistä. Kuva: Fabio Cito, 2019.

löyhän suunnitelman jokaisen päivän ohjelmaksi, mutta improvisaatiolle oli tarkoituksella jätetty aikaa ja tilaa jotta pystyttäisiin näkemään, miten lapset reagoivat tehtäviin, mistä he pitäisivät ja mistä innostuisivat. Päiväkotilasten nuori ikä (3–6 vuotta) koettiin haasteeksi. Nuorilla lapsilla keskittyminen ei ole vielä pitkäaikaista, ja liikkeellä olo on jatkuvaa ja luonnollista. Ryhmä käsitteikin kiertotalousteemaa Marttojen ja lasten kanssa pelaten ja leikkimällä.

Tapahtumassa toteutettiin neljä leikkiä: Ensimmäisen tehtävän idea oli esitellä, miten kaikki tässä maailmassa olevat esineet ja oliot liittyvät toisiinsa. Ryhmä toteutti tämän käyttämällä pahvikorteille maalattuja kuvia ja pyytämällä lapsia kutomaan verkon näiden kuvien yhteyksien mukaisesti. Tehtävässä lapset toimivat neulana, ja lankana oli matonkuteita, joiden avulla muodostui iso värikäs verkko. Teos oli visuaalinen esitys siitä, miten kaikki asiat, esineet ja elävät olennot ovat yhteydessä.

Toinen leikki oli ulkona toteutettu peli, jossa oli metsä, valtatie ja eläimiä. Lapset olivat eläimiä ja aikuiset autoja. Koska eläinten metsä oli kaadettu, niiden piti muuttaa tien toisella puolen olevaan uuteen metsään ja varoa jäämästä autojen alle. Autot olivat siis Marttoja ja muita aikuisia, jotka yrittivät napata juoksevia lapsia kiinni. Osa lapsista päätti jäädä kaadettuun metsään asumaan, ja osa ylitti tien monta kertaa.

Kolmantena tehtävänä ryhmä oli pyytänyt lapsia tuomaan kotoaan lelun, josta he eivät enää pitäneet. Lelut tuunattiin uudenslaisiksi, ja ne muuttuivat tämän jälkeen jälleen lasten mielissä halutuiksi tavaroiksi. Päivään kuului myös keskustelua siitä, mitä tavaroille, jotka eivät ole enää mieluisia, kuuluisi tehdä.

Viimeisenä päivänä ryhmä istui ympyrässä keskustellen viikon tapahtumista. Neo kertoi, miten erilainen luonto Singaporessa on. Lopuksi lapsille annettiin iso paperi, johon kaikki piirtämällä refleктоivat kohokohtia viikon tapahtumista.

MONIPOLVISESTI ETEENPÄIN

Yhteisötaiteessa eri sukupolvien kohtaaminen tuottaa iloa ja merkityksiä laaja-alaisesti. Kokemukseni kautta kannustan yhteisötaiteilijoita tuomaan ylisukupolvisia ryhmiä yhteiseen työskentelyyn.

Haastattelin päiväkodin henkilökuntaa tapahtuman jälkeen saaden positiivista palautetta. He aikovat jatkaa ympäristöasioihin liittyvää taidekasvatusta kokemuksensa ja opetussuunnitelmaan (OPH, 2014) perustuen.

Koko *Kiertotalous*-ryhmän reflektiosta nousi esille alun epävarmuuteen ja pienten lasten kanssa työskentelyn tottumattomuuteen liittyvä epäily siitä, kuinka hyvin he tiiminä pystyisivät välittämään tietoa lapsille. Kiertotalousasiantutija Sini Ilmonen (2020) painotti yleisön aliarvioimisen välttämistä. Koko ryhmä yllättyi siitä, kuinka hyvin pienet lapset olivat perillä asioista ja kuinka helposti he hahmottivat vaikeitakin käsitteitä. Neo oli keskustellut ohjaajien kanssa ja totesikin, että tämän kaltaisen tapahtuman taidekasvatuksellinen kestävyys ei ole vain lasten hetkellisessä oppimisessa, vaan opettajien omaksuessa tavan omiin varhaiskasvatuksen metodeihin:

The sustainability in what we were doing lies not just in the children's learning, but also the teachers. They are the ones who will continue this, repeat and re-emphasise these learning points again and again. (Neo, 2020, s. 65).

Samaisessa keskustelussa ohjaajien kanssa Neo halusi nostaa esille Marttojen merkityksen tapahtumassa:

Kuva 3. Fie Neo ja päiväkotilapsia. Kuva: Fabio Cito, 2019.

Bringing the Marthas and children together was a really good decision. The teachers said that the children were calmer when the Marthas were around. Some of the Marthas even said that they would visit on Fridays when the children have open play sessions. This project gave space for intergenerational interactions and that will continue even when we have gone. (Neo, 2020, s. 65)

Kivelä (2020) totesi tapahtuman liittyvän vahvasti Mustion kylän hyvinvointiin yhdistäen Marttoja ja lapsia ja luoden yhteenkuuluvuutta kaksikielisessä kylässä. Tapahtuma toi toivoa tulevaisuuteen:

In the end, the work you do with children is for their future and our planet's future. So, for me, one of the great moments was after realizing how brilliant these children were, and how much they valued and cared about the environment, was to recognize that there is still a lot of hope for a better future. (Kivelä, 2020, s. 75)

Haastattelin Marttoja jälkeinpäin. Kokemus oli samassa sävelessä kuin ISEAS-tiimiltä ja päiväkotiohjaajilta saamani palaute. Marttojen palautteessa painottui yllätys siitä, kuinka hyvin pienet lapset jo tiedostivat ympäristökysymykset. Keskeistä oli myös lasten ja Marttojen välitön ja helppo yhdessäolo taiteen äärellä. Reflektiossa yhteisen tekemisen merkitys huokui lämpöä, ja lasten aitous, rehellisyys, avoimuus ja ilo olivat tarttuvaisia. Palaute asettui myös päiväkotihoitajien ja Marttojen väliseen vuorovaikutuksen kokemukseen, jossa tuotiin esille päiväkotihoitajien toivomus Marttoille tulla osaksi päiväkotitoimintaa. Martat myös näkivät lasten innon ja halun olla heidän lähellään johtuvan siitä, että paikalla oli useampi aidosti läsnä oleva ja kuunteleva aikuinen.

När jag skulle gå hem kom barnen och kramades. Det var den bästa belöningen. Glad och förnöjd begav jag mig hem, detta levde jag länge på. Barn och gamla tanter kompenserar varandra. (Anonyymi Martta, tammikuu 2021)

Kuva 4. Martat ja ISEAS-tiimi kahvilla luonani. Kuva: Fabio Cito, 2019.

YHTEINEN TULEVAISUUS

Hiltunen (2020) toteaa kasvattajan vastuun ekososiaalisesta sivistyksestä olevan väistämätön. Hän tarkoittaa, että inhimillinen hyvinvointi on vahvasti riippuvaista planeettamme hyvinvoinnista, jossa ihminen ei ole erillinen olento ympäröivästä elämästä. Siinä kun Hiltunen määrittelee taidekasvatuksen välttämättömyyden ottaa vastuuta planeettamme hyvinvoinnista, esittää Haraway (2018) ympäristönsuojeluun kekseliäisyyttä. Hän peräänkuuluttaakin posthumanistista lähtökohtaa, jossa ihmisen ylivalta suhteessa muihin olentoihin siirtyisi tasaväkiseen suhteeseen. Hänen mielestään ympäristön oikeudenmukaisuutta tai ekologista uudelleensyntymistä ei voi olla ilman monilajista ympäristöoikeutta. Biodiversiteetin ylläpitäminen on koko elämän säilymisen edellytys. ISEAS tarjoaa taiteilijoille ja tutkijoille mahdollisuuden tuettuun ja vuorovaikutteisen kenttätööhön, jossa yhteisö tuottaa toiminnan sisältöjä ja jossa viimeaikaista tutkimustietoa jalkautetaan paikallisille ihmisille, yhteisöille ja tutkimusta tuottaville instituutioille, jotka voivat edelleen hyödyntää lisääntyntä ymmärrystä ja luotuja toimintatapoja. ISEAS-julkaisuilla, kuten näyttelyt, kirjat ja tutkimusartikkelit, saatetaan symposiumin arviointi ja tulokset kansainväliseen keskusteluun ja erilaisten yhteisöjen käyttöön.

Lähteet

- Flynn, A. & Reed, A. (2018). Building Ecological Ontologies: Ecojustice Education Becoming with. Teoksessa R. Foster, J. Mäkelä, & R. Martusewicz (toim.) *Art, Ecojustice, and education* (s. 124–140). Routledge.
- Haraway, D. (2018). Staying with the trouble for multispecies environmental justice. *Dialogues in Human Geography*, 8(1), 102–105.
- Hiltunen, M. (2005). The Fire Fox: a multi-sensory approach to art education in Lapland. *International Journal of Education through Art*, 1(2), 161–177.
- Hiltunen, M. (2008) Community-based Art Education in the North – a Space for agency? Teoksessa G. Coutts & T. Jokela (toim.) *Art, Community and Environment. Educational Perspectives* (s. 91–112). Intellectbook.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: Performatiivisesti pohjoisen sostiokulttuurisissa ympäristöissä*. Lapin yliopistokustannus.
- Haraway, D. (2015). A curious practice. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities*, 20(2), 5–14. doi:10.1080/0969725X.2015.1039817
- Hiltunen, M. (2020). Päin pohjoista – ja sen yli: Kuvataidekasvatuksen mahdollisia maailmoita. Teoksessa T. Jokela, S. Nikula & J. Häkkinen (2020). *Puheenvuoroja arktisesta taiteesta ja muotoilusta*, (s. 32–40). Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Rantala, P. (2015). Creating art-based approaches in working life development: The shift from success to significance. *International Journal of Education Through Art*, 11(2), 245–260.
- Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: Keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykyaikaisen keinon*. Lapin yliopisto.
- Helguera, P. (2011). *Socially engaged art*. Jorge Pinto Books.
- Halonen, R. (2020). Kestäviä arjen tekoja jo 120 vuotta. Haettu 10.1.2021 osoitteesta <https://www.martat.fi/blogit/kestavia-arjen-tekoja-jo-120-vuotta/>
- OPH (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. 4. painos. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Opetushallitus. Haettu 10.1.2021 osoitteesta https://www.opph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf.
- Ilmonen, S. (2020). Circular economy meets art. Teoksessa Juhola, K. (toim.), *ISEAS International socially engaged art symposium 2019* (s. 50–56). Scholars' Press More Books!
- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts in the North* (s.10–21). Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa *Oxford Research Encyclopedia of Education*. Oxford University Press. doi:10.1093/acrefore/9780190264093.013.522
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015). Art-based action research—participatory art for the north. *International Journal of Education through Art*, 11.3, 433–448.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. *The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design* (s. 9–25). Lapin yliopisto.
- Juhola, K. (toim.) (2018). *ISEAS Finland 2017 International socially engaged art symposium*. Scholars' Press.
- Juhola, K. (2019). Curating participatory art in the time of Anthropocene. *Design & Art Papers*, 7(1), 27–44. Eurostampa.
- Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Raatikainen, K. (2020). Artistic research on dialogical aesthetics: ethics of gathering. *Ruukku Journal* 14. <https://doi.org/10.22501/ruu.696352>
- Juhola, K. & Moldovan, S. (2020). International art symposium in focus on educational places and power relations. *Research in Art and Education* 2/2020.

- Kanttonen, L. (2005). *Teltha. Kohtaamisia nuorten työpajoissa*. Like.
- Kanttonen, L. (2010). *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua: Keskustelevaa kirjoitusta paikkasidonnaisesta taiteesta*. Taideakatemia.
- Kester, G. H. (2004). *Conversation pieces: Community and communication in modern art*. University of California Press.
- Kivelä, A. (2020). Environmental expert shares knowledge in socially engaged art. Teoksessa K. Juhola (toim.), *ISEAS International socially engaged art symposium 2019*, (s. 68–76). Scholars' Press More Books!
- Korhonen, J., Nuur, C., Feldmann, A., & Birkie, S. E. (2018). Circular economy as an essentially contested concept. *Journal of Cleaner Production*, 175, 544–552.
- Matarasso, F. (2019). *A restless art. How participation won, and why it matters*. Digital edition. Calouste Gulbenkian Foundation.
- Neo, F. (2020). Singapore meets Finland: Learning how to be in nature. Teoksessa K. Juhola, (toim.), *ISEAS International socially engaged art symposium 2019*, (s. 57–67). Scholars' Press More Books!

Koti kodin ulkopuolella

LEENA HANNULA

Koti viittaa vakituiseen asumiseen, turvaan. Se on paikka, jossa voi viihtyä ja rentoutua. Totumme tiettyihin rutiineihin ja liikkeisiin, jotka määrittävät tilajäsentelyn kautta. Usein muutokset tai muutto aiheuttavat hetkellistä hämmennystä, jos jääkaappi on eri paikassa tai ovet avautuvat eri tavoin kuin aiemmin. Uudet rutiinit kehittyvät, kasvavat ja muuttavat ympäristöä niiden ihmisten toimesta, jotka asuvat siellä. Yksi huone saattaa olla merkityksellinen. Tutut esineet ja maisemat sitovat meidät menneisyyteen, perheeseen ja ystäviin. Tunteet kuuluvat kotiin ja heijastelevat elettyä elämää. Tunteet ovat merkityksellinen osa itsetunnon kehittymiselle ja omanarvontunnolle. Koti on kulttuurinen, historiallinen konstruktio, joka kätkee sisäänsä useita merkityksiä. Professori Antti Eskola (2016, s. 189; Hannula 2019, s. 192) on käsitellyt vanhustutkimuksissaan muun muassa vanhusten liikkumisen rajoittumista sekä sen vaikutusta kokemusten ja elämysten saamiseen. Eskola on käyttänyt termiä ”yksityinen, suljettu kotipesä”, jossa viitataan omaan kotiin esineineen ja muistoineen. Sen vastakohtana on käsite ”julkinen kotipesä” eli kodin ympäristössä oleva avoin tila, jossa vanhus liikkuu vielä suhteellisen luontevasti ja levollisesti. Vanhuuteensa saa kiinnostavuutta analysoimalla elinympäristöä. Tässä hän viittaa niin saavutettavissa olevaan julkiseen tilaan kuin vastaavaan yksityistilaan eli kotiin. Ydinkysymyksinä ovat millaisia toimintamahdollisuuksia ne antavat.

Eskolan ajatus sai minut miettimään kotona asuvien ikääntyvien ihmisten sosiaalisia vuorovaikutuksia, elinikäisen oppimisen mahdollisuutta ja ihmisoikeuksien toteutumista elää arvokasta elämää omassa kodissa niin pitkään kuin mahdollista. Sain Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry:ltä kutsun suunnitella ikäihmisille SIPPE-projektin (Lehtinen, 2017) taideosuuden samalla hetkellä vuonna 2018, kun olin jättämässä vastaavan museolehtorin työni Kansallislageriaan kuuluvassa Sinebrychoffin taidemuseossa. Projektin tavoitteena oli luoda konsepti, jossa kotona asuvat vanhukset voivat ystäviensä ja ohjaajan kanssa kokeilla eri taidetekniikoita, kuten piirtämistä ja maalausta eri välineillä.

Kuva 1. Turun suomalaisen yhteiskoulun opiskelijat Leena Hannulan kanssa Turun linnassa. Opiskelijat kuvasivat ja suunnittelivat Taidepiknikin esittelyvideot senioreille. Kuva: Marja Haapakangas, 2020.

Samalla he valmistavat ja maistelevat mukana tulleiden ruokareseptien mukaan tehtyä purtavaa. Ideana oli myös ehdottaa paikallisia taidevierailuja tai ulkoilua piirroslehtiön kera. Syntyi Taidepiknik.

Taide tuo hyvinvointia monin eri tavoin. Taiteen äärellä voimme irtautua arkirutiineista, leikitellä ja muovata materiaalin ja ajatusten voimin uusia todellisuuksia. Taiteen äärelle pääseminen vaatii ponnisteluja, liikuntaa, tietoutta ja ennen kaikkea motivaatiota. Yksin on vaikea motivoitua, mikäli viimeinen taidekokemus on tapahtunut kouluaikanana kenties 60 vuotta aiemmin. Lukuisia museokäynteihin liittyviä kävijätutkimuksia kahlanneena voin sanoa, että tärkeimpiä syitä yli 65-vuotiaiden museovierailulle ovat ajankohtaiset näyttelyt ja kaunis ympäristö. Useimmiten niitä halutaan nähdä tuttujen ihmisten kanssa. Museo koetaan turvallisena, viihtyisänä ja siistinä. Kaikkein tärkeintä on ilmapiiri: kuinka sinut otetaan vastaan ja koetko olevasti tärkeä ja tervetullut. Uudet elämykset ja tietoisuus itsestä osana historiallista jatkumoa auttavat näkemään kodin uusista näkökulmista. Turvalliseksi koetun ja vakituisen, kotipiirin ulkopuolisen, käyntikohteen luominen vaatii usein ulkopuolista tukea. Monet kunnat ja museot ovat tarttuneet tähän ja luoneet erilaisia museokaverikonsepteja.

Museoiden lisäksi kunnilla ja valtiolla on runsaasti kauniita julkisia tiloja, jotka voisivat olla hyötykäytössä. Voisiko kotona asuva vanhus solmia turvallisen ja säännöllisen käyntikohteen kodin asuinkunnasta ja mitä se voisi museon lisäksi olla? Mitkä ovat ne tahot, jotka käyvät dialogia vanhusten kanssa, edistävät terveysvaikutuksia, antavat uusia ajatuksia ja huolehtivat saavutettavuudesta? Ketkä voisivat olla mukana huolehtimassa lisääntyvän ikäihmisryhmän erilaisista kulttuuritarpeista liikunta mukaan luettuna?

Kuva 2. Qwenselin talossa tutkittiin seinille maalattuja tapetteja ja opeteltiin värien käyttöä. Oikealla assistenttina kuvataideopettaja Riitta Pajala. Kuva: Leena Hannula, 2020.

Tämä voisi olla kirjattuna jokaisen kunnan toimintasuunnitelmaan. Tähän kulttuurilaitoksia velvoittaa Euroopan sosiaalisen peruskirjan 23.artikla, jonka Suomi on valtiona hyväksynyt. Suunnittelussa olisi hyvä olla monia toimijatahoja.

SIPPE-projektiin kuuluva Taidepiknik valmistui syksyllä 2020. Jalkautuminen vanhusten hoitolaitoksiin tai koteihin oli mahdottomuus koronasta johtuvien vanhusten eristämistoimenpiteiden takia. Ratkaisimme asian Turun museokeskuksen pedagogisen tiimin ja Turun suomalaisen yhteiskoulun (TSYK) lukion kuvataiteen Ku2-ryhmän yhteistyön avulla. ”Kotini on linnani” eli teimme SIPPE-projektin esittelyvideon Turun linnassa tutkija Mika Väyrysen ja kuvataideopettaja Marja Haapakankaan tuella. Roolini oli opettaa käyttämään erilaisia taiteen tekemiseen suunniteltuja välineitä (kuva 1). Lukiolaiset esittivät senioreita ja tutkivat piknikkorien sisältöjä. Muita tekniikoita esiteltiin kodinomaisissa Apteekkimuseossa, Qwenselin talossa (kuva 2) ja Luostarinmäellä. Tutkijat Tuula Hänninen ja Maiju Tuisku olivat järjestäneet sekä vetäjälle että lukiolaisille kuvausympäristöihin sopivat draama-asut ja rekvisiitat.

Kuvataidekurssille annettiin kustakin käyntikohteesta opaskirjanen, minkä avulla he saivat lisätietoa kohteesta editointia varten. Odotamme tammikuun 2021 etänä toteutettavaa ensi-iltaa.

Lähteet

- Eskola, A. (2016). *Vanhuus. Helpottava, huolestuttava, kiinnostava*. Vastapaino.
- Hannula, L. (2019). *Kävijät, kokijat, kokemukset. Museologinen tutkimus Siffin senioriklubista taidemuseon keskiössä*. 2019. JYU Dissertations 50, Jyväskylän yliopisto. Haettu 24.1.2021 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7638-5>
- Lehtinen, E. (2017). Sippe-hyvinvointikutsuilla lisää ikäihmisten aktiivisuutta. *Turun Sanomat* 20.3.2017 6:00. Haettu 24.1.2021 osoitteesta <https://www.ts.fi/hyvinvointi/1277187747/Sippehyvinvointikutsuilla+lisataan+ikaihminen+aktiivisuutta>

Forest play: Global North and South

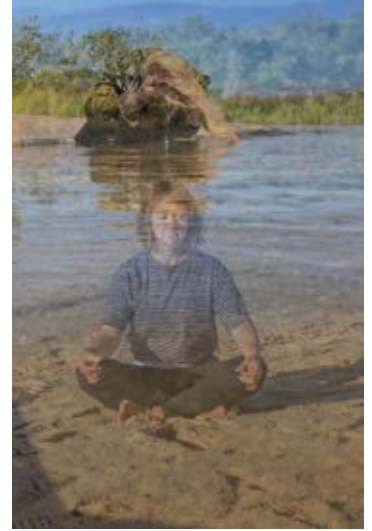
SATU MIETTINEN AND MELANIE SARANTOU

'harmed bodies draw near each other and seek to engage in new acts that will restore their power, protect against future harm, or compensate for damage done'

(Bennett, 2010, p. 101)

This visual essay explores the relationships between females and forests in the global North and South. The relationships we have to different forests and the meanings we connect to them can change. Simply said, forests can change us. Forests in Finland, South Australia and South Africa are considered and captured in the photographic layers of the art. The essay explores the relationships between generations of females, elements of play and its role in how forests can impact on the (dis)connections between generations and the environment.

Forests portrayed in this essay, visualised in the photographic layers of the art, vary from the tall, dense growths in Nordic Finnish Lapland, to the diverse vegetation of the botanical garden of Kirstenbosch in South Africa, and seaside mangrove forests in South Australia. Additional natural sites interlayered in the artistic photography are rock foundations on the shores of Vänö Island in Finland and a seashore beach in Port Pirie, South Australia. The bodies that are overlapping with the forests and natural elements are those of women, daughters, mothers, artists, friends and colleagues. They are linked through layers, illustrating that 'all bodies are kin in the sense of [being] inextricably enmeshed in a dense network of relations', in 'knotted worlds of vibrant matter' as Bennett (2010, p. 13) explains. The layers of the photographs portray a sense of 'textile thinking' (Kane & Philpott, 2013, p. 1) by the photographer, which originates from crafts approaches and practices that express the materiality of textiles through the interwoven digital layers of the photographs. They are in a sense recycled, but renewable and biodegradable (p. 2).

PLAY IN THE FOREST

Forests change from Global North to South. They can be tall, stunted, dense or scant. Children can engage in both realistic and imaginative play in forests, but they mostly can express sensitivity to ecological relations when they engage with forests (Washinawatok et al., R 2017). Exploratory play is closely correlated with cultural community (p. 21). Forest play places children in their natural environments, which can yield positive outcomes for ‘natural play and their knowledge of the natural world around them’ (Ridgers, Knowles & Sayers, 2012, p. 2). Forest play can, for example, assist children to face their fears (p. 28).

In the photographic art the girl in the forest takes a bold stance on forest soil among the trees. She is grounded in her natural environment, supported by the knowledge of being connected to her mother and the environment (Figure 1). She has gained sufficient knowledge and grounding to transfer her knowledge into taking a bold stance for the protection of the fragile environment of the South African Kirstenbosch garden (or forest), which serves as a metaphor for the natural environment (Figure 2). Play is symbolised in the photographic art through the overlay of interwoven elements. Indeed, the photographer engages in play when creating the art as new and confounded meanings can be embedded in it through her method of digital weaving. Play was also

Image 1. Forest as a stage. Photography by Satu Miettinen, 2020.

Image 2. I stand here. Photography by Satu Miettinen, 2019.

Image 3. Layered meanings of friendship mediated by water and sand. Photography by Satu Miettinen, 2020.

present in the making of the photos during the shooting of the images. The space between the trees served as a stage for the play to unfold.

INTERRELATIONSHIPS AND INTERWORLDS

The photographic art illustrates the interrelationships between the environmental elements and the females -- how mother and daughter overlap in a saintly halo of mindful connectedness, and how artist-colleagues connect through the rock, sand, shores and waters of the Southern Ocean and Baltic seas. The performances appear passive, yet at close observation the agency in the images are strikingly revealed. Agency is portrayed in the protective connection and placement of bodies within the mother-daughter image (Figure 1). Agency is also revealed through the artist-colleagues who are immersed in meditative practices with water, rock and sand, their bodies touching and connecting differently with, and held by, the natural environment when lying and sitting down (Figure 3). Most strikingly is the agency that can be read in the image of a young girl that expresses a determined position within a forest, committed to express a firm attitude to protect the forest behind and within her, which is also her future and that of her generation (Figure 2). The photographic art speak of the 'interworlds' Bennett (2010, p. 30) refers to when she explains that they are, on the one hand, 'non-cognitive bodily processes,' and on the other, 'transpersonal, intersubjective processes' that connect and interact to constitute our individual or collective identities.

CONCLUSION

The relationships between the females portrayed in the art is daughter-mother, artist-colleagues and friends. Connections between the females are visualised as interworlds through a textile thinking approach of the photographer and the layered materiality that is mediated by the forest, water, sand and rock formations. As a method used in digital art, play offers novel ways to weave meanings, visualise and open up future possibilities for the Anthropocene, which means decentring our human activities and agency from its dominant position on climate and the environment.

References

- Bennett, J. (2010). *Vibrant matter: A political ecology of things*. Duke University Press.
- Kane, F. & Philpott, R., 2013. Textile thinking for sustainable materials. Presented at Making Futures 2013, 26th-27th September 2013, Plymouth.
- Ridgers, N. D., Knowles, Z. R., & Sayers, J. (2012). Encouraging play in the natural environment: A child-focused case study of Forest School. *Children's geographies*, 10(1), 49-65.
- Washinawatok, K., Rasmussen, C., Bang, M., Medin, D., Woodring, J., Waxman, S., Marin, A., Gurneau, J., & Faber, L. (2017). Children's play with a forest diorama as a window into ecological cognition. *Journal of Cognition and Development*, 18(5), 617-632. <https://doi.org/10.1080/15248372.2017.1392306>

Paperirusetit päähän ja villalankoihin umpisolmut! Esikouluikäiset taidemuseopedagogisessa etätyöpajassa

ANNIINA KOIVUROVA

Tervetuloa Rovaniemen taidemuseon **etätyöpajaan Google Meetin** kautta.

Alakerrassamme on Ilona Kivijärven näyttely **Taivaan merkit: Incognito ja Viimeinen sarvikuono**. Näyttely on avoinna 31.1.2010 saakka.

Ilona Kivijärven teoksissa on paljon hauskoja yksityiskohtia ja leikkisyyttä. Samalla niissä käsitellään myös surullisia ja raskaitakin asioita.

Kun tullaan sisään näyttelysaliin, löydämme teoksen, joka on kuin suuri hiuspehko, pienine rusetteineen. Mikä se mahtaa olla? Teoksen näyttelyn nimessä mainitaan Viimeinen sarvikuono. Miksi se on viimeinen? Tule mukaan etsimään Ilonan iloisia asioita ja Viimeistä sarvikuonoa!

Korvissani on upouudet nappikuulokkeet mikrofoneineen, jotka meinaavat tippua lattialle. Gimbaalissa on kiinni matkapuhelin ja penkillä on kannettava tietokone. Avaan Google Meetin ja pistän tonttulakin päähän. Ruutuun avautuu näkymä päiväkotiin. Paikalla on neljä ohjaajaa ja 16 esikouluikäistä lasta. Iloisia tervehdyksiä, kaikki haluavat kertoa oman nimensä yhtä aikaa. Tätä on odotettu, kivaa!

Tutkimme ensin Ilona Kivijärven Päivätärtä. Mistä ihmeestä tämä on tehty? Joku arvaa että parrasta, toinen naavasta. Loistava arvaus, mutta eipä olekaan. Kun hevosen jouhet on keksitty, tarkastelemme teokseen kiinnitettyjä rusetteja, ja vertaamme Päivätärtä Yön kahisevaan kulkijaan. Jokainen alkaa taittelemaan itselleen omaa rusettia, se laitetaan mummopinnillä hiuksiin tai vaatteeseen kiinni. Nyt ollaan valmiita matkaan.

Kuljemme näyttelysalin läpi. Mitä ihmettä, täällähän on koko galaksi seinällä. Mutta mikä tuo on? Onko tuo lampaan turkkia? Kuka tietää, mikä on rukki ja mitä isoisoisoäitinne on sillä joskus tehnyt?

Mukanani on opas-valvoja Susanna Puolakka, joka kantaa tietokonettani. Taidemu-
seosta päiväkotiin näkyvä kuva tulee tällä hetkellä gimbaaliin kiinnitetystä matkapu-
helimestä. Tarvittaessa voin vaihtaa näkymän tietokoneen kameraan tai jakaa tietoko-
neelta muuta materiaalia. Lapset puhuvat yhtä aikaa enkä saa heidän kommentistaan
oikein selvää. Päiväkodin kameran edessä on ruuhkaa. Todella hienoja rusetteja. Tämä-
hän on kuin cat walkilla konsanaan.

Koetan tunkea huonosti istuvia nappikuulokkeita paremmin korviin. Menemme kat-
somaan Kuolema keinuu -teosta. Se on dramaattisessa valaistuksessa: hämärässä huo-
neessa kelo puun päällä nukkuu nukkemainen olento, josta lankeaa krokotiilimainen var-
jo lattiaan. Sadutuksen tuloksena kotka syö ihmisen. Sen pituinen se. Sitten tutkimme
suurta lankakerää, Maan sydäntä. Testaamme painovoimaa: hypimme ja painaudumme
sykkyräksi lattialle. Joku sanoo, että on hänellä on nälkä.

Kuva 1. Päivättären
rusetteja tutkimassa.
Kuva: Arto Liiti, 2021.

Kuva 2. Susanna ja Anniina taittelevat rusetteja eskarilaisten kanssa. Kuva: Arto Liiti, 2021.

Lapset saavat villalangan pätkiä. Niitä solmitaan yhteen, ja syntyy kova keskustelu erilaisista solmuista. Umpisolmu on kuulemma paras. Samalla minä kokoan kalustoni ja siirryn Solumaiseman äärelle. Hetken me mietimme ikääntymistä ja solujen uusiutumista. Donitsimaiset solut on tehty huovutusvillasta ja langanpätkistä, ja ties mitä muuta ne sisältävät. Suurennuslasit ovat unohtuneet, mutta se ei haittaa. Mennään eteenpäin, jollakin on edelleen nälkä.

Parvielämää-teoksen äärellä joku hihkaisee, että me ollaan lapsiparvi. Liikumme tilassa kuin lintuparvi, törmäilemättä toisiimme ("apua, odottakaa, nyt minulta tippuivat korvat", älähdän ja kalastan kiinni lattialle tippuneita nappikuulokkeita). Linnut laskeutuvat paikoilleen ja jokainen saa huovutusvillaa, samanlaista materiaalia, jota Ilona-taiteilijakin on käyttänyt. Langoista ja villasta syntyy erilaisia myytyjä, ja ne pujautetaan yhden koon sukkahousuihin ja solmitaan kukin omaan pussiinsa. Mytyt huopuvat pesukoneessa, joten tuonnempana lapset saavat oman salaisuuspallonsa muuntuneena takaisin.

Viimeisen sarvikuonon etsiminen on hupaisaa. Opas-valvoja Susanna ei kelpaa sarvikuonoksi, eivät myöskään Ilonan asusteet, joita hän on käyttänyt performansseissaan. Seinältä löytyy lopulta pienenpieni lastulevystä tehty punainen siluetti. Mikä riemu, tuossa se Viimeinen sarvikuono on! Ihmettelemme, miksi se on näin pieni, ja arvuutellemme, onko sarvikuono ison henkilöauton vaiko lentokoneen kokoinen. Kysyn, tekisi-

Kuva 3. Päiväkotilaiset ihmettelevät lampaan-
karvalla verhoiltua
luodikkoa (*Kavaluus*,
2009). Kuva: Tanja
Tuovila, 2021.

vätkö lapset yksin jääneelle sarvikuonolle kaverin, jonkun olion, vaikkapa Ensimmäisen lajissaan. Olisiko pesukoneesta tuleva salaisuuspallo sellainen?

Seuraavana päivänä saan valokuvia. Niissä on hurmaavia, pieniä huopuneita palloja. Työkaverini lapsi on ollut mukana työpajassa. On kuulemma nukkunut pallon kanssa ja haluaa tulla taidemuseoon katsomaan Ilona Kivijärven näyttelyä.

Kun valmistelin työpajaa, otin yhteyttä rovaniemeläiseen varhaiskasvattaja Sirkka Pasmaan. Keskustelu kentän asiantuntijan kanssa auttaa kiteyttämään sisällöllisiä tavoitteita ja käytännön toteutusta. Tällaiseen päädyimme:

Kokonaiskesto: 45 min – 1 h

Ikäsuositus: 4–6-vuotiaille

Toteutus: Vuorovaikutteinen työpaja, joka mukautuu kestollisesti ja osin sisällöllisesti ryhmän innostuksen tasoon. Päiväkodin ohjaajat toimivat työpajassa yhdessä taidemuseon ohjaajan kanssa, ennakkoon annetun ohjeistuksen pohjalta.

Tavoitteet: Työpajan sisältö toteuttaa laaja-alaisesti varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen opetussuunnitelmien sisältö- ja tavoitealueita. Erityisesti sisällöstä löytyy kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun, osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä monilukutaitoon liittyviä tavoitteita.

Kuva 4. Salaisuuspalloja. Kuva: Sirkka Pasma, 2020.

- Ilmaisun monet muodot: kuvataide, liike ilmaisutapana, sadutus
- Minä ja meidän yhteisömmme: Taidemuseoon ja näyttelyyn tutustuminen ja osallistuminen
- Kielen rikas maailma: keskustelu, sadutus, mielikuvitus ja ajattelu
- Tutkin ja toimin ympäristössäni: monimuotoinen luonto, ympäristön kunnioittaminen

Valmistautuminen: Työpajaan varataan seuraavat materiaalit: värillisiä monistuspapereita (A5, jokaiselle yksi), mummopinnejä (jokaiselle yksi), värillisiä villalankoja (noin 30 cm pätkinä, jokaiselle kolme), huovustusvillaa (jokaiselle kahden nyrkin kokoinen pala), yhdenkoon sukkahousuja (2) ja suurennuslaseja. Päiväkotien ohjaajat saavat tarkemmat ohjeet etätyöpajaan sähköpostitse.

Etätyöpajavaraukset täyttyvät nopeasti. Lähetän ilmoittautuneille diaesitykset teoksista ja ehdotuksia työpajan jälkeiseen työskentelyyn. Koronapandemia on jättänyt loven taidemuseon pedagogiseen toimintaan, kun ryhmiä ei voi ottaa työpajatilaan. Virtaa taiteesta -hanke tarjoaa työpajoja nuorille aikuisille ympäri Lappia. Jokainen työpajakerta vaatii jopa viiden ihmisen työpanoksen täällä museon puolella. Tämä päiväkodeille suunnattu Ilona ilonamme toimii kahden hengen voimin, mutta tässä joutuu tinkimään kuvan ja äänen laadusta. Kirjoitan työpaja-aikoja varanneille päiväkotien ohjaajille, että onhan heillä käytössään Jabra tai vastaava, niin olisi helpompi jutella lasten kanssa. Itse suuntaan kauppaan ostamaan korviin istuvat langattomat kuuloke-mikrofonit. Odotan jo malttamattomasti loppiaisen jälkeisiä työviikkoja.

Miten tanssia tutkimuskirjoittamista

SANDRA WALLENIUS-KORKALO

Kolme vuotta sitten, keväällä 2018, kalenterissani on mitä ilmeisimmin liikaa tilaa: samalla kun viimeistelen valtio-opin väitöskirjaani Rovaniemellä, päätän yllättäen hakeutua suorittamaan Taideyliopiston tarjoamia tanssipedagogiikan avoimia perusopintoja Tampereelle.

Tätä ennen akatemia ja tanssi ovat edustaneet elämässäni vastakkaisia suuntia. Harrastin tanssia ilokseni, irrottaakseni itseni tutkimuksen tekemisen maailmasta ja vaivatakseni pääni sijaan ruumistani. Tosin ruumiillisuus oli keskeinen tutkimusteema myös väitöskirjassani (Wallenius-Korkalo, 2018), joka käsitteli uskonnollisen liikkeen, lestadiolaisuuden, ruumiillisuuden representaatioita populaarikulttuurissa. Vaadittiin kuitenkin tanssipedagoginen sysäys, ennen kuin alan pohtia mitä tekemistä itse tutkijan ruumiillisuudella on ruumiillisuuden tutkimisen kanssa. Oivallan, että mikäli väitän, että ruumiillisuus on olennainen osa inhimillistä maailmassaoloa ja merkityksen rakentamista, on minun otettava vakavasti myös oma kehollisuuteni tutkijana.

Miten tutkijan ruumiillisuuteen ja kehollisuudesta tietoiseen tutkimusprosessiin voisi sitten päästä käsiksi? Tartun tässä artikkelissa tutkijan työn kannalta erityisen olennaiseen osa-alueeseen, kirjoittamiseen.¹ Kysyn, mitä tapahtuu, kun kehollinen työskentely otetaan osaksi tutkimuskirjoittamista. Avaan artikkelissa tanssipedagogiikan opintojen lopputyöksi suunnittelemaani ja toteuttamaani kokeellista projektia liikkeellisestä kirjoittamisesta ja reflektoin näin yhden omakohtaisen esimerkin kautta tutkimuskirjoittamisen muuttamisen mahdollisuuksia. Ensin kuitenkin sijoitan projektini lyhyesti akateemisten kirjoituskokeilujen jatkumoon.

1 Teksti perustuu osin aiemmin julkaistuun artikkeliin (Kinnunen, Wallenius-Korkalo & Rantala, 2020).

TOISIN TEKEMISEN JÄLJILLÄ

Viime vuosikymmeninä erilaisia akateemisen ”toisin kirjoittamisen” metodologisia aloitteita ja kokeiluja on toteutettu enenevässä määrin niin yhteiskuntatieteissä, jossa oma taustani on, kuin taidealojen piirissä. Tyypillistä kokeiluille onkin usein tieteiden- tai taiteidenvälisyys ja erilaisten tutkimusperinteiden ennakkoluuloton yhdistely. Monet toisin kirjoittamisen kokeiluista ammentavat esimerkiksi feministisestä teoriasta, (post)kvalitatiivisesta metodologiasta tai (auto)etnografisesta työskentelytavasta, hyödyntävät luovan kirjoittamisen menetelmiä tai kiinnittyvät eri tavoin taideperustaiseen tai taidelähtöiseen työskentelyyn. Toisin kirjoittamisen aloitteita yhdistää ajatus siitä, että perinteinen tutkimusteksti ei aina parhaalla mahdollisella tavalla tavoita sitä maailmaa, jota se yrittää ymmärtää. Todellisuus asettuu harvoin siisteiksi malleiksi ja kaavoiksi, eikä tutkijan toiminnan pitäisi näin ollen yrittääkään silottaa maailman sotkuisuutta (Law, 2004) tai pyrkiä kliinisiin teksteihin, jotka piilottavat alleen eletyn ja koetun maailman moniäänisyyden (Helin, 2015; Löytönen ym., 2015).

Kirjoitamme toisaalla Veera Kinnusen ja Pälvi Rantalan kanssa (Kinnunen, Wallenius-Korkalo & Rantala, 2020) kuinka toisin kirjoittamisen kokeiluissa ammennetaan usein kirjoittajan henkilökohtaisesta, intiimistäkin kokemuksesta; ruumillisuus, aistillisuus, affektit ja emootiot saavat olla niin teksteissä kuin kirjoittamistilanteissa vahvasti läsnä. Kirjoittamisen ei myöskään ajatella tapahtuvan tyhjiössä tai yksin, vaan aina suhteissa ympäristöön ja toisiin ihmisiin, ajassa ja paikassa (ks. esim. Essen & Winterstorm Värlander, 2012). Käsitys tutkijan roolista ympäristöstään riippumattomana ja irrallisena toimijana on tullut haastetuksi myös uusmaterialistisen ja enemmän-kuin-inhimillisen teorian suunnalta; kanssakirjoittajuus voi toisten ihmisten lisäksi ulottua vaikkapa elolliseen tai elottomaan luontoon, puihin ja kiviin (ks. esim. Salmela & Valtonen, 2019).

Usein kirjoittamiskokeiluihin liittyy vahva muutoksen intentio: kirjoittamalla toisin voidaan tietää toisin (ks. esim. Ulmer, 2017). Muuttamalla kirjoittamista voidaan siis tavoitella uudenlaisia tapoja tehdä tutkimusta, ymmärtää maailmaa ja myös muuttaa sitä. Tutkimuskirjoittaminen pitäisikin nähdä kokonaisvaltaisena luovana prosessina. Tutkijoiden ja metodien tulisi *tanssia vähän enemmän* (Vannini, 2015). Seuraavassa avaan tanssipedagogiikan opinnoista inspiroitunutta kirjoituskokeiluani, jossa tutkijan liikkuva keho toimii kirjoittamisen lähtökohtana.

LIIKE JA KIRJOITTAMINEN

Tanssipedagogiikan opintojeni lopputyönä suunnittelin ja toteutin Liike ja kirjoittaminen (LiKi) -projektin syksyllä 2018. Projektin tarkoituksena oli tutkia – kokeellisesti ja

Kuva 1. LiKi-työpaja.
Kuva: Sandra
Wallenius-Korkalo, 2018.

kokemuksellisesti – kehollisuuden suhdetta tutkimuskirjoittamiseen ja liikkeen suhdetta tekstiin. Projektin koostui neljän kokoontumiskerran työpajasta, joissa yhdisteltiin kirjoittamisharjoituksia ja tanssi-improvisatorisia sekä kehotietoisuutta herätteleviä so-maattisia työskentelytapoja. Työpajaan osallistuivat kollegani sosiologi Veera Kinnunen, kulttuurihistorioitsija, kirjailija Päivi Rantala ja mediatieteen opiskelija, sisällöntuottaja Tosca Ramberg.²

Työpajassa etenimme tutkijan kehotietoisuuden herättelystä liikkeen käyttöön tekstin tuottamisessa, muunsimme tutkimustekstiä liikkeeksi ja takaisin tekstiksi ja jaoimme eri tavoin teksti- ja liikemateriaalia. Kokoonnuimme kotikaupungissamme Rovaniemellä ensin yliopiston seminaarisalissa, sitten alakoulun musiikkiluokassa ja lopuksi kaksi kertaa paikallisessa tanssistudiossa. Työskentelyn dokumentointina toimivat työpajan aikana tuotetut monimuotoiset tekstit, kirjalliset reflektiot sekä kuva-, video- ja ääni-

² Kiitän Veeraa, Päiviä ja Toscaa kanssatutkijuudesta ja osallistumisesta LiKi-työpajaan. Haluan kiittää myös tanssipedagogiikan perusopinnot Tampereen vuosikursin 2018 opettajia ja opiskelijoita sekä erityisesti Heli Kauppilaa LiKi-projektin palautteesta.

tallenteet. Alkuperäisen työpajan jälkeen olen teettänyt LiKi-harjoitusten mukaelmia muutamissa kotimaisissa ja kansainvälisissä tieteellisissä tapahtumissa.

Seuraavassa esitän yhden variaation Liki-harjoituksesta muistiinpanoista ja dokumentaatiosta koostetun dialogin muodossa. Veera kirjoittaa ja tanssii, minä puhun.

Sandra: Sulje hetkeksi silmäsi ja vie ajatuksesi meneillään olevaan tutkimukseesi. Palauta mieleesi mistä siinä on kyse.

Avaa sitten silmäsi ja ota esiin muistiinpanovälineesi. Käytä seuraavat noin viisi minuuttia siihen, että kirjoitat lyhyen kuvauksen, esittelyn, omasta tutkimusaiheestasi. Tarkoitus ei ole olla turhan analyttinen; kirjoita ajatusjuoksuna se, mitä mielen päällä nyt on.

Veera: Tarkastelen etnografisessa tutkimuksessani probioottista jätesuhdetta. Tarkastelen inklusiivisia jätekäytäntöjä, joissa jäte otetaan osaksi arkielämää sen sijaan, että se suljettaisiin ulos ja sen olemassaolo pyrittäisiin kieltämään.

Tapausesimerkinäni on bokashikompostointi. Olen kerännyt aineistoa menetelmänäni monipaikkainen monilajinen etnografia vuodesta 2016 lähtien. Olen harjoittanut bokashia itse ja osallistunut bokashia harjoittavien sosiaalisen median ryhmien toimintaan.

Olen kiinnostunut siitä, millaisia seurauksia bokashin harjoittamisella on jätesuhteelle ja laajemmin materiasuhteelle ja käsitykselle ihmisen paikasta maailmassa... On sanottu, että moderni jätesuhde perustuu kieltämiseen, etäännyttämiseen ja hävittämiseen. Mitä tapahtuu, kun jätteestä otetaan vastuu itselle?

Sandra: Lue nyt kirjoittamasi teksti ja poimi sieltä kolmesta viiteen sellaista asiaa, ideaa tai käsitettä, joita pidät erityisen keskeisinä tutkimuksessasi, tai jotka jotenkin muuten puhuttelevat sinua tällä hetkellä. Kirjoita ne muistiin.

Veera: Harjoittaminen

Probioottinen

Inklusiivinen

Jätesuhde

Hoivanaihe

Sandra: Valitse seuraavaksi yksi poimimistasi käsitteistä. Voit taas sulkea silmät.

Nyt kun sinulla on tämä käsite mielessäsi, voitko antaa sen siirtyä pääsi sisältä myös muualle kehoosi? Mitä jos annat käsitteen tai idean virrata sinuun, täyt-

tää kehosi pikkuhiljaa, sisäänhengitys sisäänhengitykseltä. Kokeile hengittää muutaman kerran syvään.

Ryhdy tunnustelemaan valitsemaasi ideaa tai käsitettä sinussa. Onko sillä tuntua, tekstuuria? Maistuuko se ehkä joltain? Majaileeko idea nyt jossain tietyssä kohdassa kehoasi? Vai liikkuko se ehkä sinussa, hengityksesi tahdissa, verenkiertosi mukana?

Havainnoi kehosi reaktioita käsitteeseen. Kuinka se resonoi sinussa? Voitko antaa sen liikahtuttaa jotain sinussa, muuttaa hetkeksi jotain kehollisessa olo-tilassasi? Muutos voi olla niin pieni, ettei sitä näe päällepäin, mutta jos annat resonanssin kasvaa, lähtisikö se liikuttamaan sinua? Millaista liikettä käsitteestäsi syntyy, jos sille antaa oman toistettavan muodon? Kokeile liikkua tilassa, mutta otathan toiset liikkujat huomioon.

Kun työskentelysi on valmis tämän käsitteen kanssa, valitse toinen poimimistaasi käsitteistä ja toista prosessi: tutki ja tunnustele millaista liikettä se saa sinussa aikaan. Sitten kun sinulla on useampi liike, voit kokeilla laittaa niitä peräkkäin. Tulisiko niistä pieni liikesarja, koreografia, tanssi?

Veera:

Kuva 2. Veera tanssii tutkimusta. Stillkuva videosta. Kuva: Sandra Wallenius-Korkalo, 2018.

Sandra: Tekstikappaleen sijaan olet luonut liikefraasin.

Palaa nyt aiemmin kirjoittamasi tekstin äären. Havainnoi kirjoitetun ja tanssittun tekstin suhdetta: Huomaatko eroja tai muutoksia? Teitkö liikkeet samassa järjestyksessä kuin missä niitä vastaavat asiat esiintyvät tekstissä? Vai menivätkö käsitteet tanssittuina toiseen asentoon? Painottuivatko ideat tai käsitteet eri tavalla alkuperäisessä tekstissä ja äskeisessä pienessä tanssissa? Tuntuivatko ne toisenlaiselta? Haluaisitko kirjoittaa jotain nyt toisin?

Kirjoita nyt tutkimuskuvauksesi uudelleen. Anna äskeisen kokemuksesi ohjata sinua. Ehkä voit aloittaa tekstin sinua ensin liikuttaneesta ideasta. Jos käsitteet vaihtoivat liikkueensa paikkaa, voit kokeilla kirjoittaa tutkimuskuvauksesi tässä järjestyksessä. Tai, jos joku asia korostui liikkeellisessä tekemisessä enemmän, kokeile voitko korostaa sitä enemmän myös tekstissä. Mitä jos lähtisit kirjoittamaan tekstisi uudelleen niin kuin tanssit sen?

Veera: Tutkin hoivaavaa otetta ulossuljettuun aineeseen. Millaista aistimellista, ruumiillista ja emotionaalista työtä jätteen hoivaaminen on? Millaista suhdetta aineeseen hoivan ele muodostaa? Miten jäteaines muovaa suhdetta? Mitä kosketuksessa – rajapinnassa – tapahtuu? Miten kosketuksissa oleminen muovaa suhdetta?

Sandra: Ota vielä lopuksi hetki itsellesi ja reflektoi mitä kirjoittamisellesi tapahtui tässä harjoituksessa.

Veera: Tanssi muutti tutkimustekstin ruumiillisemmaksi, aistit tulivat todellisiksi. Kosketus kirjoittautui tekstiin.

Liikkumalla tutkimusta se muunsi muotoaan – liikahteli – minussa.

LiKi-työpajassa tutkijan, tässä Veeran, liikkuva keho oli kirjoituskokeilun keskiössä. Projekti seurasi näin kehollista kirjoittamista, tanssia ja liikettä yhdistelevien kirjoituskokeilujen jalanjäljissä (ks. esim. Cancienne & Snowber, 2003; Guttorm ym., 2016; Löytönen ym., 2015). LiKi-harjoituksen tarkoituksena oli tutkia mitä kirjoittamiselle tapahtuu, kun kirjoittajan omaa tutkimusaihetta lähestytään kehollisen työskentelyn kautta. Harjoituksessa ei pyritty sanallistamaan liikettä, eikä tarkoitus ollut myöskään käyttää kehon liikettä kirjoittamisen välineellisenä instrumenttina – tavoitteena oli kokonaisvaltainen kehollinen työskentely tutkimuskirjoittamisen parissa.

Yllä kuvatussa harjoituksessa Veeran ensin kirjoitti, sitten tanssi ja lopuksi uudelleenkirjoitti tutkimuskuvauksensa. Prosessin aikana teksti muutti muotoaan. Tanssi tii-

visti tekstiä ja asetti valitut tutkimuskäsitteet uuteen asentoon. Tekstistä leikkautui ulos paljon perinteiselle tutkimusabstraktille tyypillistä selittävää tekstiä aiheesta, aineistosta ja menetelmistä. Näiden sijaan uudelleenkirjoitettu teksti sukeltaa aiheen sisään aistisesti. Veera itse reflektoi tapahtunutta muutosta kuvaamalla, kuinka tutkimus liikahteli hänessä, kuinka tanssiminen ”muutti tutkimustekstin ruumiillisemmaksi ” ja ”[k]osketus kirjoittautui tekstiin”.

Kirjoittamisen tavan muutoksella on väliä; harjoituksen aikana tuotetut kaksi versiota Veeran tekstistä antavat lukijalle kuvan jopa hätkähdyttävästi toisistaan poikkeavista tutkimusasenteesta ja tietämisen tavasta. Kehollinen työstäminen tuotti tutkimukseen myös uutta teoreettista käsitteellistystä. Hoiva käsitteenä ja jätesuhteen mieltäminen nimenomaan hoivan kautta – ajatus, joka tekstin ensimmäisessä versiossa on läsnä korkeintaan implisiittisesti – jäsentää jälkimmäisessä versiossa koko tutkimusidea.

Veeran uudelleenkirjoittama tutkimuskuvaus on laadittu pääosin kysymysmuotoon. Harjoitus sai tutkijan painottamaan kysymistä vastausten sijaan. Näin harjoituksen voi ajatella toimivan myös väylänä kirjoittajan oman tutkimusaiheen uudelleenarvioinnille: onko tutkimuskysymykseni lopulta se, minkä ajattelin sen olevan, vai vaatikko aihe itse asiassa toisin kysymistä? Kirjoitanko tutkimukseni tiettyyn muotoon ja tietyillä käsitteillä vain siksi, että olen oppinut tiettyihin tutkimuskirjoittamisen konventioihin? Mitä jää sanoittamatta, jos pysyttelen vanhassa totunnaisessa tavassa? Vaatimus tunnistaa tämän kaltaiset tekstissä piilevät rajoittuneisuudet on esitetty usein uudenlaisia kirjoittamisen tapoja perään kuuluttavien tutkijoiden toimesta (ks. esim. Livholts, 2012), mutta miten tämä käytännössä tapahtuu, jää usein epäselväksi. Kuvatun kaltainen kehollinen työskentely voi auttaa pysymään avoimena toisin kirjoittamisen, ja tietämisen, mahdollisuudelle.

LOPUKSI

Tutkijan kehollisuuden tunnistaminen antaa välineitä lähestyä tutkimusprosessia uudesta kulmasta. Tässä artikkelissa käsittelemäni liikettä ja kirjoittamista yhdistävä kokeilu toi konkreettisesti esiin ajattelun lihallisuuden. LiKi-projektissa käsitteiden hengittäminen, ruumiin ja ajatusten ravistelu, sanojen aistiminen ja ideoiden tunnustelu liikuttivat meitä läsnäolleita tutkijoita kehollisesti ja affektuaalisesti. Samalla tutkimukselle avautui tilaa liikkua, liikuttaa ja muuttaa muotoaan meissä. Kehollinen ja liikkeellinen työskentely johtivat uudenlaisten teoreettisten käsitteellistysten syntyyn ja uudenlaiseen ilmaisuun. Tutkimus kirjoittautui toisin.

Tanssipedagogiikan opintojeni yhtenä henkilökohtaisena tavoitteena oli tuoda tanssin ja liikkeen maailmaa lähemmäs tutkimuksen tekemisen maailmaa. LiKi-projekti oli yksi väylä kohti näiden maailmojen likiintymistä. Ehdotan, että tutkijan kehopotentiaalinn tunnistaminen ja tunnustaminen voi olla osa tutkijan ammattitaidon kehittämistä ja tieteen- ja taiteenvälisen vuoropuhelun edistämistä. Kehollisia menetelmiä ja harjoituksia voi hyödyntää tutkimusprosessin osana, mutta ruumis ei ole kuitenkaan pelkkä ajattelun tai kirjoittamisen välikappale, eikä harjoitteita tulisi nähdä pelkästään välinearvoisina. Tanssi voi olla tapa kommunikoida tutkimusta – tai se voi vaan olla, ilman muuta sille langetettua tehtävää. Sen sijaan tutkimuskirjoittamisella on aina tehtävä, maailman ymmärtämisessä, ja muuttamisessa. Tästä syystä voi vakavasti kysyä: Voiko tutkimusta kirjoittaa tanssien? Millaisia tutkimustekstejä saadaan aikaiseksi, jos tekstit kirjoitetaan siten, kun ne meitä liikuttavat? Millaista maailmaa tanssitut sanat rakentavat?

Lähteet

- Cancienne, M. B. & Snowber C. N. (2003). Writing rhythm: Movement as method. *Qualitative Inquiry*, 9(2), 237–235. doi: 10.1177/1077800402250956
- Guttorm, H., Löytönen, T., Anttila, E. & Valkeemäki, A. (2016). Mo(ve)ments, encounters, repetitions: Writing with (embodied and textual) encounters. *Qualitative Inquiry*, 22(5), 417–427. doi: 10.1177/1077800415620216
- Ëssen, A. & Winsterstorm Värlander, S. (2012). The mutual constitution of sensuous and discursive understanding in scientific practice: An autoethnographic lens on academic writing. *Management Learning*, 44(4), 395–423. doi: 10.1177/1350507611431529
- Helin, J. (2015). Writing process after reading Bakhtin: From theorized plots to unfinalizable “living” events. *Journal of Management Inquiry*, 24(2), 174–185.
- Law, J. (2004). *After method. Mess in social science research*. Routledge.
- Livholts, M. (2012). *Emergent writing methodologies in feminist studies*. Routledge.
- Kinnunen, V., Wallenius-Korkalo, S. & Rantala, P. (2020) Transformative events: Feminist experiments in writing differently. *Gender, Work & Organization*. Online Version of Record before inclusion in an issue. <https://doi.org/10.1111/gwao.12606>
- Löytönen, T., Koro-Ljungberg, M., Carlson, D., Orange, A. & Cruz, J. (2015). A pink writing experiment. *Reconceptualizing Educational Research Methodology*, 6(1), 23–42.
- Salmela, T. & Valtonen, A. (2019). Towards collective ways of knowing in the anthropocene: Walking-with multiple others. *Matkailututkimus*, 15(2), 18–32. <https://doi.org/10.33351/mt.88267>
- Ulmer, J. (2017). Writing slow ontology. *Qualitative Inquiry*, 23(3), 201–211.
- Vannini, P. (2015) Non-representational research methodologies: An Introduction. Teoksessa P. Vannini (toim.), *Non-representational theory and methodologies. Re-envisioning research* (s.1–18). Routledge.
- Wallenius-Korkalo, S. (2018) *Esitetty lestadiolaisuus: Uskonto, ruumiillisuus ja valta populaarikulttuurissa*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Lapponiensis, 373. Lapin yliopisto.

Uusia unia äitikaupungissa

MARJA TUOMINEN

Mirjan ja minun elämänpolut kulkivat sattumoisin rinnakkain ja jopa hieman ristiinkin jo vuosia ennen kuin opimme tuntemaan toisemme. Jos noin ei olisi käynyt, emme kaikei olisikaan nyt yhdessä tässä. Se on oma tarinansa, joka vielä jääköön kertomatta – mutta tällä kaikella on oma historiallinen yhteytensä myös siihen mistä puhun nyt, kun raotan Mirjalle päiväkirjaani ajalta, jonka vietin perheeni kanssa Istanbulissa tutkiessani bysanttilaista Jumalanäidin kuvaa ja kuvaan suunnattuja projektioita. Myös Istanbulin kotimme, jossa päiväkirjaani kirjoitan, on myöhemmin tullut Mirjalle tutuksi.

Bysanttilaisille itselleen heidän pääkaupunkinsa Konstantinopoli oli Jumalanäidin, kaikkein puhtaimman valtiattaren erityisessä suojeluksessa etenkin vihollisen uhatessa. Idän kirkon Marialle osoitetussa hymnografiassa ja ikonografiassa viittaukset kaupunkia ympäröivään muuriin ja suljettuun porttiin saivat varsin monitasoisen merkityksen, joka on yhdistettävissä sekä neitsyyteen että suojelukseseen. Tuhannen vuotta nämä kaksi, muuri ja Maria, suojelivat Itä-Roman pääkaupunkia niin että lopultakin aikalaisten mielikuvissa, sanallisissa ja kuvallisissa metaforissa Mariasta tuli muuri ja muurista Maria.

Sitten kaikki muuttui.

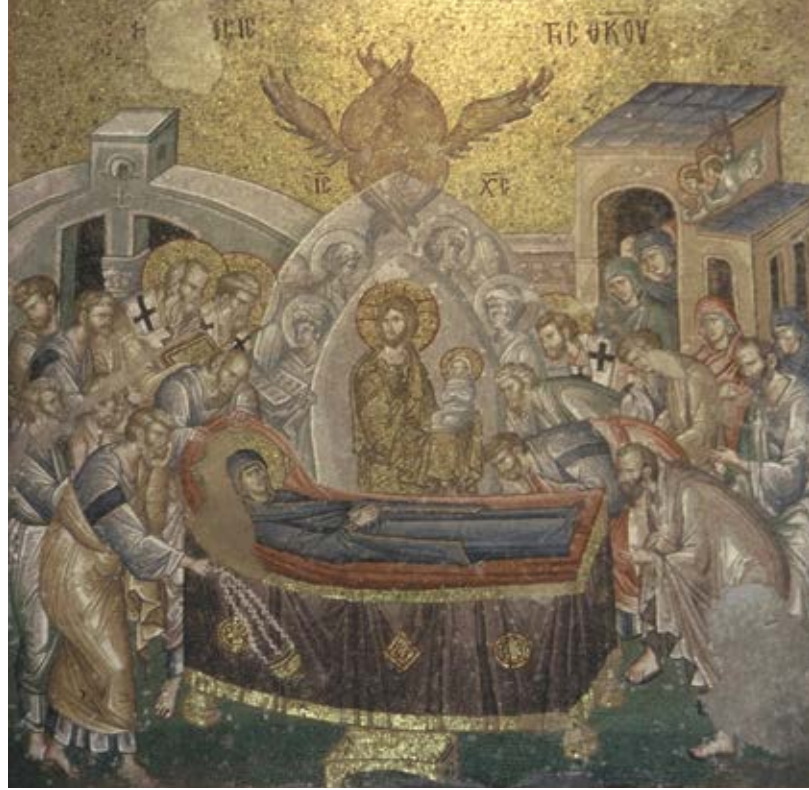
Iltahetki Istanbulissa 30.12.1988.

Kun tulimme tänne, tähän taloon, aloin nähdä äidistä unia. Joka yö. Ja yö yön jälkeen hän kävi elävämmäksi, me jopa riitelimme. Niin, me todellakin riitelimme. Hän oli saanut kasvonsa takaisin, se kai teki hänestä elävämmän kuin niissä unissa, joita olen hänen kuolemansa jälkeen aikaisemmin nähnyt. Minä pidin näistä uusista unista, onneksi sain nähdä ne.

Kuva 1. *Hellyyden Jumalanäiti (Eleusa).* Konstantinopolilaisen Khoran kirkon sivukirkon fresko, 1315–1321. Kuva: Juhani Tuominen, 1989.

Kuva 2. *Jumalanäidin kuolonuneen nukkuminen (Koimeesis).* Konstantinopolilaisen Khoran kirkon mosaiikki, 1315–1321. Kuva: Juhani Tuominen, 1989.

On aika merkittävää, että aloin nähdä sellaisia unia – kokonaisen ehyen unien sarjan – juuri täällä, tässä kaupungissa, Konstantinopolissa. Yli vuosi sitten, kun Jussi oli täällä yksin, kirjoitin hänelle: Minulle Konstantinopoli on aina ollut äiti; kun sinä menet sinne, se muuttuu naiseksi, ja minä tulen mustasukkaiseksi. Kerroin siitä R.H.:lle, hän hymyili leveästi ja sanoi, että sen selkeämpää oidipaaliaseitelmaa on vaikea kuvitella. [...] Niinhän se oli aina ollut, myös niissä Jussin kuvissa, joille sain antaa nimet: Muuri – Keisarin kaupunki – Sulttaanien kaupunki. Niiden symboliikka oli vahvaa ja verevää, ne ovat Jussin työt, joista olen eniten pitänyt (muutamien muiden ohella, ehkä).

Viime kesänä Italiassa kirjoitin muistikirjaani:

”Tulo Konstantinopoliin, paluu kuolleen äitini kohtuun.

Rooma – isä.

Sieltä minä sinun kanssasi tälle tielle lähdin.”

Uskon tuohon nytkin – enemmänkin. Uskon myös siihen, mitä ajattelen Jumalanäidin kuvasta projektiona – yksilöllisen äiti-projektion kulttuurisena kuvana. [...] Se on kuva äidistä sellaisena kuin me sen sisimmässämme haluamme, me yksilöinä ja kulttuureina eheytyvämmät ja eheyttä etsivät, pelkäävät, torjuvat, kieltävät ja kaipaavat. [...]

Huomaan, että minäkin, yhä vain, etsin Konstantinopolista rikkomatonta Theotokosta [Jumalankantajaa]. Se on kiinnostavaa.

Tämä on kätkeytyneiden intohimojen historiaa. Muuri – Keisarin kaupunki – Sulthaanien kaupunki... Miten minä rakastuinkaan Hagia Eireneen [Pyhän Rauhan kirkko], kun ensi kerran sen näin. Ei yhtään minareettia. Rikkomaton, majesteettinen ja samalla niin lämpimän kaunis muoto. [...]

Üsküdarasta vielä. Olimme sen suurella merkillisellä [Karaca Ahmedin] hautausmaalla. Irtonaisia sääriluita, katkenneita hautamuistomerkkejä ja sitten nuo uskomattomat sukupuolisymbolit vanhoissa hautakivissä, joille en nyt millään keksi kyllin kuvaavaa adjektiivia.

Turkkilainen kuolema on samanlainen kuin turkkilainen elämä. Tuhlailevan kaunis ja karu samalla kertaa.

Post scriptum: Vuosia myöhemmin tutustuin ruotsalaisen runoilijan Gunnar Ekelöfin runokokoelmiin *Dīwān över Fursten av Emgión, Sagan om Fatumeh* ja *Vägvisare till underjorden*. Näihin viitaten hän totesi vuonna 1966 ottaessaan vastaan Pohjoismaiden Neuvoston kirjallisuuspalkinnon: ”Minä valitsin Bysantin, kauan sitten kadonneen, lähtökohdaksi, josta voin käydä käsiksi läsnä olevaan.”

Kuva 3. Juhani Tuominen: *Muuri triptyykistä Kaupunkiin* (*Muuri – Keisarin kaupunki – Sulthaanien kaupunki*) 1987–1988, akryyli puulle. Kuva: Juhani Tuominen, 2021.

Lähteet

- Ekelöf G. (1994). Kiitospuhe Pohjoismaiden Neuvoston kirjallisuuspalkinnosta vuonna 1966. Teoksessa *Trilogia*. (Suom. C. Westerberg). Otava.
- Tuominen, M. (1997). *Bysanttilainen triptyyppi. Kolme esettä Jumalansynnyttäjän kuvasta*. SKS.
- Tuominen M. (1998). *Päiväkirja vuosilta 1988–1998*.
- Tuominen, M. (2001). Kuva läsnäolona meissä. Bysanttilaisen kuvakulttuurin kasvuedellytykset ja Jumalansynnyttäjän kuva. Teoksessa K. Immonen & M. Leskelä-Kärki (toim.), *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. SKS.

Günaydın – Hyvää huomenta!

JUHANI TUOMINEN

Olen 1980-luvun lopulta lähtien käsitellyt turkkilaista hautarakennusta (*türbe*) lähtökohtana maalaamiselleni. 1990-luvun alkupuolella oletin tämän tematiikan hiipuvan. Toisin kävi. Vuodesta 1994 lähtien aloin piirtää joka aamu aiheesta kuvion. Se on eräänlainen arkkityyppi rakentamalleni yksinkertaiselle hahmolle hautarakennuksen sisätilassa olevista elementeistä, jotka merkitsevät minulle sisätilasta jotain olennaista. Kuvio on osittain muuntunut ja saanut uusia piirteitä mutta pysyy edelleen ajatukseltaan samana. Piirrookset ovat eräänlaisia aamun toivotuksia – aamurukouksia. Näitä vihkosiin ja luonnoskirjoihin piirrettyjä kuvia olen käyttänyt myös lähtökohtina maalauksilleni.

Kuva 1. *Günaydın – Hyvää huomenta I*, 2019. ø 32 cm. Paperi, pastelli ja akryyli paperilla.

Kuva 1. *Piekkarilta ponnistaen.* PuUPIirros. 45 cm x 30 cm. Silja Nikula, 2021.

Hetkiä Piekkarilla

SILJA NIKULA

On paikkoja, joihin ei liity pelkästään muistoja, vaan niistä tulee olennainen osa henkilöhistoriaa. Niissä vietetyt hetket ovat ohikiitäviä, mutta jäävät mielikuvissa elämään välähdyksenomaisina jälkinä. Muistot ovat hämääriä ja muuntuvia, ja niistä puuttuu palasia.

Taloa osoitteessa Pohjolankatu 2 sanottiin usein valkoiseksi kuutioksi. Rakennus oli 1990-luvulla sisältä sokkeloinen, yhdistelmä valkoiseksi maalattua tiiliseinää ja likaisen preussinsinisiä metalliovia. Luovana oppimisen ympäristönä Pienteollisuustalo oli monelle lähtölaukaus akateemisuuden auvoon. Poimin muutamia muistijälkiä Piekkarilta:

Astun lasiovesta sisälle ala-aulaan, joka toimii taiteiden tiedekunnan galleriana. Rivi joitakin esineitä roikkuu langoissa, jotka on viritetty seinästä seinään, lähelle katonrajaa. Esillä on Mirjan ja hänen taiteilijakollegansa yhteisnäyttely.

Toisessamielikuvassa osallistun Marja Tuomisen tutkimusseminaariin, jossa punavalkoiseen villapaitaan pukeutunut Mirja työstää kirjaa taiteidenvälisyydestä. Keksimme teokselle osuvan nimen: ”Onko taiteilla väliä?”

Kipaisen portaita kolmanteen kerrokseen. Siellä on iso luentosali, jossa käyn kuuntelemassa Mirjan luennon sarjakuvailmaisun historiasta ja tyyleistä. Samassa kerroksessa on myös henkilökunnan kahvihuone, ja melkein sen vieressä Mirjan työhuone. Huoneen ovi on auki, ja lehtori näyttää tutkivan papereitaan pöydän ääressä. Sisälle rompsuttaa pieni tyttö kumppareissa.

Eräänä iltapäivänä kahvihuoneeseen tuodaan kortti, jossa on terveisiä Marokosta: ”Ollaan menty naimisiin. Mirja ja Timo.”

Kuvat 1-3. Annamari Manninen. 2017.

Neulepiiri

ELINA HÄRKÖNEN

Annoin ajatuksen hetkisen juosta viimeisen kymmenen vuoden ajalla, jonka olen Mirjan tuntenut ensin opiskelijana, sitten kollegana ja myöhemmin vielä hänen väitöskirjaohjattavanaan. Aivan ensimmäiseksi mieleen nousevat tilanteet, joissa hänen rikas puheenpartensa höystettynä hersyvillä kielikuvilla on saanut nauramaan tai tajuamaan käsitellyn asian uudella tavalla. Muistan esimerkiksi jännittäneeni kipsissä ensimmäistä englanninkielistä konferenssiesitystäni. Mirjan muutamaa minuuttia ennen toteamat rohkaisun sanat monikulttuurisesta englannin kielestä ovat olleet niin oivaltavia ja tarkkanäköisiä, että ne ovat muokanneet suhtautumistani pysyvästi. Mirjalla on mielestäni taito todeta osuvasti ja huumorintajuisesti tilanteissa ja tätä tilanteiden lukutaitoa olen kateudella ihastellut.

Mirjan vuosien työkokemus, tilannetaju ja heittäytymiskyky ovat heijastuneet myös yhteisissä taidekasvatuksen työprojekteissamme eri maissa ja eri yhteisöissä. Helposti lähestyttävyydestä ja välittömyydestä kertonee muun muassa eräs komilaisen hotellin siivoustanlattialla opiskelijoiden kanssa käyty palaveri, jossa pohdimme kulttuurisensitiivisiä lähestymistapoja pian alkavaan taideprojektiin paikallisten koululaisten kanssa. Olemme kirjoittaneet kuvataidekasvatuksen 25-vuotis juhlakirjaa neljä kättä näppäimistöllä lentokoneessa keskiyöllä Hudsonin lahden yllä ja ratkoneet tutkimukseni yhteisötaideprojektien kestävyuden kriittisiä kysymyksiä. Erityisesti arvostan Mirjan tahtoa ja taitoa tarttua vaikeisiin asioihin.

Valitsin tähän teokseksi väitöskirjaani liittyvän taideperformanssin neulepiiristä, jonka toteutimme TATE Liverpoolissa vuonna 2017. Katselin tätä kirjaa varten tapahtumaa erityisesti Mirjan monipuolisen osallistumisen roolien kautta. Yhdessä tilanteessa hän opastaa neulomisessa kansainvälistä kollegaansa, toisessa hän neuloo itse muistoja hillasuolta ja jäiden lähdöstä ja kolmannessa hän toimii ääninäisenä puomimikin varressa tallentaen neulepiirin keskustelua. Tämä on hyvä esimerkki Mirjan taidosta heittäytyä ja kuvastaa myös omalla tavallaan tuota yllä mainitsemaani tilanteen lukutaitoa ja välitöntä suhtautumista asioihin.

Kuvat 1-3. Neulepiiri performanssi oli osa laajempaa kansainvälistä taideperustaisen koulutustutkimuksen verkostoa ja toteutui viikon mittaisena osallistavana interventiona Liverpoolin Tate galleriassa 2017. Tarkastelin kollegoitteeni Maria Huhmarniemen ja Annamari Mannisen kanssa neulepiirin kulttuuriperinnöllisiä merkityksiä osallistuvien neulojien puheissa ja teoissa.

Empathy is a beautiful thing

ÁSTHILDUR JÓNSDÓTTIR

Ever since I met Dr. Mirja Hiltunen, I have learnt to appreciate her empathetic personality. Our first encounters were in the 2010 world InSEA (International Society for Education through Art) Congress in Rovaniemi. Later we have collaborated closely through the ASAD (Arctic Sustainable Arts and Design) network. I am very grateful for her participation in many of my artistic actions during my doctoral studies in Rovaniemi. She has always been very welcoming, making sure we all enjoyed our time in her hometown.

Through Mirja's community-based art projects you can learn a lot about empathy. You can sense that she has an avid curiosity about the participants, allowing them to

Image 1. *Arctic Athletics*, Participatory installation, Valo Gallery, Arktikum, Rovaniemi, Photos: Ásthildur Jónsdóttir and Kaisa-Reetta Seppänen, 2019.

bring out different perspectives. That way she is willing to challenge prejudices and discover commonalities. When talking to her, one can sense that she has retained her natural inquisitiveness; she is not an examiner, but an interested inquirer. I admire her gentle and balanced temperament as she listens to others and opens up. I believe this kind of curiosity expands empathy when talking to people outside our usual social circle, meeting worldviews very different from our own. I believe Mirja has been able to take the path favoured by philosopher John Dewey (1998), who believed all genuine education comes about through experience. Mirja's community-based art education has been a true inspiration to me in my artistic actions for sustainability, when I encourage participant in my projects to finding a balance between well-being and the integrity of nature.

For a number of years, I have been involved with issues concerning the ecology of the planet. I think our common concerns about places/ environment, memories, recollection, and identity often starts interesting dialogues when we meet.

I look forward to future collaborations wherein we can bring attention to how human interaction can further both the understanding and practice of wellbeing, with respect to the integrity of nature. Wherein we can create settings for people to experience significance through actions performed in close connection with the spirits of nature.

References

Dewey, J. (1998). *Experience and Education*. Macmillan.

Kuvat 1-2. *At the Crossroads*
-näyttely 2020 ja *Sapporo*
-tekstiili-installaatio (osa), 2020.
Kuvat: Eija Timonen, 2020.

Taiteilijatutkijoiden yhteistyön riemua yliopistossa

HEIDI PIETARINEN JA EIJA TIMONEN

Yliopistoissa taiteilijatutkijoihin kohdistuu monenlaisia toiveita ja odotuksia. Näihin odotuksiin on useimmiten hauska tarttua, etenkin kun kollegoiden välinen yhteistyö tekee vaikeistakin asioista helppoja ja innostavia. Parhaimmillaan yliopisto onkin paikka, jossa yhteistyö synnyttää uutta osaamista, kokeiluja ja työniloa.

Yli kymmenen vuotta kestäneen yhteistyön turvin olemme matkustaneet eri puolilla maailmaa, toteuttaneet työpajoja joskus yllättävistäkin aiheista, rakentaneet yhteistyönäyttelyitä ja kirjoittaneet tutkimusartikkeleita. Yhteistyössä taiteellinen työskentely ja tutkimuksellinen ajattelu ovat kulkeneet samaan tahtiin, hengittäneet toisistaan. Vähitellen olemme oppineet toisen hengityksestä ja naurustakin ajatuksen ja inspiraation yhteisen suunnan. Koemme, että yliopistot tarjoavat ainutlaatuisen mahdollisuuden yhdistää taiteellinen ja tutkimuksellinen ajattelu yhdeksi kokonaisuudeksi. Meidän kohdallamme esimerkkeinä tällaisesta ovat kulttuurilähtöisten porotuotteiden muotoiluprosessi sekä *Shanghai* (2018) ja *Sapporo* (2020) –tilalliset installaatiot.

Tiedämme, että kollegoiden välinen yhteistyö on myös Mirjalle ominaista. Se on kuljettanut Mirjaa ympäri maailmaa, erityisesti arktisilla alueilla. Tämän verkoston tuloksia olemme saaneet olla todistamassa lukuisissa Mirjan taide- ja tutkimushankkeissa. Riemullisia hetkiä, taidetta ja tutkimusta osaamme odottaa myös jatkossa.

Toivotamme Mirjalle akateemista yhteistyön riemua merkkipäivänä!

Kaunista ja rohkeaa

ANA NUUTINEN

Röyhelöt ovat tärkeä osa tyttöjen ja naisten elämää. Vauvoille puetaan suloisia röyhelöhattuja. Taaperoilla on röyhelöitä niin hiuspinnissä kuin potkukupuvun peffassakin. Isommilla tytöillä on herttaiset perhoshihat ja frillahelmat mekoissaan. Kouluvuosina röyhelöitä saatetaan kainostella, mutta viimeistään vanhojentanssiaisten gaalapukeutuminen avaa loputtomat mahdollisuudet kokeilla röyhelöunelmia. Ei liene ikää, aikaa eikä tilaisuutta, jolloin röyhelöitä ei voisi käyttää?

Röyhelö määritellään pukujen, ja myös erilaisten liinavaatteiden ja sisustustekstiilien, koristeena käytettäväksi poimutetuksi, rypytytyksi tai laskostetuksi, usein vain toisesta reunastaan kiinnitetyksi kangaskaitaleeksi. Pohjimmiltaan röyhelöt ovat kangaspaloja, joilla ei ole mitään käytännön tarkoitusta, mutta sitäkin enemmän merkityksiä. Röyhelöitä voidaan helposti pitää vanhanaikaisina ja hankalina yksityiskohtina, joita ei näe funktionaalisissa ja vartaloa myötäilevissä vapaa-ajan vaatteissa, tai joiden tyttömäistä tai naisellista viehätystä voidaan #metoo-aikana tulkita kielteisesti tai väheksyvästi.

Vaikka röyhelöissä on vain kerroksittain kangasta, niillä on käytännöllisiä tehtäviä. Yksi niiden tehtävä on esteettinen volyymin tuottaminen, joka samanaikaisesti voi lisätä vaateen istuvuutta ja käyttömukavuutta. Poimuttaminen tai laskostaminen on tekniikka, jolla säädetään kahden kappaleen keskinäistä mittaa siten, että kappaleet voidaan kiinnittää toisiinsa, kuten esimerkiksi hiha kädentiehen tai mansettiin. Tällaisessa yhteydessä röyhelö voi syntyä sivutuotteena.

Toinen tehtävä liittyy siihen, miten muoti osallistuu hankaliin aikoihin. Silloin jokin tyylikausi voi pysähtyä pidemmäksi aikaa paikoilleen, tai muodin eteneminen voi äärimmillään pysähtyä kokonaan, tai se synnyttää vastamuoteja. Korona-aika on nostanut esiin romantiikan, nostalgian ja boheemisuuden kaipuun. Kun tulevaisuus on epävarmaa, röyhelöiden leikkisyys ja pehmeys tarjoavat aikamatkan vanhoihin hyviin aikoihin.

Kolmas tehtävä nousee röyhelöiden kyvystä kiinnittää huomiota itseensä. Nykymaailmassa itseään mainostavat sosiaalisen median tähdet tarvitsevat seuraajia, eikä silloin ole yhden tekevää, mitä näytöllä näkyy. Röyhelöillä koristautuminen voi olla yksi selviytymisstrategia huomiotaloudessa. Kim Kardashian on esimerkki henkilöstä, joka käyttää taitavasti vaatteita ja detaljeja sosiaalisen median viestinnässään. Hän on tehnyt tutuksi peplumin, yhden röyhelötyypin, ja sittemmin vyötärön ja lantion välistä kaarta korostavasta röyhelöstä on tullut globaalisti muodikas.

Tämän tekstin inspiraationa on röyhelöä ohimennen käsitellyt keskusteluhetki 4. kerroksen kahvihuoneessa. Laajempi tausta nousee siitä, että monelle vaatetussuunnittelijalle onnenpotkun alalle ovat antaneet taide- ja taitoaineiden opettajat, joita minun kouluvuosiinani kutsuttiin piirustuksenopettajiksi ja käsityönopettajiksi. Siinä missä käsityönopettajat opastivat röyhelöiden teko- ja käyttötapojen salaisuuksiin, piirustuksen opettajat avasivat näkemään niiden estetiikkaa ja visuaalisia merkitysulottuvuuksia. Taide- ja taitoaineiden opettajat tekevät tärkeää työtä tunnistaessaan kykyjä ja lahjakkuuksia ja kannustaessaan heitä kohti unelmia.

Siitä nousee röyhelön neljäs tehtävä: silkan ilon, riemun ja nautinnon tuottaminen. Tänä vuonna, juhlavuonna, röyhelöt ovat erityisen must! Muotinäytöslavoilla on muutaman vuoden ajan nähty tutkielmia siitä, miten röyhelöillä voi kaunistaa ja kehystää, korostaa ja kohottaa sekä peittää ja paljastaa. Sen lisäksi, että röyhelöt ovat antaneet inspiraatiota muotisuunnittelijoille ja sisustajille, ne ovat antaneet sitä myös kondiittoreille.

Kuva 1. Röyhelöitä hangella. Kuva: Ana Nuutinen, 2020.

Mirkku MoniNaisen muotokuva – luonnostelua laatusanoin

SEIJA ULKUNIEMI

Ajattelen Mirjaa, jonka olen ensi kertaa kohdannut lähes neljäkymmentä vuotta sitten Oulussa opiskellessamme luokanopettajiksi. Hän on minulle ”Mirkku”. Huomaan, etten osaa poroerotella hänen elämäänsä työ- ja yksityiselämäksi. Kun annan muistikuville tilaa, näen mielessäni lukuisia toisiinsa kietoutuneita säikeitä. Kaikki ovat osa samaa värikkästä elämänpirttaa. Niistä syntyy elonkudelma, lähes täydellinen.

Kirjaan ylös mieleeni juolahtavia sanoja. Syntyy ”Mirkun muotokuva laatusanoina”.

MONIPUOLINEN (luokanopettaja, KuvO, TaT, professori, dosentti, opettaja-tutkija-taiteilija jne.)

INTOHIMOINEN (”on rakkautta ilmassa” niin ihmissuhteissa kuin suhteessa työhön)

ROHKEA (tarttuu haasteisiin, uskaltautuu uusille joskus tuntemattomillekin vesille)

JAKSAVA (vaikka haasteita on elämän eri kentillä, pää pysyy pinnalla ja pystyssä)

ASIAALLINEN (puhuu ja kirjoittaa kohderyhmäänsä sopivalla, siihen vaikuttavalla tavalla)

HOIVAAVA (huolehtii lapsistaan, lastenlapsistaan, vanhemmistaan, ”kummittelee”)

ITSENÄINEN (pitää oman päänsä, valitsee oman tiensä määrätietoisesti)

LAPPILAISTUNUT (sydämellään ovat Kittilän Köngäs, kalastus, talvi, vaeltelu, saamelaisasiat)

TEHOKAS (aina monta rautaa tulessa, projekteja ja hankkeita pukka ja jälkeä syntyy)

URAAUURTAVA (performatiivisuuden ja YTY:n kehittäjä, pohjoisen puolesta toimija)

NAISELLINEN (suuret läpinäkevät silmät, viehkeä olemus ~ M.Pfeiffer, eikä tässä vielä kaikki...)

ESIINTYMISTAITOINEN (silitys- ja paperipinojen pudottelu -performanssit (!), mediajulkisuus)

NAISVOIMAINEN (suurten tunteiden jakaminen pienin naiskeskisin kuiskauksin voimaannuttaa)

Kuva 1. *Lähes täydellinen.* 2021. Digitaalinen valokuva, 30 cm x 30 cm. Seija Ulkuniemi, 2021.

A photograph of a winter landscape. The scene is dominated by numerous evergreen trees, likely spruce or fir, heavily laden with snow. The trees are densely packed, creating a textured, white forest. In the background, a thin line of trees stretches across the horizon. The sky is overcast with soft, grey clouds, and a bright sun is visible in the upper left corner, partially obscured by the clouds, casting a gentle light over the scene. The overall color palette is cool, with various shades of blue, white, and grey.

Arktisen äärellä

Arktisen taideaktivismiin juuria etsimässä

TUIJA HAUTALA-HIRVIOJA

Haluan taidehistoriallisen *Arktisen taideaktivismiin juuria etsimässä* -takauman myötä onnitella lämpimästi professori Mirja Hiltusta, nykytaiteen aktivistia, pohjoisen yhteisöllisyyden puolestapuhujaa ja taidekasvattajaa hänen 60-vuotispäivänään sekä toivottaa hänelle lukuisia arktisen esteettisen dialogin ja yhteisötaiteen täyttämiä vuosia.

PIONEERIKUVAAJAN SAAMELAISAIHEISTA ”SAAMELAISRENESSANSIIN”

Ensimmäinen napapiirin pohjoispuolelle syntynyt ja ammatillisen taidekoulutuksen suorittanut Juho Kustaa Kyyhkynen (1875–1909) halusi taiteensa kautta tutustuttaa suomalaiset arktiseen luontoon ja tuoda saamelaiset osaksi suomalaiskansallista identiteettiä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Innokkaana luonnossa liikkujana Kyyhkynen arvosti saamelaiskulttuuri, vaikka hänen oma identiteettinsä liittyi lappilaiseen talonpoikaiseen uudisraivaajakulttuuriin. (Hautala-Hirvioja, 2009a, s. 251–257.) Arktisen alueen valaistusolosuhteet, vaihtuvat vuodenaajat, maiseman avaruus ja voimakkaat värit saivat hänet uskollisen kuvaajan. Kirjailija ja taiteilija H.Ahtelan (1970, s. 58) mukaan Kyyhkynen: ”vaistosi räme- ja muissa maisemissaan usein jotain Lapin sisimmästä, mutta arvostelun mukaan liiat ruskot toivat hänen töihinsä halpaa romantiikkaa ja sentimentaalisuutta.”

Kyyhkynen sai ”Lapin leivän isältä”, Kemi-yhtiön pitkäaikaiselta metsäpäälliköltä Hugo Richard Sandbergilta valkoisen ajoporon, valjaat ja ahkion (Hautala-Hirvioja, 1993, s. 116.) Taiteilijan olikin helppo matkata Kemijärveltä saamelaisalueelle Sodankylään ja aina Inariin saakka jäätyneitä jokia ja soita myöten. Euroopassa kaivattiin turmelumatonta, länsimaisesta kulttuurista vapaata ja aitoa kansaa, mikä sai Paul Gauguinin muuttamaan Tahitille. Vastaavasti suomalaistaiteilijat etsivät aitoa suomalaista kansantyyppiä Karjalan laulumailta (Hautala-Hirvioja, 2012, s. 247). Kyyhkyselle saamelaiset

Kuva 1. Juho Kustaa Kyyhkynen: *Pororaito*, 1902, öljy, 65 cm x 172,5 cm, Rovaniemen kaupungin kokoelma, Rovaniemen taidemuseo.
Kuva: Arto Liiti.

olivat aito pohjoinen kansa ja heidän arktiseen luontoon sopeutunutta elämäntapaansa hän halusi tuoda esille. (Hautala-Hirvioja, 2009b, s. 43.)

Jos Lapin kaamoksen värikkäät taivaat olivat liian räikeitä taidekriitikoille, niin luonnossa liikkuvat saamelaiset suorastaan pilasivat esteettisen kokemuksen, Gustaf Strengelein (Hufvudstadsbladet 2.11.1908) mukaan he ”vaikuttivat niin vierailta, että taidenautinto häiriintyy”. Saamelaiset asuivat kaukana, heidän elinkeinonsa: kalastus, metsästys ja nomadinen poronhoito tuntuivat kehittymättömiltä ja kulttuurikin vieraalta. Kyyhkynsen varhainen, tapaturmainen kuolema keskeytti hänen pyrkimyksensä. Ajankohtakaan ei ollut sopiva, olihan kirjailija ja lehtori Zachris (Zacharias tai Sakari) Topelius erottanut saamelaiset, romanit ja juutalaiset Suomen kansasta, koska heillä oli hänen mukaansa täysin oma kulttuurinsa ja historiansa (Hautala-Hirvioja, 2009a, s. 267). *Maamme kirjassa* (1876) Topelius esitteli saamelaiset nöyrinä, onnellisina ja osaansa tyytyvinä varreltaan lyhytkasvuisina, matalaotsaisina, pönkkäposkisina ja pienisilmäisinä. Myöhemmin hän kiisti saamelaisten ja suomelaisten sukulaisuuden *Suomi 19:nneellä vuosisadalla* -teoksessa. (Hautala-Hirvioja, 1999, s. 40.) Siinä Topelius (1898, s. 56) kirjoitti: ”He nimittävät itseään saamelaisiksi ja lukevat itsensä suomelaisten sukulaisiksi, jota sukulaisuutta suomalaiset eivät tahdo omaksua ja joka onkin sangen kaukainen. Lappalainen ei ole suomalaisen velipuoli, tuskin orpanakaan [serkkukaan].”

Saamelaiset eivät soveltuneet osaksi suomalaisuutta, jota rakennettiin suomenkielisen talonpoikaiskulttuurin, kansallisromantiikan ja Kalevala-myytin varaan. Itsenäisty-

Kuva 2. Elsa Montell:
Lokan allas, 1968, ryijy,
180 cm x 320 cm.
Yksityisomistus.
Kuva: Mervi Autti.

misen, sisällissodan ja sitä seuranneiden sisä- ja ulkopoliittisesti vaikeina aikoina 1920- ja 1930-luvulla Suomi paikannettiin länsimaisten teollisuusmaiden joukkoon. Lapin matkailu ja kiinnostus aluetta kohtaan kasvoi Petsamon Suomeen liittämissä jälkeen. Saamelaiset poroineen saivat toimivia maisemamaalauksissa objekteina, usein tunturi-maiseman syvyyksivaikutelman tehostajina. (Hautala-Hirvioja, 2013, s. 491–500.) Jälleenrakennuskauden päätyttyä 1960-luvulla saamelaiset alkoivat vaatia oikeuksiaan ja tulla kuulluiksi. Taustalla olivat kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin ja maailmalaajuinen vähemmistöjen herääminen vaatimaan oikeuksiaan. Saamelaisen kulttuurin professori Veli-Pekka Lehtola (2015, s. 114) kuvasi tilannetta: ”Ominaista 1970-luvun liikehdinnälle oli saamelaiskulttuurin läpimurto laajalla rintamalla kuten politiikassa, tiedotusvälineissä, kulttuurissa ja yhdistystoiminnassa. Olenainen oli taiteen, ennen kaikkea kirjallisuuden ja musiikin osuus, virinnessä `saamelaisrenessanssissa`, kuten sitä on nimetty”. 2000-luvun saamelaistaide on moniäänistä, ja taiteilijat käsittelevät teoksissaan kieleen, kulttuuriin, elinkeinoihin ja luonnonsuojeluun liittyviä aiheita.

Yhteisöllisyys jälleenrakennuskauden voimavarana ja osana nykypäivän hyvinvointia

Lapin sodan jälkeen maakunta oli raunioina ja alkoi uskomaton jälleenrakentaminen. Kansallinen oman arvon tunto oli kokenut vakavan iskun, evakko- ja sotakokemuksia oli

vaikea käsitellä. Ponnistuksessa tarvittiin naapuriapua, talkoohenkeä ja yhteisöllisyyttä. Lappilaiset kirjailijat ja taiteilijat huomasivat, ettei pelkkä aineellinen jälleenrakentaminen riittänyt vaan tarvittiin myös henkistä, kulttuurista jälleen rakentamista. Monet yhdistykset oli jouduttu lakkauttamaan, ja tilalle tarvittiin uutta poliittisesti neutraalia toimintaa. Kulttuuri, taide ja urheilu tarjosivat viitekehysten ihmisten kaipaamalle yhteisölliselle toiminnalle. (Hautala-Hirvioja, 2019a.)

Joukko kulttuurista kiinnostuneita henkilöitä perusti marraskuun lopulla 1947 Rovaniemellä perustamaan uuden yhdistyksen, jonka tavoitteena oli ”tukea ja kehittää jäsenistönsä taiteellisia pyrkimyksiä sekä vaalia sivistysrientoja Lapin läänin väestön keskuudessa” (Sit. Hautala-Hirvioja, 2017, s. 19). Yhdistys otti nimekseen Lapin Taideseura Seitapiiri ry ja järjesti ensimmäisen kirjallisen matinean sekä muutaman päivän kuluttua yli 40 teosta sisältävän taidenäyttelyn. Vuonna 1948 Seitapiiri alkoi järjestää Lapin kulttuuriviikkoja, jotka sisälsivät kirjallisuusmatinean ja taidenäyttelyn ohella musiikki- ja teatteriesityksiä. Viikot järjestettiin vuosittain alkutalvesta loka-marraskuussa aina vuoteen 1967 asti. (Hautala-Hirvioja, 2017, s. 23–25.) Seitapiirin järjestämät tapahtumat tarjosivat monipuolista henkistä virikettä sotien jälkeiseen aikaan. Ne loivat yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen; samalla laaja-alainen kulttuuritoiminta auttoi luovuteltuilta alueilta muuttaneiden ja jälleenrakennustyön takia Lappiin tulleiden uusia asukkaiden sopeutumisessa (Hautala-Hirvioja, 2019a).

Jälleenrakennuskaudella ei tunnettu termiä yhteisötaide, jonka periaatteena on taiteen tekeminen yhteisön ehdoilla, yhteisön jäsenten kanssa ja heitä varten. Seitapiirin toiminnan tavoitteet olivat samansuuntaiset kuin sosiokulttuurisesta innostamisesta. (Ks. Hiltunen, 2009.) 1990-luvun puolivälistä alkaen kuvataidekasvatuksen professorit Mirja Hiltunen ja Timo Jokela ovat kehittäneet yhteisö- ja ympäristötaidetta (YTY) osaksi Lapin yliopiston kuvataidekasvattajien koulutusta. Myös TaT, yliopistolehtori Marja Huhmarniemi on osallistunut YTY-toimintoihin, joiden pääpaino on 2010-luvulla ollut nuorten hyvinvoinnin tukemisen toimintamalleissa, ikäihmisten taidetoimintojen kehittämisessä, kotoutumisen menetelmissä ja soveltavan taiteen alan määrittelyssä. (Huhmarniemi & Hiltunen, 2018.)

LIIKEHDINTÄÄ IHMISEN, LUONNON JA RAUHAN PUOLESTA

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja maailman politiikassa tapahtui 1960-luvulla ja vielä 1970-luvun alussa paljon muutoksia. Toimiessaan Suomen Kuvalehden maaseutukirjeen vaihtajana 1960-luvulla valokuvaaja Matti Saanio (1925–2006) raportoi Lapin yhteiskun-

nallista muutoksista ja niiden vaikutuksista asukkaisiin. TaT, tutkija ja valokuvaaja Mervi Löfgrenin (2014, s. 370) mukaan: ”Lähes kaikki Matti Saanion Lappia koskevat artikkelit kiinnittyvät pohjoisen luontoon ja luonnossa ja sen armoilla toimivaan ihmiseen. Hän puolusti syrjäseuduilla asuvien oikeutta elää kotikonnuillaan, omassa hiljaisuudessaan, omassa luonnonrauhassaan – mikäli se sellaista heidän elämässään oli.”

Toisen maailmansodan jälkeiset muutokset aiheuttivat yhteiskunnan arvoihin kohdistuvaa kritiikkiä ja uudistusvaateita. Kansainvälisyys ja moniarvoisuus lisääntyivät, mikä sai taiteilijat pohtimaan yksilön asemaa, oikeuksia, identiteettiä ja niiden suhdetta menneeseen mutta myös ympäröivään maailmaan. (Arminen, 2009, s. 87, 95). Lappilaiset kirjailijat Annikki Kariniemi (1913–1984) ja Timo K. Mukka (1944–1973) nostivat kirjoissaan esille pohjoisen ihmisen arjen, hänen seksuaalisuutensa, vapauden kaipuunsa sekä arktisen luonnon ja sen haavoittuvuuden (Tuominen, 2013, s. 111–113; Lahtinen, 2013, s. 9–14). Näitä ympäristön kontrolloimia läheisyyden ja seksuaalisuuden tarpeita Reidar Särestöniemi (1925–1981) kuvasi taiteessaan. Hänen homoseksuaalisuutensa ei ollut julkinen asia, mutta läheiset ja ystävät tiesivät hänen suuntautuneisuutensa (Hautala-Hirvioja, 2011, s. 56).

Vaikka homoseksuaalisuus näkyi jo kansainvälisessä taide- ja viihdemaailmassa, niin Suomessa se oli kriminaliositu vuoteen 1971 ja luokiteltiin sairaudeksi vuoteen 1981 asti. Seksuaalinen vapautuminen tulkittiin meillä kuuluvan vain miesten ja naisten välisiin heterosuhteisiin. (Sarantola-Weiss, 2008, s. 53–55.) Vuonna 1967 Särestöniemi tutustui runoilijaan ja kääntäjään Yrjö Kaijärveen (1896–1971), minkä jälkeen syyleivät karhut, viiksekkäät ilvekset ja hylkeet tulivat hänen maalauksiinsa. Eläinmaailman kautta Särestöniemi kykeni esittelemään rakkauttaan ja läheisyyden kaipuutaan, mikä tarjosi samastumismahdollisuuden muille. Homoseksuaalisuuden dekriminialisoinnin jälkeen lähekkäin poseeraavat parrakkaat miehet alkoivat esiintyä hänen maalauksissaan. (Hautala-Hirvioja, 2019b, s. 104–105.)

Särestöniemi ja tekstiilitaiteilija Elsa Montell (1926–2019) sekä monet muut huomasivat sähkötuotannon, teollistumisen, tehostetun maa- ja metsätalouden vaikutukset luontoon. Särestöniemen kotitalo oli aikoinaan rakennettu kalaisan Ounasjoen rannalle. Lohet loppuivat Ounasjoesta vuonna 1951, vaelluskalat eivät nousseet enää Kemijoen Isohaaran voimalaitoksen rakentamisen (1948) jälkeen. Särestöniemen maalaus *Hän opettelee soittamaan punapilkkuisten kalojen balladia* (1969–70) kuvaa ikimuistoisen elinkeinon katoamisen aiheuttamaa surua. Myös Lapin soiden ojitukset metsien parannusmenetelmänä ja metsien tehohakkuut huolettivat häntä. (Salo & Hautala-Hirvioja, 2013, s. 25–26.)

Kuva 3. Reidar Särestöniemi: *Ounasjoen aallot*, 1975, öljy ja tempera, 135 cm x 150 cm. Särestöniemi-museo, Kittilä. Kuva: Arto Liiti.

Vuonna 1967 valmistui Lokan tekoallas Luurojoen ja Porttipahta 1970 Kitisen yläjuoksulle. Lokan altaan alle jäivät Suomen suurin suo, Posoaapa (noin 30 000 hehtaaria) sekä Lapin kylät Korvanen, Riesto ja Mutenia. Niiden alle jäivät hillasuot, metsästysmaat ja tammukkapurot; poronhoito loppui ja jokimaisema muuttui järvalueeksi. Tekoaltaiden olemus ja merkitys paljastui koko laajuudessaan vasta, kun ne täytettiin vuosina 1968–1973. (Salo & Hautala-Hirvioja, 2013, s. 27.) Elsa Montellin suuri ryijy *Lokan allas* (1968) ottaa kantaa Lokan tekoaltaan rakentamista vastaan. Ryijypohja on kuin Lokan alueen karttalehti syvyyssäyrineen, jossa valtavan kokoinen hirviösusi on niellyt sisälleen Luurojoen. Pohjoismaisessa mytologiassa on iso, maailman tuhon aiheuttanut Fenrir-susi. (Tuovinen, 2013, s. 188–192.) Se on voinut olla luontoa tuhoavan ja teknistä edistystä edustavan suden esikuva. Särestöniemi maalasi 1970-luvulla kolme teosta: *Lapinkylä jää tekojärven alle* (1973), *Ekologinen hätä* (1975) ja *Posoaapa* (1977) menetetyn alueen ja elämäntävän muistoksi (Salo & Hautala-Hirvioja, 2013, s. 27).

Ounasjoki on ainut Kemijoen isompi sivujoki, jota ei ole valjastettu sähköntuotantoon. 1950-luvulta lähtien siihen on suunniteltu rakennettavan kymmenkunta voimalaitosta ja kaksi tekoallasta. (Aikio & Aikio, 2005, s. 116.) Särestöniemelle ja muillekin jokivarren asukkaille vapaana virtaava Ounasjoki oli tärkeä. 1970-luvun alussa keskustelu joen rakentamisesta aktivoitui ja Särestöniemi aloitti *Luonnonsuojelu*-teossarjan, johon kuuluvat mm. seuraavat maalaukset: *Ounasjoen patoamattomat kosket* (1974), *Ounasjoen aallot ovat yöauringon maassa* (1974), *Ounasjoen aallot* (1975) ja *Maa on niin kaunis* (1975). Hän halusi vaikuttaa maalauksillaan mutta osallistui myös valjastamista vastustavan Ounasjokitoimikunnan perustamiskokoukseen vuonna 1978. Vapaa Ounasjoki -soutu oli kesällä 1981 muutama kuukausi taiteilijan kuoleman jälkeen, ja vuonna 1983 Ounasjoen suojelulaki hyväksyttiin. (Aikio & Aikio, 2005, s. 116.) Särestöniemen luonnon suojelu ei rajoittunut pelkästään Lappiin. Kuultuaan Kanadan luonnonsuojelijoilta grönlanninhylkeiden joukkoteurastuksesta Newfoundlandin rannikolla hän purki tuntonsa maalauksessa *Eromme jälkeen ei tule koskaan kevättä heille* (1975). Ilmastonmuutoksen ja jatkuvan kasvun aikana olisi hyvä muistaa Reidar Särestöniemen viimeiseksi näyttelyksi jääneen Tokion näyttelyluettelon (1980) sanat: ” On aika herätä. On todella aika herätä ja antaa suuren luonnon elää loukkaamattomana. Olen taiteilija” (Sit. Aalto, 1980, s. 9. Sitaatin suomennos Tuija Hautala-Hirvioja).

Lähteet

- Aalto, E. (1980) *Arctic World by Reidar Särestöniemi -Exhibition*. Finrando Taishikan.
- Aikio, M. & Aikio, M. (2005) *Särestö. Taiteilijan koti*. Minerva.
- Arminen, E. (2009). *Keskeltä melua ja ääntä. Timo K. Mukan myöhäistuotanto ja niiden suhde 1960-luvun yhteiskunnallis-kulttuuriseen keskusteluun*. SKS.
- H.Ahtela (1970). *Kauneutta tavoittamassa*. Karisto. [Kirja on julkaistu postuumina H.Ahtelan alias Einar Reuterin (1881–1968) kuoleman jälkeen.]
- Hautala-Hirvioja, T. (1993). *Juho Kustaa Kyyhkynen (1875–1909) Lapin luonnon ja ihmisen kuvaaja*. Pohjoinen.
- Hautala-Hirvioja, T. (1999). *Lappi-kuvan muotoutuminen suomalaisessa kuvataiteessa ennen toista maailmansotaa*. Jyväskylän yliopisto.
- Hautala-Hirvioja, T. (2009a). Juho Kustaa Kyyhkynen: the pioneer as a portrayer of the Sámi people and of the Lappish nature. Teoksessa K. Andersson (toim.), *L'Image du Sápmi* (s. 250–270). Örebro University.
- Hautala-Hirvioja, T. (2009b). Juho Kyyhkynen. Teoksessa H. Paunu (toim.), *Eino Valtoisen kokoelma* (s. 41–43). Rauman taidemuseo.
- Hautala-Hirvioja, T. (2011). ”Lapin Faarao” Reidar Särestöniemi ja julkisuuden monet roolit. Teoksessa J. Siukonen (toim.), *Kuvia pohjoisen tasavallasta. Mukka, Särestöniemi ja Palsa* (s. 45–85). Lapin yliopistokustannus.
- Hautala-Hirvioja, T. (2012). Lappalaisia nuotiolla – saamelaiset suomalaisten taiteilijoiden kuvaamina 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Teoksessa O. Pekonen ja J. Sirén (toim.), *Lapin tuhat tarinaa. Anto Leikolan juhla kirja* (s. 241–252). Mäntykustannus.
- Hautala-Hirvioja, T. (2013) Finnish art depictions of the Sámi people at the beginning of the 20th century. Teoksessa K. Andersson (toim.), *L'Image du Sápmi III* (s. 488–505). Örebro University.
- Hautala-Hirvioja, T. (2017). *Uuteen aamuun. Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa*. Rovaniemen taidemuseo.
- Hautala-Hirvioja, T. (2019a). The role and significance of art and culture in the reconstruction of Lapland in the 1940s and the 1950s. *Around the Camp Fire – Reliance and Intelligence. Cumulus Conference Proceedings Rovaniemi 2019* (s. 38–47). <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=be1107b9-781e-40dd-b88b-d6364b8cc528>
- Hautala-Hirvioja, T. (2019b). Reidar Särestöniemi: Life in Lapland and inspiration from Arctic and Northern nature. Teoksessa M. Mäkikalli, Y. Holt ja T. Hautala-Hirvioja (toim.), *North as a meaning in design and art* (s. 94–108). Lapland University Press.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisessa ympäristössä*. Väitöskirja. Lapin yliopistokustannus.
- Huhmarniemi, M. ja Hiltunen, M. (2018). YTYä esi- ja alkuopetukseen – toimintamalleja ympäristö- ja yhteisötaiteeseen. Teoksessa S. Rusanen, M. Kuusela, K. Rintakorpi ja K. Torkki (toim.), *Mun kuvista kulttuuriin: kuvataidetta esi- ja alkuopetukseen* (s. 109–130). Helsinki: Lasten keskus. https://www.researchgate.net/publication/329389293_YTYa_esi-_ja_alkuopetukseen.
- Lahtinen, T. (2013). *Maan höyryävässä sylissä. Luonto, ihminen ja yhteiskunta Timo K. Mukan tuotannossa*. WSOY.
- Lehtola, V-P. (2015). *Saamelaiset. Historia, yhteiskunta, taide*. Puntsi.
- Löfgren, M. (2014). Maan hiljaiset Lapin rauhassa – ja metelissä. Lapin syrjäseutujen ihmisiä Matti Saanon reportaaseissa 1950–1960-luvuilla. Teoksessa M. Kaartinen (toim.), *Hiljaisuuden kulttuurihistoria* (s. 351–374). Turun yliopisto.
- Salo, E. ja Hautala-Hirvioja, T. (2013). Ihmisen ja luonnon puolestapuhuja. Teoksessa T. Hautala-Hirvioja, R. Kuusikko ja S. Ylimartimo (toim.), *Harvoin lempeä tuuli puhalttaa arktisille jängille* (s. 25–33). Lapin yliopistokustannus.

- Sarantola-Weiss, M. (2008). *Reilusti ruskeaa. 1970-luvun arki*. WSOY.
- Strengell, G. (1908). Kyyhynen's utstaällning. *Hufvudstadsbladet* 2.11.1908.
- Topelius, Z., Estlander, C.G., Lindelöf, L., Mechelin, L. ja Rein, Th. (1898). *Suomi 19:nmellä vuosisadalla*. Edlund.
- Tuominen, Marja L. (2013) *Mie elän tätä Lappia – kirjailija Annikki Kariniemen luontosuhde*. Lapin yliopistokustannus.
- Tuovinen, H. (2013). Sisältäpäin nähtyä. Elsa Montellin *Lo-kan allas* – ryijy. Teoksessa M. Autti ja P. Rantala (toim.), *Tavallisen epätavallisia naisia* (s.181–197). Lapin yliopistokustannus.

Kohtaamisia Lapissa Matti Saanion ja Marja Vuorelaisen elämänpoluilla

MERVI LÖFGREN AUTTI

Kun ajattelen Lapin talvea, ajattelen lapinkuvaajia, valokuvaaja Matti Saaniota (1925–2006) ja valokuvaaja Marja Vuorelaista (1911–1990). Tässä esseessä kerron heidän suhtautumisestaan yhteisöihin, joita he kuvasivat, ja jonkin verran myös itsestäni.¹ Puhutelen Mattia ja Marjaa väliin etunimillä, olenhan toisen heistä kohdannut ja toiseenkin olisi ollut mahdollisuus.

Ensimmäinen todellinen kosketukseni Matti Saanioon tapahtui hänen valokuvien-
sa kautta kirjassaan *Missä Golfvirta jäätyy* (1972). Tämä kirja oli ensimmäinen valoku-
vakirjaostokseni 1970-luvun loppupuolella, kun olin aloittanut valokuvauksen opinnot
Lahdessa. Mie olin 18-vuotias, ihailin Saanion mustavalkoisia kuvia, pohjoista niissä,
ikävöin Lappiin, kotiseudulle ja Pohjois-Norjaan, jossa olin ollut kalatehtailla. Jotain rea-
lismiakin nuoren ihmisen mielessä sentään oli!

Valokuvauksen opintoihin kuului ammattivalokuvaajan haastattelu. Arkana menin
Oikaraiseen, upeaan hirsitaloon, kulttuurikotiin, jossa Matti Saanio ja hänen vaimonsa
Elsa Montell-Saanio asuivat. Hämyisä pirtti, kirjahylly täynnä kirjoja lattiasta kattoon,
vanha ystävällinen mies, jota jännitin. Vuosikymmenet ja monet muutot saivat aikaan
sen, että tästä haastattelusta ei ole jäljellä muuta kuin muistikuvat. Aarre on menetetty.

Valokuvaajan koulutus kesti kolme vuotta, ja muutin Lahdesta takaisin Rovaniemel-
le, valokuvaajana. Kesätyöt *Lapin Kansan* valokuvaajana avasivat lappikuvaani ja mo-
ninainen maakunta tuli tutummaksi: olin aina valmis lähtemään tekemään repparia –

1 Matti Saaniota käsittelevät kohdat perustuvat suurelta osin kirjoittamiini artikkelei-
hin ”Maan hiljaiset Lapin rauhassa – ja metelissä. Lapin syrjäseutujen ihmisiä Matti
Saanion reportaaseissa 1950–1960-luvuilla” (Löfgren, 2015) sekä ”Menneisyyden ja
tulevaisuuden rajakohdassa”. A.E. Järvisen ja Matti Saanion suhde luontoon” (Löfgren,
2018). Tämän artikkelin valokuvien kuvankäsittely Jukka Suvilehto.

mitä kauemmas sen parempi. Periaatteessa olisin voinut tavata myös Marja Vuorelaisen, mutta en tiennyt hänestä ennen kuin 1990-luvulla, kun hänen valokuvistaan koottu kirja *Lapin kuvat* (1990) ilmestyi. Omasta kokemuksestani valokuvaajana ja rakkaudesta Lappiin kumpuaa myös innostukseni tutkia pohjoisessa asuneita valokuvaajia.

MATTI SAANIO MAAILMASSA

Matti Saanio oli junantuoma, Turussa syntynyt, mutta Helsingistä hän Lappiin 25-vuotiaana tuli. Hän muutti vuonna 1950 lähelle Rovaniemeä, vuolaan Kemijoen rannalle Oikaraisen kylään vaimonsa Elsa Montell-Saanion kanssa. He olivat opiskelleet samaan aikaan Helsingissä Taideteollisuuskeskuskoulussa. Raskas sota oli ohi, mutta eivät sen jäljet. Pariskunta kunnosti ateljeekodin hävitykseltä säästyneeseen saunarakennukseen Elsan kotitalalla. Tämä aloitti raanuperinnettä uudistavana tekstiilitaiteilijana ja perusti Oikaraiseen Raanupirtin. Kemijoen rantamaiseman perinnejäljöö hirsirakennuksineen ja sen taidenäyttelyt houkuttelivat vuosikymmenien aikana kymmeniä tuhansia matkailijoita ja myös rovaniemeläisiä Raanupirtille. (Suomen valokuvataiteen museo; Tuovinen, 2013, s. 183).

Tuohon aikaan Matti maalasi. Hän oli opiskellut Helsingissä Vapaassa taidekoulussa, Taideteollisuuskeskuskoulun iltakoulussa ja koriste- ja lavastustaiteen linjalla monumentaalimaalausta ja grafiikkalinjalla. Saanion voimakkaita tummahenkisiä maalauksia oli esillä Rovaniemen taidemuseossa Tuija Hautala-Hirviojan kokoamassa näyttelyssä *Uuteen aamuun. Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa 2017–2018*. Matti Saanion taiteen tekemisen väline vaihtui kuitenkin kameraan 1950-luvun lopussa, ja hän aloitti lappilaisen elämän dokumentoinnin. Hän julkaisi valokuvateoksia ja oli muun muassa ensimmäinen valokuvauksen taiteilijaprofessori 1972–1978 sekä Valokuva-lehden päätoimittaja 1975–1984, sai kolme valokuvataiteen valtionpalkintoa ja Pro Finlandia -mitalin. (Hautala-Hirvioja ym., 2017, s. 101–105; Suomen valokuvataiteen museo.)

Vuonna 1963 Matti Saanio kirjoitti *Suomen Kuvalehdessä*:

Matkaajat seisovat kesällä ja talvella Inarin rannalla ja koettavat nähdä saarten yli järvelle, missä taivas ja järven pinta yhtyvät viivaksi. Mitä on tuon viivan takana? Asuuko siellä kukaan.

Kyllä siellä asui, ”kaukana hiljaisuudessa”. Saanio kuvasi paljon Lapin syrjäseuduilla, jotka voivat ulkopuoliselle näyttäytyä mystisinä alueina vailla ihmisiä ja vailla menneisyyttä, ikään kuin historiattomina, räaseikköinä. Ei omakaan ymmärrykseni esimerkiksi Inarin erämaisista alueista ja sen rikkaasta menneisyydestä ollut järin suuri, kun nuorena Lappissa liikuin. (Saanio, SKL 47/1963; ks. Löfgren, 2015, s. 369).

Mittakaavan luonnon ihmeellisyydelle antoi ihmisen jälki, on Saanio haastattelussa 9.11.1984 todennut. ”Vaikka olen Lapin ja Norjan erämaissa kulkenut paljon, en ole vielä kohdannut paikkaa, jossa ihminen ei olisi käynyt”. Matti Saanion elämää hahmottaessani ajattelin, että hän etsi sen syrjässä asuvan ihmisen, mitä kauempana sen parempi. Niin, kauempana mistä? ”Maailman laitahan” on Lapin syrjäseudulta katsoen jossain muualla kuin siellä, missä he itse asuivat.

Matti löysi itsekin Inarilta, Nellimin Paksuvuonosta, erämaisen mökkipaikan. Nyt hän itse oli lähempänä: ”Mun oli pakko kulkea ihmisten mukana ja hommata, kuulla ja nähdä asioita.” Hän kertoi näpsivänsä valokuvia työtätekevistä ihmisistä. He olivat pie-nviljelijöitä, poromiehiä, savottajätkiä, naisia ja lapsia – jotka monesti elivät kaukana lappilaisistakin keskuksista. (Löfgren, 2015, s. 354–355; Saanio, haastattelu 9.11.1984.)

LUOVAA DOKUMENTTIVALOKUVAUSTA

Valokuvaajana Matti Saanio identifioi itsensä taiteilijaksi. Hän oli luova dokumentaristi, edelläkävijä. Vielä 1950- ja 1960-luvuilla valokuvaus oli marginaalinen taiteen alue esimerkiksi maalaamiseen tai kirjoittamiseen verrattuna. (*Matti Saanio – Yhteinen elämä*, 2008, 186.) Lahdessakin omissa valokuvauksen opinnoissani tuli monesti esiin vakava kysymys voiko valokuvaus olla taidetta.

2010-luvulla palasin Saanion valokuviin ja teksteihin uudelleen, tutkimusmielessä: minua kiinnosti taiteilijoiden yhteiskunnallinen vaikuttaminen jälleenrakennusaikana. Saanio oli kuvannut ja kirjoittanut 1950–1960-luvuilla *Suomen Kuvalehteen*, joka pyrki heijastamaan ”kotomaan koko kuvaa”. 1950-lukua ja 1960-luvun alkua voidaan pitää suomalaisen kuvajournalismin sankarikautena, ja Saanio kuului näihin ”sankareihin”. Hänen reportaasinsa, joihin hän kirjoitti myös tekstin, levisivät laajalle: *Suomen Kuvalehden* levikki oli yli satatuhatta. (Koski, 1999, s. 19; Malmberg, 1991, s. 138, 156.)

Matti Saanio oli tarkkailija. *Suomen Kuvalehdessä* (51–52/1962) hän kuvaa joen jää-tymistä, kun ”Talvi syntyy joella”:

Joki on ensin tummunut ja on lopuksi aivan musta. Sellaisena se odottaa hiljaa, kunnes se yhtenä ainoana pakkasyönä saa rannoilleen valkeat pitsireunukset. Sil-loin, yhdellä iskulla, alkaa joella, sen rannoilla ja törmillä sekä ihmisten asumuk-sissa aivan toinen elämän rytmi.

Tämä hienosyinen kuvaus perinteisestä elämäntavasta oli todellisuutta Oikaraisen kyläs-sä 1960-luvulla ja sitä se on ainakin esteettisessä mielessä nykyisinkin (ks. Löfgren, 2018,

s. 299). Muutos joessa tapahtui, kun Kemijoelle alettiin rakentaa voimalaitoksia sodan jälkeen. *Suomen Kuvalehden* reportaasissa ”Kemijoen uusi evakkotaival” (33/1960) Matti Saanio otti kantaa voimalaitosrakentamisen seurauksiin:

On löydetty Lapista muunkin väristä kultaa kuin vihreää, ja keltaista. Vellovassa Kemijoessa piilevä voima on pannut ihmiset liikkeelle. Ovat heränneet teknilliset vaistot rinnan liikemiesvaistojen kanssa.

Voimalaitosten rakentamista perusteltiin koko yhteiskunnan kehittämisellä ja Lapin hyvinvoinnilla. Kemijoen 21 voimalaitoksen rakentamisen ja altaiden alle jääneiden maiden raivauksen työllistävää vaikutusta vuosikymmenten aikana ei käy kieltäminen – mutta toisaalta joen valjastaminen vei monilta elämisen ehdot. Näiden ihmisten puolelle Saanio asettui. (Esim. Alaniska, s. 2013; Löfgren, 2015, s. 368, 2018, s. 296.)

Rahalla voidaan korvata talo, maa tai kaivinkoneen alle joutunut vene, mutta ei elinkeinoa, jatkuvaa toimeentuloa eikä elämänrytmin särkymistä, kuin ei myöskään monen vuoden epävarmuutta (Saanio, SKL 33/1960).

Matti Saanio kirjoitti vastoin yleistä mielipidettä tuomalla esiin jokivartisten suuren epävarmuuden, näköalattomuuden, neuvottomuuden, irrallisuuden ja petetyksi tulemisen tunteen, kun omista perintömaista piti luopua ja lähteä uudelle evakkotaipaleelle (ks. Löfgren 2018, s. 297). Tilanne jatkuu, sillä nyt Kemijoki Oy suunnittelee Sierilän voimalaitosta Oikaraisen kylän kohdalle. Se uhkaa Kemijoen viimeistä luonnontilaista osuutta. (Ks. Kemijoki Oy; Suomen luonnonsuojeluliitto, Vapaa Kemijoki.) Jos Matti Saanio eläisi vielä, olen varma siitä, että hän vastustaisi Sierilän voimalaitoshanketta kuten myös Elsa Montell-Saanio. Kun Elsalle tärkeä ja läheinen luontoalue peittyi veden alle, ”maalasi” hän langoilla vaikuttavan tekstiilin, *Lokan allas* -ryijyn (1968). Teosta hallitsee suden hahmo, joka on sekä puristuksissa oleva uhattu eläin, että joen vedet nielaissut peto. (Tuovinen, 2013, s. 181, 195.)

Reportaaseissaan Matti Saanio ei uhriuttanut Lapin ihmisiä, vaikka olosuhteet välillä viskoivatkin siihen suuntaan. Monet hänen päähenkilönsä, syrjäseutujen ihmiset, elivät jälleenrakennuskauden moninkertaisessa murroksessa. Heidän elämässään saattoi vallita painajaismainen hiljaisuus, vaikeneminen, odottaminen, tottuminen, alistuminen ja toisaalta yrittäminen, suunta ja pakko tulevaisuuteen, vaikka hahmottomaankin. (Ks. Löfgren, 2015, s. 371.)

Kuva 1. Monille kemijokivartisille koitti lähtö "uudelle evakkotaipaleelle". Teräspalkit vyöryvät kulttuurimaiseman yli. Matti Saanio, SKL 33/1960. Kuva: Mervi Löfgren Autti, 2021.

MARJA VUORELAISEN "TODELLINEN LAPPI"

Kulttuurihistorian tutkijana on avartavaa ja elämänmakuista huomata, että menneisyydessä eläneet ihmiset, he joita tutkin, ovat tavanneet ja tunteneet toisensa. Matti Saanio ja Marja Vuorelainen elivät samaa aikakautta aktiiviaikanaan valokuvaajina 1950-luvulta lähtien. Saanio kirjoittaa ensimmäisestä kohtaamisesta Vuorelaisen kanssa teoksessa *Marja Vuorelainen Lapin kuvat* (1990):

Tapasin hänet ensimmäisen kerran 1951 Suomussalmen ainoassa autokorjaamossa. Hänellä on auto [Pontiac] ja Rolleiflex, minulla mp. [moottoripyörä] Succia ja vanha Super-Ikonta. Hän oli matkalla Norjaan ja minä olin maalaamassa kirkon seinää.

Myöhemmin Saanio (1988) toi julki Vuorelaista edelläkävijänä, yhtenä Suomen naisvalokuvaajista.

Tein itse valokuvaajan työtä noin 15 vuoden ajan Rovaniemellä. Muut lappilaiset naisvalokuvaajat kiinnostavat minua, ja myös tietynlainen tuttuus heissä on kiinnittänyt huomiotani. Tunnistan samoja tunnelmia, kylmyyden kosketusta ja kesäyön ikuista valoa sekä samoja piirteitä myös ennakkoluuloineen sukupuoltamme kohtaan. Olen perehtynyt valokuvaajina toimineisiin isotäteihini Lyyli ja Hanna Auttiin, joista tein väitöskirjani *Etsimessä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä* (2010). Olen myös pohtinut Hildur Larssonia ja Mia Greeniä, pohjoisen valokuvaajia hekin. Entäpä Marja Vuorelainen sitten, rajojen rikkoja, selviytyjä, mahtava nainen?

Matti Saanion tapaan Marja Vuorelainenkin, graafikko ja valokuvaaja, visuaalisuuden ammattilainen Helsingin aikakauslehtimaailmassa, suuntasi Lappiin. Omien sanojensa mukaan hän oli ollut ”kertakaikkiaan kyllästynyt” siihen ympäristöön jossa hän eli ja kaipasi muutosta ”elämänmenoon”. Marja oli käynyt työmatkoillaan pohjoisessa, jonka kutsu kävi niin voimakkaana, että hän vuonna 1952 muutti Rovaniemelle, Lapin porsutaan. Vuorelainen perusti *Valokuvaamo Roifoton*, missä tehtiin kaikkea valokuvauksen liittyvää. Apuna hänellä oli parhaimmillaan seitsemän kopistia, Mattikin mukana valokuvaushommissa. Viisi vuotta Marja kesti tätä ”mylläkkää” mukaan lukien kaiken maailman ”kissannaukkujaiset”, kunnes tuli uupumus. Roivofoto ja Rovaniemi saivat jäädä. (Saanio 1986; Roifoton mainoslehtinen, 1982; Suomen valokuvataiteen museo.)

Marja Vuorelainen muutti ”todelliseen Lappiin”, Enontekiön Hettaan (Roifoton mainoslehtinen, 1982). Sinne hän perusti kumppaninsa Elli Valkaman kanssa *Hetan Aitan*, kirja- ja kemikalikaupan. Pirkko Aro kirjoitti *Viuhka*-lehden jutussa ”Hetassa on hyvä elää” (1958): ”Löytyi toveri, Pohjanmaan lakeuksilla kasvanut ja Helsingin liikenteessä tarpeekseen töytäillyt tyttö, joka oli jo valmiiksi joutunut Hetan lumoihin, ja niin alettiin yksissä tuumin laatia olosijaa tähän pieneen kirkonkylään. – Kyllä täällä työtä riittää kahdelle, vakuuttivat tytöt [Marja ja Elli] toiveikkaina.”

Kyllä sitä leipääkin riitti. Hetan Aitasta löytyi hyvä valikoima kaunokirjallisuutta, kansankulttuuria, Lappia ja kalottialuetta käsittelevää kirjallisuutta. Siellä myytiin myös filmirullia ja suksivoiteita – ja kaikkea muuta sääskiöljystä hopeatöihin. Elsa Montell-Saanionkin värikkäät raanut olivat kaupan Hetan Aitan seinällä loistamassa. (Hetan Aitan mainoslehtinen; Saanio, 1988.) Etelän kontaktit toimivat, ja Vuorelainen teki myös valokuvaukskeikkoja eri lehtiin *Suomen Kuvalehdestä* lähtien. Hänen ottamansa valokuva julkaistiin muun muassa jutussa ”Näkevä kamera. Lehtivalokuvaajien parhaita” (SKL 1/1956). Kuvatekstissä kerrotaan:

Marja Vuorelainen on niitä harvoja naisia, jotka meidän maassamme ovat uskaltaneet lehtikuvaajan ammattiin. Pakkasesta ja kameran sulkiijan kangistumisesta huolimatta hän on saanut aikaan kuvan valkkoporosta, vilkkaasta ja levottomasta eläimestä.

Arvostus oli tässä tapauksessa kuitenkin puolinaista, koska selvästikin vaaka tai neliömäinen kuva oli harmillisesti rajattu pystykuvaksi. Teutaroivan valkkoporon pää katkeaa kurkun kohdalta.

Joihinkin *Suomen Kuvalehden* reportaaseihin Marja Vuorelainen kirjoitti tekstin itse, aivan kuten Saaniokin. Vuorelaisen ura lapinkuvaajana oli alkanut.

MARJAN RAKASTAVA KATSE

Lapin kuvat (1990) on ”tosi ja taiteellisesti täysipainoinen kuva vanhanlapin kadonneilta ajoilta” porosaamelaisten elämästä. ”Marja Vuorelainen oli suuri Lapin-kuvaaja.” Näin kirjan takakannessa esitellään Vuorelainen ja hänen valokuvansa, jotka jo 1990-luvulla kuuluivat kadonneeseen maailmaan. Kun kirjaan koottiin kuvia, ei Marja enää ollut voimissaan. Hän kuoli samana vuonna, kun kirja julkaistiin.

Minuun tekee vaikutuksen Vuorelaisen kommentti, kun hän kertoi tutustuneensa ”lappalaisiin” tarkemmin: ”Minusta alkoi tuntua siltä, että oli jotenkin epähienoa kuvata ja kertoa heidän elämästään.” Tästä suhtautumisesta Matti Saanio (1986) toteaa Vuorelaisesta kirjoittaessaan, että

kun tämä jäntevän kaunis nainen ilmestyi isoissa kumisaappaissa uittotyömaalle, tai kömpi kuuraisena poron pulkasta erämaatalon pimeässä pihassa ja astui pirttiin ovisuupenkille kuulolle, ei siinä mennyt kuin muutaman hiljaisen rupattelun hetket, kun hänet hyväksyttiin. Sain seurata myöhemmin tätä hänen hienovaraisista lähestymistapaansa, kun olimme yhteisillä kuvausmatkoilla.

Vuorelainen ei ollut mikään ”kameralla valloittaja”. Hänen ottamissaan kuvissa ei ole kyse saamelaisten toiseuttamisesta siinä mielessä, kun se alistavassa merkityksessä ymmärretään. (esim. Kaartinen, 2004.) Enemmänkin on kyse toiseuden purkamisesta; tämä mikäli alkuperäiskansan edustajat nähdään lähtökohtaisesti toisina.

Valokuvaaja minussa tunnistaa hänen kuvissaan voimakkaan läsnäolontunnon ja lämmön kuvattavia kohtaan, jonkinlaisen kameran edessä ja takana vallitsevan erityisen tasa-arvon. Saanion (*Kaleva* 6.6.1988) mukaan Marjan kuvakokoelma muodostaa syvän ja vahvan maailmankuvan. Se eroaa ”käypäläisreporttereiden” kuvista. Vuorelainen jakoi

Kuva 2. Lapin kuvat -kirjan kannessa on Vuorelaisen kuvaama Inga Juuso, Näkkäläjärven tunnetun Tuomaan-Antin eli Vilkunan tytär Vilgon Inga. Hän heittää verkot kuivatusriu'ulle, verkko-
ululle. Kuva: Mervi Löfgren Autti, 2021.

kohtaloita kuvattaviensa kanssa, hän kävi perheissä uudelleen ja uudelleen, vei lapsia sairaalaan, hoiti vanhuksia ja asuntoasioita. Hänen kuvissaan korostuvat paikallisuus ja läheisyys, totesi Suomen valokuvataiteen museon erikoistutkija Jukka Kukkonen haastattelussa (13.7.2019). Marjalla oli rakastava katse, kun hän otti valokuvia eritoten lapsista ja naisista arkisissa askareissaan ja toimissaan.

Mitä tulee sommitteluun, hetken valintaan, tekniseen tarkkuuteen ja moitteettomuuteen ovat hänen ottamansa valokuvat väliin loistavaa ammattityötä. Vuorelaisen saamelaiskuvista ja metsätyöhön liittyvistä kuvista on tehty valokuvanäyttelyitä 1987, 1988, 1989, 1990, 1992, 1999, joista Suomen valokuvataiteen museon tuottama näyttely *Marja Vuorelainen – kuvia Pohjois-Suomesta 1950–60-luvuilta* tehtiin ensi sijassa Ranskaan. (Suomen valokuvataiteen museo.) Vuorelainen lahjoitti materiaalinsa Johhti Sämpelaččat ry:lle, ja niitä säilytetään Lapin maakuntamuseossa (noin 4000 negatiivia,

noin 700 diaa, valokuvia, lehtileikkeitä ja niin edelleen. lähes 2000 kpl). Tätä kirjoittaesani valokuvamateriaalin digitointiprosessi on menossa. Osa Vuorelaisen negatiiveista on Suomen valokuvataiteen museossa.

ELÄÄ SITÄ MITÄ KUVAA

Onko Marja Vuorelainen valokuvauksen kaanonissa? Eittämättä kyllä, jos ottaa esiin hänen *Lapin kuvat* -kirjansa ja lukuisat hänen aineistostaan tehdyt valokuvanäyttelyt. Toisaalta hän on jäänyt tuntemattomaksi. Kollegojakaan ei ”ylhäältä” löytynyt – paitsi Matti itse, jonka kanssa Marja teki yhteisiä kuvausmatkojakin. Mutta toisaalta Saanion (*Kaleva* 6.6.1988) mukaan

[v]ähitellen Marjan luo tuli ulkolaisia valokuvaajia, lehti-ihmisiä ja muuta kulttuuriväkeä. Siellä tarkasteltiin tekniikkaa, vaihdettiin alan kirjallisuutta ja lehtiä. Siellä oikaistiin suoraan eurooppalaisiin näkemyksiin ja mahdollisuuksiin. Paremmin kuin Etelä-Suomessa siellä saattoi 50-luvulla kohdata sellaista väkeä, joilla visuaalinen maailmankuva oli selvä elämisen rikastuttava osa ja puhuttiin valokuvataiteesta yhtenä luomisvälineenä.

Voin helposti kuvitella myös Matin yhtenä kuvaajista, jotka hakeutuivat Marjan kulttuurikotiin. He ”saattoivat käyttää pitkät rupeamat hämäriä kesäoita ongelmien ratkaisemiseen”, kuten Saanio (1988) itse kirjoitti. Hän jatkaa vielä Vuorelaisesta:

Jokainen aikakausi kätkee tai unohtaa ne ääntäpäästämättömät kansalaiset, jotka ovat eläessään pystyneet jakamaan ympäristönsä ihmiskohtaloita. Viisikymmentä ja kuusikymmentä luvun suomalaisesta valokuvakulttuurista hän on poissa, koska hän ei ole itse sinne pyrkinyt. Naisena hän edustaa tuotannollaan tahatonta edelläkävijää maamme naisvalokuvaajien joukossa. Hän on elänyt ja elää sitä mitä on kuvannut.

Samaa voi sanoa Saaniostakin, mitä nykyhetkeen tulee: hänkin on pitkälle elänyt kuvattaviensa keskellä eikä hänkään enää ole yleisesti tunnettu valokuvaaja, vaikuttaja ja opettaja. Se on tullut ilmi, kun hänestä luennoidessani olen kysäissyt opiskelijoilta, tietävätkö he kuka on Matti Saanio. Harva käsi on noussut pystyyn.

Mutta onneksi meillä on valokuvat, joiden kautta voimme saada tietoa ja jotka siirtävät meidät eri aikakausiin ja niiden tunnelmiin. Onneksi Matti Saanio ja Marja Vuorelainen tulivat ja asettuivat Lappiin. He asuivat ja ”ottivat leipänsä siellä, siinä tarvitaan kuulevaista mieltä ja pitkiä työpäiviä” (Saanio, 1988).

Täältä tulevaisuudesta tahdon heitä kiittää.

Mirjalle! Onnea, kuusikymmenvuotias!

Kun ajattelen Sinua ja Lappia, ajattelen talvea ja lunta, vastasatanutta vitiä, nuoskaa, hankikantoa, luistavia suksia. Ajattelen sinut hiihtämässä kevättalvella tuntureilla. Aivan kuin rovaniemeläinen valokuvaaja, ”Auttin neiti” Lyyli Autti (1898–1950) lähes 80 vuotta sitten. Hän kirjoitti kortissa: ”Parhaat terveiseni täältä Pallastunturilta. [- -] Kun paljon pehmeää lunta vielä täällä, oli oikein hauska kiertäin, kaartain laskettaa alas. [- -] Maailma voi todella olla kaunis, on kun joka päivä olisi ihana pyhäpäivä.”

*Ystävyydellä,
Mervi*

Kuva 3. Pallastunturi
1951. Kuva Matti
Poutvaara. Museovirasto.

Lähteet

- Aitamurto, V., Linkola, M. & Puranen, J. (1990). *Marja Vuorelainen Lapin kuvat*. SKS.
- Alaniska, K. (2013). *Kalojen kuninkaan tie sukupuuttoon. Kemijoen voimalaitosrakentaminen ja vaelluskalakysymys 1943–1964*. (Väitöskirja). Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 117. Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn9789526202518/isbn9789526202518.pdf>
- Aro, P.: Hetassa on hyvä olla. *Viuhka* 2/1958.
- Autti (nyk. Löfgren Autti), M. (2010). *ETSIMESSÄ NEITTI-KULTTUURI. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Musta Taide; Kuvista sanoin 8, Suomen Valokuvataiteen Museon julkaisuja 29; (Väitöskirja) Acta Universitatis Lapponiensis 178.
- Hautala-Hirvioja, T., Huovinen, A., Katajamäki, J. & Kuusikko, R. (toim.). (2017). *Uuteen aamuun. Jälleenrakennettu maisema lappilaisessa taiteessa*. Rovaniemen taidemuseo.
- Heikka E., Krohn L.E., Lintonen K., Vuorenmaa, T.-J. (toim.). (2008). *Matti Saanio – Yhteinen elämä*. Suomen valokuvataiteen museo, Musta Taide.
- Löfgren, M. (2015). ”Maan hiljaiset Lapin rauhassa – ja metelissä. Lapin syrjäseutujen ihmisiä Matti Saanion reportaaseissa 1950–1960-luvuilla. Teoksessa M. Kaartinen (toim.), *Hiljaisuuden kulttuurihistoria*. Turun yliopisto.
- Löfgren, M. (2018). ”Menneisyyden ja tulevaisuuden rajakohdassa”. A.E. Järvisen ja Matti Saanion suhde luontoon. Teoksessa M. Tuominen & M. Löfgren (toim.), *Lappi palaa sodasta. Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Vastapaino.
- Kaartinen, M. (2004). *Neekerikammo. Kirjoituksia vieraan pelosta*. k&h.
- Kaleva* 6.12.1988. Erilainen elämänmuoto.
- Kaleva* 6.6.1988. Marja Vuorelainen halusi Lapin purkkiin.
- Kemijoki Oy. Sierilä – nykyaikaista ja vastuullista vesivoimaa. Haettu 20.1.2021 <https://www.kemijoki.fi/toimintamme/investoinnit-ja-hankkeet/sierila-nykyaikaista-ja-vastuullista-vesivoimaa.html>
- Koski, M. (1999). Todellisuuden kuvia, kuvia todellisuudesta. Teoksessa J. Kukkonen & T.-J. Vuorenmaa (toim.), *Valoa. Otteita suomalaisen valokuvan historiaan 1839–1999*. Suomen valokuvataiteen museo.
- Kukkonen, J., Suomen valokuvataiteen museon erikoistutkija. Haastattelu 13.7.2019, Iitti. Haastattelija Mervi Löfgren.
- Malmberg, R. (1991). Yleislehtien kuohuvat vuodet 1934–1980. *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kustannuskiila Oy, Kuopio.
- Roifoton mainoslehtinen 1982. Perustamisen aikoihin 30 vuotta sitten. Ensimmäisen ROIFOTON ikkunassa kuvat Alli Paasikiven vierailusta.
- Saanio, M.: Kemijoen uusi evakkotaival. *Suomen Kuvalehti* 33/1960.
- Saanio, M.: Talvi syntyy joella. *Suomen Kuvalehti* 51–52/1962.
- Saanio, M.: Kaukana Piilolassa. *Suomen Kuvalehti* 47/1963.
- Saanio, M.: Marja Vuorelainen. Lapin kuvaaja. *Valokuva* 6/1986.
- Saanio, M.: Marja Vuorelainen, Nainen Lapissa, näyttelyjulkaisu 1988.
- Saanio, M.: Marja Vuorelainen Lapin kuvaaja. *Valokuva* 6/1986.
- Saanio, M. Haastattelu 9.11.1984, Suomen valokuvataiteen museo. Haastattelija Jyrki Luukkonen, Helsinki.
- Suomen Kuvalehti* 1/1956. Näkevä kamera. Lehtivalokuvaajien parhaita.
- Suomen luonnonsuojeluliitto. Vapaa Kemijoki. Haettu 20.1.2021 <https://www.sll.fi/mita-me-teemme/vedet/nain-toimimme/vapaa-kemijoki/>
- Suomen valokuvataiteen museo. Kuka kuvasi? Matti Saanio. Haettu 19.1.2021 <http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/tietuekortti/valokuvaaja/3342>.
- Suomen valokuvataiteen museo. Kuka kuvasi? Marja Vuorelainen. Haettu 20.1.2021 osoitteesta <http://kukakuvasi.valokuvataiteenmuseo.fi/tietuekortti/valokuvaaja/2542>
- Tuovinen, Heli (2013). Sisältäpäin nähtyä. Elsa Montellin Lokan allas -ryijy. Teoksessa M. Autti & P. Rantala (toim.), *Tavallisen epätavallisia naisia. Historian naisten elämäntalintoja pohjoisessa*. LUP. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61827>

Developing and strengthening contacts between Universities of Northern Russia and Lapland

IRINA ZEMTSOVA, NADEZHDA BAZHENOVA AND ANELIA LYANSEVICH

At times, life presents us with unexpected surprises. Sometimes events happen that alter our lives. In 2012, for example, Alexander Seryakov, head of the Department of International Relations at Sytykvar State University, invited teachers from the Department of Decorative and Applied Arts to take part in a joint project with Finnish colleagues. The project was called Northern Places—Tracking Finno-Ugric Traces Through Place-Specific Art. An employee of the International Department, Nadezhda Bazhenova, joined the project. At that time, we met Mirja Hiltunen, a professor at the University of Lapland. Largely thanks to her professionalism and ability to work with students, as well as her deep understanding of Finno-Ugric culture and traditions, this project was very successful. Despite the project's numerous complexities, which have been described in articles by Professor Hiltunen, our decision to continue our cooperation could not be swayed. The language of art was victorious. ! Image 1. illustrates the final stage of the cooperation—the construction of an installation at the exhibition, which took place in the exhibition hall of the Faculty of Arts.

The next stage of the joint activity was participation in the Nordic–Russian Cooperation Programme called Living in the Landscapes: Environmental Humanities, Art and Education for Sustainability in the North (LILA). The annual project consists of an outdoor workshop with the participation of teachers and students from Sweden, Norway, Finland, and Syktyvkar State University. The last workshop was held in the village of Kozlovka in the Knyazhpogost region of the Republic of Komi. Here, Mirja Hiltunen's art project was given the name *In the Thoughts of Grandmother*. Through her project, we were united by the same understanding of the role of grandmothers in our cultures. This important study concerns all of us who live in the Arctic region. We are born in the North, live and have families, and raise children who have their own children. Like most other cultures, we are, of course, concerned about the future of our children and

Image 1. Mirja Hiltunen, left, and Irina Zemtsova inside an installation. The installation consists of a duck's nest, as the duck, according to the myths of the Komi-Zyryans about the creation of the world, is the ancestor of man. Photo: 2013.

Image 2. Mirja Hiltunen in Kozlovka village, Komi Republic. Photo: 2018.

Image 3. Mirja Hiltunen, second to left, with members of the folklore and ethnographic ensemble Rus Pechorskaya at the opening of the exhibition held during the forum. Photo: 2019.

Image 4. Mirja Hiltunen presented a short film and installation telling a story about the power of crafting and joy of learning when a grandmother, whose profession is making the traditional costumes, was helping the kinds to produce a doll's coat. Photo: Timo Jokela, 2019.

our grandchildren. We are united by a common understanding and struggle to face the changes affecting our homeland. Grandmothers are those who pass on knowledge of traditional crafts to their grandchildren and help preserve their native culture. Therefore, it is extremely important to discuss changes in the structure of intra-family ties as well as the acute problems caused by climate change and human invasion that threaten the fragile Arctic ecosystem.

During our collaboration, the participants discussed the importance of the transfer of culture to young generations, not only as teachers working with students but also as artists living in the Arctic region. Sometimes our views did not coincide, but

Image 5. Mirja Hiltunen, sitting in the middle, with the participants of the project Northern Places—Tracking Finno-Ugric Traces Through Place-Specific Art. Photo: Timo Jokela, 2013.

this was nevertheless a starting point for further research and the establishment of a new art network. The interim result was the international forum *Relate North 2019: Tradition & Innovation in Art & Design Education*, which took place in Syktyvkar in November 2019.

The installation and short film *Shared Skills - in Grandma's Thoughts* were presented as part of the exhibition in the Exhibition Hall of the Institute of Culture and Art at Syktyvkar State University.

The frame work for the installation was the artic dolls, which are manufactured in the only working doll factory in Finland and Northern Europe. This factory's main product is a doll wearing the traditional Sámi costume. The dolls have been in production since 1953 and they and their costumes are completely designed and handmade in Finnish Lapland. The dolls respect traditions of the Lappish people and cultures and are inspired by local Nordic area and the handicrafts found there.

Short film (6,20 min) and installation with dolls, baize / woolen cloths. Photo: Mirja Hiltunen, 2019.

We look forward to finding new joint projects and meeting to create a lasting platform for discussion in the search for new ideas and solutions to our common problems. Such cooperative work strengthens our cultural kinship across borders.

The Bear in art and landscape

FRANCIS JOY

One of the most revered animals in northern and Arctic cultures is the brown bear (*Ursus arctos*). Between the Midwinter Solstice on December 21st and the beginning of January we find the animal is sleeping during its Winter hibernation, which is the time of the greatest darkness during the cold period. During this time, the animal's metabolism slows down as does its breathing and heartbeat, as they adapt to survive. It awakens again in the Spring around March 21st, which is another festival time, namely, the Spring Equinox, a time of the symbolic balance between darkness and light.

The hibernation of the bear into its den or cave between October and November reminds us in the human realm about the importance of both initiation and transition. Its entrance into the cave brings with it a symbolic dying and can be seen as moving between stages of life. Henceforth, for older bears the initiation or shift from adulthood into elderhood.

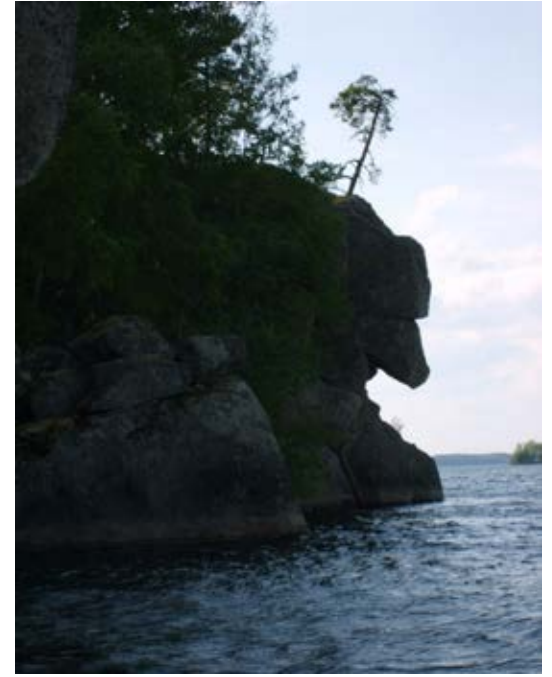
The awakening of the bear around the time of the Spring Equinox shows how the animal has lost weight, in some circumstances given birth and is transformed through sleeping, dreaming and its journey into parenthood.

The prominent facial feature of the bear's head stands unmistakably against the blue sky facing towards the lake, which is an old fishing god, where people sacrificed fish and other food products to the bear stone until the first years of the nineteenth century. During earlier research at the location, geologist Aimo Kejonen's guide told him that,

when he was a schoolboy he used to go there with his grandfather and great grandfather and they took fish offerings to the bear of muikku and siika and toasted the bear with a sip of alcohol. The sip of alcohol was called the sip of bear and what was left in the glass they poured in on the front of the bear. The

Image 1. A prehistoric hunting landscape at the Alta rock art site, on the coast of the Arctic Ocean, Finnmark, northern Norway, is characterized by two adult bears and their offspring among hunters, moose and reindeer after leaving the cave, thus, depicting human-animal relations. The artists have made a specific point of carving the bears footprints on the rock surface, which indicates snow and the time of Spring. Thus, highlighting their sacred status and time of transition. Photograph Francis Joy, 2015.

Image 2. On the eastern and shores of Puulavesi Kynsikkallionniemi in south-eastern Finland is a bear shaped cliff, which has been used for fish sacrifices, even until around the 1920s. Photograph: Francis Joy, 2012.

spirit of the bear was the keeper of the good fishing waters. It is not certain how long the worship of the bear has been taking place in this area, but it has been for a long time. [Kejonen also spoke about how the stone bear] might be a part of a wider ritual landscapes as a bear temple because within the surrounding area there are places called bear heads island and then there is bear rock and bear stone. The name of the island might indicate for example, a place where bear heads were hung on a pine tree there (Kejonen, 2012, p. 1).

In all cases we seen themes associated with transition through relationship and acknowledgement of sacred order, which is cyclical.

According to Takalo (2020, p. 1),

at the bottom of the drum are bears. [...] Bears are also associated with birth stories. When Bear was created he had 6 feet. The bear was too fast for the other animals which caused 2 feet to be taken away and the bear was put in the sky to protect people and other animals during the night. The two symbols also depict spiritual bears, (the right side) also known in Siberia, and relate to the bear's spiritual mission to protect the night sky. This all illustrates the connection with

nature and when I dyed the drum it gave birth to a face, a spirit, and an animal on its head that is either a wolf or a fox, I don't know which one, but they were born by themselves, and that's why I got knowledge of respecting nature because nature will eventually heal us humans during this tactical time.

The bear is affecting everywhere in the world, going far beyond this world. The symbol with the three crosses on it represents the moon. The bear is a symbol also of the Great Bear or Plough Constellation, which has a major influence on Arctic culture. The four sections on the drum represent the four continents, meaning we are all the same, everyone has a dwelling. The man in the picture represents native medicine men-healers, kota. The also drum symbolizes all peoples or different races in harmony. Kota is a home for everyone, same Sun for us all. Reindeer represents the animal kingdom (Helander 2011, p. 1).

On reaching the Golden Age of sixty years, means approaching the threshold of elderhood and seeking thereby, through initiation, preparation and permission to enter into another phase of life, at this time. Moving deeper into the forest. What the adept has in

Image 3. A painted drum made by Lilja Takalo who is from Rovaniemi, depicts a bear in the lower section of the drum. Photograph: Lilja Takalo, 2020.

Image 4. A drum with a bear in the centre. Sun is in the centre divided into four sections. Photograph: Francis Joy, 2014.

her favour in terms of strength and power is the pathway laid out earlier that has brought her to this point in time, which has been created through her life's work so far.

Upon approaching the doorway to the deeper layers of the forest, one is presented with the opportunity to stop and take stock of those invisible animal powers that travel and watch over one's journey through life as long as it may last. "Analysis of hunting poems, prayers and charms shows how easily and naturally" (Honko 1993, p. 119), peoples of the north have been linked with their environments through their relationships with animals, "[...] supranormal beings and forces governing the environment" Honko (1993: 119). These examples are portrayed through art and are representative of family, independence, courage, strength and well-being gained walking along the path of life through both direct personal experience and indirect experience.

"In Finnish charms, the bear is frequently said to have been born in the heavens' upon the Great Bear's shoulders / on the back of seven stars" (Honko, 1993, p. 139). As a totem ancestor,

according to one myth, man and bear are descended from the same mother; another myth tells how the primordial bear was the offspring of a hero and a forest spirit. A Pelymka bear poem relates how the animal took for its wife a woman from Bus'p who had come to pick berries. She bore the bear a son and daughter. [...] The same theme was also familiar to the Skolt Lapps, who claim descent from a woman who spent a winter in a bear's lair (Honko, 1993, p. 126).

Like the bear asleep in its Winter home, artists dream and follows visions in order to make life a work of art through change and adaptation to different environments, cycles and seasons.

Bears and artists therefore, share common ground giving an increased sense of purpose to existence. For example, their lives are governed by cycles, creative processes and expressions in order to sustain life and to provide for students, off-spring and community as a method to maintain presence, power, survival and long periods of solitude. Henceforth, in order to travel through nature for the purposes of absorbing nourishment for both the physical and spiritual dimensions of ones being, where it is stored until needed, before soul work is thus, brought into form within the creative undertakings.

Therefore, there is a sacred time between the end of the Autumn and arrival of Spring, which is characterized by the processes of death (sleep) and rebirth (awakening with vision and hunger); equally moving fully into the life energy as each year unfolds with its trials and tribulations, all are embodied as they grow within us. Those who receive visions have a need to help humans, animals, nature, community and family.

The arrival of the Spring Equinox in March allows us to further explore one's life. Therefore, March is an important month just as December is as we approach the threshold to a sacred time and are cast into darkness. Whereas, in March, darkness and light come back into balance, but this time light is increasing as we reach the midway point between mid-Winter and mid-Summer, which are both points of transition.

What does this mean? The conjunction of a birthday in March and soon after the arrival of the Spring Equinox reminds us of the Sun's journey around the earth and our soul's journey around the Sun (60 times!). As the light increases each day the focus is placed on the east, where the Sun rises. From this direction the Sun is symbolically reborn each morning, just as the bear is reborn each Spring when it comes out of the dark cave into Sunlight. From this time of the year, everything begins a period of growth and development as the symbolic cleansing away of the Winter begins. Thus, new projects come into being both inside and in the outer-world.

One of the symbolic gestures of welcoming back the Sun is lighting a fire in the direction of the east. This may likewise, be seen as an act of cleansing, where some may choose to jump over the fire as one might cross over a threshold into a new period of life, which might likewise, be affirmed by singing. Just as the bear has dreamt and received visions in darkness, the fires lit approaching the time of the Spring Equinox will, likewise, offer vision if meditated upon and offered questions and contemplation. The same can be said for the candle flame and Christmas tree lights at the time of the Winter Solstice; thus, in the quest for guidance during the dark period.

Therefore, this trackway from the Cold Moon of December to the last moon of Winter, which rises in March, meaning the whole month is paved with opportunity. The last quarter of the old moon is on March 5th and it is then full on March 28th after the Spring Equinox.

The moon-times as is known, is important for many reasons. And on a 60th birthday anniversary, this time is significant in the way one is initiated into elderhood when the spirit is ignited and thus, many invitations are presented for the new stages of life, once across the threshold as the sensitivity increases and ripening of wisdom and knowledge is anchored in a most extraordinary way.

Whatever the choices and challenges Mirja – Happy 60th birthday and may the harmony in the inner landscapes be complete as the journey further along the river of life commences. Hence, within the processes of life and death, which are inevitable followed by rebirth and new footsteps out of the cave of adulthood and into the Sunshine of elderhood. Walking into the next stage of life as it begins, creating imprints that will echo across eternity.

References

- Honko, L. (1993). Hunting. In: L. Honko, S. Timonen, M. Branch & K. Bosley (eds.), *The Great Bear – A Thematic Anthology of Oral Poetry in the Finno-Ugrian Languages* (pp. 116–140). Finnish Literature Society.
- Helander, E. M. (2011). *The Story of a Sámi drum maker*, Pyhäntunturi Pyhäjärvi. Translated from Finnish to English by Jenni Laitinen.
- Kejonen, A. (2012). The Bear-head shape cliff at Puulavesi Kynsikallionniemi, Finland.
- Takalo, L. (2020). The Significance of the bears in the drum landscape.

Taiteen ja matkailualan pohjoista yhteistyötä

MARIA HUHMARNIEMI

Kiinnostuin taiteen ja matkailualan yhteistyöstä Pyhätunturin taidepajan toiminnan myötä 1990-luvulla. Mirja Hiltunen käsitteli tätä taidepajaa sekä lisensiaattityössään (Hiltunen, 1999) että väitöskirjassaan (Hiltunen, 2009). 1990-luvulla taiteen ja matkailun yhteistyön tutkimuksellinen edistäminen ja kuvataidekasvatuksen integroiminen matkailupalvelujen ja -ympäristöjen toteuttamiseen oli uutta ja ennenkuulumatonta. Taidemaailman ja kuvataidekasvatuksen asiantuntijoiden joukossa oli sekä kiinnostusta näihin uusiin avauksiin että soraääniä. ”Miksi yhteistyötä matkailun kanssa?”, muistan kysytyn eri konteksteissa. Mieleen jäi myös Mirjan napakka vastakysymys: ”Miksi matkailualan yhteisö ei soveltuisi yhteisötaiteen kontekstiksi yhtä hyvin kuin mikä tahansa muukin yhteisö?”

Lapissa matkailu on ollut merkittävä työllistäjä jo vuosikymmenten ajan. Alalla on paljon mahdollisuuksia kuin myös haasteita, jotka liittyvät muun muassa ilmastokriisiin, lähiluonnon kulumiseen, kulttuuriseen omimiseen, ei-autenttisuuteen ja sesonkikeskeisyyteen matkailun painottuessa jouluun ja talvilomiin. Matkailumarkkinointi on nojautunut talvimaisemaan ja ulkoilmaseikkailuihin. Taidetta ja matkailualaa yhteen tuovat kehittämissankkeet tarttuvat näihin haasteisiin, katsovat tulevaisuuteen ja tuottavat Lapin matkailun uudelleen ajattelua. Siemen tähän kehittämiseen tuotettiin jo Mirjan lisensiaattityössä ja väitöskirjassa. Tässä visuaalisessa esseessä nostan esiin taiteen ja matkailualan yhteistyön viimeaikaista kehittämistyötä, jota on tehtyä Lapista käsin -täydennyskoulutushankkeesta sekä Taideperustaisia palveluja matkailuun (TaPaMa) -hankkeesta. Molemmissa hankkeissa on kehitetty taidetyöpajoja ja muita matkailupalvelukonsepteja, joissa matkailijoille tuotetaan oppimista- ja kulttuurista vaihtoa mahdollistavia tilanteita (kuva 1).

Matkailu- ja kulttuuritoimijoiden yhteistyön kehittäminen on sekä matkailusektorin että luovien alojen toimijoiden yhteinen tavoite. Lapissa jo olevien palvelujen rinnalle on kehitettävä uusia palveluja, joissa luonto- ja kulttuurikokemus on entistä sensitiivisempi ja autenttisempi. Siten myös taide- ja kulttuurialan toimijat pääsevät entistä paremmin osallisiksi matkailualan tuomaan hyvinvointiin.

Kuva 1. Elina Luiro villamaalaustyöpaja on matkailu- palvelukonsepti, jonka keskiössä on neulahuovutus- tekniikan mahdollisuudet. Valokuvat: Elina Luiro, 2020.

TAIDE- JA MATKAILUALAN YHTEISTYÖN TUTKIMUKSELLINEN KEHITTÄMINEN

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta on työskennellyt yhteistyössä matkailuyrittäjien kanssa 1990-luvulta alkaen ja aiheesta on tehty useita julkaisuja (ks. Esim. Hiltunen, 2009; Härkönen, Jokela & Yliharju, 2014). Kuvataidekasvatuksen opintoihin kuuluvia ympäristötaiteilijajärjestöjä on järjestetty matkailuyrityksissä ja yhteistyötä on tehty monissa aluekehityshankkeissa erityisesti lumi- ja jääveistoon liittyen. Muun muassa ympäristötaiteen käyttö matkailuympäristöissä (Jokela ym., 2018), käsityömatkailu (Kugapi ym., 2020) ja luontokuvauksen soveltaminen matkailupalveluihin (Jokela ym., 2020) ovat vahvistuneet matkailualan ja taiteiden tiedekunnan yhteistyössä.

Tutkimuksellinen kehittäminen toteutuu kehittämishankkeissa suunnittelun, pilotoinnin, reflektoinnin ja uudelleen suunnittelun sykleissä toimintatutkimuksen periaatteiden mukaisesti. Tutkimuksellinen kehittäminen onkin pitkäjänteistä työtä. Yliopistossa se mahdollistuu hankkeiden jatkaessa toisiaan: esiselvitys- ja jatkohankkeet tukevat hankkeiden tulosten vaikuttavuutta ja tutkimuksen integroitumista kehittämistyöhön. Myös rinnakkaisuus tukee hankkeiden vaikuttavuutta ja ne voidaan nähdä laajan kehittämistavoitteen sisäisiksi ja samanaikaisiksi sykleiksi.

Työskentelen itse tällä hetkellä kahdessa Lapin yliopiston matkailuun liittyvässä hankkeessa. *Lapista käsin* -hanke (ESR) on järjestänyt 15 opintopisteen laajuisen täydennyskoulutuksen käsityöläisille. Koulutuksen tavoitteena on ollut oppia miten käsityötuotteita ja -palveluita voi kehittää matkailuelinkeinon soveltuviksi. *Taideperustaisia palveluja matkailuun* -hankkeessa (EAKR) on puolestaan kehitetty ja pilotoitu matkailupalveluita, joissa hyödynnetään kuva- ja tanssitaiteilijoiden osaamista. Palvelut välittävät lappilaista kulttuuria matkailijoille esimerkiksi esityksinä ja taidetyöpajoina (kuva 2).

Kehittämishankkeiden rinnakkaisuus ja jatkuvuus tukevat hankerahoitetun tutkimustyön mielekkyyttä yliopistoissa. Kyse ei ole lyhytkestoisesta kehittämistyöstä eikä toisista hankkeista tai muusta tutkimuksesta irrallisista projekteista vaan pitkäjänteisyys tarjoaa oivan lähtökohdan tutkimukselle. Hankkeissa kerättyä tutkimusaineistoa voidaan tarkastella tutkimuksessa, mikä mahdollistaa myös tiedon laajemman leviämisen sekä hyvien käytänteiden oppimisen myös kansainvälisesti. Tutkimustuloksia julkaistaan paitsi alueellisilla foorumeilla myös kansainvälisessä tiedemaailmassa (Kugapi ym., 2020).

Yksi taiteen tehtävä matkailualan yhteistyössä liittyy Lapin ja laajemmin koko arktisen alueen visuaaliseen ja tarinalliseen representointiin. Alueen taiteilijoilla on mahdollisuus kuvata omaa kulttuuriaan, ympäristöään ja ekokulttuuriaan arktisessa taiteessa, jolla viitataan eri taide- ja kulttuurimuotoihin kuvataiteesta teatteriin ja elokuvatuotant-

Kuva 2. Meri Nikula pilotoi Kemissä taideperustaista matkailupalvelua, Meri-Lapin seireeni. Hän esiintyy saatuaan vaikutteita maailman meriltä ja musiikista. Valokuva: Maria Huhmarniemi, 2020.

toihin. 1980-luvulta alkaen arktisen alueen brändiä ja matkailumarkkinointia on hallinnut talvimaisema kylmänä seikkailun maana periytyen jo paljon varhaisemmasta kirjallisuudesta ja kuvataiteesta. 2020-luvulla taiteilijat voivat uudistaa mielikuvia arktisesta alueesta kulttuurien elävänä kohtaamispaikkana, jonka ekologian keskiössä on vuodenaikojen vaihteluun liittyvät kokemukset, perinteet ja uskomusperinne (kuva 3).

Vallitseva koronapandemia on luonut epävarmuutta matkailualaan ja haastanut kehittämistyötä. Osaltaan se on kuitenkin myös edistänyt uusien, kestävämpien palveluiden, kuten käsityö- ja taideperustaisten matkailupalvelujen ideointia sekä keskustelua kestävästä matkailusta. Nähtäväksi jää, muuttuuko matkailualan pysyvästi. Taide- ja käsityömatkailun potentiaaliset vahvuudet liittyvät muun muassa elämyksellisyyteen, moniaisuuteen, narratiivisuuteen sekä pedagogisuuteen. Parhaimmillaan taide- ja matkailualan yhteistyö voi vahvistaa paikallisidentiteettiä, tuottaa perinteiden revitalisaatiota ja lisätä matkailupalveluiden sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä.

Kuva 3. Tatiana Kravtsov kehitti TaPaMa-hankkeessa tuohityöpaja kesämatkailupalveluksi. Työpaja revitalisoi suomalaisen ekologian liittyvää käsityöperinnettä. Valokuvat: Tatiana Kravtsov, 2020.

Lähteet

- Hiltunen, M. (1999). *Arktinen Aktio. Eräissä pohjoisissa taidetapahtumissa vaikuttavat taidekäsitteet yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmasta*. Lisensiaattityö. Lapin Yliopisto, Taiteiden tiedekunta.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 160. Lapin yliopistokustannus.
- Jokela, T., Huhmarniemi, M., Haataja, C. & Issakainen, T. (toim.) (2018). *Ympäristötaidetta Lapin matkailuun*. Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-094-4
- Jokela, T., Huhmarniemi, M. & Paasoara, J. (toim.) (2020). *Luontokuvaus soveltavana taiteena*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 66. Lapin yliopisto.
- Härkönen, E., Jokela, T. & Yliharju, A.-J. (toim.) (2014). *Snow Design in Lapland – Initiating Cooperation*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kugapi, O., Huhmarniemi, M. & Laivamaa, L. (2020). A Potential Treasure for Tourism – Crafts as employment and a cultural experience service in the Nordic North. Teoksessa A. Walmsley, K. Åberg, P. Blinnikka, G. T. Jóhannesson (toim.), *Tourism Employment in Nordic countries: Trends, practices, and opportunities*. Palgrave Macmillan. Doi: 10.1007/978-3-030-47813-1

Poro etelässä

HELENA SEDERHOLM

Umpisuomalainen tyttäreni näki elämänsä ensimmäistä kertaa poron kymmenvuotiaana Lontoon Barbicanissa. Oli joulukuun alku ja paikallinen poliisi talutti poroa tihkusaateesta kiiltävällä asfalttipihalla. Poro tuntui olevan tyystin väärässä paikassa. Vain vuotta aikaisemmin Britanniassa oli noussut kohu erään kauppaketjun myymistä poronlihapihveistä, sillä vanhemmat eivät halunneet lastensa ajattelevan, että Petteri Punakuo-no syödään. (Discount supermarket... 2012) Viime joulunaikaan Britannian ja Irlannin sammalet (Bryophytes of Britain and Ireland) facebook-ryhmässä joku laittoi itselleen oudon jäkälän kuvan. Kyseessä oli valkohankajakälä (Evernia prunastri), joka Britanniassa tunnetaan myös nimellä tammisammal (Oak Moss). Ryhmässä riemastuttiin tästä ”poronjäkälästä”, koska joulukuun oli lähellä ja joulupukin poro monen mielessä. Valkohankajakälä on tosin harvinainen porojen esiintymisalueilla ja poronjäkälä (Cladonia rangiferina) on ihan toinen laji.

Poro on lappilaisille arkinen kotieläin. Mutta vain harva britti on nähnyt elävän poron. Eteläisessä Suomessakin lienee aika joukko ihmisiä, jotka eivät ole poroa kohdanneet.

Kun selasin lontoolaisella kirjatorilla myytävänä olleita väritettyjä etsauksia, löysin painokuvan englantilaisen ornitologi George Edwardsin (1694–1773) vuonna 1743 julkaisemasta teoksesta ”A Natural History of Uncommon Birds”, jossa oli hänen väritettyjä piirroksiaan myös muista ”harvinaisista eläimistä, joita ei ollut aiemmin kuvattu”. Yksi näitä harvinaisuuksia oli poro mutustamassa lehtevää rikkaa.

Valokuvien puuttuessa aikoinaan jouduttiin luottamaan silminnäköijöiden sanallisiin kuvailuihin, joiden pohjalta muodostettiin mielikuva. Tunnettu esimerkki on kamelopardi, jonka muinaiset egyptiläiset ja sumerilaiset tekstit ja sittemmin antiikin kreikkalaiset ja roomalaiset (Grout, 2020 & Lexicon ja Wiktionary) kuvaavat kamelinkokoiseksi eläimeksi, jolla on leopardin pilkut ja kaksi sarvea päässä. Eläin näytti syntyneen kamelin ja leopardin luonnottomasta pariutumisesta. Kamelopardi kuvattiin keskiaikaisessa he-

Kuva 1. Painokuva George Edwardsin 1743 piirtämästä ja julkaisemasta teoksesta *A Natural History of Uncommon Birds and of Some other Rare and Undescribed Animals, Quadrupedes, Fishes, Reptiles, Insects etc.* Valokuva: Markus Hotakainen, 2020.

raldiikassa ja myöhemmin tutkijat ovat päätelleet, että kyse on ollut kirahvista. (Anonyymi, 2004)

Edwards pyrki eläinten luonnonmukaiseen ja tarkkaan kuvaamiseen, vaikka piirsikin usein täytetyn eläimen mallista. (James, 1933, s. 488) Hän kuitenkin toteaa kirjansa esipuheessa, ettei tiennyt mitään kuvaamiensa lintujen ja muiden eläinten alkuperäisistä elintavoista tai elinympäristöistä, koska hän piirsi pääasiassa englantilaisten gentlemanien ulkomailta tuottamia otuksia. (Edwards, 1743) Siksi hänen piirroksissaan liihottaa perhosia ja hyönteisiä, jotka elävät aivan eri paikassa kuin kuvien linnut.

Luulin, että porokuvakin oli piirretty sanallisen kuvauksen mukaan, mutta tutkiesani asiaa tarkemmin selvisi, että Edwardsin väritetty etsaus esittää urosporoa, toista kapteeni Craycottin Sir Hans Sloanelle Englantiin vuonna 1738 tuomista poroista, jotka Sloane lahjoitti Richmondin herttualle. Sussexin puistossa eläneet uros- ja naarasporo

eivät toiveiden vastaisesti lisääntyneet, vaan molemmat kuolivat pian. Edwards piirsi poron elävästä mallista, kun se oli vielä hänen hyvän ystävänsä Sir Hans Sloanen hallussa. (Grigson, 2016) Edwards nimesi poron kirjassaan ”Grönlantilaiseksi urosporoksi” (The Greenland Buck), vaikka otaksuukin tekstissään, että kyse on lappilaisesta porosta (Rain-Deer). Eläin näyttää sympaattiselta poropullerolta. Edwards kuvaa kirjan tekstissä kuinka poro on paksu ja kömpelö otus ja kuinka se käyttää sarviensa alaosaa lumilapiona etsiessään heinää lumen alta. (Edwards, 1743)

Ihmisillä on taipumus mieltää jokin tietty asia kuuluvaksi johonkin paikkaan. Omissa mielikuvissani porot kuuluvat Lappiin, missä ne syövät jäkälää. Poro on hyötyeläin ja siitä saadaan lihaa, nahkaa ja matkamuistomateriaalia. Itsellänikin on poronnahkaiset rukkaset, enkä usko, että kovinkaan moni suomalainen poronnahkoja torilla katsellut tai käristystä syönyt ajattelee hyväksikäyttävänsä murhattua Petteri Punakuonoa.

Mutta mielikuvat ja todellisuus sekoittuvat helposti, etenkin jos itsellä ei ole kokemusta jostakin. Silloin ihminen elää ”avoimessa suhteessa todellisuuden kanssa” – ilmaus, jota professori Marko Maunula on käyttänyt Suomen Kuvalehden blogissaan (Maunula, 2021). Petteri Punakuonoon kohdalla mielikuvien ja todellisuuden sekoittuminen menee jopa niin pitkälle, että Petterin sukupuolta on väitetty vääräksi. Urosporot eli hirvaat pudottavat sarvensa kiima-ajan eli rykimän jälkeen alkutalvesta, mutta vaatimet eli naarasporot vasta kevättälvella tai vasomisen jälkeen keväällä. Petteri Punakuono on joulu kuvissa yleensä sarvipäinen, mikä viittaisi siihen, että se on naarasporo. (Punakuono)

Turismi perustuu paljolti mielikuvien ja todellisuuden väliseen avoimeen suhteeseen. Lapin matkailun yhteydessä on lähivuosina puhuttu paljon kulttuurisensitiivisyydestä. Silloin on yleensä kyse saamelaiskulttuurin käytöstä matkailutuotteena tavalla, joka ei kunnioita saamelaisuutta. Esimerkkeinä saamelaispuvun käyttö ja muualla valmistetut epäaidot saamelaistuotteet, lapinpukuisen shamaanin, noitarummut ja lapinnoidan kaste, kodat ja lasi-iglut, joiut turisteille ja esimerkiksi koiravaljakoiden väittäminen saamelaisperinteeksi. (Kugapi, Höckert, Lüthje, Mazzullo & Saari, 2019, s. 24–27) Viihteelliset mielikuvat ohjaavat myös porotilojen tarjoamia matkailuelämyksiä: VisitFinland (2021) kirjoittaa poroista Lapin ikoneina:

Reindeer sleigh rides are a popular way to get close to the fabled animal. Eco-friendly holiday activity at its best, the sleigh ride is not a tourism industry innovation, but an ancient Sámi way of getting around. [...] A reindeer ride is rather something of a spiritual journey; gliding through a snowy forest in a wooden sleigh IS that magical experience travel agents keep trying to sell you.

Mutta entäpä, kun kuvitteellinen Lappi tuodaan Etelä-Suomeen? Muutaman kilometrin päässä Espoon kodistamme on poropuisto, jossa asustaa kuusi poroa. ”Poromme ovat erittäin uteliaita ja tottuneita ihmisiin, joten jos vain jäkälää on tarjolla, he saapuvat innokkaasti ihmisen luokse syömään jäkälää kädestä.” (Nuuksion poropuisto).

Poropuistossa on kotaravintola, jossa voi nauttia loimulohta tai savuporoa viinin kera, leipäjuustoa, lakkahilloa ja nokipannukahvit. Yöpyä voi päremajassa ja porojen kanssa voi tehdä kävelyretkiä metsässä. Poropuistossa on myös matkamuistomyymälä. Esimerkiksi Aasiasta tulleille kiireisille päiväturisteille nämä lähimetsän porot ovat luontevassa elinympäristössään, mutta monien suomalaisten mielestä ne ovat väärässä paikassa samalla tavalla kuin eläintarhan eläimet. Tarhassa nämäkin ovat, Sir Hans Sloanen porojen tavoin.

Naapurini hoiti puiston poroja monta vuotta. Kun kitkin puutarhastani vuohenputkea, voikukkaa ja muuta rikkaruohoa, vein ne isoissa pyykkikoreissa naapurin pihalle. Porot söivät kaiken rikkaruohon, minkä ehdin kerätä ja lisäksi sieniä, kerppuja ja omenoita. Opin, että sireenistä, vaahterasta, kortteista ja ruohoista ei näiden etelän porojen makuaiisti tai ruuansulatus pidä. Loppiaisenä ulos kannettu joulukuusen ranka lähti vuosittain paikallisporoille sarvien hinkkauspuuksi. Edwardsin rikkaruohoa syövä poro ei olekaan niin outo otus kuin itsekin luulin.

Naapurustossamme ulvoo myös valjakollinen huskyja. Koiravaljakkoyrittäjä ajeluttaa turisteja Nuuksion kansallispuistossa. Koiravaljakko liittyy Suomeen vain turistien mielikuvissa samalla tavalla kuin jääkarhut. Porokin on eteläisessä Suomessa sen verran harvinainen eläin, että kun yksi nuuksiolaisporoista pääsi talutusretkellä karkuun, Yleisradio teki siitä jutun (Usva karkasi Nuuksion poropuistosta 2020), vaikka poronhoitaja ei ollut huolissaan. Metsässä riitti ruokaa ja Nuuksiossa on vain muutama karhu ja susi, joille paikallisista peuroista riittää syötävää. Ovatko kaikki nämä alkuperäisympäristöstään irrotetut elementit kulttuurista omimista? Turismikitschiä ne toki ovat, mutta onko espoolainen poropuisto jo niin kaukana todellisuudesta, ettei kenellekään tule mieleen ihmetellä porokeiton, leipäjuuston ja viininjuonnin yhdistelmää.

Vielä 1700-luvullakin moni luontokuva perustui mielikuvitukseen, sanalliseen kuvaukseen tai alkuperäisten piirrosten epätarkkaan kopiointiin. Värikkäimpänä esimerkkinä lienee Louis Renardin *Poissons, ecrevisses et crabes* (1719 ja 1754) (Renard, 2002). Pyrkimys oli hämmästyttää ja tuottaa erityinen elämys (painotuotteiden myymiseksi) olipa se suhteessa tutkittuun tietoon ja havaintoon tai ei. Itse asiassa Edwardsin poro oli harvinaisuus, elävästä mallista piirretty. Sanat eivät aina taivu täsmällisesti kuvailemaan nähtyä, ja vaikka kuvailu olisi suhteellisen täsmällistäkin, se voi kertoa kohteestaan jo-

takin, mikä ei pidä paikkaansa. Entä nykyajan turismi? Monien mielestä sen pitäisi perustua tietoon esimerkiksi porojen elintavoista ja -ympäristöstä tai saamelaiskulttuurista pikemminkin kuin matkailuyrittäjien luomiin houkutteleviin ja viihteellisiin mielikuviin. Monet turistit haluavat kuitenkin vain somekuvan harvinaisista eläimistä, joita ei ole aiemmin kohdannut. Eikä pari yötä päremajassa tai lasi-iglussa vielä tuota matkailijalle kokemusperäistä tietoa muuta kuin turismista.

Tähän päättyy lyhyt tutkimusprosessi kuvailusta, piirtämisestä, mielikuvista ja niiden suhteesta todellisuuteen; prosessi, joka sai sysäyksen kamelopardista ja porosta ja jolkotti puolivillisti niiden mukana Lontoosta Rovaniemen kautta Espooseen.

Lähteet

- Anonymi (2004). What kind of animal was the questring beast? *Arthuriانا* vol. 14, no. 2, Summer 2004, . 66–69. <https://www.jstor.org/stable/27870605>
- Edwards, G. (1743). A Natural history of uncommon birds. <https://www.biodiversitylibrary.org/page/50240591#page/11/mode/1up>
- Discount supermarket Lidl branded ‘tasteless’ by angry parents for selling REINDEER steaks in run-up to Christmas (13.11.2012) <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2232411/Discount-supermarket-Lidl-branded-tasteless-angry-parents-selling-REINDEER-steaks-run-Christmas.html>
- Grigson, C.(2016): Animal travellers: a history of exotic animals in the UK – in pictures. <https://www.theguardian.com/books/gallery/2016/mar/15/animal-travellers-a-history-of-exotic-animals-in-the-uk-in-pictures>
- Grout, J. (12.9.2020). Encyclopædia romana. Caesar’s giraffe. http://penelope.uchicago.edu/~grout/encyclopaedia_romana/gladiators/giraffe.html
- James, T. E. (1933). George Edwards F.R.S. (1694–1773) an eighteenth-century naturalist. *Science progress in the twentieth century (1919–1933)* Vol. 27, No. 107 (JANUARY 1933), pp. 486–493. https://www.jstor.org/stable/43429425?refreqid=excelsior%3Aea010ad0bf5f837f-3dae458d23176508&seq=4#metadata_info_tab_contents
- Kugapi, O., Höckert, E., Lüthje, M., Mazzullo, N. & Saari, R. (2019). *Kohti kulttuurisensitiivistä matkailua. Suomen Lappi*. Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin julkaisuja. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64013/Kohti_kulttuurisensitiivistä_matkailua.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lexico. <https://www.lexico.com/definition/camelopard>
- Maunula, M. (7.1.2021). Washingtonin hyökkäys oli anti-amerikkalaisuuden huipentuma – Republikaanipomojen kannattaisi lukea perustuslaki uudelleen. Americana-blogi. *Suomen Kuvalehti* <https://suomenkuvalehti.fi/americana/washingtonin-hyokkays-oli-anti-amerikkalaisuuden-huipentuma-republikaanipomojen-kannattaisi-lukea-perustuslaki-uudelleen/>
- Nuuskion poropuisto (2021). <https://www.nuuksioreindeer-park.fi/>
- Punakuono, P. (7.11.2020). https://fi.wikipedia.org/wiki/Peteri_Punakuono
- Renard, L. (2002). <https://www.gla.ac.uk/myglasgow/library/files/special/exhibns/month/jan2002.html>
- Usva karkasi Nuuskion Poropuistosta (12.11.2020). <https://yle.fi/uutiset/3-11643852>
- VisitFinland (2021). <https://www.visitfinland.com/article/reindeer-ride/#cf34ab3d>
- Wiktionary (6.11.2019). <https://en.wiktionary.org/wiki/camelopard>

Kuvat 1-3. Janrik Magga,
Henrik Magga ja Mirja
Hiltunen, 2017.

Boazoeallin: Yhteisöllinen taidekasvatus Pohjoisen poronhoitajien arjessa

KORINNA KORSSTRÖM-MAGGA

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessani syvennyn visuaalisin keinoin Pohjoisen poronhoitajayhteisön elämään, heidän kulttuurinsa ymmärtämisen ja poronhoidon nykymuotojen esille tuomiseen. Poronhoito, Suomen alkuperäiskansan, saamelaiden elinkeinona herättää monenlaisia mielikuvia. Poronhoidon nykyisestä arkitodellisuudesta on muilla ihmisillä harvoin tarkkaa käsitystä.

Poronhoidon ammattitaitoon kätkeytyy arvokasta saamelaista kulttuuriperintöä ja hiljaista tietoa, jota sovelletaan teknistyvään nykyaikaan. Poronhoitoa leimaa yhä vahva yhteisöllisyys. Tämä periytyy vanhasta Siida –järjestelmästä, jossa yhteisö, joukko perheitä paimentaa poroja yhdessä. Poronhoitajat tuntevat edelleen olevansa samaa perhettä myös yli maiden rajojen. Poronhoitoon kasvetaan; poroerotuksiin ja vasanmerkityksiin osallistuu koko perhe ja pienillä käsillä on yhtä suuri arvo kuin iäkkäiden viisaudella.

Taideperustainen väitöstutkimukseni alkoi vuonna 2016, jolloin pyysin viittä Inarin lähi-paliskuntien poronhoitajaperhettä osallistumaan tutkimukseen kuvaamalla omia päivittäisiä arkiaskareitaan yhden vuoden ajan. Tavoitteena oli visualisoida, analysoida ja ymmärtää nykyajan poronhoitokulttuurin arkea ja välittää tätä valokuvien avulla tarkentavaa tietoa myös muille. Valokuvausvuosi huipentui kuvista koottuun ”Boazoeallin” (Poroelämää) näytelyyn Saamelaismuseo Siidassa Inarissa.

Näyttely oli eräs tutkimuksen kohokohta, mutta se herätti myös uuden toimintatutkimuksen syklin, joka nyt nousi kanssatutkimusyhteisöstäni, poronhoitajilta itseltään. Osa heistä jatkoi innokkaina valokuvaamista. Perheiden kuvallinen kommunikointi ja tiedottaminen omasta elämästä jatkuu edelleen sosiaalisessa mediassa. Visuaalinen viestintä omasta kulttuurista onkin nykyajalle luontevaa. Poronhoitajaperheet ovat myös työstämässä Boazoeallin-näyttelyn kuviin perustuen kirjaa omasta arkielämästä.

Tutkimuksessani, jota olen tehnyt Mirja Hiltusen ja Timo Jokelan koordinoimassa Northern Art, Community, Environmental Research (NACER) –tutkimusryhmässä, on yhteisöllinen taidekasvatus luonut syntyneelle kanssatutkimusryhmälle oman visuaalisen tilan, jossa he tarkastelevat omaa elämäänsä ja kulttuurinsa. Samalla visuaalinen toiminta tallentaa ja vaalii pohjoisen ainutlaatuisia kulttuuriperinnettä, jossa vanhat traditiot sopeutuvat nykymaailmaan.

Kuvat 1-3. Aloitin ympäristötaiteellisen sarjani Lumileikit vuonna 2009 tehden aiemmin uusia teoksia lähinnä huhtikuun kantohangilla. Viime vuosina olen löytänyt erilaisia tapoja työskennellä lumen kanssa läpi koko talven, aloittaen ensilumesta ja etsien lopulta viimeiset lumen rippeet kevät-kesän koivikoiden hiirenkorvien aikaan. Kuvat: Antti Stöckell, 2020-2021.

Lumen valoa

ANTTI STÖCKELL

Pohjoistuulen matkassa satanut ensilumi kuorrutti puiden rungot Rovaniemellä 18.10.2020. Seuraavana päivänä tuisku oli ohi ja lumi hehkui auringossa niin kuin vain ensilumi voi hehkua. Pidin reippailutauon näytön äärestä siirtyen pihapiiriin puiden kylkiä rapsuttelemaan. Puun rungolla kohoavat jäljet veivät ajatukseni ajan kuluun ja kasvuun (kuva 1.).

Ensilumi sulii pois ja sitten olikin joen vuoro jäätyä. Marraskuun kymmenentenä lähdin jälleen happihypylle suunnaten nyt askeleeni rantaan, repussa kahvia ja pari työkalua jään muotoiluun. Poikkeuksellisen ohuelle jäälle ei ollut vielä asiaa, mutta syystulvan laskettua ohutta jäätä oli jäänyt rannalle poimittavaksi ja muotoiltavaksi. Syntyi karttasovelluksista tuttuja sijaintia ilmaisevia symboleita, kolme kappaletta päällekkäin ripustin niitä rannan pajuihin hehkumaan matalalta paistavan auringon valoa (kuva 2.). Kolme kerrosta – kuvaisiko se paikkaan liittyvien muistojen kerroksellisuutta ja toistuvuutta vuoden ja vuosien kierrossa.

Tuli talvipäivänseisaus, päivä alkoi pidetä, valo lisääntyä. Uuden vuoden kolmantena päivänä horisontin ylle kiivennyt aurinko maalasi punertavia valoraitojaan hangelle lähivaaran rinteellä. Hiihdin umpihankea pitkillä metsäsuksillani sydäntalven lukemiin kiristyneestä pakkasesta ja valosta lumoutuneena. Joululomalla lukemani kirjat olivat syventäneet ymmärrystäni talven ja lumen merkityksestä elämän monimuotoisuudelle. Valkoisesta lumesta heijastuva pakahduttavan kaunis valo merkitsi myös tärkeää lämmön heijastumista takaisin avaruuteen. Samalla vahvistuva, pehmeä lumipeite tarjosi suojaa ja lämpöä sitä tarvitseville. Kevyesti koskettaen kirjoitin omat kuvioni talven peittoon (kuva 3.).

Näiden tuokiokuvien myötä lämpimät onnittelut Mirjalle!

Kuva 1–2. *Narske.*
Nuorten monitaiteellinen
talviesitys Rovaniemellä.
Kuvat: Miiä Rosenius,
2010.

Hajatelmiä lumen valosta ja taiteen voimasta

EEVA ANTTILA

Vuoden vaihtuessa valkea lumipeite laskeutui myös eteläiseen Suomeen. Ympäristön äänet pehmenivät ja maa sai ylleen hennon hunnun. Havaintoni herkistyivät pehmeille muodoille, keskenään leikitteleville valoille ja varjoille. Tunsin kiitollisuutta, iloa ja toivoa. Luonto on ihmeellinen ja voimakas.

Lumen valo on paitsi lahja meille pimeyteen väsyneille, myös muistutus luonnon vaatavuudesta. Siitä, kuinka ihmisen on hyvä tietää paikkansa kokonaisuudessa. Se on muistutus meille, jotka liian usein unohdamme pohjoisen ulottuvuuden, etäisyydet ja vuodenaikojen rytmin. Se avaa aistimme ja muistimme, kenties havahduttaa miettimään, miten voisimme vaalia ympäristöämme omilla valinnoillamme.

On ollut vuosia, jolloin talvi ei ole tullut vieraaksemme ollenkaan. Talven kaipuu kaihertaa. Sen rinnalla kulkee huoli tulevista sukupolvista, heille lankeavista lumettomista, ilottomista talvista ja lamaannuttavasta harmaudesta.

Ympäristöstä ja erityisesti pohjoista ulottuvuudesta voimansa saava taide voi toimia muistutuksena yhteisen omaisuutemme haavoittuvuudesta ja luonnon katoavuudesta silloinkin, kun emme pääse suoraan kosketukseen luonnon kanssa. Ilmaston lämpeneminen, elonkirjon köyhtyminen ja pohjoisten alkuperäiskansojen oikeuksien riistäminen uhkaavat jokaista, vaikka sulkisimme niiltä silmämme. Tarvitsemme taidetta muistutuksena siitä, mitä olemme kadottamassa.

Taidekasvatus antaa äänen tuleville sukupolville. Taide on heille mahdollisuus kertoa siitä, mikä heille on tänään tärkeää, mikä heitä huolestuttaa ja mikä heitä lohduttaa. Taidekasvatuksen kehittäminen, tutkiminen ja taidekasvattajien koulutus on tulevaisuuden vaalimista, tulevista sukupolvista huolehtimista, yhteisestä planeettamme välittämistä. Se on työtä, jonka merkitys on mittaamaton.

**Vaikuttamisen
virroissa**

Yhdessä tekemisen taito

JAANA ERKKILÄ-HILL

Ystävyys on mitä välttämättömintä elämiselle, sillä ilman ystäviä ei kukaan tahtois elää, vaikka hänelle olisi kaikki muu hyvä

(Aristoteles: Nikomakhoksen etiikka, 2020)

Aristoteles näki ystävyuden yhdeksi ihmisen perustarpeeksi. Tarvitaanko ystävyksien rakentamiseen ja yhteiseen tekemiseen jotakin erityistä taitoa? Taito ajatellaan usein joksikin yksilön ominaisuudeksi, joka on saavutettu pitkällisen harjoittelun tuloksena. Taidon käsite liitetään yleisimmin kiinteästi toimintaan, jonkin valmistamiseen, motoriseen valmiuteen, fyysiseen suorittamiseen. Koulumaailmassa taito- ja taideaineet niputetaan yhteen ja niillä ymmärretään olevan jotakin tekemistä toistensa kanssa. On ajateltu, että taiteen tekeminen vaatii taitoa, olipa kyse kuvataiteesta, musiikista tai esittävästä taiteesta. Harjoitus ”tekee mestarin” -mantraa on toistettu varmasti niin kauan kuin mitään taitoa on opetettu, harjoiteltu ja viimein ehkä hallittu.

Taiteen käsite on laajentunut kaikkiin mahdollisiin suuntiin viimeisten vuosikymmenten aikana. Taitavan yksilösuorittamisen rinnalle on kehittynyt yhä voimistuva ajatus yhteisöllisestä tekemisestä, jaetusta tekijyydestä. Yhteinen tekeminen on houkuttellut puoleensa yhä useampia ennen yksilöllisen ja yksintekemisen eetokseen vannoneita kuvataiteilijoita (Vertanen, 2020). Taidegrafiikan parissa on syntynyt liikehdintää kollektiivisen tekemisen suuntaan. Ammattitaiteilijat tekevät yhteisteoksia. Opiskelijat työskentelevät projektien parissa tuottaen jättimäisiä teoskoosteita, joista on mahdollista, ja myös merkityksetöntä, jäljittää yksittäisen tekijän jälkiä. Dialoginen yhteinen taiteen tekeminen nähdään myös eräänä pedagogisena mahdollisuutena (Erkkilä-Hill, 2020). Taiteilija yksittäisenä henkilönä häviää ja tilalle astuu yhteisen tekemisen taito, kollektiivi, joka on aina suurempi kuin tekijöidensä summa. Taidon käsite saattaa olla suuremmassa muutoksessa kuin aavistammekaan. Eräässä mielessä tällaisen osallistavan, yhteisöllisen taiteen tekemisen muodon voi nähdä paluuna taiteen alkulähteille,

Kuva 1–2.
Valokuvia teokseen
Kävelykerroksia. Kuvat:
Mirja Hiltunen, 2017.

aikaan, jolloin taiteilijaa yksilösuorittajana ei vielä ollut tunnustettu, vaan taiteilija oli osa yhteisöä, osa rituaalia tai yksinkertaisesti arjen käyttöesineiden valmistamiseen ja jokapäiväiseen arkeen tai pyhään liittyvää traditiota. Taito oli osa yhteisön yhteistä omaisuutta, tekemisen perintöä ja jaettua ymmärrystä kauneuden, hyödyllisyyden ja hyvinvoinnin merkityksistä, vaikka ymmärryksen sanoittaminen ei olisikaan tapahtunut oman aikamme käsitteitä käyttäen.

Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa on pohdittu niin taidekasvatuksen kuin taiteilijakoulutuksen yhteiskunnallista merkitystä jo 1990-luvulta läh-

Kuva 3-4. Osia Kävelykerroksia installaatiosta. Valokuva-sarja, turve, puu, makuupussi, helium, Kuvat: Mirja Hiltunen, 2017.

tien laajemman yhteisöllisen taidekäsitteksen viitekehityksessä. Taidon käsite on saanut uudenlaisia ulottuvuuksia, kun taide ja taiteen merkitys on hahmoteltu yhteisöllisen ja osallistavan taiteen näkökulmasta katsottuna. Dartington College of Arts (Richards, 2015) Iso-Britanniassa aloitti tutkintoon johtavan ohjelman ” vuonna 1986. Ohjelma oli tuolloin ainutlaatuinen ja vastaavia oli vain muutamia maailmassa, vaikka yhteisötaide olikin tullut tunnetuksi jo 1960-luvulta lähtien. Ensimmäinen varsinainen kurssi sosiaalisesti osallistavasta taiteesta käynnistettiin Dartingtonissa 1970-luvulla tuoden saman kurssikokonaisuuden alle yhteisötaiteen, julkisen taiteen, paikkasidonnaiset teokset,

performanssitaitteen ja uudet mediat. Dartingtonissa kyseenalaistettiin voimakkaasti taiteen sisällölliset ja esteettiset paradigmat ja koeteltiin taiteen käsitteellisiä rajoja. Taide haluttiin tuoda ulos studioista ja taidemaailman erityisistä tiloista tavallisen arjen keskelle. Taiteen tekemisen paikoiksi haluttiin julkisia tiloja, kyläkeskuksia, kaupungintaloja; tiloja, joissa ihmiset luontaisesti liikkuvat arjen keskellä.

Arjen tiloissa, julkisissa tiloissa toimiminen vaatii ennen kaikkea taitoa toimia yhdessä toisten ihmisten kanssa. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltunen on tutkinut koko akateemisen uransa ajan yhdessä tekemisen taitoa ja sen merkitystä niin yhteisöille kuin yksilöillekin. Hiltunen ei ehkä ole käyttänyt ilmaisua ”yhdessä tekemisen taito”, mutta sivusta seuranneelle hänen pitkäjänteinen toimintansa taidekasvattajana ja tutkijana sekä taiteilijana näyttäytyy nimenomaan yhdessä tekemisen taidon harjoittamisena ja ylläpitäjänä. Yhdessä tekeminen on vaativa taitolaji, sillä inhimillinen kanssakäyminen tuo väistämättä mukanaan jännitteitä, kulttuurisia haasteita, maailmankatsomusten aiheuttamia ristiriitoja, ja tässä tapauksessa ennen kaikkea taidekäsityksistä johtuvia törmäyksiä. Hiltusen taidekäsitys näkyy hänen sosiaalisen vastuuntuntonsa ilmenemisessä monialaisissa kehittämishankkeissa, joissa taidekasvatuksen menetelmiä on sovellettu niin maahanmuuttajien, vanhusten kuin kylien elinvoimaa kartuttavien projektien parissa. Hiltunen on luetaan ja ytimiään myöten sosiaaliseen ja ekologiseen kestävyYTEEN sitoutunut taidekasvattaja, jonka työ muodostuu osallistujien ja paikan antamien olosuhteiden kokonaisuudesta.

Mirja Hiltusen teos *Kävelykierroksia 1997–2017* (Hiltunen, 2017) kuvaa hänen suhdettaan ystävyYTEEN ja luontoon, sosiaaliseen ja ekologiseen kestävyYTEEN. Hiltunen on kävellyt pienen naisista koostuneen ystäväjoukon kanssa vuosien varrella eri kokoonpanoilla. Kyse on sitoutuneesta, kestävästä ystävyYdestä noiden naisten välillä. Kyse on myös taiteen viemisestä sosiaaliseen kontekstiin, luontoon, kävelyn, toinen toistensa kuuntelemiseen. Teos on syntynyt yhdessä tekemisen kautta, luottamuksesta ystävyYden merkitykseen.

Haluan onnitella Mirja Hiltusta yhdessä tekemisen taidosta ja ymmärryksestä, mikä ihmisen elämässä on välttämätöntä ja kaikkein merkityksellisintä, siis ihmisten välisestä ystävyYdestä.

Lähteet

- Aristoteles, (2020). *Nikomakhoksen etiikka* (suom. Simo Knuutila). Gaudeamus.
- Hiltunen, M. (2017). *Kävelykierroksia 1997 – 2017*. Installaatio näyttelyssä Ystävällisesti Teidän. Galleria Valo, Rovaniemi. 14.11. – 10.12.2017.
- Erkkilä-Hill, J. (2020). Voiko taiteilijaksi kasvattaa vaiko vain kasvaa? Mitä voisi olla taiteilijapedagogiikka? *Synteesi 3 – 4/2020*, 78 – 91.
- Vertanen, A. (2020). ”Mitä tarkemmin katsoo, sitä sirpaleisempi tyyppi on.” Yhteistoiminnallisen taideteoksen vaiheista. *Synteesi 3–4/2020*, 92 – 103.
- Taidegraafikan tapa olla - materiality, collaboration and agency. Näyttely Exhibition Laboratory. 15.1 - 7. 2. 2020.
- Richards, S. (2015). *Dartington College of Arts. Learning by doing. A biography of a college*. Longmarsh Press.

Kävelijän reitit ja kannanotot

KALLE LAMPELA

Astuinpa kerran ulos työhuoneeltani raikkaaseen ulkoilmaan.

Lähdin liikkeelle kävelemällä. Olin tehnyt joitakin valmisteluja etukäteen. Olin rakentanut puisen laatikon, 46,5 cm pitkän, 66 cm leveän ja 6 cm korkean. Niittasin laatikoon hihnan, jotta pystyin kantamaan sitä. Laitoin laatikon pohjalle A2 kokoisen valkoisen paperin, jonka päälle kaadoin puoli kilogrammaa noin kolmen senttimetrin pätkiksi katkottuja grafiittitikkua.

TAVARA-ASEMALLA JA VETURITALLEILLA

Oli kevät. Tarkkaan ottaen toukokuun kahdeskymmenesseitsemäs päivä vuonna 2019. Tuuli ja tihkutti. Kävelin VR:n tavara-asemalle. Nostin laatikon olalleni, laitoin ajastimen pyörimään ja jalat liikkeelle.

Tavara-aseman ikkunat oli lyöty säpäleiksi. Ovet oli väännetty sijoiltaan ja myös kaikki muu mahdollinen oli rikottu. Rakennuskompleksi hylättiin keväällä 2018 ja nyt se oli kylmennyt. Minulla oli työtilat rakennuksen toisessa kerroksessa seitsemäntoista vuoden ajan.

Kävelin yhden tunnin. Aloitin kello 9.41 ja lopetin kello 10.41. Näin runsaasti ilkivalan jälkiä. Kaikenlaista rojua oli levitelty ympäriinsä. Muovia ja muita roskia oli poltettu. Pesuaineet oli löydetty ja heitelty kaikkialle, seiniin, kattoon ja hallin lattioille. Väkevä tuoksu leijaili ilmassa. Muutama graffiti oli maalattu rouheisesti rapattuihin hallin seiniin ja puisiin veto-oviin.

Olisiko rakennusta ollut mahdollista säästää, mietiskelin. Halli skeittaajille. Työtilaa taiteilijoille, yrittäjille ja käsityöläisille. Ajatukset löysivät paikkansa lähinnä haaveissani samalla, kun kävelin ympäri rakennuskompleksia.

Kuva 1. Kalle Lampela
kävelemässä VR:n
tavara-asemalla Rova-
niemellä toukokuussa
2019. Stillkuva videosta.
Kuva: Kalle Lampela, 2019.

Kävelin myös seuraavana päivänä.

Kesäkuun kuudentena päivänä laitoin puukaukalon pienen kärryn päälle. Asetin paperin kaukaloon, kaadoin grafiitit paperille ja laitoin pahvisen kannen kaukalon päälle ja kiinnitin rakennelman kahdella kuormansidontaliinalla. Tämän jälkeen vedin kärryä samalla kun kävelin ympäri tavara-asemaa. Kävelin tunnin. Aloitin kello 9.12 ja lopetin kello 10.12. Oli lämmin päivä ja hikoilin, kun vedin kärryä.

Kesäkuun kahdeksas aamu oli kuuma. Tutkin hylättyjen veturitallien ympäristöä, paikkaa, jossa Nifca järjesti ”Rethinking Nordic Colonialism”-näyttelyn kesällä 2006. Havaitsin heti, että rakennuksesta oli pidetty parempaa huolta kuin tavara-asemasta, sillä kaikki ikkunasyvennykset ja osa ovista oli peitetty filmivanereilla. Ovien eteen oli pukattu suuria kiviä ja betonielementtejä. Pääsy rakennuksen sisätiloihin oli ilmiselvästi haluttu estää, joskin kaikki suurten halliövien ikkunaruuudut oli kivitetty rikki. Niiden aukoista saattoi pujahtaa sisälle.

Oli hiljaista, kunnes kuulin lastauksen ääniä. Valtava tukkilanssi oli aivan nurkan takana. Ajoin kesäkuun seitsemännentoista päivän aamulla veturitalleille puolisoni Aikan kanssa. Hän kuvasi kun minä performoin. Kävelimme tiheän pajukon läpi veturitallien pihalle, mutta hyttysset olivat niin aggressiivisella päällä, että meidän täytyi juosta takaisin autolle ja ajaa tiehemme.

Viisi päivää myöhemmin menin paikalle yksin. Hyttysiä parveili yhä runsaasti ilmassa, mutta onneksi tuuli. Tuuli piti suurimman osan surisevista inisijöistä loitolla.

Kiersin veturitalleja ja kuvasin materiaalia älypuhelimellani. Aurinko paistoi. Ilma oli kuumaa ja viileää peräjälkeen. Puulanssi oli hiljainen. En nähnyt ketään, paitsi muutamia ihmisiä pyöräilemässä kauempana sillalla. Varikset raakkuivat.

Kuva 2. Kalle Lampela kävelemässä VR:n veturitalleilla Rovaniemellä kesäkuussa 2019. Stillkuvat videosta. Kuva: Kalle Lampela, 2019.

PUISTOSSA JA LUONTOPOLULLA

Kolmisen vuotta sitten poimin uutistulvasta hauskan uutisen, jonka mukaan kolmen tunnin työpäivä sopisi hyvin monille ihmisille. Uutisen mukaan kahdeksan tunnin työpäivän aikana keskivertotyöntekijä käyttää aikaansa sosiaaliseen mediaan, kahvitaukoihin, työkavereidensa kanssa rupatteluun ynnä muuhun ”hyödyttömään” ja työskentelee tehokkaasti vain kaksi tuntia ja 53 minuuttia. Uutinen perustui Vouchercloudin Isossa-Britanniassa tekemään tutkimukseen, jossa haastateltiin vajaata kahtatuhatta toimistotyöntekijää. Johtopäätöksenä esitettiin, että mikäli työaika laskettaisiin kolmeen tuntiin, työnantajat saisivat henkilöstöstään enemmän irti. (Weller, 2017.)

Tämä uutinen oli mielestäni yhtä aikaa hauska ja absurdi. Se jatkoi työajan lyhentämisen tendenssiä, jonka varhainen versio löytyy Karl Marxin *Pääomassa* esittämäästä profetiasta 1800-luvun lopulta (Marx, 1980, s.807–808). Uutinen heijasteli myös 2010-luvulla yleistyneitä puheenvuoroja ja tutkimuksia, joiden mukaan hidastaminen johtaisi työelämässä tehokkaampiin työsuorituksiin ja parempaan työhyvinvointiin (ks. esim. Jabr, 2017).

Päätin kokeilla kävelemällä, miltä tuntuu hidastaa ja olla tehokas yhdellä iskulla, yhtä kyytiä, ilman taukoja. Kävelin elokuun lopulla vuonna 2019 kaksi tuntia ja 53 minuuttia tiedekeskus Arktikumin puistossa. Oli lämmin alkusyksyn päivä. Hyttysset olivat tipotiessään. Arktikumin internet-sivuilla puistoa kuvataan näin ”Arktikumin edustan rantapuisto, Arktinen puutarha, on Rovaniemen kauneimpia puistoja. Noin seitsemän hehtaarin laajuinen arboretum-puisto sijaitsee luonnonkauniilla paikalla Ounasjoen rannalla, osittain pienellä saarella. Puistossa esitellään pohjoisessa selviytyviä kasvilajeja, erityisesti luonnonkasveja ja tunturikasvillisuutta.” (Arktikum, 2020)

Kävelin Arktikumin puistossa, koska työryhmällämme oli tekeillä näyttely Lapin yliopiston galleria Valoon, joka sijaitsee Arktikumissa. Halusin tehdä teoksen, jolla on yhteys näyttelypaikan välittömässä läheisyydessä oleville poluille ja maisemaan.

Pari viikkoa myöhemmin – syyskuun seitsemäntenä päivänä – kävelin puolestaan Ounasvaaran luontopolulla ilman etukäteen määriteltyä aikaa. Tällä kertaa rakensin laattikooni tangon puurimoista. Kiinnitin tankoon kaksi pientä ruuvia, joihin sidoin kaksi lankaa. Langoista laitoin roikkumaan kaksi tussia, kromivihreän ja tumman seepian. Kävellessä tussit heiluivat holtittomasti suuntaan ja toiseen. Ja mitä vaikeampi maasto oli kulkea, sen rajummin tussit heiluivat.

Ounasvaaran luontopolun valitsin siksi, koska se on mielekäs patikointipaikka ja hyvä tapa viettää perheen kanssa vapaa-aikaa. Laavulla voi tehdä tulet, paistaa makkaraa

tai syödä eväitä tai vain istua ja kuunnella tuulen huminaa. Piirustusperformanssi toteutui siis osana tavallista vapaa-ajanviettoa. Piirustusperformanssin ei olekaan välttämättöntä tapahtua työnä ja työaikana.

JÄLJET, MERKITYKSET JA ESIINTYMISAREENAT

Sekä Arktikumien puiston että Ounasvaaran luontopolun kävelypiirustusperformanssit tapahtuivat jo olemassa olevissa puitteissa: jonkin toisen toteuttamassa viivassa maisemassa. Pitkospuut ja polut on piirretty maan pintaan. Nämä viivat ovat eräänlaisia metapiirustuksia, joita voi nähdä satelliittikuvissa ja satelliittipaikannusjärjestelmän avulla, kun niitä pitkin liikkuu. Kävellessäni toisinsin jo olemassa olevia viivoja, jälkiä, mutta talensin samalla kehon liikkeiden kautta maaston pinnan muotoja. VR:n tavara-asetella ja veturitalleilla rakennusten fyysisyys muodosti viivat maan pinnalle. Kun päätin kiertää rakennuksia tunnin ajan, löin samalla reittini lukkoon. Arktikumien puistossa ja Ounasvaaralla reitit olivat valmiina.

Kävelypiirustusperformanssini nostavat esiin merkityksiä ympäröivästä yhteiskunnasta. Nämä merkitykset konkretisoituvat nimenomaan silloin kun astun ulos työhuoneeltani. Performanssini kertovat lohdutonta kieltä piittaamattomuudesta rouheita ja

Kuva 3. Kalle Lampela kävelemässä Arktikumien puistossa Rovaniemellä elokuussa 2019. Stillkuva videosta. Kuva: Kalle Lampela, 2019.

Kuva 4. Kalle Lampela kävelemässä Ounasvaaran luontopolulla Rovaniemellä syyskuussa 2019. Stillkuva videosta. Kuva: Kalle Lampela, 2019.

luonteikkaita rakennuksia ja ympäristöjä kohtaan. Toisaalta puisto- ja luontopolkukävelyyni kertovat perinteisellä tavalla kauniista ympäristöistä, joita vaalitaan ja pidetään kunnossa. Ne viittaavat myös nykykaupunkilaisen luontosuhteeseen. Metsistä ja luonnosta muistuttavat puitteet on rakennettu ja tietyllä tavalla eristetty tai korostettu muusta luonnosta irralleen (Mikkonen, 2017). Toisin sanoen kävelyyni paljastavat kaupunkitilaan ja ympäristöön liittyviä arvoja ja asenteita. Siinä missä mekaaninen laite tarjoaa lukuja, leikkivä ihminen, taiteellista tutkimusta tekevä kuvataiteilija, representoi kokonaisvaltaista maailman hahmottamista, tuottaa merkityksiä ja ilmentää yhteiskunnallisia jännitteitä. Näin tehdessäni avaan perinteisen tutkimuksen näkökulmasta yllättäviä ja kriittisiä näkökulmia samaan kohteeseen eli maankäyttöön, luontoon ja kaupunkitilaan.

Se mikä on kaupungin kaavatoimiston väelle vain kuluera, taloudellisten arvojen näkökulmasta merkityksetön rakennus – mutta toki tärkeä tontti – on toisille paikka, joka huokuu esteettisiä arvoja, kulttuurisia merkityksiä ja konkreettisia käyttötapoja. Näkyvimmat kannanotot tavara-aseman puolesta tehtiin syksyllä 2019, jolloin asemalla järjestettiin kahdesti luvattomat bileet. Paikallinen sanomalehti Lapin Kansa uutisoi tapahtumista näyttävästi (Vasara, 2019). Kutsusta huolimatta en osallistunut bileisiin. Sen sijaan jäin kaiholla seuraamaan sivusta. Kävelypiirustusperformanssini ovatkin eräänlaisia hiljaisia kannanottoja ja surutyön esityksiä tilanteissa, joissa hylätyillä miljöillä ei ole enää toivoa.

Päätin esitellä kävelypiirustusperformanssejani pääasiassa muualla kuin perinteisessä taidemuseo- ja galleriamaaailmassa siksi, koska ne toteutuivat jo ensisijaisestikin niissä paikoissa, joissa performoin eli ulkosalla, kaupunkitilassa tai luonnossa. Pääasiallisiksi foorumiksi valitsin instagram-tilini, jonne voin kätevästi laittaa prosessikuvia, esittelytekstejä ja videoita. Toinen foorumi on tutkija-taiteilijalle tavallinen taiteellistieteellinen akateeminen ympäristö: luennot, esitelmät ja julkaisut kuten taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu Ruukku, jonne laadin kävelypiirustusperformansseistani eksposition *Ja-loittelemassa – Kävelemällä piirtäminen ja viivojen paikat* (Lampela, 2021). Ekspositio koostuu sanoista, kuvista ja videoista performansseistani. Instagram-tilini ja Ruukku ovat vapaasti kaikkien saatavilla. Muutaman klikkauksen päässä.

LOPUKSI

Tavara-asemalla syksyllä 2019 järjestettyjen bileiden promoottorina ahkeroin rovaniemeläinen mediataiteilija Arttu Nieminen. Adressin yhteisöllisten kulttuuritilojen puolesta allekirjoittivat: Kulttuuriosuuskunta Dead Standing Tree, Kulttuuriyhdistys Valsa, La-

pin Taiteilijaseura, Lapin Yliopiston ylioppilaskunta, Pohjoinen mediakulttuuriyhdistys Magneetti, Cinema ry, Katukulttuuriyhdistys Transcendent, Gos Lea Underground, Sannaseura, Lapin Vasemmistonuoret, Kuuranvalkeat, Ale ry, Teatteri Liikutus ja Rovaniemen Vihreät.

Syksyllä 2019 oli selvää, että paikasta oli tullut elävä itseilmaisemisen keskus. Melko lyhyessä ajassa hallien ja huoneiden seinät peittyivät moni-ilmeisten graffitien ilotulitukseen, ja skeittarit ottivat hallin omakseen. Syyskuun kolmantenatoista päivänä julistin paikan instagram-tililläni taideteokseksi. Maalasin mustalla tussilla suurelle voimapperille sanan ”ART”, kirjoitin paperin alareunaan: ”TÄLLÄ PAPERILLA JULISTAN TAVARA-ASEMAN TAIDETEOKSEKSI” ja kiinnitiin sen yhteen tavara-aseman hallin puiseen veto-oveen.

Talvi oli tavara-asemalla ja veturitalleilla hiljainen, mutta kesän kynnyksellä 2020 alkoi taas tapahtua.

Toukokuun lopulla havaitsin veturitalleilla käsin kirjoitetun kyltin yhdessä rakennuksen toisen kerroksen ikkunasyvennyksessä. Siinä luki: ”TALLI JA JUNA KUNNOSTETAAN ÄLÄ TUHOA ENEMPÄÄ KIITOS! T: MAKE”. Kesäkuun ensimmäisenä päivänä kävelin paikalle uudestaan ja huomasin muutoksen: valvontakamerat, työmaa-aidat ja painetut kyltit, joissa kehoitettiin pysymään poissa alueelta. Hylätty paikka olikin muuttunut yksityisalueeksi ja ilkeiden tekijät uhattiin saattaa oikeudelliseen edesvastuuseen tekemisistään.

Tavara-asemaa ei vartioitu. Samalla kun paikasta tuli yhä roskaisempi ja ränsistyneempi – sanalla sanoen aavemainen – siitä tuli somehitti. Paikka veti edelleen puoleensa taideopiskelijoita, jotka latasivat tallenteensa instagramiin: valokuvia, videoita ja selfieitä.

Kesäkuun viidentenä päivänä aamuyöllä tavara-aseman toimistorakennuksen toinen kerros sytytettiin tuleen. Lapin pelastuslaitos sai kuitenkin sammutettua palon ripeästi. Lapin Kansa, Ilta-Sanomat, Helsingin Sanomat, Yle ja MTV3 uutisoivat palosta heti tuoreeltaan.

Tämän jälkeen tavara-aseman hallien ovet lankutettiin kiinni. Kaikki ikkunasyvennykset levytettiin. Alue aidattiin, laitettiin valvontaan ja tontin viereinen Mehiläisen rakennustyömaa otti sen käyttöönsä.

Lähteet

- Arktikum (2020). <https://www.arktikum.fi/vieraile.html>
- Jabr, F. (2013). Why your brain needs more downtime. <https://www.scientificamerican.com/article/mental-downtime/>
- Lampela, K. (2021). Jaloittelemassa – Kävelemällä piirtäminen ja viivojen paikat. *Ruukku* numero 15. (tulossa).
- Marx, K. (1980). *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 3: Kapitalistisen tuotannon kokonaisprosessi*. Suomentanut Antero Tiusanen. Edistys.
- Mikkonen, J. (2017). *Metsäpolun filosofia*. Niin & Näin.
- Vasara, V. (2019). Jopa 500 ihmistä osallistui hylätyssä makasiinissa pidettyyn tapahtumaan – ja laittoi nimensä adressiin yhteisöllisten kulttuuritilojen puolesta. *Lapin Kansa* 24.9.2019. <https://www.lapinkansa.fi/jopa-500-ihmista-osallistui-hylatyssa-makasiinissa/223358>
- Weller, C. (2017). Research suggests there's a case for the 3-hour workday. <https://www.businessinsider.com.au/8-hour-workday-may-be-5-hours-too-long-research-suggests-2017-9?r=US&IR=T>

Kuvittele, entä jos ...?

MARTTI RAEVAARA

Kerrotaan, että mäkihypyn ns. V-tyyli syntyi sattumalta 1980-luvun puolivälissä. Ruotsalainen mäkihyppääjä Jan Boklöv oli harjoittelemassa ja ilmalennon aikana tuulenpuuska tempaisi yllättäen hänen suksiensa kärjet erilleen, mutta kannat pysyivät yhdessä ja hypy vakaana. Boklöv huomasi yllättäen lentävänsä normaalia pidemmälle. Suksien leviäminen V-kirjaimen muotoon lisäsi kantavaa pinta-alaa ja hypyn pituutta. Oivallus johti mäkihypyn mullistukseen. Boklöv kehitti ja harjoitteli uutta tyyliä, joka vaati rohkeutta ja uutta teknistä taitoa, mutta myös lajin arvosteluperusteiden haastamista.

Mäkihyppy on arvostelulaji, jossa pyritään hyppäämään mahdollisimman pitkälle, mutta sääntöjen määrittelemällä tyylillä. Pituuspisteiden lisäksi tulokseen vaikuttaa tyylipisteet. Viisi arvostelutuomaria arvioivat suksien ja vartalon asennon ponnistuksen, ilmalennon ja alastulon aikana. Kun Boklöwin aloitti V-tyylillä hyppäämisen, piti sääntöjen mukaan ilmalennon aikana suksien olla vierekkäin ja käsien vartalon myötäisesti sivulla. V-tyylille naureskeltiin ja tyylipisteiden vähentäminen ei mahdollistanut karkisijoituksia. Pian ”haarapääsky” kuitenkin lensi niin paljon muita pidemmälle, että se riitti kisan voittoon. Boklöv voitti ensimmäisen kerran maailmancupin osakilpailun joulukuussa 1988 ja samalla kaudella myös cupin kokonaiskilpailun. Tämä aiheutti ison ongelman. Voittaja on hyppääjä, joka ei noudata tyylisääntöjä. Varsin nopeasti Boklöwille tuli seuraajia ja sääntöjä oli pakko muuttaa, pistevähennyksistä luovuttiin ja v-tyylistä tuli arvostettu ja kaikkien käyttämä.

Kilpaurheilu perustuu kaikille yhteisiin sääntöihin ja kriteereihin, joiden avulla paremmuus ratkaistaan. Säännöt ja kriteerit ohjaavat myös oppimista, harjoittelun tavoitteita ja menetelmiä. Samanaikaisesti tapahtuu jatkuvaa teknologian, materiaalien, suoritustekniikoiden ja harjoitteiden kokeilua ja kehittämistä, myös sääntöjen rajoja testaamalla. Arvot ja perinteet, käsitykset siitä mikä on arvostettua, toivottavaa tai tärkeää ja mikä vähemmän merkityksellistä, vaikuttavat myös kulttuurin, taiteen ja taideopetuk-

Kuva 1. Repin-instituutti,
Valokuvat Martti
Raevaara, 2003.

sen ajatus- ja toimintamalleihin. Konventiot ovat perusta, johon nojata, mutta ne voivat myös estää uuden oppimista, toisin näkemistä ja tekemistä. Tarvitaan kyseenalaistamisen kykyä.

Vuonna 2003 vierailin Pietarissa Repin-instituutissa. Taideopetus näytti tuolloin perustuvan vielä klassisen taiteen kopiointiin, havainnon, tekniikkojen ja materiaalituntemuksen oppimiseen sen myötä. Perehdyin myös instituutin historiaan. Toiminta käynnistyi Moskovassa 1700-luvun puolivälissä, mutta instituutti muutti joidenkin vuosien jälkeen Pietariin. Opetus perustui usklassismiin ja käytössä oli suuri kokoelma klassisia taideteoksia, joita opiskelijat tutkivat ja jäljensivät. Realismin suuntaisia kokeiluja ei sallittu. Opettajat saattoivat tuhota opiskelijoiden piirustuksia, maalauksia tai veistoksi, jos niissä oli liian realistista kuvausta. ”Rahvaanomaisen” realismin katsottiin pilkkaavan antiikin Kreikan ja Italian renessanssin saavutuksia ja perinnettä. Ankara kiistely klassismin ja realismin välillä kesti opetuksessa lähes viisikymmentä vuotta.

Moinen arvovaltaistelu huvitti, mutta kun muistelin omaa taideopiskeluani Taide-teollisessa korkeakoulussa 1970-luvun lopulla, tunnistin helposti konventiot, jotka vaikuttivat opetukseen ja oppimiskäsitykseen. Perinteinen malliin pohjautuva piirustus, maalaus ja kuvanveisto oli perusta, johon monen muun asian opiskelu nojasi. Se sitoi opetuksen myös kuvataidekoulutuksen perinteeseen. Elävää mallia tutkimalla ja kuvaamalla kehitettiin havaintokykyä ja samalla opittiin kuvallisen ilmaisun lainalaisuuksia ja yleisemmällä tasolla kuvallista ajattelua. Elävän mallin piirtämisessä käytettiin vain hiiltä ja ensimmäisen vuoden aikana sallittua oli vain viivan käyttö. Muodon hakeminen varjostamalla oli ehdottomasti kielletty ja piirustuksen piti olla isolla paperilla koko-

naan ja sopusuhtaisesti mallin mukaisesti. Mallitehtävissä opettajan ohjaus oli jatkuvaa opiskelijan työn arviointia. Ei ollut harvinaista, että opettaja ”virheen” havaitessaan, tuli ja pyyhki säämiskällä piirustuksen kokonaan pois ja pyysi aloittamaan alusta. Opetus muuttui kuitenkin radikaalisti 1980-luvun edetessä. Jotkut opettajat kannustivat erilaisen piirtämisen käyttöön, sallivat jopa kuulakärkikynällä piirtämisen. Vapauksia annettiin myös sommittelussa, mallin käsivarsi tai jalkaterä sain mennä paperin reunan yli. Elävän mallin piirtämistä harjoiteltiin mm. kansallisbaletin harjoituksissa ja urheiluhalleissa. Opetuksen tavoite oli edelleen sama kuin omana opiskeluaikanani, mutta käsitys oppimisesta ja vaihtoehtoisista tavoista oppia muuttuivat merkittävästi.

Taidekoulutuksessa tietty tapa puhua ja toimia on osa ammattitaitoa ja hyväksyntää. Opiskelijan on erottauduttava ollakseen vakuuttava, mutta samalla hänen työnsä ja osaamisensa on julkisesti sosiaalisen yhteisön arvioinnin ja hyväksynnän kohteena. Juhana Blomstedt kuvaa kuvataiteen akateemista traditiota säiliönä, jonka avulla tärkeitä asioita kuljetetaan seuraaville sukupolville riippumatta kulloinkin vallitsevista arvostuksista. Koulutukseen sisältyy vahva säilyttävä rakenne ja toisaalta vaatimus tämän osien horjuttamisesta. Opetuksen ja opettajien kyseenalaistaminen ei saa kuitenkaan puhkaista säiliötä tai rikkoa sen kantavia rakenteita ja näin vaarantaa tärkeän sisällön valumista hukkaan. (Stewen, 1998) Tässä paradoksaalisessa tilanteessa voi kärjistetyksi kysyä: miten vastustan taidekoulutuksen kontekstissa auktoriteetteja (opetusta) ja kuitenkin teen sen traditiota kunnioittaen eli miten olen ”sopivasti radikaali” ja erotun ”oikealla tavalla”.

Boklów esimerkissä perinteisiä toimintamalleja ja vallitsevia sääntöjä kyseenalaistettiin radikaalisti, osin sattumankin myötä, ja seurauksena oli nopea ja merkittävä muutos koko lajin olemukseen ja arvostelukriteereihin. Repin Instituutin ja Taideteollisen korkeakoulun esimerkeissä muutos oli hitaampi, evoluutionomainen, laajemmin taidekäsitusten ja yhteiskunnan muutoksiin liittyvä. Maailma ja toimintaympäristö muuttui ja opetus ja oppiminen sen mukana.

TIEKARTTOJA TULEVAISUUTEEN

Käsitys tulevaisuudesta ohjaa opetuksen ja koulutuksen suunnittelua ja kehittämistä kaikilla tasoilla, niin valtakunnallisissa koulutuspoliittisissa linjauksissa kuin tutkinto-ohjelmien ja kurssien tavoitteiden ja sisältöjen määrittelyssä. Mutta mikä on se tulevaisuus, joka toimii kehittämisen majakkana. Usein vaikuttaa siltä, että maailma on yhä monimutkaisempi, täynnä yllätyksiä, epävarmuutta ja ristiriitaisuuksia. Uusi normaali on jatkuva muutos, elämme postnormaalia aikaa. Kannattaako tulevaisuutta edes pohtia.

Tulevaisuuksia voidaan lähestyä todennäköisten, mahdollisten ja toivottavien vaihtoehtojen näkökulmista. Kaikissa näissä on tärkeää kyky ja halu kuvitteluun, erilaisten käsitysten ja vaihtoehtojen näkyväksi tekemiseen ja yhteiseen pohdintaan. Kuvittelun voimalla voimme rakentaa riittävää jaettua ymmärrystä nykyhetkestä ja vaihtoehtoisista tulevaisuuksista, miksi joku on todennäköistä, mahdollista tai toivottavaa, ja miten voimme yhdessä löytää keinoja haasteiden ja ongelmien ratkaisemisen, ja parempien tulevaisuuksien luomiseen. Mutta yhtä tärkeää on myös kuvitella ja pohtia ratkaisujen ja tekojen seurauksia, miten ne voivat mahdollisesti vaikuttaa maailmaan, jonka jätämme seuraaville sukupolville.

Usein keskitymme todennäköisiin ja toivottaviin tulevaisuuksiin, unelmiin paremmasta, ja yleensä vielä lyhyellä aikaperspektiivillä ja nykyhetken käsityksiin ja tietoon enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti tukeutuen. Uudet ja avoimet mahdollisuudet tai uhkakuvat voivat kulkea mukana, mutta erityisesti niiden vaikutusten arviointi jää taka-alalle. Ymmärrettävästi, koska se on vaikeampaa ja voi johtaa päätelmiin, jotka edellyttävät nykyisten ajattelu- ja toimintatapojemme muutosta. Konkreettisenä esimerkkinä COVID-19 epidemian kaiken läpäisevä vaikutus yhteiskuntaan; hyvinvointiin, talouteen, työhön ja koulutukseen sekä globaalisti että paikallisesti. Kohtasimme mahdollisen, josta oli varoitettu, mutta jonka kokonaisvaltaisiin ja laajakantoisiin vaikutuksiin emme olleet varautuneet.

Hämmäntävä tilanne on johtanut meitä pohtimaan toivottavia tulevaisuuksia joko uuden normaalin määrittelyn tai menetetyin normaalin unelmoimisen näkökulmista. Ensin mainitussa korostuu uusi käsitys todennäköisistä tulevaisuuksista sekä tarve ymmärtää paremmin erilaiset muutostekijät ja niiden systeemisyys. Tilanne auttaa meitä näkemään selkeämmin arvokkaat ja tärkeät asiat, ja pakottaa myös oppimaan uutta ja ajattelemaan uudella tavalla tulevaisuudesta. Paluuta menneeseen ei ole, mutta voimme ottaa sieltä hyviä asioita mukaan uuteen normaaliin ja löytää mahdollisuuksia paremman tulevaisuuden rakentamiseen.

Toisessa näkökulmassa epidemia on poikkeama, väliaikainen vaihe ja tulevaisuus rakentuu kaipuuna ja pyrkimyksenä päästä mahdollisimman pian takaisin menetettyyn normaaliin. Toimintaa ohjaa meille tärkeiden asioiden kirkastuminen, esimerkiksi sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys hyvinvoinnissa ja opiskelussa, ja niiden keinojen löytäminen, jotka mahdollistavat paluun entisiin toimintatapoihin. Parempi tulevaisuus on menneisyys, johon haluamme palata.

Oppimisen, opetuksen ja koulutuksen tulevaisuuksien pohtimisessa on korostunut fyysisen ja virtuaalisen (sosiaalisen) vuorovaikutuksen ominaispiirteiden erottelu ja pa-

remmuuden arviointi. Ja ymmärrettävästi usein menetetyt normaalin näkökulmasta, koska siitä meillä kaikilla on kokemustietoa. Virtuaalista vuorovaikutusta kuvataan vajavaisuuden kautta, mitä siitä puuttuu suhteessa fyysiseen vuorovaikutukseen. Parempi-huonompi dikotomia johtaa kuitenkin helposti joko tai ratkaisuihin ja tarjottujen tulevaisuuksien kaventamiseen.

Mutta entä jos ... työelämässä siirrytäänkin yhä enemmän verkkotyöskentelyyn ja erilaiset virtuaalista vuorovaikutusta tukevat sovellutukset ja alustat kehittyvät nopeasti mm. tekoälyn avulla. Miten tämä vaikuttaa fyysiseen vuorovaikutukseen työelämässä, mikä vuorovaikutuksessa korostuu, mitä uusia vaateita työtiloille tulee, miksi matkustetaan jne. Miten muutos vaikuttaa tulevaisuudessa tarvittavaan osaamiseen, taitoihin ja tietoihin, ja miten yliopistot vastaavat tähän. Onko yliopistojen tulevaisuus kiinni niiden kyvystä siirtyä osin tai kokonaan verkko-opetukseen ja miten tämä vaikuttaa fyysisiin oppimistilojen ratkaisuihin ja kampuksiin oppimisympäristöinä.

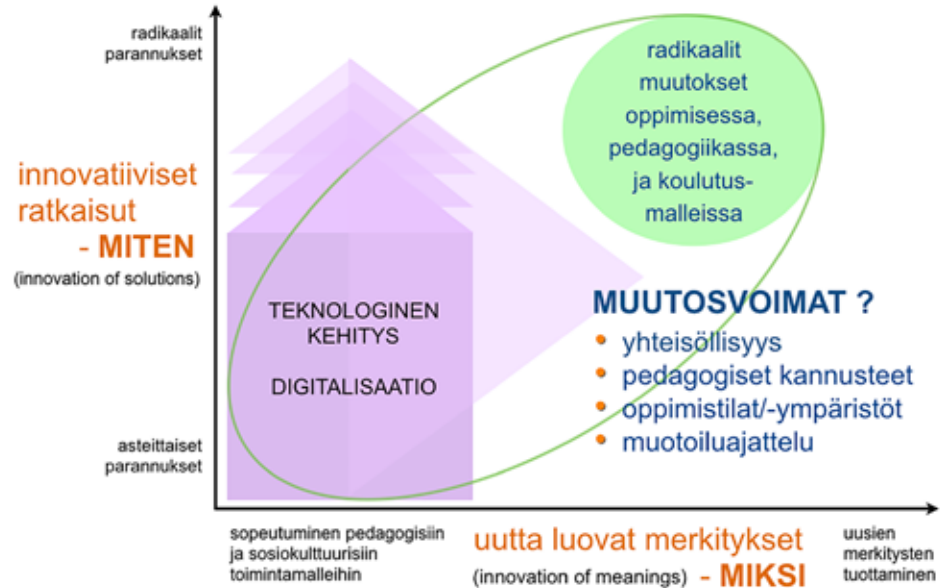
KYSEENALAISTAVAT PEDAGOGISET INNOVAATIOIT

Italialainen muotoilufilosofi Roberto Verganti (2008) yhdistää eri toimialoja ja konteksteja ja tutkii miten johtamisella ja organisaatioissa voidaan luoda uusia merkityksiä, merkitysten innovaatioita; miten voidaan edistää radikaalisti uusien visioiden ja näkemysten syntymistä ja myös ihmisten sitoutumista niiden toteuttamiseen. Keskeisiä elementtejä ovat johtaminen, muotoilu ja teknologia. 1)

Verganti haluaa laajentaa muotoiluvetoisten innovaatioprosessien (design driven innovations) tarkastelua enemmän merkityksenannon suuntaan. Hän korostaa yhteiskunnan, kulttuurin ja teknologia laajojen ja pitkän aikavälin muutosten syvällistä ymmärtämistä, sosiokulttuuristen muutosten mallintamista ja niihin vaikuttamista. Ilmiöiden ymmärtämisessä on tärkeää nähdä yhteydet käännteentekevien teknologisten innovaatioiden ja uusia merkityksiä synnyttävien innovaatioiden välillä. Uudet merkitykset syntyvät verkostoissa ja ihmisten, erilaisten toimijoiden vuorovaikutuksessa. Tämän takia on myös oleellista, miten verkostoihin ja yhteistyöhön perustuvia prosesseja johdetaan.

Verganti esittää innovaatiostrategioiden ulottuvuudet kaaviona, jossa pystyakselina on *toiminnalliset innovaatiot, miten* ja vaaka-akselina, uutta luovat merkitykset, *merkitysten innovaatiot, miksi*. Pystyakselilla edetään kohti radikaaleja parannuksia ja vaaka-akselilla uusien merkitysten tuottamista. Vergantin mukaan radikaalien toiminnallisten parannusten ja uusien merkitysten tuottamisen keskeiset muutosvoimat ovat tek-

Kuva 2. kyseenalaistavat oppimisen/opetuksen/ koulutuksen innovaatiot, Martti Raevaara, 2021.

nologia ja muotoilu. Teknologian kehitys ”työntää” ja muotoilu ”ohjaa” merkityksellisiä muutoksia. Markkinoiden vetovoima tai käyttäjäkeskeisyys eivät tähän riitä.

Olen muokannut ja soveltanut vapaasti Vergantin kaaviota digitalisaation ja oppimisen/ opetuksen/ koulutuksen suhteen ja vuorovaikutuksen jäsentämiseen. Miten teknologian kehittyminen ja oppimisen, pedagogiikan ja koulutuksen uudistaminen voisivat yhdessä luoda radikaaleja innovaatioita, parempia ratkaisuja (miten) ja uusia merkityksiä (miksi) kestäväen yhteiskunnan ja tulevaisuuden rakentamiseen.

Nopea teknologinen kehitys tarjoaa monia mahdollisuuksia nykyisten toimintatapojen kehittämiseen ja kokonaan uusien luomiseen. Teknologia ja sen käytön haltuunotto ei kuitenkaan yksin riitä. Radikaalit muutokset ja uudet merkitykset syntyvät ihmisten toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, ja yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Jos teknologia ”työntää” muutoksiin, niin miten pedagogiikka voi ”ohjata” toivottaviin ja merkityksellisiin muutoksiin, kyseenalaistamalla ja kysymällä miksi? Mitkä voisivat olla ne muutosvoimat, joiden avulla tuetaan radikaaleja muutoksia oppimisessa, pedagogiikassa ja koulutusmalleissa, ja luodaan uusi merkityksiä? Voisiko keskeisinä muutosvoimina olla

- *yhteisöllisyys*, jossa erilaiset näkökulmat, ajattelu ja osaaminen ovat voimavara ja innostuksen lähde uuden oppimiseen, ja jossa kaikki yhteisön jäsenet ovat oppijoita.
- *pedagogiset kannusteet ja tuki* muutoksille, jotka lähtevät opettajien vahvuuksista ja opetusalueiden erityispiirteiden tunnistamisesta ja arvostamisesta, tavoitteena joustavat ja kestävä opetus- ja ohjelmaportfoliot.
- *oppimistilat ja -ympäristöt*, jotka tukevat kohtaamisia ja myös tekemisen ja toiminallisuuden avulla oppimista, mutta perustuvat muunneltavuuteen ja kestäväään tulevaisuuteen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä; tilatarpeet muuttuvat yhteisön toiminnan, pedagogisten ratkaisujen ja teknologian kehittymisen myötä.
- *muotoiluajattelun* (design thinking) soveltaminen opetukseen, oppimiseen ja koulutukseen ja näiden johtamiseen; tällä tuetaan yhteisen ymmärryksen rakentamista ja epävarmuuden sietämistä sekä ideoiden, tiedon ja onnistumisten jakamista, tavoitteena luova ja rikastuttava vuorovaikutus.

Muotoiluajattelua ei edellä tarkastella tiettyinä menetelmänä vaan lähestymistapana, jossa on oleellista koko yhteisön osallistuminen suunnittelu- ja toteutusprosessiin. Tim Brown (2009), maailmanlaajuisen IDEO muotoiluyrityksen johtaja, kannustaa ottamaan asiakkaat laajasti ja aktiivisesti mukaan suunnitteluprosessiin, näin syntyy kiistatta parempi lopputulos. Mutta ongelmana on se, että prosessi näyttyy usein heille sekavana tai sen hahmottaminen on täysin mahdotonta. Prosessi on pyrittävä tekemään näkyväksi ja tuettava etenemistä havaittavien maamerkkien avulla ja tiedostettava prosessin eri vaiheisiin liittyvät tunnetilat. Brown käyttää termiä ”mental matrix”, kuvaamaan toivon, oivalluksen ja luottamuksen vaihtelua prosessin edetessä. Alussa on voimakas toivo, prosessin edetessä se hiipuu, ja kun vähitellen jotkut ideat alkavat edetä ja saada muotoa, oivallukset rakentavat luottamusta onnistumiseen ja hyvän lopputuloksen saavuttamiseen.¹

Organisaation tasolla Brown (2009) korostaa mm. erilaisten vaihtoehtojen avointa ja ennakkoluulotonta kartoittamista, erilaisuutta ja erilaisia näkökulmia voimavarana, myös erilaisten lahjakkuuksien tunnistamista sekä osallistujien innostamista ja tukemista ja projektien loppuun saattamista. Yksilötason lähestymistä hän ohjeistaa mm. seuraavasti: innostu ihmisistä ja erilaisuudesta; avaa silmäsi arjen ilmiöille, pysähdy, ihmettele, pohdi miksi; opi ja ajattele käsillä, tee prototyyppejä, pohdi vaihtoehtoja; epäonnistu varhain ja usein, mutta ota opiksi; dokumentoi jatkuvasti, tee prosessi, edistymisen ja tulokset näkyväksi ja jaettavaksi, visualisoi, älä luota vain sanoihin ja numeroihin;

¹ tekstin ja kaavion käännökset Martti Raevaara.

jaa ideoita tarinoiden avulla, kerro monitasoiset ideat merkityksellisesti ja innostavasti, löydä oleellinen sekä tee yhteistyötä yli rajojen, hyödynnä muiden ideoita, jaa ideoita, innostusta ja tukea.

OPPIMISYHTEISÖN VOIMA

Toimiva oppimisyhteisö (oppimisen ekosysteemi) tunnistaa moninaiset oppimisen mahdollisuudet, ja tukee opiskelijoiden opintopolkua myös erilaisten opetus- ja oppimismenetelmien kehittämisen avulla. Kysymys virtuaalisen ja fyysisen opetuksen ja oppimisen yhdistämisen keinoista ja mahdollisuuksista konkretisoituivat covid19 epidemian myötä. Se pakotti yliopistot virtuaaliopetukseen ja -opiskeluun ja ohjasi tutkimaan, miten oppimismenetelmät ja -ympäristöt on mahdollista rakentaa tukemaan molempien tapojen parhaita puolia ja niiden tarkoituksenmukaista yhdistämistä.

Samalla tuli näkyväksi tarve integroida paremmin formaalia ja informaalia oppimista, miten voimme saada opiskelijoiden moninaisen osaamisen paremmin näkyväksi ja tuoda sen osaksi institutionaalista oppimista ja koulutusta, yhteisön jaettua asiantuntijuutta. Oppimista tapahtuu eri tasoilla ja ympäristöissä ja erilaisen oppimisen tunnistaminen ja tunnustaminen on tärkeää. Olemme siirtymässä yhä enemmän joko-tai dikotomiasta kohti sekä-että ajattelua.

Tulevaisuusorientoitunut opetussuunnitelmien ja opetuksen uudistaminen perustuu kuvittelun voimaan ja toisin tekemisen mahdollisuuteen. Kuvittelun voimalla voimme tehdä näkyväksi ennakoimatonta ja sellaista, jota emme osaa vielä ajatella. Voimme rakentaa jaettua ymmärrystä nykyhetkestä ja vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja löytää keinoja ongelmien ratkaisemiseen, ja pohtia etukäteen myös ratkaisujemme mahdollisia vaikutuksia, mitä jätämme seuraaville sukupolville. Kuvittelu saa voimansa uteliaisuudesta ja rohkeudesta rajojen ylittämiseen ja yhteistyöstä, eri alojen asiantuntijoiden vuorovaikutuksesta, avoimesta ideoiden ja ajatusten jakamisesta ja yhdessä uuden luomisesta. Menestyksellinen pedagoginen kehittämistyö nojaa ketteryyteen, mutta myös osallistamiseen ja omistajuuteen sekä eri osapuolten keskinäiseen arvostukseen ja luottamukseen.

Lähteet

- Brown, T. (2009). *Change by design. How design thinking transforms organizations and inspires innovation*. HarperCollins.
- Stewen, R. (1998). *Silmän oppivuodet - Kuvataideakatemia 1848-1998, ajatuksia taiteesta ja taiteen opettamisesta*. Kuvataideakatemia.
- Verganti, R. (2008). Design, meanings and radical innovation: A meta-model and a research agenda. *Journal of Product Innovation Management*, Volume 25, Issue 5, . 436-456, Blackwell Publishing Inc.

Yhteisöllisyys: kuvataidekasvatuksen haaste ja mahdollisuus

SIRKKA LAITINEN

Monet länsimaisen yhteiskunnan ongelmat liittyvät ihmisten kommunikointiin – tai sen puutteeseen. Yksilökeskeiset arvot ovat vahvistuneet koko sen 40–50 vuoden ajan, kun arvoja on mitattu (Helkama, 2015, s. 220). Yksilöllisyyttä korostava yhteiskuntamme on samalla myös yksinäistävä. On pärjättävä yksin, vaikeistakin olosuhteista on noustava sankarillisena taistelijana. Yksin pärjäämisen eetos yhteiskunnassamme luo monenlaisia ongelmia.

Yksilökeskeisyys on näkyvässä myös kasvatuksen ja koulutuksen piirissä. Loula (2020) siteeraa Matila Sorkkista, jonka mukaan suomalaisten vanhempien kokemasta uupumuksesta tehdyssä tutkimuksessa uupuminen liitettiin Matilda Sorkkisen mukaan juuri yksilökeskeisyyteen: Yhteisökeskeisessä yhteiskunnassa verkostot ovat tiiviimmät ja lasten kasvattaminen jakaantuu lähipiirin tai suvun kesken – joskus jopa kokonaisen kylän. Tuloksista näkyy selvästi, että uupuneita vanhempia on keskimäärin enemmän yksilökeskeisissä maissa. (Loula, 2020.)

Yhteiskunnassamme taiteen kentällä on yksittäisen taiteilijan, neron kultti voimakas. Länsimaisessa taidemaailmassa taide on tuote, joka on ostettavissa, myytävänä ja rahalla mitattavissa, siis jonkun yksilön hallussa, ei yhteistä kulttuurista omaisuutta. Taidekasvatuksen kaanon on nähdäkseni vuosikymmenten saatossa usein myötäillyt tätä eetosta. Puhutaan yksilön taiteellisen lahjakkuuden tukemisesta, tutustutaan yksittäisen taiteilijan elämään ja tuotantoon, ja kiinnitetään huomiota yksilön kokemukselliseen suhteeseen taiteen tekemiseen.

Omintakeisuuden ja yksilöllisyyden kokemuksen tärkeyttä korostivat myös tutkimusopiskelijani, lukiolaiset, kun he tarkastelivat omaa kuvataiteellista työskentelyään (Laitinen, 2003, s. 162). Ajatus siitä, että kukaan ei voi ymmärtää kuvan tekijän tarkoituksia, liittyi opiskelijoiden kokemukseen siitä, että oli tärkeää pärjätä yksin, kukaan ei voisi auttaa.

Nähdäkseni taiteen tekeminen kuitenkin tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia kommunikointiin ja vuorovaikutukseen toisten kanssa. Grant H. Kesterin (1998, s 114) mukaan taideteos tulisikin ymmärtää *kommunikatiivisen vaihdon prosessiksi* ennemmin kuin fyysiseksi prosessiksi. Suomalaisessa taidekasvatuksessa tulisi nähdäkseni vahvistaa juuri mahdollisuuksia vuorovaikutukseen kuvan tekemisen prosessissa. ”Onnistumisen” välttämättömyys vaikeuttaa kuvataiteellista oppimista. Epäonnistumisen ja riskien ottamisen pedagogiikka olisikin otettava vahvaksi lähtökohdaksi, kun taidekasvatusta kehitetään.

Myös taideopettajan työ on usein mielletty yksin tekemiseksi. Opettajan oman tyylin, ajattelun ja taiteellisten pyrkimysten ajatellaan usein näkyvän oppilaiden kuvissa. Taideopettajan rooli onkin merkittävä ihmisen taiteellisessa kasvussa: Tarvitaan rinnalla kulkijaa. Mutta onko taideopettajakin tämän yksityisyseetoksen vanki? Ovatko ideat aarteita, joita ei muille jaeta?

Asia on monisyinen: opettaja, joka kehittää työtään, haluaa toki oikeudenmukaisen palkkion työstään, jos toisetkin ottavat näitä ideoita käyttöönsä. Ideoiden tuotteistaminen on tullut taidekasvatuksessakin esille viime vuosikymmenten aikana. Se ei nähdäkseni edistä taidekasvatuksen alan kehittämistä. Ideat syntyvät ja paranevat yhteisessä toiminnassa. Nekin tavaramerkit, joita nyt käytetään vaikkapa valokuvaopetuksen, kuvan tulkitsemisen metodien tai vauvojen taidekasvatuksen alalla, eivät ole syntyneet tyhjästä, vaan jonkin toisen jossain kehittämä idea on niidenkin pohjana. Samaten nämä menetelmät kehittyvät parhaiten taas toisissa käsissä, eivätkä luudu paikoilleen kummallisina tuotemerkkeinä.

Yksilöllisyys ei kuitenkaan ole yhteisöllisyyden vastakohta. Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys voivat elää rinnakkain. Rikas yksilöllisyys edellyttää yhteisöllisyyttä. Kotkavirran mukaan aito yhteisöllisyys syntyy vapaiden ja tasavertaisten yksilöiden yhteenliittymänä. Näin ihminen voi toteuttaa itseään vain yhteisöissä. (Kotkavirta, 1998, s. 240–242).

YHTEINEN TYÖPAJAMME – KATSOTAAN, MITÄ TÄSTÄ TULEE!

Emme tienneet osallistujista juuri mitään, kun aloitimme seinämaalaustyöpajamme Koskelan vastaanottokeskuksessa syksyllä 2015, juuri kun maahan oli tullut yli 30 000 turvapaikanhakijaa (Laitinen, 2016, s. 20–22). Meitä oli viisi kuvataidekasvattajaa, jotka koimme toiminnan niin tärkeäksi, että aloitimme vapaaehtoisina tämän työpajan vastaanottokeskuksen henkilökunnan tuella. Näin jällenpäin kokemus tuntuu huikealta: Juuri paikalle tömähäneet miehet tarttuivat innokkaasti luonnosteluliituihin ja maali-

Kuva 1. Turvapaikanhakijat maalaamassa Koskelan vastaanottokeskuksessa. Valokuva: Sirkka Laitinen, 2016.

pensseleihin. Joukosta löytyi nopeasti heitä, joille maalaaminen oli luontainen tapa ilmaista itseään, ehkä myös keino paeta kaoottista ympäristöä ja epävarmaa tulevaisuutta. Jotkut maalasivat ensimmäistä kertaa elämässään. Kommunikoimme ilman tulkkia arabiaa ja daria puhuvien maalareiden kanssa, puhuimme selkoenglantia, käytimme puhelimen kuvahakuja ja käännösohjelmia, puhuimme käsillä ja kuvilla. Dialogisuus ei välttämättä aina kaipaa puhetta – kuuntelemista kylläkin.

On vaikeaa sanoa, mitä näille osallistujille jäi kokemukseksi tästä ajasta. Vastaanotokeskuksen arjessa yhteinen tekeminen kuitenkin loi hetkiä, jolloin saattoi tehdä jotain mukavaa yhdessä, siirtää huolia tuonemmaksi, hengähtää, tai tehdä itsekseenkin maalaamiseen upoten. Samalla vanhan ja homeisen vastaanotokeskuksen ilme muuttui elävämmäksi. Me emme niinkään ohjanneet ja opettaneet, vaan annoimme mahdollisuuksia ilmaista ja hakea kullekin sopivia ilmaisutapoja. Joitakin teemoja (eläimet, kodin kaipuu) asetimme, näytimme maalaustekniikoita, opastimme työvälineiden käyttöä. Osallistujat keksivät itse lisää.

Kuka sitten joutui minnekin, osaan ihmisistä on kontakti säilynyt, osasta on jäljellä vain hetkellisiä muistoja. ”Koskelan henki”, joka koostui paljosta muustakin toiminnasta, oli jotain ainutlaatuista, joka rakentui monelta osin vapaaehtoisten työhön ja kontakteihin asukkaiden kanssa.

Vastaavanlaisia projekteja olen nähnyt toteutettavan joissakin muissakin vastaanotokeskuksissa ja nuorten vastaanotokodeissa. Ymmärrän, että tällaisen yhteisöllisyyden rakentamisella on ratkaiseva merkitys pakolaisen kokemukseen epävarmassa tilanteessa uudessa ympäristössä. Nähdäkseni sillä on myös vaikutusta pakolaisen myöhempään olemiseen uudessa kotimaassaan: on saanut olla ryhmän jäsen, on saanut ilmaista ajatuksiaan, tuntee kuuluvansa johonkin, tuntee olevansa hyväksytty.

KONTULA ART SCHOOL – JULKISTA TAIDETTA KAIKKIEN KANSSA

Kuvataideopettaja ja yhteisötaiteilija Heidi Hänninen on usean vuoden ajan ohjannut erilaisia työpajoja eri-ikäisille ja eri taustaisille ihmisryhmille Helsingissä. Kontulassa hän on toiminut lähiötaiteilijana Kordelinin ja Kulttuurirahaston apurahan turvin ja perustanut Kontulan ostoskeskuksen tienoolla toimivan KAS!- Kontula Art Schoolin, joka tarjoaa taidetoimintaa erilaisille alueella asuville ihmisille (Hänninen, 2019). KAS!in toiminta on keskittynyt julkiseen tilaan avoimen toiminnan kautta. KAS! on tehnyt yhteistyötä alueen muiden toimijoiden, muun muassa kirjaston, lähiön päivätoimintakeskus Symppiksen, Kontulan huollon ja kulttuurikeskus Caisan kanssa.

KAS!in toiminnan tuloksena Kontulaan on sekä ulko- että sisätiloihin syntynyt valtava määrä seinämaalauksia. Mukana on harrastajien lisäksi ollut myös paikallisia jo kokeneempia maalareita. Heidi Hänninen on ohjannut eri-ikäisten ja eri taustoista tulleiden kiinnostuneiden maalausta kaikkina vuorokauden- ja vuodenaikoina. Toiminta on ollut näkyvää ja sen tuloksena Kontulan ostoskeskuksen, monitoimitalon ja kirjaston miljöö on muuttunut visuaalisesti aivan uudenlaiseksi.

Mukana oleminen on ollut korona-aikaan erityisen tärkeää esimerkiksi monille alueen lapsille ja nuorille.

KAS!:n toimintaan liittyneessä Unet/on varjonäyttelyssä taitelijat XeuguX & A.P. Sibakoff toteavat:

Jos homma toimii tietyllä telepaattisella tasolla niin silloin ei tarvita sanoja tai ohjausta. Kun aloitat viivan piirtämisen ja toisen jatkama viiva on yhdessä enemmän kuin tekijöidensä summa, silloin tavoite kollektiivisesta tekijyydestä toteutuu.

Samaan projektiin osallistunut Narges Haidari kertoo omasta maalauskokemuksestaan:

Lapsena asuin maassa, jossa oli paljon aurinkoa. Leikin usein varjojen kanssa. Varjo oli ystävä, joka oli aina mukana. Tein myös varjokuvia käsillä. Tulin mukaan KAS!:siin, koska haluan oppia piirtämään paremmin. Olen aina pitänyt piirtämisestä ja maalaamisesta ja haaveillut, että joskus vielä maalaan taulun seinälle. Lapsena katsoin televisiosta piirustusohjelmia, koska minulla ei ollut mahdollista käydä taidekoulua.

Yhteisöllisten taideprojektien haasteena on usein ollut yhteisötaiteilijan tai kuvataideopettajan rooli yhteisen taiteen tekemisen ohjaajana. Jos toiminta pelkistyi ohjaajan ideoiden toteuttamiseen tai monistamiseen, moni hyöty jäisi saamatta: kokemus omasta tekijyydestä ennen kaikkea. Ohjaajalta vaatii syvää perehtyneisyyttä taidekasvatuksen menetelmiin ja voimakasta halua itsereflektiivisyyteen, jotta vapaamuotoinen taideprojekti hahmottuu aidosti yhteiseksi, tekijöidensä näköiseksi. Taideohjaaja joutuu punnitsemaan, kuinka antaa oman ammattitaitonsa tekijöiden käyttöön ja samalla havainnoi osallistujien omia intentioita. Kuuntelemisen taito on yksi tärkeimmistä tehtävistä, luottamuksen rakentaminen toinen.

Taideprojektien ongelma on valitettavan usein se, että ne ovat projekteja. Rahoituksen anominen ohjaajille on jatkuvaa työtä, joka syö voimia itse taidetoiminnalta. Vaatisi suurta ketteryyttä esimerkiksi kaupungin lähiö- ja nuorisotyön osalta tarttua niihin projekteihin, jotka ovat osoittautuneet luoviksi ja yhteisöllisiksi. Toiminnan vakiinnuttaminen olisi koko yhteisön etu. Tätäkin taustaa vasten peruskoulun ja keskiasteen kaikille

Kuva 2. KAS! Seinämaalaus Kontulan Symppis-tilojen yhteydessä. Kuva: heidi Hänninen, 2020.

Kuva 3. Unet/on Kontulassa –varjonäyttely Kontupisteessä. Kuva: Heidi Hänninen, 2020.

yhteinen taideopetus on niin arvokasta, koska se jatkuu lukuvuodesta toiseen. Koulun sisällä taideopetus voi kehittyä yhteisölliseksi.

KOULUKUVISTA – YHTEISTYÖTÄ MELKEIN YHDESSÄ YÖSSÄ

Mitä yhteisöllisyys voi antaa kuvataidekasvatuksen kehittämiselle yleisemmin? Taideopettaja on usein nähty – kuten taiteilijakin – yksittäisenä toimijana, jonka oman osaamisen, tiedon ja intuition varassa taideopetus kehittyy tai kaatuu. Yhteistyön esteinä ovat olleet esimerkiksi monet tekijänoikeuksiin ja opetustyön palkkaukseen liittyvät kysymykset. Yhteisöllisyyden vaatimus nousee kuitenkin yhä tärkeämmäksi yhteiskunnassa, jossa kehitys kulkee niin nopeasti, että kukaan ei voi pysyä kaiken kehittäjänä. Taidekasvatustyö vaatii vuorovaikutuksellista osaamisen ja kokemusten vaihtoa. Uudet toimintatavat syntyvät usein yllättävissä tilanteissa, joissa vanhalla tavalla toimiminen vain ei enää suju.

Pandemian iskiessä Suomeen voimalla keväällä 2020 suomalaiset kuvataideopettajat joutuivat noin kahdessa vuorokaudessa ratkaisemaan sitä, kuinka järjestää etäopetusta oppiaineessa, jonka opiskelun on ajateltu perustuvan voimakkaasti aistisuuteen, kokemuksiin, opettajan ja oppilaiden vuorovaikutukseen, konkreettiseen käsillä tekemiseen, välineisiin ja materiaaleihin. Joillakin kouluilla ja koulutuksen järjestäjillä oli jopa sellaisia käsityksiä, että taide- ja taitoaineiden opetus tultaisiin kokonaan keskeyttämään etäopetuksen ajaksi. Ammattikunnan aktiivisen toiminnan vauhdittamana saatiin moinen ”opetussuunnitelman tulkinta” kuitenkin ylemmän tahon ohjeistuksella estettyä.

Kuvataideopettajat Matteus Pentti, Emma Cerdà ja Tiina Häkkinen olivat perustaneet jo vuotta aiemmin koulukuvis.fi-sivuston, jonne kerättiin opetusmateriaalia ja tehtäviä sekä opetuksen tavoitteita ja sisältöjä avaavaa sisältöä. Sivusto on vahvasti sidottu nykyisiin peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmiin. Yksi tärkeimmistä tavoitteista on ei-kaupallisuus ja sitoutumattomuus. Kaikilla täytyy olla pääsy materiaaleihin ja kaikilla tulee olla halutessaan mahdollisuus esittää kehitysideoita ja tuottaa materiaalia sivustolle. Sisältöä tuotetaan vapaaehtoistyönä laajan opettajaverkoston voimin. Sisällön yhteyteen on aina merkitty tekijän nimi.

Matteus Pentti toteaa:

Kuvataideopettajan työ on usein yksinäistä puuhaa. Tämän sain kokea aloittaessani ensimmäisessä virassani yhtenäiskoulun ja pienen lukion ainoana kuvataiteen lehtorina Loviisassa viisi vuotta sitten. Oman opetuksen suunnittelu ja pitkäjänteinen kehittäminen oman uran alussa on aikaa vievää, kun monia asioita joutuu punnitsemaan ja päättämään yksin. (Pentti ym., 2020.)

Etäopetuksen alkaessa keväällä 2020 peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmien pohjalta rakennettu sivusto täyttyi nopeasti kuvataideopettajien luomista tuntikokonaisuuksista ja ideoista, jotka oli tarkoitettu juuri etäopetuksessa sovellettaviksi. Facebookin Kuvista-ryhmä oli nopeana ja joustavana kanavana, jonka kautta ideoita jaettiin ja kehiteltiin. Hämmästyttävä tulos perustui useiden kymmenien kuvataideopettajien aktiivisuuteen. Kuvista-facebook-ryhmässä on lähes 6000 jäsentä, enimmäkseen kuvataideopettajia ja luokanopettajia, joten ideat levisivät nopeasti opetukseen. Muutaman ensimmäisen päivän jälkeen oli jo koottuna etäopetukseen soveltuvia opetusideoita, videoita, tehtäväkokonaisuuksia sekä valtava määrä linkkejä tausta-aineistoihin. Ahkerasti lähetettiin myös ideoita tekniikoista ja materiaaleista, joita saattoi käyttää kotona tai lähiympäristössä: kahvia, multaa, pakkauspaperia, kännykkää, netin taidetarjontaa.

Yhtäkkiä kuvataideopettaja ei ollutkaan enää yksin hämmentävän työn kuvan muuttoksen kanssa. Etäopetuksen jatkuessa ryhmän jäsenet lähettivät kuvia oppilaiden kuvista ja täydensivät Koulukuvis.fi-sivujen valikoimaa. Kuvataideopettajat ry järjesti vuoden aikana useita koulutustilaisuuksia, jotka liittyivät digitaaliseen oppimiseen, verkon mahdollisuuksiin ja pedagogisiin näkökulmiin. Tämä työ jatkuu vielä. Kun yhdessä koottu aineisto osoitti tarpeellisuutensa erikoisena aikana, voi nähdä, että sen mahdollisuudet myös lähiopetuksessa ovat huikeat.

Etäopetus aika on osoittanut, että monet nuoret ja vähän vanhemmatkin oppilaat kaipaavat lähelleen turvallisen aikuisen, jotta tie taiteeseen on mahdollinen. Vaikka digitaaliset alustat eivät korvaa tätä lähiopettajaa, antaa laaja kuvataideopettajien yhteistyö mahdollisuuksia opetuksen kehittämiseen sekä vaativissa että vähemmän vaativissa olosuhteissa.

MITÄ YHTEISÖLLINEN KUVATAIDEKASVATUS VOISI OLLA?

Kuvataidekasvatus kehittyy prosessissa, jossa osallistujat, oppilaat, opiskelijat ja taideopettajat yhteistyössä sitä kehittävät. Yhteisöllinen taidekasvatus on Mirja Hiltusen mukaan tilanteen luomista: *Se on sitä, mitä ja miten yhteisöllinen taidekasvatus tapahtuu nykyhetkessä, performatiivisesti, vuorovaikutuksellisissa tilanteissa.* Hiltusen mukaan yhteisöllinen taidekasvatus syntyy kohtaamisen tapahtumasta ja toimii kohtaamisen välineenä. Syntynyt välitila, reflektiivis-esteettinen yhteisöllisyys, on molemminpuolisuutta. (Hiltunen, 2009, s. 271.)

Kesterin mukaan mikä tahansa yhteistyö tai keskustelu ei kuitenkaan muodostu taiteeksi, vaan olennaista on se, missä määrin dialogin avulla kyetään aktivoimaan ja käyn-

nistämään emansipatoorisia näkökulmia. *Kuunteleminen* liittyy keskeisesti tietämiseen. (Kester, 2004, s. 69.)

Kuunteleminen on dialogin välttämätön osa. Taideopettajalta tämä edellyttää yhtä aikaa sekä syvällistä osaamista ja osaamisen kehittämistä, että hyvää halua ja kykyä vuorovaikutukseen – ja vaikenemista silloin kun opiskelijalla on asiaa. Dialogisuus edellyttää opiskelijoiden omien kokemusten ja tarpeiden huomioimista. Opettajan on tärkeää tietää, mitä opiskelija tietää, tuntee ja ajattelee. Taiteen tekeminen antaa mahdollisuuksia inhimilliselle pohdinnalle ja kasvulle. Taiteen oppimisprosessia luonnehtii dialogi taiteen ja oppijan välillä, dialogi opettajan ja oppijoiden välillä, alati muotoutuva prosessi, jossa on tilaa reflektiivisyydelle (Laitinen 2003, 202).

Pandemian ajan etäkoulu on tuonut näkyväksi sen, mikä koulusta jää puuttumaan, kun jokainen työskentelee yksin koneensa ääressä, ja niukatkin kontaktit ovat digitaalisten yhteyksien varassa. Lähes puolet yläkoululaisista ja kolmannes alakoululaisista arvioi oppineensa etäopetuksen aikana vähemmän kuin tavallisesti (Ahtiainen ym., 2020). Taideaineissa tämä kokemus saattaa olla yleisempääkin, kun oppilaalla ei ole esimerkiksi kirjaa oppiaineessa, ja materiaalit ja välineet ovat kotona varsin erilaisia ja puutteellisia; juuri näihin haasteisiin kuvataideopettajien keväinen yhteistyö etsi vastauksia. Joka tapauksessa etäopetuksen kehittäminen siihen suuntaan, että kohtaamiset ovat mahdollisia, on ensiarvoisen tärkeää.

Kuinka yhteinen tekeminen ja yhteisölliset teokset voisivat oppilaiden arjessa nostaa yksityisyyden ja yksinäisyyden suosta? Etäkoulun kokemukset saattavat parhaimmillaan antaa pontta myös taideopetuksen yhteisölliselle kehittämiselle kaikissa olosuhteissa. Yhteisyyden vaatimus ei katoa.

Lähteet

- Ahtiainen, R., Hotulainen, R., Rimpelä, A., Vainikainen, M-P. (2020). Koulutus, kasvatust ja oppiminen 2020. Koronakevät kuormitti huoltajia ja opettajia, oppilaiden kokemukset vaihtelivat. Koulutuksen arviointikeskus 7.8. 2020. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-kasvatus-ja-oppiminen/koronakevat-kuormitti-huoltajia-ja-opettajia-oppilaiden-kokemukset-etaopetuksesta-vaihtelivat>
- Helkama, K. (2015). *Suomalaisten arvot*. SKS.
- Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. Acta Universitatis Lappeensis 160. Lappeen yliopisto.
- Hänninen H. 2016–2018. Kuvagalleria. https://heidielisabethhanninen.files.wordpress.com/2019/02/hanninen-heidi_katutaidetta-kontulaan-2016-2018-portfolio-compr.pdf
- International Investigation of Parental Burnout (IIPB) Consortium, Parental burnout around the globe: A country study. In press at Affective Science 18.12.2020 <https://www.burnoutparental.com/international-consortium>
- Kester, G.H. (2004). *Conversation pieces: Community and communication in modern art*. University of California Press.
- Kotkavirta, J. (1998). Hegel, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Teoksessa J. Kotkavirta & A. Laitinen. (toim.) *Yhteisö -filosofia näkökulmia yhteisöllisyyteen* (239–252). Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 16. Jyväskylän yliopisto.
- Koulukuvis.fi <https://sites.google.com/view/koulukuvis/etusivu>
Kuvista kotona <https://sites.google.com/view/koulukuvis/tehtavia/kuvista-kotona>
- Laitinen, S. (2003). *Hyvää ja kaunista. Kuvataideopetuksen mahdollisuuksista nuorten esteettisen ja eettisen pohdinnan tukena*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 39.
- Loula, P. (2020). Suomalaisvanhemmat kuuluvat maailman uupuneimpien joukkoon, ja syykin selvisi tutkimuksessa: ”Ties mitä pitää mukamas tehdä, että lapsesta tulee normaali”, sanoo kahden lapsen äiti Hanna. *Helsingin Sanomat* 18.12.2020 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007689883.html>
- Pentti, M., Cerdà, E. & Häkkinen, T. (2020). Yhteistyöstä virtaa koulutuksen kehittämiseen. *Stylus* 12.9.2020. [https://stylus.fi/yhteistyosta-virtaa-opetuksen-kehittämiseen/?fbclid=IwAR0bIA05xyw58IPHUZiKzmz_pWCax_FVyn-7nj9vRQPVD9Da-3Y_zhnzy3wvw](https://stylus.fi/yhteistyosta-virtaa-opetuksen-kehittamiseen/?fbclid=IwAR0bIA05xyw58IPHUZiKzmz_pWCax_FVyn-7nj9vRQPVD9Da-3Y_zhnzy3wvw)

Fragmentteja kuvataiteen tuntijakotaistelusta 2001–2002

PÄIVI GRANÖ

Jo edesmennyt kollegani, kuvataiteen didaktiikan lehtori, Ulla Hosia antoi minulle vuonna 2002 punakantisen paksun kansion, jonka kannessa lukee *Kuviskeskustelu 2001*. En muista saatesanoja, ehkä hän jopa kannusti kirjoittamaan kansion sisältämästä aineistosta. Olin vaihtamassa työpaikkaa opettajankoulutuslaitoksesta humanistiseen tiedekuntaan, sillä ajatuksella, etten enää koskaan palaa kuvataiteenopettajaksi. Niinpä unohdin asian ja avasin kansion ensimmäisen kerran vasta nyt, kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Kansio sisältää Ullan valitsemat ja tulostamat kuvataideopettajien ja muiden asiaa kommentoineen henkilöiden ryhmäsähköpostiviestit (23 henkilöä; kuvisope@uia.fi) sekä muutamia lehtileikkeitä. Allekirjoitusten perusteella kirjoittajat ovat enimmäkseen kuvataideopettajia, myös opetushallinnon virkailijoita, tutkijoita ja muutamia oppilaitakin on mukana. Tutkimuseettisistä syistä käytän viittauksissa vain edellä mainittua sähköpostiosoitetta ilman lähettäjän nimeä. Aiheena on opetusministeri Maija Raskin (sd.) aloittama peruskoulun tuntijakouudistus. Aineisto on Ullan valitsema ja rajaama. En tiedä, mitä hän jätti pois, mutta kunnioitan tässä artikkelissa hänen valintaansa. Artikkelin on siten myös Ulla Hosian puheenvuoro. En ryhtynyt etsimään aiheeseen liittyvää laajaa muuta aineistoa, joka lienee Kuvataideopettajaliiton arkistossa. Aineisto aukeaa hieman vaikeasti, koska ensimmäinen, koko keskustelun tai oikeammin taistelun aloittanut puheenvuoro puuttuu. Samoin kirjoittajat viittaavat useasti teksteihin tai kuulemiinsa keskusteluihin, joihin minulla ei ole pääsyä.

Keskustelussa on ensiksi kysymys siitä, kuinka monta tuntia kuvataidetta opetetaan peruskoulussa ja millä luokka-asteilla. Tästä tuntimäärästä, ja erityisesti sen uhasta vähentyä, seuraa keskustelu kuvataideopettajien työllisyydestä, aineenopettajien ja luokanopettajien koulutuksesta, tehtävänkuvista ja pätevyyydestä sekä taidekasvatuksen merkityksestä ja tehtävästä. Kolmanneksi teemaksi voi luonnehtia yleisemmän keskustelun taiteesta, visuaalisuudesta ja sivistyksestä.

Etenen aineistolähtöisesti diskursseja seuraten. Annan äänen nettikeskustelijoille viitaten vain heidän edustamaansa ryhmään. Henkilöiden nimet tulevat esille vain julkaistuissa aineistoissa. Artikkelin tarkoituksena on näyttää, miten puhutaan taiteen merkityksestä, perusasteen koulutuksesta, lapsista ja nuorista sekä ammatillisesta edunvalvonnasta samanaikaisesti, kun tavoitteena on saavuttaa taidekasvatusta etäällä olevat poliittiset tahot. Erialaisten lobbausryhmien ristipaineessa toimiva ministeri päättää mahdollisesti näiden puheiden perusteella, mikä oppiaine koulussa tukee parhaiten lasten hyvinvointia, Suomen kilpailukykyä, tai mikä nyt milloinkin on poliittisen keskustelun pinnalla.

OPETUSMINISTERIN HAASTE

Opetusministeri Maija Raskin tehtävänä oli viedä tuntijakouudistusprosessi maaliinsa. Eduskunnan poliittisella päätöksellä ja ministerivetoisesti ehdotetaan perusopetuksessa opetettavista oppiaineista ja niiden resursseista sekä sijoittumisesta kouluvuosiin. Tällä kerralla, keväällä vuonna 2001, opetusministerin oma tausta terveydenhoidon alalla ja hänen taustaryhmänsä, työtilaisuuksia vailla olevat terveydenhoidon maisterit näkyvät opetettavien aineiden ehdotuksessa. Ministeri on ajamassa terveystietoa uudeksi oppiaineeksi. Uusi oppiaine vie tilansa muilta, koska kokonaistuntimäärän kasvattaminen on vaikeampi tehtävä. Vastikään kuvaamataidosta kuvataiteeksi muutettu oppiaine näyttää yhdeltä uhrilta, samoin musiikki. Huolestuttava tieto on pakollisten tuntien sijoittaminen väljästi 5.–7. luokille, jolloin aineenopettajan näkökulmasta uhkana on opetuksen siirtyminen kokonaan luokanopettajien vastuulle samalla kun rakennetaan yhtenäinen peruskoulu. Epäilyttävä suunnitelma on yhdistää taideaineet ja käsityö 1.–4. luokilla *kummalliseksi puuroksi*. Integraatio, periaatteessa myönteinen pedagoginen lähtökohta, on uhka, koska luokanopettajien vähäinen aineenhallinnan koulutus ei riittäisi laadukkaaseen integraatioon. (kuvisope@uiah.fi, 23.5.2001; 30.10.2001.)

HERÄTYS

Kuvataideopettajaliiton jäsenkirje 3/2001 kertoo kevään tapahtumia ja ilmaisee huolensa 4.5. 2001 julkistetusta perusopetuksen uudistamistyöryhmän ehdotuksesta, jossa taideaineiden asemaa heikennetään peruskoulussa. Liiton hallitus laatikin valtioneuvostolle toimitettavan vetoamuksen, johon pyydetään mahdollisimman runsaasti allekirjoituksia. Vetoamuksen saateteksti argumentoi seuraavasti: *Näin vaarantuu lasten*

ja nuorten mahdollisuus opiskella taiteita ja visuaalista kulttuuria. Tulevaisuudessa se johtaa suomalaisten eriarvoistumiseen. Saatetekstissä todetaan myös taiteiden ja visuaalisen kulttuurin opiskelun edellyttävän aineenopettajan asiantuntemusta. Myös pätevien taideopettajien työllisyys mainitaan. (Vetoomus valtioneuvostolle.)

Kuvataideopettajat eri puolella maata aktivoituvat kevään, loppukesän sekä syksyn aikana. He kirjoittavat lehtiin, osallistuvat tv- ja radio-ohjelmiin sekä järjestävät näyttelyitä. Erityisesti opettajat ryhtyvät ottamaan yhteyttä poliittisiin päättäjiin; kansanedustajiin, ministereihin ja heidän avustajiinsa sekä opetushallinnon virkamiehiin. Koko poliittinen vaikuttamisprosessi otetaan haltuun ja samalla opettajat saavat aktivoitua laajasti mediaa, kulttuurikenttää ja vaikutusvaltaisia yhteiskunnallisia keskustelijoita. Aktiivisin keskustelu Helsingin Sanomissa käydään syksyllä 2001. Merkittävää tukea kuvataideopettajat saavat Suomen musiikinopettajien liitolta, joka on täsmälleen saman uhan alla. Taideaineet löytävät toisensa, kun tavoitteena on puolustaa lasten ja nuorten oikeutta taideopetukseen. Samoin ammattiryhmien työllistyminen on yhteinen huoli. Liittoon kuuluvat opettajat pyrkivät asialliseen julkiseen keskusteluun eivätkä halua asettaa oppiaineita vastakkain. (kuvisope@uiah.fi, 16.11.2001). Tosin joissakin viesteissä mainitaan esimerkiksi liikunnanopettajien parempi tilanne, mikäli tälle ryhmälle annetaan oikeus opettaa terveystietoa sen lisäksi että liikuntatunteja on muutenkin paljon enemmän kuin taideaineita (kuvisope@uiah.fi, 12.11.2001).

Kaikki viestintä ei saa innostunutta vastaanottoa. Viesteissä nousee hämmennys Taideteollisen korkeakoulun professorin, Juha Varton kirjoituksesta Styluksessa (1/2002 *Uusi paikka kuvismaikalla?*). Opettaja ihmettelee professorin kannanottoa kuvataideopettajista. Hänen mukaansa Varto syyllistää opettajat omasta tilanteestaan, koska opettajat ovat *kilttejä tyttöjä* ja argumentoivat huonosti ja *sisäsiittoisesti* ilman yhteiskunnallista vaikuttamista (kuvisope@uiah.fi, 2.2.2002). Samoin filosofi Timo Airaksisen sinänsä positiivista kirjoitusta Helsingin Sanomissa kommentoidaan oudoksuen sanavalintoja taideopetuksesta *jännittävänä puuhasteluna* (kuvisope@uiah.fi, 30.10.2001).

KUVATAIDEKASVATUKSEN PERUSTELUJA

Sisäsiittoinen argumentointi voisi tarkoittaa tietynlaista taideopetuksen traditioista lähtevää kehäpäätelmää hyvästä kasvatuksesta ja taiteesta. Pirkko Pohjakallion (2005) mukaan kuvataiteen opetusta suomalaisessa koulutuksessa on perusteltu esimerkiksi vetoamalla humanistisiin arvoihin, taiteen ja taiteellisen toiminnan kykyyn käsitellä eettisiä ja maailmankuvaan liittyviä kysymyksiä. Taidekasvatusta on puolustettu esittämällä

sen mahdollisuuksia tukea yksilön eheyttä ja henkistä kasvua. Myös luovuus sekä ongelmanratkaisukykyjen yhteys kulttuurielämään ja kansantalouteen esiintyy perusteluissa varsinkin 1960-luvulta lähtien. Oppiaineen hyödyllisyys yksilön hyvinvoinnille sekä yhteiskunnan toimiville talouden rattailla löytyvät kuvataiteen opettamisen perusteluista useilla vuosikymmenillä. Uusimmaksi teemaksi on noussut mediakulttuuri ja visuaalisuuden voimakas kasvu. (Pohjakallio, 2005). Marjo Räsänen (2008) korostaa oppiaineen kognitiivista oppimisenäkemyksiä, jolloin taideoppimisessa on kyse tietämisen rakenteiden laajentamisesta ja uuden tiedon integroimisesta oppijan elämismaailmaan. Räsänen mukaan taiteella on mahdollisuus avata ymmärrystä ja auttaa näkemään maailma toisin. Tästä seuraa toisaalta paradoksi, sillä taiteen hyödyllisyys tai hyödyntäminen on taiteelle itse asiassa vieras asia, sillä taide paremminkin avaa ja havainnollistaa todellisuutta ilman käytettävyydenäkökulmaa. Taidetta tavoitellaan päämääränä itsessään, ei välineenä (Shusterman, 2016 [1992]).

KESKUSTELU TAITEESTA JA SEN HYÖDYISTÄ

Taiteen tai taidemaailmankaan yhdistäminen pedagogiikkaan, kasvatukseen ja koulun arkeen ei ole helposti avattavissa, varsinkaan edunvalvonta- tai tuntijakopuheessa. Vain yksi, ja hänkin kuvisope-listan ulkopuolinen kasvatustieteilijä, tarttuu Eisnerin käsitykseen kasvatuksesta taiteena ja tämän ajattelun yhteyksiin kasvatustieteen ja mahdollisesti taidekasvatuksen tutkimusmetodologiaan (päiväämätön viesti Hosialle, 2002). Kati Rantanen (21.5. 2001) siteeraa keskustelussa tuoretta sosiologian alan väitöskirjaansa. Hän tuo esille taidekasvattajien valistavan ja universalisoivan puhettavan taiteesta sekä ajatukset yksilön persoonallisuuden kehittymisestä taiteen avulla. Taidepuhe tuottaa retorisia kehäpäätelmiä. Yksilöilmaisun korostus ja taidemaailman koodisto johtavat nuoren kohdalla taidenäkemykseen, jota vasten he arvioivat omaa taiteellista onnistumistaan, kuten Rantanen sähköpostilistan keskustelussa toteaa.

Muutama keskustelija ryhtyy kysymään tutkimustietoa kuvataidekasvatuksen merkityksestä tai suorastaan hyödystä. Argumentointiin aletaan kaivata taustatukea tutkimuksesta (kuvisope@uia.fi, 17.5.2001; 21.5.2001). Kaksikymmentä vuotta sitten tällaista tutkimusta oli varsin vähän saatavilla. Ainoa vaikutusvaltainen perustelu tässä tilanteessa löytyy Britannian kansallisesta koulutus- ja kulttuuripoliittisesta strategiasta, jossa suositellaan taiteen nostamista koulutuksen keskiöön (NACCCE Report, 1999).

Taideopetuksen *transfer*-ilmiötä muuhun oppimiseen, hyvinvointiin tai ajattelutaitoihin on tarkasteltu tutkimuksissa hieman myöhemmin. Erityisesti yhteydet ai-

dinkieleen ja matematiikan spatiaaliseen ajatteluun on löydetty useissa tutkimuksissa. Tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi tarkkojen havaintojen tekeminen, erottelu ja luokittelu sekä prosessien hallinta ovat keskeisiä sekä biologian, matematiikan että kuvataiteen opiskelussa. Vaughn ja Winner toteavat, että taideopinnoilla ja akateemisella menestyksellä on positiivinen korrelaatio. Myös yleisen kouluviihtyvyyden on todettu parantuneen taideopetuksen avulla. (Vaughn & Winner, 2000; Ks. myös Bowen & Kisdan, 2019; Funch, Kröyer, Roald & Wildt, 2012; Moga, Burger, Hetland & Winner, 2000; Winner & Hetland, 2008).

Kuvataideopettajat keskittyvät kuitenkin keskinäisessä viestinnässään siihen, mikä on poliittisessa taistelussa olennaista: miten säilyttää oppituntien määrä perusopetuksessa riittävänä, jotta oppilaat saavat tiedot ja taidot, yhteys koulun ja kulttuurilaitosten kanssa säilyy elävänä, ja aineenopettajille riittää työpaikkoja. Keskenään opettajien ei tarvitse puhua taiteen olemuksesta tai sen hyödystä, oletettavasti asiaa pidetään yhteisesti jaettuna käsityksenä.

LAPSI, NUORI JA HYVINVOINTI

Yksilön hyvinvointi on varsin käytetty perustelu. Sitä tarjoavat niin opettajat, oppilaat kuin virkamiehet ja poliitikotkin. Asiasta näyttää olleen laaja yksimielisyys. (kuvisope@uiah.fi, 14.5.2001.) Sinänsä myös Maija Raskin perustelut terveystiedon oppiaineelle liittyvät tasapainoiseen elämään ja hyvinvointiin (kuvisope@uiah.fi, 12.10.2001). Raskin painottama hyvinvointinäkökulma saa opettajilta myös kritiikkiä. Erään kuvataideopettajan mielestä koulu on muuttumassa moniammatilliseksi sosiaali- ja hyvinvointiyksiköksi, jonka tavoite on pitää häiriköt pois kaduilta edes päivisin (kuvisope@uiah.fi, 9.10.2001).

Kuvisope-keskusteluun on liitetty kaksi helsinkiläiskoululaisen puheenvuoroa. Nuoret korostavat yksilön vapautta, oikeutta valita itse, mitä opiskelee koulussa ja toisaalta he erottelevat taideaineet matematiikan ja äidinkielen teoreettisesta maailmasta (kuvisope@uiah.fi, 29.5.2001; 2.6.2001). Myös kuvataideopettaja olettaa, että valinnaisaineiden kohdalla nuoret äänestävät jaloillaan, teoria-aineita on tarpeeksi muutenkin (kuvisope@uiah.fi, 12.11.2001).

Eräs lyhyt sivupolku keskustelussa on sukupuoli. Kuvataideopettaja tuo esille valokuvauksesta ja mediataidoista kiinnostuneet, akateemisesti heikommat pojat, jotka kokevat innostusta ja onnistumista kuvataiteen tunneilla. Sama opettaja huomauttaa, että kolmasosa suomalaisista peruskoululaisista voi huonosti. Taidekasvatus on hänen

mukaansa väline käsitellä omaa itseä ja suhdetta maailmaan. Ja on sellaisena tuottamassa luovan tekemisen iloa. (kuvisope@uiah.fi, 22.5.2001.) Professori Kari Uusikylä asettuu mielipidekirjoituksessaan taidekasvattajien puolelle ja kritisoi koulukeskustelun työelämä- ja talouslähtöisyyttä. Hän korostaa ajattelutaitojen opettamista, luovaa ajattelua ja lapsen oikeutta hyvään elämään. (Uusikylä, 2001.)

KULTTUURI, SIVISTYS JA OPPIAINEET SISÄLLÖT

Opettajat käsittelevät myös oppiaineen sisällöllisiä kysymyksiä. Erityisesti visuaalinen media ja teknologia ovat vahvasti ajassa nousevia teemoja. Niiden rajapinta ja yhteys äidinkieleen tai käsityöhön liitettyyn teknologiakasvatukseen tuottaa edunvalvontapuhetta siitä, minkä oppiaineen vastuulla teemat ovat ja kenellä on paras osaaminen. Äidinkielen kanssa työnjako vaikuttaa selvältä, visuaalisuus on kuvataideopetuksen sisältö, mutta käsityön opettajien kiinnostus teknologiasisältöihin on vahva. Kuvataideopettajat osaltaan katsovat, että kuvan merkitykset ja tuottaminen kietoutuvat niin vahvasti teknologiaan, että sitä ei voi olla opettamatta, ei varsinkaan kuvataiteessa ja musiikissa. (kuvisope@uiah.fi, 23.5.2001; 23.20.2001.)

Kuvataideopettajat järjestivät tapaamisia päättäjien ja virkamiesten kanssa. Näiden tahojen kanssa nousivat teemoiksi esimerkiksi tulevaisuuden tietoyhteiskunnan vaatima luovuus (kuvisope@uiah.fi, 27.8.2001). Poliitikoille oli syytä puhua oppiaineen välillisistä hyödyistä kansakunnan taloudelliselle kehitykselle. Visualisoituva yhteiskunta, kriittinen ajattelu ja ympäristön arvostus ovat toistuvia argumentteja kuvataiteen merkityksestä (kuvisope@uiah.fi, 18.5.2001). Näistä teemoista nousee myös sivistyspuhe. Opettajat korostavat, että kyse ei ole vain itseilmaisusta ja aistikokemuksista, vaan laajasta kulttuurisesta yleissivistyksestä (kuvisope@uiah.fi, 14.5.2001; 8.6.2001; 5.2.2002).

Tasa-arvoinen koulutus, taidekasvatusta tarjoavan koulutuksen saavutettavuus paikkakunnasta ja lapsen ja nuoren taustasta riippumatta, on suomalaisen kasvatustieteiden yhteiskunnallista ydintä. Siihen vetoavat myös opettajat. Erityisesti haja-asutusalueella, jossa ei ole mahdollisuutta koulun ulkopuoliseen taideopetukseen, koulun vastuulla on koulutuksellinen tasa-arvo ja oikeus saada opetusta (kuvisope@uiah.fi, 14.8.2001) Bourdieu (1976/2016) tarkastelee taiteen, koulutuksen ja sosiaalisen taustan yhteyttä. Hänen mukaansa taiteen merkityksellisyys avautuu vain sellaiselle, jolla on hallussaan tulkinnan koodi. Tällainen arvottava silmä on kasvatuksen tuote, se ei ole välttämättä kaikkien saavutettavissa, sosiaalisen taustan erilaisuuden takia.

TULOS JA OPETUS

Ulla Hosian kokoamasta kansiosta ei löydy yliopisto-opiskelijoiden puheenvuoroja eikä laajempaa koulutuspoliittista keskustelua. Aineisto keskittyy muutamiin kiihkeisiin kausiin, joiden aikana opettajat agitoivat, argumentoivat ja lobbasivat muun päivätyönsä ohella. He saivat mukaan useita vaikutusvaltaisia tukijoita, mutta eivät mielestään tarpeeksi, ja varsinkin opetusministeriön ja opetushallinnon muutamat korkeat virkailijat koettiin vastapuoleksi. He olivat henkilöitä, jotka eivät saavuttaneet ymmärrystä, vaikka mitä olisi tehnyt ja miten yksinkertaisesti päivänselvän asiansa tarjoillut. Politikoinnin opetus oli, että ministeriön ja opetushallinnon sisällä oli huomattavasti ristivetoa. (kuvi-sope@uiah.fi, 20.9.2001.) Poliitikoille kannatti puhua taloudesta, niin selvästi vastenmielistä kuin se monelle opettajalle olikin. Huonosti voivat lapset ja nuoret tulevat kalliiksi. Luovuus ja mediataidot tukevat paitsi kulttuurialoja, myös taloudellisesti merkittävää teknologisen osaamisen tuotekehitystä.

Terveystieteiden maisterit eivät voittaneet mitään. Tuntikiistassa pisimmän korren vetivät liikunnanopettajat, biologian opettajien jäädessä ihmettelemään omaa ilmeistä pätemättömyyttään opettaa ihmisen biologiaa ja kansanterveyttä. Taideopetukseen kohdistuneet pahimmat uhkat torjuttiin ja julkisuus oli taidekasvatuksen puolella. Kuvataideopettajaliiton hallituksen jäsen, Pasi Kirkkopelto (2001) kirjoitti Helsingin Sanomissa, että ministeriössä on kuunneltu kentän ääntä ja vihdoinkin ymmärretty taide- ja taitoaineet itsenäisiksi oppiaineiksi, joita pitää opettaa koko perusopetuksen ajan.

Kymmenen vuoden kuluttua, vuonna 2010 oltiin taas samassa tilanteessa, kuten Turun Sanomien pääkirjoituskin toteaa. *Perusopetuksen tuntijakodraamassa on jotain kovin tuttua. Uusista oppiaineista sekä vanhojen keskinäisestä painotuksesta, vaihtoehtoisuudesta ja valinnaisuudesta käydään kiistaa kymmenen vuoden sykleissä. Toisinaan otetaan yksi askel eteen-, toisinaan puolikas taaksepäin.* (TS, 18.12.2010.)

Lähteet

- Bordieu, P. (2016 [1976]). Erottautuminen – arvostelukyvyn sosiaalinen kritiikki. Teoksessa I. Reiners, A. Seppä & J. Vuorinen (toim.), *Estetiikan klassikot II*, (s. 401–408), T. Arppe (suom.). Gaudeamus.
- Bowen, D.H. & Kisida, B. (2019). Investigating casual effects of arts education experiences: Experimental evidence from Houston's Arts Access Initiation. *Rice University's Kinder Institution for Urban Research*, 7(4), 1–32.
- Funch, B.S, Kröyer, L.L., Roald, T. & Wildt, E. (2012). Long-term effect of aesthetic education on visual awareness. *Journal of Aesthetic Education*, 46(4), 96–108.
- Kirkkopelto, P. (16.10. 2001). Mitä todella tapahtuu taide- ja taitoaineille? *Helsingin Sanomat*, A5.
- Moga, E. Burger, K., Hetland, L. & Winner, E. (2000). Does studying the arts engender creative thinking? Evidence for near but far transfer. *Journal of Aesthetic Education*, 34(3–4), 91–104.
- NACCCE Report (1999). *National advisory committee on creative and cultural education*. Report to the Secretary of State for Education and Employment. The Secretary of State for Culture, Media and Sport. U.K.
- Pohjakallio, P. (2005). *Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 60.
- Rantanen, K. (2001). *Ite pitää keskii se juttu. Tutkimus kuvataidekasvatuksen ja kasvatettavan kohtaamisesta*. Helsingin yliopisto, sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 239.
- Räsänen, M. (2008). *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Taideteollinen korkeakoulu.
- Shusterman, R. (2016[1992]). Taide kokemuksena. Teoksessa I. Reiners, A. Seppä & J. Vuorinen (toim.), *Estetiikan klassikot II*, (s. 409–419), V. Mujunen (suom.). Gaudeamus.
- Turun Sanomat* (18.12.2010).
- Uusikylä, K. (16.10. 2001). Koulussa ei voi rakentaa tyhjän päälle. *Helsingin Sanomat*, A5.
- Vaughn, K. & Winner, E. (2000). SAT scores of students who study the arts: What we can and cannot conclude about the association. *Journal of Aesthetic Education*, 34(¾), 77–89.
- Winner, E. & Hetland, L. (2008). Art for our sake. School art classes matter more than ever – but not for the reason you think. *Art Education Policy Review*, 109(5), 29–31.

Eläös, kasvaos, kukoistaos – vahvuuksia laaja-alaisesta taidekasvatuksesta

TIINA ALA-OPAS

Olen työskennellyt 20 vuotta Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukion (OSYK) kuvataiteen lehtorina sekä tulevien kuvataideopettajien opetusharjoittelun ohjaajana. Lukiomme painopisteinä olevaa laaja-alaista taidekasvatusta sekä oppiaineiden välistä yhteistyötä, integrointia ja yhteisöllisyyttä olen kehittänyt vuodesta 2000 lähtien kollegoideni sekä yhteistyötahojemme kanssa.

Laaja-alaisen taidekasvatuksen pedagogiikka yhdistää integroivasti taiteellisen toiminnan ja monitieteisen näkökulman sekä koulun jokapäiväisen toimintakulttuurin ja kasvatuksen elementtejä. Tämä tarkoittaa taideaineiden kursseja, taiteiden välisiä kurssikokonaisuuksia, taideaineiden lukiodiplomeita, kansainvälisiä taideprojekteja, taideleirejä, ekskursioita, oppiaineita integroivia kursseja, työpajoja, yhteisöllisiä tapahtumia, yhteistyötä kulttuurilaitosten ja muiden tahojen kanssa sekä koulun tapahtumia. Lukiomme pitkäkestoisimpia projekteja on vuonna 2001 hollantilaisen Teylingen Collegen kanssa alkanut ja edelleen täysissä voimissa oleva Youth, Europe and Theatre (YET) kieli- ja taidekasvatusprojekti, jonka tavoitteena on oppiaineiden välinen yhteistyö, kohdemaan kulttuuriin tutustuminen, ilmaisullisten taitojen kehittäminen, vieraan kielen käyttäminen sekä suvaitsevuuden ja yhteistyötaitojen kehittäminen.

Laaja-alaisuus tarkoittaa myös integraatiota tieteen, teknologian ja matemaattisten aineiden kanssa sekä opetuksen laadun ja arviointikäytänteiden parantamista. Kansainvälinen STEAM-verkosto etsii innovatiivisia keinoja yhdistää kasvatusta ja opetusta suuntaan, jota lukiossamme on painotettu jo 2000-luvun alkupuolelta saakka. Koulumme laaja-alainen taidekasvatus näkyy ja kuuluu OSYK:ssa ja sen ulkopuolella. Puhummekin Maunon hengestä, koulumme perustajan Mauno Rosendahlin mukaan ja tarkoitamme sillä yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä, tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja suvaitsevaisuutta, jotka kuuluvat jokaiselle.

Kuva 1. Youth, Europe and Theatre- projekti Roomassa. Art Factoryn (lavastus, puvustus ja visuaalisuus) suunnittelema asuja esitykseen. Valokuva: Tiina Haapsamo (nyk. Ala-Opas), 2006.

Kuva 2. Youth, Europe and Theatre- projekti Oulussa. Dark Paradise-esitys. Valokuva: Tiina Ala-Opas, 2011.

Kuva 3. Seinämaalaus Oulun Energian Toppilan turvevoimalaan Mattias Nymanin luonnoksen pohjalta. Julkisen taiteen kurssin ja Oulun Energian yhteistyöprojekti. Valokuva: Tiina Ala-Opas. 2012.

Kuva 4. Oulun Energian päärakennuksen sisääntulon ramppi Kasarmintiellä. Opiskelijat viimeistelevät seinämaalausta. Valokuva: Tiina Ala-Opas, 2010.

Kuva 5. Taideleiri Hailuodon Marjaniemessä. Tuliveistosten sytyttelyä illan pimetessä. Valokuva: Tiina Ala-Opas. 2010.

Kuvataidekasvatuksen professori Mirja Hiltusen arvokas ja kannustava esimerkki sekä lempeä ja tinkimätön tapa ohjata ja opettaa on innostanut minua tutkimaan laaja-alaisen taidekasvatuksen pedagogiikkaa. Väitöstutkimukseni liittyy olennaisesti siihen konkreettiseen opetustyöhön, jota olen saanut kaikki nämä vuosikymmenet tehdä. Tutkin laaja-alaisen taidekasvatuksen pedagogiikkaa ja sen mahdollisuuksia opiskelijan minäpystyvyyden vahvistamiseen sekä sitä, millainen kokemus lukion opiskelijoilla on laaja-alaisen taidekasvatuksen vaikutuksesta minäpystyvyyden rakentumiseen sekä millaisia ovat laaja-alaisen taidekasvatuksen menetelmät ja mahdollisuudet opiskelijan näkökulmasta.

Kokemukseni mukaan laaja-alaisella taidekasvatuksella vahvistetaan opiskelijan minäpystyvyyttä. Tällä on merkittävä rooli opiskelijan minäkuvan ja kokemusmaailman eheyttäjänä. Taide kertoo tarinaa maailmastamme ja siitä ajasta ja paikasta, jossa elämme. Se kertoo ajatuksista, kokemuksista, tunteista, muistoista, unista, unelmista ja peloista. Se kertoo elämän faktoista ja fiktioista. Ja rakentaa kudelmaa, johon meidän jälkeemme tulevat voivat samaistua ja kokea niitä tunteita, joita me koemme taidetta tehdessämme. Taiteen avulla luomme merkityksen elämälle.

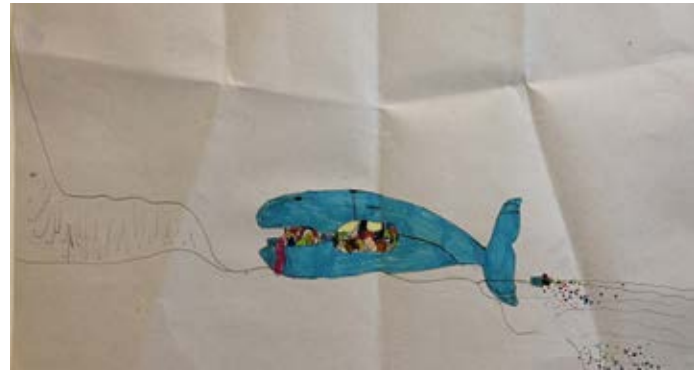
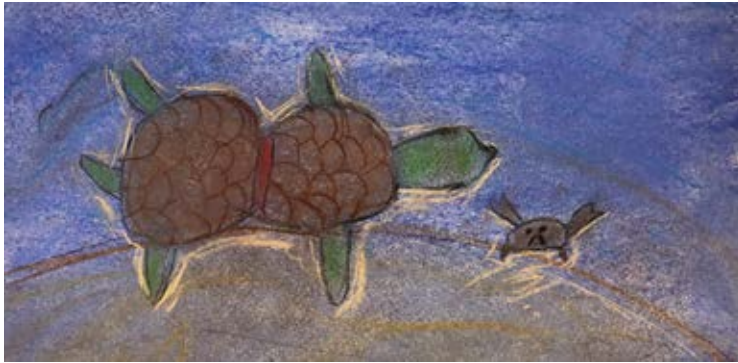
Vivat, crescat, floriat - Eläös, kasvaos, kukoistaos. Näillä sanoilla saattelemme nuoret ylioppilaat maailmalle etsimään omaa polkuaan. Ja toivomme näkevämme heidät jonakin päivänä uudelleen - kertomassa omaa tarinaansa.

Affectivity, interaction and communication in education for sustainable development

METTE GÅRDVIK, KARIN STOLL AND WENCHE SØRMO

This visual essay shares experiences from an interdisciplinary teaching project about marine litter within education for sustainable development (ESD), rooted in Community-based Art Education (Hiltunen, 2008). The project was initiated and led by researchers and teachers from Nesna University College, Norway, and the participants were children from kindergarten, middle and junior high school situated in the coastal landscape of Helgeland. In addition to inquiry based learning activities about the topic, the participants were challenged to draw and visualize their thoughts about ocean pollution and create Eco Art Sculptures using marine litter (Stoll, Sørmo & Gårdvik, 2018). We analyzed their visual expression in the form of individual drawings and group sculptures about marine litter with a focus on explicit expression of emotions in relation to marine litter. Observation of the creative process and narrative from children were used to substantiate the results. We account for how the subject Arts and Crafts (A&C) contributes beyond the most common competence goals in ESD projects by use of sustainable materials, recycling and design of technological products and solutions.

THE DRAWINGS

It's a little sad that animals, that they eat -. They eat plastic because they do not know what it is, they think it is food. And then they end up, or the plastic makes it less and less space, and then they die of hunger because they can not eat anything. (Reflection of a pupil.)

I had a bad feeling yes, because I saw how lethargic and under... what should I say, undedicated the human species is. We have existed for over 10,000 years, in the course of a hundred years we have exterminated 50% of the animals on earth. (Reflection of a pupil.)

Image 1, 2, 3, 4. Children expressing empathy with animals. All photos: Mette Gårdvik, 2018.

Image 5. Feeling small compared to the big environmental challenge. Photo: Mette Gårdvik, 2018.

Image 6, 7, 8. Death and disaster. All photos: Mette Gårdvik, 2018.

CLEANING THE BEACH AND BUILDING SCULPTURES

Down on the shore, in the schools' immediate environment, we experienced that the students appreciated being outside and showed great commitment in the work of looking for marine litter.

At the beginning of this project, I was very negative. I certainly did not want to learn about rubbish and did not want to pick up rubbish for a whole day. But as we watched movies and learned more about it, I became more and more engaged. Before, I did not sort rubbish either at school or at home. I threw rubbish on the street, in

Image 9. We have to help take the plastic away.
Photo: Karin Stoll, 2014.

Image 10, 11, 12, 13.
Cleaning the local beach
and making Eco Art
together. All photos:
Wenche Sjørmo, 2015.

the forest, on the beach, etc., without thinking about it, and did not think about how much unnecessary plastic there is around food and other goods. But after this project, I sort rubbish both at home and at school. If I see rubbish lying on the street, I pick it up. I try not to throw rubbish anywhere other than in the rubbish bin and I try and be observant and not buy items with unnecessary plastic. (Reflection of a pupil.)

.. this summer [...] I remember several times when we had been swimming with friends, and some friends who start throwing rubbish in the sea. Then we said, "No, you have to jump into the sea and pick it up again because it should not be that there is boxes and paper floating out in the sea. It is not good". (Reflection of a pupil.)

ECO ART SCULPTURES

The students found a dead seagull while clearing the beach, and this bird was placed as a crown on top of the sculpture. The students thought that this was “ingenious” and “symbolizes the death that all the rubbish brings with it”.

INTERACTING WITH THE LOCAL COMMUNITY

Education for Sustainable Development (ESD) includes affective components and seeks to create attitudes such as beliefs, visions, and motivations to act for a sustainable future. Mantere (1995) argues that the importance of art and environment-based education is that sensitivity to the environment can be developed through artistic activities. At the

Image 14. Seagull crown.
Photo: Mette Gårdvik, 2015.

Image 15. Photo: Wenche Sørmo, 2015.

Image 16. Arctic Air View.
Photo: Robert Øyjord, 2015.

Image 17. Photo:
Utskarpen School, 2015.

Image 18. Eco Art
statements. Photo:
Alteren School, 2015.

Image 19. Viewing the
“clean” ocean. Photo:
Hauknes School, 2015.

Image 20. Garbage Monster, sculpture and drawings made by participants. Exhibition at Helgeland Museum. Photo: Mette Gårdvik, 2015.

same time, the ESD theme contains problems that can arouse heavy emotions, which can be difficult for the students to cope with. How students master these challenges depends on the teachers and teaching methods facilitating interaction, processing and communication of stressful events and negative emotions (Folkman, 2009). Ojala (2013) criticizes that ESD pays little attention to the emotional aspect and that this can hinder students' reflections on the topic and thus also their learning and action.

Our experiences from this project indicate that creative and forming processes are important to give children the opportunity to express and process their feelings about difficult dilemmas, and this seems to be an important contribution to increase children's understanding and commitment. Through the process of creating Eco-Art sculptures of marine litter, the children expressed thoughts and feelings about the problem. The goal was to communicate the messages to the local community in the form of exhibitions and newspaper articles to influence the public debate. The results show that forms of work in the A&C subject can allow children to vent their emotions and contribute to their involvement in topics within sustainable development. We believe that the physical and affective element of A&C is crucial for children's motivation to learn and act for a sustainable future. Creative and collective working methods and art forms, such as Eco Art, are important for creating engagement and give students a unique opportunity to influence society.

References

- Folkman, S. (2009). Commentary on the special section. "Theory-based approaches to stress and coping": Questions, answers, issues, and next steps in stress and coping research. *European Psychologist*, 14(1), 72–77.
- Hiltunen, M. (2008). Community-based art education in the North: A space for agency? In G. Coutts & T. Jokela (eds.), *Art, Community and environment: Educational perspectives*, (pp. 91–112). Intellect Books.
- Mantere, M.-H. (1995). Foreword. In M.-H. Mantere (ed.), *Image of the Earth: Writings on art-based environmental education*, (pp. 1–2). University of Art and Design.
- Ojala, M. (2013). Emotional awareness: On the importance of including emotional aspects in education for sustainable development (ESD). *Journal of Education for Sustainable Development*, 7 (2), 167–182. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2016.10.004>
- Stoll, K., Sørmo, W. & Gårdvik, M. (2018). Sea monsters conquer the beaches. Community art as an educational resource – A Marine Debris Project. In P. Leavy (ed.), *Handbook of arts-based research* (pp. 455-476). Guildford Press.

Shifting ground: Imag(in)ing Canada's receding Arctic coast

RUTH BEER

Representation of the Canadian Arctic landscape popularized through photographic images have presented romanticized views of pristine, untouched or “empty” space, and conversely, views of disaster such as emaciated polar bears on fragments of melting sea ice. The circulation of these aestheticised images are significantly consequential as they inform expectations and understandings, demonstrate power and privilege, underscore spatial distance and also conceptual distancing of meaningful routes for respectful engagement based on reciprocity.

Tuktoyaktuk, Oil + Water, is a photographically reprocessed image using Artificial Intelligence. Commenting on the potential of digital imaging technologies for reinterpreting cultural and social frameworks, it calls for a broad re-imagining of the forces and forms or structures that are creating impasse to more just futures. The artwork, employing visual art strategies of representation and abstraction, re-orient viewer norms by integrating a satellite mapping image of the vulnerable Arctic coast, with a woven pattern of intersecting up-close images of oil and water. These images are brought together to interrogate the complexity of present conditions in Canada's North, to unsettle expectations and challenge the viewer to engage differently.

Tuktoyaktuk, Oil + Water, emerged as an artistic component of *Shifting Ground: Mapping Energy, Geographies and Communities in the North*, a multi-year research and creation project. The project seeks to encourage cross-cultural relationships and, through the use of critical and creative modes of inquiry and ethical engagement with the landscape and communities, to reconceptualize energy-induced climate change impacts within the expanded field of interdisciplinary contemporary art. Acknowledging the “pedagogical turn” within art and design, *Shifting Ground* draws on art education perspectives and practices related to informal sites for experiential learning. It aims to mobilize experimental and speculative forms of research that encourages dialogue and exchange promoting climate justice.

As a site-determined art work, *Tuktoyaktuk, Oil + Water* proposes to look at the Northern Canadian landscape at a close distance, where earthly physical materials such as oil and water encounter the God's eye perspective of satellite imagery. The artwork is intended to build a system of understanding that goes beyond the study of clustered and destructive phenomenon like coastal erosion, or oil dumping. Instead, *Tuktoyaktuk, Oil + Water* questions normative forms of photography, and in this case, the images of both agents of territorial change (oil & water) and satellite images of the aftereffect of such transformation of the land, and urges us to look at the environmental crisis affecting Northern communities and Arctic territories through the generative and reformulated mechanism of A.I.

Driven by art-based research, this new work generates abstract images that reveal the unpredictability and uncertainty of the impact of environmental changes through *data-*

Image 1. Ruth Beer, *Tuktoyaktuk + Copper*, photograph reprocessed by A.I., inkjet print, 2021, 40" x 30". Photo: Courtesy of Guillaume Saur.

Image 2. Ruth Beer, *Tuktoyaktuk, Oil + Water*, photograph reprocessed by A.I., inkjet print, 2021, 40" x 30". Photo: Courtesy of Guillaume Saur.

bending and manipulating the underlying pixels of photographic images. Computer-generated images here embody the ambiguity of a potential future in territories subjected to serious changes, and call for our attention. *Tuktoyaktuk, Oil + Water* is thus witnessing both the destruction of the image and the destruction of the land. The violent manipulation of pixels by A.I. reminds us of the erosion of the land. The coastline being redefined and slowly blending unpredictably in an ocean of noise echoes the underlying movement of the pixels being rearranged by A.I. algorithms. It provokes us to consider accountability and action, and to re-consider the violence of the climate crisis through narratives of coastal destruction but also within a medium of re-manipulated truth.

With special thanks to Guillaume Saur for his collaboration

Tunturin Tulikettu yhteisöllisenä ilmiönä

JUHANI HARJUNHARJA JA LEENA NIIRANEN

”Tunturin tulikettu, tulikettu, tulikettu
valoakin nopeampi, nopeampi, nopeampi
vie mut liekkiin liekkiin
liekkiin liekkiin
tuliseen”

Noin puolitoista vuosikymmentä sitten (2004) pohdiskelin leikkimielellä ajatusta, miksi revontulten syntytarinan päähenkilöä Tunturin Tulikettua itseään ei kukaan ole nähnyt. Päädyin fysikaalisesti mahdottomalta tuntuvaan ajatukseen: tuon ketun liikenopeuden täytyy ylittää valonnopeus. Toisin sanoen Tulikettu on valoakin nopeampi ja elää siten meidän reaali maailmamme näkökulmasta katsottuna imaginaarimaailmassa. Mutta noinhan itse asiassa kaikki satujen ja vastaavien tarinoiden oliot yleensäkin elävät: vain mielikuvituksissamme.

Taide ja tiede toimivat myös mielikuvituksissamme erityisesti sen luovan vaiheen aikana. Tähän taiteen ja tieteen luovaan vaiheeseen törmäsin Tunturin Tuliketun tavoin Mirja Hiltusen yhteisöllisen taidekasvatuksen Utsjokea koskevien vuosien aikana, jolloin itse Tunturin Tulikettukin syntyi talvitaiteen keskeisenä tuotteena Utsjoen koulukeskukseen pihalle, vuonna 2005. Tätä huomattavan suurta, lumesta synnytettyä hahmoa ei kukaan voinut olla näkemättä.

Taide teki samalla myös tieteen erityisen näkyväksi, sillä tarujen Tulikettuhan liikkui tuntureilla valoakin nopeammin ja näytti siis vähät välittävän fysiikan toisesta suuresta teoriasta, suhteellisuusteoriasta. Sillä toden totta tieteellinen revontulitutkimuskin on vaatinut vastaavaa pohdintaa revontulivalon leviämisestä maisemaa ja tuntureiden pintoja valaisevaksi valaistuskatteenksi.

Utsjoki kouluineen tuli noina Tulikettu-vuosina tunnetuksi kautta Lapin ja Suomen yhtenä mielenkiintoa synnyttävänä talvitaiteen yhteisöllisen toiminnan keskiönä. Tätä asiaa vahvasti ja kruunasi Mirja Hiltusen Lapin yliopistossa tekemä tohtorin väitöskirja

Yhteisöllinen taidekasvatus – performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurin ympäristössä. Huhtikuun 18. päivänä 2009 saimme olla läsnä todistamassa tämän akateemisen väitöskirjan hyväksymistä taiteen ja tieteen merkittäväksi lappilaiseksi dokumentiksi.

Mirjan merkitys Utsjoelle ja koko Lapille yhteisöllisenä taidekasvattajana on jatkunut Tulikettuvuosien jälkeen, ei vain talvitaiteen vuotuisena herättäjänä vaan myös kesäisin, niissä lukuisissa tieteen ja taiteen kesälukioissa, joissa on syntynyt pitkään pysyviä teoksia myös Turun yliopiston Kevon tutkimuslaitoksen maisemiin.

Viimeisin hanke, missä Mirjan mukanaolo on välttämätön, on tuleva *Arktisen aika-vaelluksen kesälukio* Utsjoen Kevolla heinäkuun loppupuolella, 2021. Taiteen pääkurssi ”Nykytaiteen keinoin” jatkaa yhteisöllisen taidekasvatuksen prosessia osana maailman-kaikkeutemme erityisyyttä, sen kehityshistoriaa ihmiskunnan olemisena avaruusalus Maa-planeetan kiertokulussa.

Koska Maa-Aurinko-järjestelmässä laskemme aikaa vuoden kierroksena Auringon ympäri, onnittelemme Mirjaa 60 aurinkokierroksesta!

Kuvat 1-2. Utsjoen Tulikettu -tapahtuman päähahmo ja sen tekijöitä. Kuvat: Mirja Hiltunen (vasen) ja Leena Niiranen (oikea), 2005.

Yhteisöllinen taidekasvatus kirkasti Kansalaisfoorumin

TIMO TERVO

Pitkän matkan sivistystyöläisenä olen saanut oppia ajassa olemisen ja elämisen nautinnollisia taitoja. Skaalailemisen ja päivittämisen vuolteissa sivistystehtävä on silloittunut mukavasti kutsumuksen lähteille, elämismaailmojen syvempiin virtoihin. Dialogisen kohtaamisen tiellä tulee luoneeksi elämäntavan, joka kaikkine siihen liittyvine törmäyksineen osoittautuu kovin antoisaksi, mutta ei aivan helpoimmaksi tallata. Itseksi tulemisen rohkeasti kokemasta moninaisuudesta kehäytyy kohtuullinen elämisen tieto ja taito ja tasapaino. Yhdeksi tärkeimmistä, kaikessa koetussa, on noussut tietoisuus siitä, miten yhteisöllisessä työssä on oppinut olemaan rikkomatta todellisuuden kuulasta moniulotteisuutta läpitulkitsemalla sitä hatarin ja älyllisesti laiskoin perustein.

Runoilijan (Rossi, 1976, s. 46) sanoin - *paljon on onnea poluilla, kummat mutkat kiertävällä; onni työssä onni meissä, yhteisessä aatteessamme* – oli todellakin suurenmoinen onni ja ilo törmätä oman taivalluksen käännteissä Mirjaan ja kaikkeen siihen mitä hän ihmisenä, opettajana ja kasvattajana on. Minulle, ja rohkenen sanoa, että suomalaisesta kansansivistysliikkeestä nousevalle Kansalaisfoorumin laajalle järjestöperheelle, avautui uusi näky komeetan hipaistessa Hiltusen Mirjan tähteä ja sen andragogisesti kiinnostavia, valoisia, innostavia ja kutsuvia kiertopiirejä. Johdatustako vai sattumaa, että vähän ennen tätä isoa kohtaamista, olimme varovasti lähestyneet taidelähtöisen pedagogiikan monikirjoisia maailmoja, ja havahtuneina niiden huimiin tulevaisuuskuviin vapaan sivistystyön järjestöillisissä sfääreissä, räppänämme avautuivat intuition kaarien vapaasti tulla ja mennä.

Sekä johdatettua sattumaa, että suuri siunaus, oli tulla aikoinaan höynäytetyksi Lapin yliopiston kulttuurikuraattorikoulutukseen, jossa havahtuminen ja valaistuminen Mirja Hiltusen ja Timo Jokelan vahvaan taide- ja yhteisökasvatusnäkemykseen kohautti kutsumusta siinä määrin, että tiesi olevansa oman position ja ammatillisen kasvun kulminaatiopisteessä. Tästä minulle ja meille aiheutuneet kansansivistyksellisten manerlaattojen liikahdukset synnyttivät kutittavan uteliaisuuden, toiminnallisen säpinän ja vuosia kestäneen upean yhteistyön.

Kuva 1. *Noitarumpu tapahtuma.* Valo ja tuli performanssi reitillä Aittakurun teatterilavalle Pyhätunturilla, Kuva: Mirja Hiltunen, 2005.

Näissä tuulissa olemme luovineet, edistäen transformaatiota, uskoa inhimilliseen, ihmiseen ja yhteisöön. Niistä ovat syntyneet oppimateriaalit, artikkelit, puheet, opetussällöt, Pyhätunturin taidepajat ja monenmoiset muut hankkeet Suomessa ja ulkomailla.

Ja edelleen: tähän aikaan ja huomiseen sen maaperä synnyttää ituja ja kasvattaa uusia innostamisen yhteisöjä, toimintaa, kohtaamisia ja kokemuksia. Kiitos, Mirja, valosta ja yhteisestä matkasta sekä kaikkea hyvää työhösi ja elämääsi.

Lähteet

Rossi, M. (1976). *Laulu tummana tulevi*. Tammi.

Kuva 1. *Toppilan tilkkuteos*. 2015, 360 cm x 150 cm, yksityiskohta. Työpajojen ohjaajana toimi tekstiilitaiteilija Vuokko Isaksson, osallistujina 8–10 naista Meri-Toppilasta. Taiteen paikkoja Meri-Toppilassa-projekti (2013–2015, tuki OKM). Valokuva: Pirjo Roponen-Lunnas, 2015.

Mikä meitä motivoi?

PIRJO ROPONEN-LUNNAS

Toiminnalla on aina tekijöilleen tavoite ja merkitys, eetos, joka ohjaa toimintaa.

”Mikä meitä ilahduttaa tai karkottaa esteettisesti, mitä uskomme ja mikä meitä motivoi tai loukkaa moraalisesti, vaikuttaa ja sekoittuu toisiinsa.” Filosofin Marcia Muelder Eatonin (1989, s. 178) holistinen näkemys estetiikan ja hyvän elämän suhteesta taustoittaa myös yhteisötaiteen perimmäisiä kysymyksiä.

Yhteisötaiteen eetoksessa estetiikka ja etiikka kohtaavat, luovat merkityksiä toiminnalle. Yhteisötaide on ”suistomaan taidetta”, eri toimijat tuovat siihen omat merkityksensä. Taiteen maailma on avoin, eikä taidetta voi omistaa.

Yhteisötaide ja yhdistystaustainen, kollektiivinen kulttuuriaktivismi ovat rikastuttaneet elämäni jo kahdenkymmenen vuoden ajan.

Se on ollut pyrkimystä yhteisen tilan kehittämiseen yhteisöllisen taidetoiminnan avulla Kemissä (Kulttuurivoimala-rakennus ja Mansikkakanon puisto) ja Oulussa (Kulttuurisiilo). Käytännöt ruokkivat ajattelua ja päinvastoin Kulttuurivoimala-yhdistyksen arjessa.

Sanoitamme maailmaa, löydämme käsitteitä ja teorioita. Mirjan väitöskirja on täynnä alleviivauksiani, paljon olen sieltä omakseni ottanut. Ymmärrys alkaa, kun joku puhuttelee meitä. Yhteisen luominen merkitsee yhteisen tiedostamista.

Yhteisötaiteessa, sen teoriassa ja tutkimuksessa kansainvälisiä esikuvia ja materiaalia löytyy ”pilvin pimein”. Niitä lukiessa huomaa, miten tärkeää on nimenomaan suomalaisesta yhteiskunnasta lähtevä teoria ja tutkimus. Lapin yliopiston paikkasidonnaisen ja yhteisölähtöisen taidekasvatuksen tutkimus on tukenut myös innostusta Kulttuurivoimalan toiminnan kehittämiseen.

Paikka on aina elettyä ja koettua. Yhteisöllisessä taide- ja kulttuuritoiminnassa silmät ja korvat avautuvat vastaantuleville ja kanssaeläjille; mistä olemme tulleet, minne menossa? Meri-Toppila on kiehtova, tarinoista ja erilaista kohtaloista rikas lähiö. Burma, Sudan, Senegal, Ranska, Somalia – globaalit ja paikalliset tarinat kohtaavat ja luovat oppimisen tiloja.

Päädyn pohtimaan yhteistä tilaa, luovuutta ja hallintaa. Siihen liittyvät kysymykseni jatkuvat ja pitävät otteessaan.

Lähteet

Eaton, M. M. (1989) *Aesthetics and the Good Life*. Associated University Press.

Taideperustaisilla kuvaleikeillä kohti paikkaempatiaa

NIINA LUOSTARINEN

Väitöstutkimukseni haudutellussa teoriapohjaliemessä yhtenä keskeisenä ainesosana on Mirja Hiltusen monipuolinen työ kokemuksellisuuden ja paikkasidonnaisuuden parissa. Matkan varrella sinne on uutettu mukaan ajatuksia leikin antamasta alibista, käsityksiä taiteen, tunteen ja paikan yhteydestä, pohdintoja mielikuvituksen voimasta sekä valokuvasta ymmärtämisen välineenä. Satokauden uusimpina sattumina käsitteet aistivoimaisesta tiedosta ja kätkeyistä narratiiveista. Tähän mausteeksi uskoa serendipisyyteen sekä intuitioon ja sitten padasta voi nostaa taikajuomaa pirskotettavaksi valittuihin paikkoihin, jotka reitin varrelle sopivasti osuvat.

Toiminnallisesti tutkin, millaisin valokuvailmaisuun perustuvien taideinterventioin voidaan kutkutella esiin paikkoihin tunteen/taiteen/leikin karttataso. Jotain, mitä ei tarvitse – eikä ole edes mahdollista – selittää ja analysoida puhki, vaan se puhuttelee jokaista omalla tavallaan. Tavoitteenani on, että kehitetyillä menetelmillä paikan kokemukseen voisi vaikuttaa tuomalla mukaan leikin kepeyden ja kuplivan ilon, taiteen omalakisien ulottuvuuden, paljastaa paikan tarinalliset, koskettavat kerrokset, ymmärtää kuvia tekemällä, vaihtaa näkökulmaa ja katsoa silmät sirrillään arkitodellisuuden ohi, aistia paikan pulssin ja näin toisintekemisen kautta kiintyä, kiinnittyä ja lopulta kasvattaa empatian juuret.

Kyse on muodonmuutoksista. Kuinka lähdeteos muuttuu valokuvatulkinnaksi, historia maalataan valolla myyttiseksi valomaalaukseksi, paikkatunteet muodostavat yhteisöllisen kuvamosaiikin, metsien materiaalit ottavat maataide-eläimen hahmon ja paikan narratiivi purkautuu leikiksi. Tavoitteena on mahdollistaa läikähdysten hetket houkuttelemalla esiin hidas, moniaistinen immersio ja reflektiivinen kuvaleikki paikan kanssa vastakohtana nopealle paikan suorittamiselle.

Taideperustainen leikki aikaansaa kipinöitä ja innostusta, jotka johtavat ihastumiseen. Tämä mahdollistaa omakohtaisen tunteen syntymisen, lumon, paikkaan kiintymisen ja kiinnittymisen ja empaattisen juurtumisen. Pyrkimyksenä on pois vakavuudesta ja synkkämielisydestä: mielikuvitus ja leikkisyys ovat avain ratkaista isoja kysymyksiä.

Matka tässä maastossa on käänteitä täynnä, mutta onneksi minulla on mainiot ohjaajat, jotka opastavat silloinkin, kun pelilaudalle putoaa yllätyskortti.

Kuva 1. Kartta- ja kuvakollaasi: Nina Luostarinen, 2021.

Lumesta vedestä jäästä

PÄLVI PURO RANTALA

Tuo lumimuotti luentosaliin

Hämmennä

Hämmenny

lunta vettä jäätä

Älä usko siihen miltä se näyttää

Älä usko muotoon

lumena vetenä jäänä

Pari Taikasanaa tarvitset

Pohjan Tahtoa

jäästä vedeksi, lumeksi

Yöjunan avaruutta,

revontulia

piilotettuja potkukelkkoja

vedeksi lumeksi jääksi

Riko rajat, riko muoto

sulavaksi, palavaksi

Hehkuvaksi

Kuva 1. Utsjoen koulupihaa valmistellaan Tulikettu-tapahtuman näyttämöksi. Kuva: Mirja Hiltunen, 2005.

Kirjoittajat

Tiina Ala-Opas

Olen oululainen kuvataidekasvattaja. Viimeiset 20 vuotta olen työskennellyt Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukion kuvataiteen lehtorina. Lukiomme painottaa laaja-alaista taidekasvatusta, jota olen kehittänyt yhdessä kollegoideni ja eri yhteistyötahojen kanssa. Työssäni ohjaan myös Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden opetusharjoittelujaksoja. Olen Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa jatko-opiskelijana ja valmistelen väitöskirjaa aiheesta: Laaja-alainen taidekasvatus lukio-opiskelijan minäpystyvyyden rakentajana.

Eeva Anttila

Työskentelen Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa tanssipedagogiikan professorina. Vastuullani on tanssinopettajan maisteriohjelma, ja opetan lisäksi myös teatteriopettajan maisteriohjelmassa. Tutkimustyöni kohdistuu muun muassa keholliseen oppimiseen, keholliseen vuorovaikutukseen ja toiminnalliseen, yhteisölliseen ja moniaistiseen pedagogiikkaan. Olen johtanut Arts@School -tutkimusryhmää ArtsEqual -tutkimushankkeessa, ja toimin juuri käynnistyneen, taiteen, kehollisuuden ja kielen yhteenkietoutumia tutkivan ELLA-hankkeen johtajana. Olen Taideyliopiston hallituksen ja CERADA -tutkimuskeskuksen ohjausryhmän jäsen. Toimin aktiivisesti Suomen taide- ja kulttuurikasvatuksen observatoriossa sekä useiden alan julkaisujen toimistokunnissa.

ORCID 0000-0003-0638-8387

Nadezhda Bazhenova

Nadezhda Bazhenova is head specialist at the International Department of the Pitirim Sorokin Syktyvkar Stare University. Coordinator of the mobility programs and scientific projects in the University. Professional interests: Finno-Ugric folk arts and culture, cross-cultural communications, museums and local exhibition.

Ruth Beer

Ruth Beer is a Professor and artist at Emily Carr University of Art and Design in Vancouver, Canada. She has exhibited her artwork nationally and internationally. Her recent federally-funded artistic research project is entitled Shifting Ground: Mapping Energy, Geographies and Communities in the North.

Glen Coutts

Glen Coutts is Professor of Applied Visual Arts Education and a Docent at the University of Lapland. He is also President of the International Society for Education through Art (2019-22).

ORCID 0000-0001-8541-4701

Teresa Torres de Eça

I am a visual artist, a Drawing teacher and a researcher in arts education working in Portugal, I was president of the International Society for Education Through Art between 2014-2019, and since 2008, I am in the board of the APECV Portuguese Visual Arts Teachers Association conducting projects using participatory research; social engaged arts; and arts education activism.

ORCID 0000-0002-0124-7377

Jaana Erkkilä-Hill

Olen kuvataiteilija ja tutkija. Tämänhetkinen työni on Taideyliopiston tutkimuksen vararehtorina viisivuotiskaudella. Olen virkavapaalla Lapin yliopiston kuvataiteen professorin toimesta, johon palaan keväällä 2024. Olen kiinnostunut taiteen opettamiseen liittyvistä kysymyksistä, erityisesti siitä, miten taiteilijat opettavat tulevia taiteilijoita ja miten taiteilijoiden ammattikuva on monipuolistunut ja muuttunut yhteiskunnallisten muutosten myötä. Pidän taiteen opettamista ja taidekasvatusta merkittävänä yhteiskunnallisena toimintana, perustana laajalle sivistykselle ja elämän moninaisuuden ymmärtämiselle.

Marja Ervasti

Työskentelen Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa musiikkikasvatuksen yliopisto-opettajana. Koulutukseltani olen luokan- ja musiikinopettaja ja kasvatustieteiden lisensiaatti. Erityinen mielenkiinnon kohteeni on musiikki- ja äänikasvatus osana taiteiden kasvatusta, taiteiden avulla oppiminen ja niihin liittyvä tutkimuskenttä. Olen ollut mukana säveltämiskasvatukseen liittyvissä kehittämishankkeissa ja toiminut Kasvatustieteen seuran (FERA) taide- ja taitokasvatuksen tutkimusverkoston johtotehtävissä. Toimin myös Suomen musiikkikasvatusseura FISME:n ja musiikkikasvatusyhdistys OuluSeSoi:n hallituksessa.

Päivi Granö

Olen yliopistotutkija, kuvataidekasvatuksen ja maise-
mantutkimuksen dosentti, Turun yliopiston opetta-
jankoulutuslaitoksella, Rauman kampuksella. Toimin
Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen professorina
2007–2012. Olen johtanut useita taide- ja ympäristö-
kasvatuksen sekä kansainvälisen opettajankoulutuksen

tutkimus- ja kehittämisprojekteja. Tällä hetkellä toimin erityisesti opettajankoulutuksen kansainvälistymisen tehtävissä. Tutkimukseni kohdistuu edellä mainittuihin teemoihin.

Mette Gårdvik

Associate Professor of Arts and Handicrafts. Faculty of Education and Arts, Nord University. Background: Arts and Design Education. Research: Conservation of hand-
icraft skills and Education for Sustainable Development in Teacher Education.

Leena Hannula

Olen filosofian tohtori sekä lahtelainen kuvataiteilija ja kuvataideopettaja. Olen toiminut kuvataideopettajana muun muassa Kauniaisten lukiossa ja Kansallisgalleriaan kuuluvassa Sinebrychoffin taidemuseossa. Olen kehittämässä valtakunnallisia ja alueellisia senioreiden museo- ja taideprojekteja. Keskeiset toimipaikkani ovat Turku ja Lahti, joissa olen kehittänyt kotona ja museoissa toteutettavia toimintamalleja muun muassa Turun Lähimmäispalveluyhdistys ry:n ja Lahden museoiden kanssa. Työhöni on aina kuulunut kansainvälisyys ja taiteen ymmärrettäväksi tekeminen. Toimin tällä hetkellä Visual Thinking Strategies -hallituksessa (suom. Keskusteleva kuvantarkastelu).

Juhani Harjunharja

Olen eläkkeellä oleva matemaattisten aineiden lehtori Utsjoelta. Toimin aikoinani Utsjoen Tulikettu -hankkeen vetäjänä. Tämä yhteisöllinen talvitaideprojekti esiintyy osana Mirja Hiltusen väitöskirjaa ”Yhteisöllinen taidekasvatus – performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä”.

Hautala-Hirvioja

Olen filosofian tohtori ja Lapin yliopiston taidehistorian professori (vuodesta 2004) tutkimusalani on pohjoinen taide ja kulttuuri sekä suomalainen nykytaide Wihurin rahaston kokoelmaan liittyen. Olen aiemmin toiminut taidehistorian tuntiopettajana (1985–1986; 1992–1995) ja lehtorina (1995–2004) Lapin yliopistossa sekä Aineen taidemuseon amanuenssina (1986–1995) ja kuvataiteen opettajana (1981–1982; 1984–1986).

Elina Härkönen

Toimin kuvataidekasvatuksen lehtorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Tutkimukseni ja taiteeni käsittelee pohjoisen kulttuuriperinnön näkökulmia ja kulttuurisen kestävyyden ilmenemistä koulutuksen piirissä.

Maria Huhmarniemi

Olen rovaniemeläinen kuvataiteilija ja kuvataideopettaja. Työskentelen yliopistonlehtorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Olen osallistunut moniin taiteeseen, aluekehitykseen ja hyvinvointiin liittyviin yhteistyöprojekteihin Lapissa ja Barentsin alueella ja toimin myös Lapin taiteilijaseuran hallituksen puheenjohtajana. Työssäni käsittelen pohjoiseen liittyviä kysymyksiä sekä ympäristöasioita, kuten ihmisen ja luonnon suhdetta sekä ympäristövastuullisuutta, -politiikkaa ja -etiikka.

Ásthildur Jónsdóttir

Dr. Ásthildur Jónsdóttir, Iceland (b. 1970) has studied artistic actions for sustainability, community based art and participatory art practices when finding a balance between well-being and the integrity of nature. Concepts from critical, place-based artistic actions for sustainability, participatory pedagogy, collective efficacy and places /spaces are fundamental to her research interests.

<http://astajons.com>

Timo Jokela

Olen kuvataidekasvatuksen professori ja työskennellyt Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa vuodesta 1994. Vuosina 2009-2017 toimin tiedekunnan dekaanina. Johdan Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Arts and Design verkostoa. Akateemisen tutkimukseni ja taiteeni kiinnostuksen kohteina ovat pohjoisten kulttuureiden, taiteen ja luonnon väliset suhteet. Olen toiminut useiden alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten taideperustaisten tutkimushankkeiden johtajana.

ORCID 0000-0002-1436-7191

Francis Joy

As a Post-Doctoral Researcher my work is focused on pre-historic rock art, Sámi pre-Christian religion, spiritual traditions and practices as well as contemporary Sámi drums and their painted cosmological landscapes. The research is characterized by the present revival of Sámi religion and shamanism in which the use of the drum takes up a central part as do the oral narratives associated with practices as such.

Katja Juhola

Olen taiteilija, kuraattori ja väitöskirjatutkija Lapin yliopisto taiteiden tiedekunnassa. Olen International Socially Engaged Art Symposiumin perustaja ja johtaja. Työni lähtökohtana on yhdenvertaisuuden periaatteet sekä ekologinen elämäntapa. Uskon taiteen mahdollisuuden tehdä sosiaalista muutosta.

Mira Kallio-Tavin

Olen taideperustaisen tutkimuksen ja pedagogiikan professori Aalto-yliopistossa. Taiteen laitoksen tutkimuksesta vastaavana professorina työskentelen erityisesti tutkimuksen, tutkimusryhmäni ja tohtoriopiskelijoiden kanssa. Taiteellinen ja taideperustainen tutkimukseni

on sidoksissa yhteiskunnallisiin, eettisiin ja filosofisiin kysymyksiin nykyaikaisen taidekasvatuksen näkökulmista käsin. Toimin Euroopan edustajana kansainvälisessä taidekasvatusjärjestössä InSEAssa ja olen kansainvälisen kriittisen vammaistutkimuksen, taiteiden ja kasvatuksen (DSAE) verkoston ja kongressin perustaja. ORCID 0000-0002-6131-4033

Anniina Koivuova

Olen rovaniemäläinen kuvataidekasvattaja, kuvataiteilija ja taiteen tohtori. Olen tutkinut kuvataidetuotannon sosiaalista tilaa; oppilaiden kuvallista neuvottelua suhteessa opettajaan, ikätovereihin, koulun sosiaaliseen järjestykseen ja taidemaailmaan. Viime vuosina olen tarkastellut jälleenrakennusajan koululaisten piirustuksia; aikakauden kasvatusasetusta, aateilmastoa, koulun normeja, kuvaestetiikkaa ja lapsen elämisaailmaa. Nyt olen työvapaalla Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen yliopistonlehtoraatista ja toimin Rovaniemen taidemuusossa aluetyön amanuenssina.

Korinna Korsström-Magga

Olen toiminut taidekasvatuksen laajalla kentällä freelancepohjalla pitkään, eri kouluyhteisöissä ja omilla taidekasvatusprojekteilla. Asun pienessä saamelaiskylässä Kutturassa, Inarin kunnassa ja tällä hetkellä toimin Ivalon koulujen kuvataideopettajana. Laaja työkokemus taidekasvatuksen kentällä, eri ikäryhmien parissa, on auttanut minua huomaamaan taiteen ja visuaalisen menetelmien mahdollisuudet luoda ymmärrystä ihmisten välillä ja tuottaa tietoa kulttuureista toisille kuin myös tekijälleen.

Merja Laitinen

Olen sosiaalityön professori ja työskennellyt Lapin yliopiston Yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa vuodesta

1999. Toimin tällä hetkellä tiedekunnan dekaanina. Tutkimuksellinen mielenkiintoni on suuntautunut sosiaalityön sensitiivisiin kohdeilmiöihin ja niiden tutkimisen metodologis-eettisiin kysymyksiin. Tieteiden välinen dialogi on ollut keskeisessä roolissa tutkimuksessani ja hankkeissa, joissa olen toiminut niin tutkimusryhmän jäsenenä kuin johtajana.

ORCID 0000-0002-9418-5004

Sirkka Laitinen

Olen taiteen tohtori ja toiminut kuvataideopettajana eri kouluasteilla vuodesta 1978 lähtien, ohjaavana lehtorina Helsingin yliopiston Viikin normaalikoulussa, tutkijana ja projektipäällikkönä Opetushallituksessa ja va. professorina Lapin yliopistossa. Olen ollut eläkkeellä vuodesta 2016 lähtien. Olen toiminut yhteiskunnallisesti aktiivisesti kuvataideopettajien yhteisössä, kirjoittanut monissa julkaisuissa artikkeleita kuvataidekasvatuksen merkityksestä ja toiminut useiden kuvataidekasvatusta koskevien julkaisujen toimittajana sekä tuottanut oppimateriaalia. Koulutuksen tasa-arvon kysymykset ja taidekasvatuksen saavutettavuus sekä monikulttuurisuus ovat sydäntäni lähellä. Teen mielelläni kuvia, erityisesti maalaten ja valokuvaamalla

Kalle Lampela

Olen kuvataiteilija-tutkija ja kuvataiteen apulaisprofessori Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Olen pitänyt yksityisnäyttelyitä ja osallistunut useisiin yhteisnäyttelyihin ja tapahtumiin sekä kotimaassa että ulkomailla viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Taiteellisessa työssäni olen kiinnostunut ajan kulun vangitsemisesta erilaisissa liikunnallisissa prosesseissa pääasiassa piirtämällä. Näissä prosesseissa kehollisuus ja performatiivisuus ovat keskeisellä sijalla. Tutkimus-

intressejäni ovat taiteellisen työskentelyn kehollisuuden lisäksi olleet muun muassa Neuvostoliiton ja DDR:n propagandistiset ja utooppiset representaatiot.

Niina Luostarinen

Taustani on nukketeatterissa, mediataiteessa ja tapahtumatuotannossa. Työskentelen Humanistisessa ammattikorkeakoulussa kulttuurituotannon hankkeiden parissa, jotka keskittyvät luovan toimialan kehittämiseen ja taiteen monialaiseen käyttöön. Työni ohella ja osittain siihen teemallisesti liittyen teen väitöstutkimusta Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Tutkimukseni ja taiteellisen työni fokuksessa on paikkakokemus, elämyksellinen osallistuminen, leikkillisuus sekä visuaalisuus eteenkin karttojen ja valokuvien muodossa.

ORCID 0000-0003-0777-2858

Aneliya Lyantsevich

Aneliya Lyantsevich is Professor in Department of Fine Arts and Design, Institute of Culture and Arts, Pitirim Sorokin Syktyvkar State University. Member of the Union of Designers of Russia, Professional interests: design, exhibition practice, multimedia, photography, folk arts and crafts of native northerners.

Mervi Löfgren Autti

Olen taiteen tohtori ja valokuvaaja. Tieteellisen urani olen tehnyt Lapin yliopistossa opetukseen ja tutkimukseen liittyvissä työtehtävissä, jotka ovat liittyneet kulttuurihistoriaan ja sukupuolentutkimukseen. Kokoava intressini on historiallinen valokuva ja sen käyttö tutkimuksessa. Tällä hetkellä toimin vapaana tutkijana.

ORCID 0000-0002-0310-7343

Annamari Manninen

Olen koulutukseltani kuvataideopettaja ja toimin Lapin yliopistossa yliopisto-opettajana kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa. Työssäni olen erikoistunut mediakasvatuksen kysymyksiin kuvataidekasvatuksen alueella ja mediataiteen sekä digitaalisten oppimisympäristöjen ja välineiden hyödyntämiseen kuvataiteen opetuksessa. Kuvataiteilijana käytänkin digitaalista mediaa perinteisempien välineiden rinnalla. Toimin myös väitöskirjatutkijana tarkastellen nykyaikaisen ja verkkovälitteisen dialogin merkitystä ilmiöpohjaisessa oppimisessä kansainvälisessä yhteistyöhankkeessa.

Satu Miettinen

Olen Taiteiden tiedekunnan dekaani (2018–) ja palvelumuotoilun professori (2016–) Lapin yliopistossa. Olen toiminut myös taideteollisen muotoilun professorina vuosina 2011–2016. Palvelumuotoilun oppituolini on ensimmäisiä Suomessa. Olen kehittänyt aktiivisesti palvelumuotoilun opetusta ja tutkimusta. Opetukseni ja tutkimukseni keskittyvät palvelumuotoilun, teollisen muotoilun, käyttäjäkeskeisen suunnittelun ja taiteellisen tutkimuksen alueille.

Enni Mikkonen

Olen sosiaalityön tutkijatohtori Lapin yliopistosta. Olen työskennellyt useassa monitieteisessä, erityisesti sosiaalityötä, taidemenetelmiä ja palvelumuotoilua yhdistävässä tutkimushankkeessa vuodesta 2015. Olen myös tutkinut naisten sosiaalisen aseman muutosta Nepalissa. Tutkimusintressini kiinnittyvät erityisesti rodullistamisen ja yllirajaisen sosiaalityön ammatillisuuden kysymyksiin. Olen kiinnostunut etnografisista, osallistavista ja taideperustaisista menetelmistä ja niiden eettisistä kysymyksistä sosiaalityön tutkimuksessa.

ORCID 0000-0002-2396-9346

Silja Nikula

Olen graafisen suunnittelun professori Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Opetustehtävissä olen toiminut Lapin yliopistossa vuodesta 1996. Tutkin visuaalisen viestinnän kenttää erityisesti suunnittelijan näkökulmasta. Minua kiinnostavat arjen kuvastot ja niihin liittyvät sosiaaliset käytännöt. Omaa taiteellista toimintaani ovat matkailijan paikkakokemuksista kertovat puupiirrookset, joita olen esitellyt useissa näyttelyissä.

Ana Nuutinen

Olen muodin ja vaatetuksen professori Lapin yliopiston Taiteiden tiedekunnassa. Tutkimusintressini kohdentuu suunnitteluprosessin alkuvaiheisiin ja ennakoivaan ajattelutapaan, ja sen soveltamiseen muoti- ja vaatetusalan koulutuksen kehittämiseksi. Taiteellisessa toiminnassa näkökulmanani on kokemuksellinen tulevaisuudentutkimus, jossa sovellan muotoilun, käsityön ja tulevaisuudentutkimuksen muodostamaa yhdistelmää.

Marjo Pernu

Olen rovaniemeläinen kuvataideopettaja ja kuvataiteilija. Työskentelen kuvataidekasvatuksen yliopisto-opettajana Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Opetustyössäni painottuu niin mediakasvatukseen kuin kuva-analyysin ja kuvan vastaanottamisen kysymykset. Taiteellisessa toiminnassani tutkin puolestaan pohjoisen luonnon materiaalien käyttöä ja ihmisen suhdetta luontoon.

Heidi Pietarinen

Toimin tekstiilialan professorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Erityisalaani ovat jacquard-kudotut tekstiilit. Olen toiminut aktiivisesti kansainvälisissä verkostoissa ja yhteisöissä ja ollut rakentamassa vuoro-

puhelua kulttuurien ja taiteilijoiden välillä. Yhteistyön tuloksena on syntynyt useita näyttelyitä ja työpajoja, joissa yhteisesti tuotetut tekstiilit ilmentävät samalla kulttuurien välistä vuoropuhelua. Myös tämänhetkiset tutkimusartikkelini ja kansainväliset työpajani sivuavat taiteilijoiden ja kulttuurien välistä vuoropuhelua. Työpajoissa on käytetty erityisesti tarinallistamisen ja muotoilun menetelmiä.

Päivi Puro Rantala

Olen tutkija, kirjoittaja ja opettaja, ja tällä hetkellä työskentelen unettomuutta käsittelevän tietokirjan parissa. Olen tutkinut niin kylähulluutta, päiväunien nukkumisen kulttuuria, pohjoisten naisten kulttuurihistoriaa kuin taideperustaisia menetelmiä työyhteisöissä. Viime aikoina olen kiinnostunut luovan kirjoittamisen mahdollisuuksista tutkimuksessa. Päivi Puron nimellä olen julkaissut myös kaunokirjallisia tekstejä.

Tiina Pusa

Toimin Aalto-yliopistossa, Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman johtajana. Väittelin taiteen tohtoriksi Aalto-yliopistosta 2012. Tutkimusaiheeni kiinnittyvät taiteen ja taidekasvatuksen yhteiskunnallisuuteen sekä sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Aihepiireinä olen käsitellyt esimerkiksi ikäerityisiä taidekasvatuksen kysymyksiä sekä taiteen, urheilun ja sukupuolen teemoja.

Martti Raevaara

Olen kuvataidekasvatuksen professori Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa, ja akateeminen työhistoriani edeltäneessä Taideteollisessa korkeakoulussa ulottuu vuoteen 1982. Toimin myös taidekasvatuksen osaston johtajana (1988–1993), korkeakoulun

vararehtorina (2008–2009) ja Aalto-yliopiston ensimmäisenä opetuksen vararehtorina (2009–2014). Olen ollut useissa kansallisissa ja kansainvälisissä ohjaus- ja johtoryhmissä sekä vetänyt projekteja erityisesti verkko-opetuksen, uusien oppimisympäristöjen ja korkeakouluopetuksen kehittämiseen liittyen.

Pirjo Roponen-Lunnas

Kiinnostustani yhteisötaiteeseen taustoittavat koulutus- ja työtaustaltani tutut yhteiskuntatieteet ja kuvataiteet sekä kiinnostukseni yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen taiteen keinoin. Olen tehnyt videoita yhdessä mieheni Kari Lunnaksen kanssa, jotka käsittelevät mm. pakolaisuuden taustoja sekä erilaisia kotiseutu-kokemuksia. Olemme yhdessä myös vuonna 2000 perustetun Kulttuurivoimala-yhdistyksen perustajajäseniä. Kulttuuri-voimala-yhdistyksessä olen toiminut useiden paikallisten ja kansainvälisten yhteisötaiteellisten hankkeiden koordinaattorina.

Melanie Sarantou

Dr. Melanie Sarantou is a senior researcher at the University of Lapland, Finland, investigating how arts and narrative practices impact on marginalised women in communities in Namibia, Lapland, Russia and Australia. Her PhD holistically mapped Namibian craft and design through a postcolonial lense. Her current research focuses on the role of arts in societies that exist on the margin of Europe in the European Commission-funded Horizon 2020 project titled ‘Action on the Margin: Arts as Social Sculpture.’

ORCID 0000-0003-2209-3191

Hanna Schroderus

Olen vuonna 2007 Lapin yliopistosta valmistunut taiteen maisteri. Valmistumisestani lähtien olen toiminut monissa eri kouluissa kuvataideopettajana Oulussa ja Oulun seudulla. Vuodesta 2017 olen toiminut kuvataiteen lehtorina Pitkäkankaan koululla. Kuulun Oulun taiteilijaseuraan ja tällä hetkellä olen seuran varapuheenjohtaja. Opettajuuden lisäksi identiteettiäni määrittävät roolini kuvataiteilijana ja tutkijana. Sekä taiteessani että tutkimuksessani mielenkiintoni kohteena ovat filosofiset kysymykset ihmisyydestä ja todellisuuden luonteesta.

Helena Sederholm

Olen filosofian tohtori ja työskennellyt kuvataidekasvatuksen professorina Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun taiteen laitoksessa vuodesta 2003. Taustani on taidekasvatuksessa, taideteoriassa ja taidehistoriassa. Tutkimukseni keskiössä ovat nykytaiteen ilmiöt. Parhailaan olen keskittynyt taide&tiede-kasvatukseen kysymyksiin sekä biotaiteen tutkimukseen.

Wenche Sørmo

Associate Professor (Dr.Sci) Natural Science. Faculty of Education and Arts, Nord University. Background: Comparative Physiology of animals in the Arctic. Research: Education for Sustainable Development in Teacher Education.

Karin Stoll

Associate Professor of Natural Science. Faculty of Education and Arts, Nord University. Background: Zoology, Educational officer at the Natural History Museum in Regensburg, Germany. Research: Education for Sustainable Development in Teacher Education.

Antti Stöckell

Olen rovaniemeläinen kuvataiteilija ja taidekasvattaja. Toimin yliopisto-opettajana Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Niin opetustehtävissä kuin lukuisissa hankkeissakin olen saanut työskennellä ympäristöjen, yhteisöjen ja taiteen yhteyksiin liittyvien kysymysten parissa. Tutkimuksen ja taiteeni puitteissa minua kiinnostaa paikkakokemusten elämäkerrallisuus, osallisuuden kokemukset ympäristön muutoksessa sekä luonto- ja eräkulttuurin traditiot ja muutos.

Anniina Suominen

Olen valmistunut Taideteollisesta korkeakoulusta taiteen maisteriksi ja väitellyt taidekasvatuksen tohtoriksi Yhdysvalloissa Ohio Staten yliopistosta. Olen toiminut vuodesta 2014 lähtien taidepedagogiikan professorina Aalto-yliopistossa taiteen laitoksella. Tutkimukselliset kiinnostuksen kohteeni liittyvät kysymyksiin taidekasvatuksen demokratiasta ja solidaarisuudesta.

Kevin Tavin

Kevin Tavin is Professor of International Art Education, and Head of the Department of Art at Aalto University, School of Arts, Design, and Architecture, Helsinki, Finland. Tavin holds a BFA, MEd and PhD in art education. Recent books include, Stand(ing) up, for a Change: Voices of arts educators; Angels, ghosts, and cannibals; Experimenting FADS; Art, Education, and Excess, and Post-Digital, Post-Internet Art and Education.

Timo Tervo

Olen tehnyt elämäntyöni vapaan sivistystyön järjestökentällä, Sivistysliitto ja Opintokeskus Kansalaisfoorumin koulutusasioista vastaavana suunnittelijana ja päällikkönä. Asemapaikaltani Rovaniemeltä minulle ovat

auenneet avarat näköalat ja loistavat verkostot innostua ja toteuttaa pedagogista kutsumustani. Tänä päivänä kulttuurisen sivistystyön kontekstissa mylläävät ekologinen sivistys, taiteen hyvinvointia ja vaikuttavuutta edistävät interventiot sekä taidekasvatuksen integraatiot kansalaistoiminnassa ja -demokratiassa.

Eija Timonen

Olen emeritaprofessori Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa sekä dosentti Aalto yliopiston Elokuva- ja lavastustaiteen laitoksella. Olen johtanut tutkimushankkeita sekä toiminut johtoryhmän jäsenenä useissa kansainvälisissä ja kansallisissa konferensseissa sekä akateemisissa julkaisusarjoissa. Tutkimustoiminnan ohella olen usean vuoden ajan valokuvannut valon heijastuksia jään halkeamissa. Työn tuloksia on nähty monissa näyttelyissä sekä jääaiheisissa tutkimusartikkeleissa (ks. www.lightofice.net). Olen kirjoittanut myös lastenkirjoja, piirrostarinoita ja pienoisnäytelmiä television lastenohjelmiin sekä suunnitellut multimediaa.

Juhani Tuominen

Olen syntynyt Oulussa vuonna 1949. Taiteilijana olen toiminut siitä saakka, kun päätin opintoni Suomen Taidakatemia koulussa 1974. Olen toiminut mm. läänintaiteilijana Oulun läänissä ja opetustehtävissä sekä Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla että Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa. Jälkimmäisestä jän eläkkeelle kuvataiteen professorin toimesta vuonna 2013. Työskentelen vapaana taidemaalarina.

Marja Tuominen

Olen kulttuurihistorian professori Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa. Olen tutkinut muun muassa toisen maailmansodan jälkeistä sukupolvidyna-

miikkaa ja henkistä jälleenrakennusta sekä ortodoksisuuden, erityisesti Jumalanäidin ikonin kulttuurihistoriaa Turun, Istanbulin ja Lapin yliopistossa ja johtamissani tutkimushankkeissa.

ORCID 0000-0001-7724-8635

Tiia Turunen

Olen kasvatustieteen maisteri ja luokanopettaja ja toimin tällä hetkellä resurssiopettajana Ounasrinteen koulussa Rovaniemellä. Valmistelen tieteellisiä jatko-opintoja Oulun yliopistossa. Kiinnostukseni kuvataiteeseen ja kuvalliseen ilmaisuun on virinnyt jo varhain lapsuudessa. Olen suorittanut kuvataiteen perusopinnot Rovaniemen Kuvataidekoulussa ja kirjoittanut ylioppilaaksi Lyseon puiston lukion kuvataidelinjalta, jossa suoritin myös lukion kuvataidediplomin. Tällä hetkellä taiteellinen työskentely keskittyy valokuvaamiseen ja akvarelleihin.

ORCID 0000-0002-0314-737X

Tuija Turunen

Olen kasvatustieteen, erityisesti opettajankoulutuksen professori Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa. Olen toiminut tiedekunnan dekaanina vuodesta 2016. Johdan Arktisen yliopiston ja UNITWIN/UNESCO verkostoja Teacher Education for Social Justice and Diversity. Tutkimustyöni kohteena ovat viime vuosina olleet koulutukselliset siirtymät, opettajan ammatillinen kehittyminen ja oppilaiden ja opiskelijoiden monitoimijainen hyvinvoinnin tukeminen koulutuksen eri asteilla. Toimin useiden kansallisten ja kansainvälisten tutkimushankkeiden tieteellisenä johtajana.

ORCID 0000-0001-8214-6035

Seija Ulkuniemi

Olen lappilainen kuvataideopettaja ja valokuvaaja. Olen työskennellyt Lapin yliopistossa harjoittelukou-

lun lehtorina, kuvataidekasvatuksen assistenttina ja ma. professorina. Vuodesta 1997 alkaen olen toiminut pääasiassa kuvataiteen yliopistonlehtorina kasvatustieteiden tiedekunnassa. Tutkimuksissani käsittelem muun muassa yksityisvalokuvien käyttöä taidekasvatuksessa sekä erilaisia luokanopettajakoulutukseen liittyviä kuvataidepedagogisia teemoja. Olen aktiivinen kansainvälisessä opettajavaihdossa ja näyttelytoiminnassa.

ORCID 0000-0003-3693-2291

Sandra Wallenius-Korkalo

Taustaltani olen yhteiskuntatieteiden tohtori ja toimin politiikatieteiden yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa. Olen työskennellyt useissa monitieteisissä tutkimushankkeissa muun muassa uskontojen politiikan, sukupuolen ja representaation, taiteen ja hyvinvoinnin sekä pohjoisten yhteisöjen muutosten kysymysten parissa. Viime aikoina minua on kiinnostanut erityisesti akatemisen työn ja tutkimuskirjoittamisen kehollisuus.

ORCID 0000-0002-1076-8932

Mauri Ylä-Kotola

Olen Lapin yliopiston mediatieteen professori ja Suomen Taideakatemian Säätiön varapuheenjohtaja vuodesta 2013 ja puheenjohtaja vuodesta 2020. Toimin Kuvataideakatemia-yliopiston rehtorina vuosina 2005–2006 ja Lapin yliopiston rehtorina vuosina 2006–2019. Olen Murmanskin yliopiston (Venäjän federaatio) kunniaprofessori, Urbanan yliopiston (Ohio, Yhdysvallat) kunniatohtori ja Oulun yliopiston tietojärjestelmien ja sähkötekniikan tiedekunnan kunniatohtori. Kiinnostukseni kohteena ovat morfologinen idealismi, konvergentti mediateoria ja audiovisuaaliset ymmärryksenmuodot.

Irina Zemtsova

Irina Zemtsova is Head of the Department of Arts and Crafts, The Institute of Culture and Art, Pitirim Sorokin Syktyvkar State University. Member of the Komi Republican Union of Artists the Board of Artistic Experts in the Government of the Komi Republic. Professional interests: folk arts and crafts of native northerners, folk toys, wood painting of the northern regions as well as methods of teaching folk arts and crafts. She is also interested in cross-cultural comparisons and cultural anthropology.

Dialogista vaikuttamista on Mirja Hiltuselle, Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen professorille, omistettu juhlakirja. Sen teksteissä ja kuvissa liikutaan monimuotoisesti taidekasvatuksen maisemissa, dialogissa tiloissa, arktisen äärellä ja vaikuttamisen virroissa.

Mirja on yksi suomalaisen kuvataidekasvatuksen merkittäviä uudistajia ja laajentajia. Hänet tunnetaan yhteisöllisen taidekasvatuksen sekä osallistavan ja sosiaalisesti sitoutuneen taidekasvatusajattelun ja -menetelmien kehittäjänä.

Kirjassa Mirjan kollegat, taiteilijat, pedagogit ja tutkijat, luotaavat Mirjan uran vaiheita, käyvät läpi lukuisia yhteistyöprojekteja ja muistelevat inspiroivia kohtaamisia Mirjan kanssa. Keskiössä ovat Mirjan työn kantavat teemat: tieteiden- ja taiteidenvälisyys, paikkasidonnaisuus, ja yhteisöllisyys.

Mirja itse kirjoittaa yhteisöllisyydestä: ”Se on kuin joki: jotta se virtaisi, on vastarannan näyttävä. Ilman vastakkaisia rantoja ei ole väylää, ilman kohtaamista ei yhteisöllisyyttä.”

ISBN 978-952-337-251-1

